ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Βρυξέλλες, 19.6.2024
SWD(2024) 608 final

SENSITIVE*
UNTIL ADOPTION

ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Έκθεση χώρας 2024 - Ελλάδα

που συνοδεύει το έγγραφο

Σύσταση για ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

σχετικά με την οικονομική, κοινωνική, διαρθρωτική και δημοσιονομική πολιτική και την πολιτική απασχόλησης της Ελλάδας

{COM(2024) 608 final} - {SWD(2024) 600 final}

* Distribution only on a 'Need to know' basis - Do not read or carry openly in public places. Must be stored securely and encrypted in storage and transmission. Destroy copies by shredding or secure deletion. Full handling instructions https://europa.eu/!db43PX

European Commission

Greece

2024 Country Report

#EURO at 25

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

Η οικονομική ανάπτυξη αναμένεται να παραμείνει σταθερή

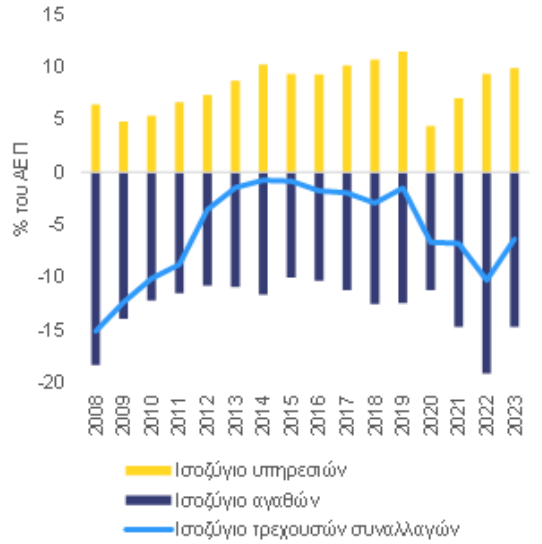
Μετά την ταχεία ανάκαμψη από τον κλυδωνισμό λόγω της COVID-19, η αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ της Ελλάδας παραμένει πολύ υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ ([1]). Έχοντας σημειώσει γρήγορη βελτίωση μετά την πανδημία το 2021 και το 2022, κατά την οποία καταγράφηκε μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης 7 %, το πραγματικό ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 2 % το 2023. Η καταναλωτική δαπάνη παρέμεινε σταθερή, τροφοδοτούμενη από την αύξηση του εισοδήματος, ενώ τα έσοδα από τον τουρισμό αυξήθηκαν και οι καθαρές εξαγωγές ενισχύθηκαν. Αντίθετα, μετά από πολύ έντονη αύξηση το 2021 και το 2022, οι επενδύσεις επιβραδύνθηκαν το 2023, καθώς τα επιτόκια σημείωσαν ανοδική πορεία. Ωστόσο, η συσσώρευση κεφαλαίου υποστηρίζεται από την αποτελεσματική απορρόφηση δανείων στο πλαίσιο του μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΜΑΑ). Η αύξηση του ΑΕΠ αναμένεται να σημειώσει ελαφρά άνοδο στο 2,2 % το 2024 και στο 2,3 % το 2025 και να εξακολουθήσει να υπερβαίνει το μακροπρόθεσμο δυναμικό της, υποστηριζόμενη από ισχυρές επενδύσεις λόγω της χαλάρωσης των πιστωτικών όρων και της σημαντικής χρηματοδότησης από την ΕΕ.

Ο πληθωρισμός αναμένεται να συνεχίσει να μειώνεται σταδιακά. Ο πληθωρισμός βάσει του ΕνΔΤΚ (τιμές καταναλωτή) μειώθηκε από 9,3 % το 2022 σε 4,2 % το 2023 και υπολείπεται του μέσου όρου της ζώνης του ευρώ κατά 1,2 εκατοστιαίες μονάδες (ε.μ.). Μολονότι οι πιέσεις που προκάλεσαν στις τιμές προηγούμενοι κλυδωνισμοί των τιμών της ενέργειας έχουν εξασθενήσει, η σταθερή αύξηση των μισθών και ο συνεχιζόμενος πληθωρισμός των τροφίμων αναμένεται να επιβραδύνουν τη μείωση του πληθωρισμού βάσει του ΕνΔΤΚ. Κατά συνέπεια, ο πληθωρισμός βάσει του ΕνΔΤΚ αναμένεται να παραμείνει σχετικά υψηλός, στο 2,8 %, το 2024 και στη συνέχεια να μειωθεί σε 2,1 % το 2025.

Ο δείκτης δημόσιου χρέους ως προς το ΑΕΠ συνέχισε να μειώνεται το 2023, αλλά παραμένει υψηλός. Λόγω της αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ και της μείωσης του ονομαστικού ελλείμματος, ο δείκτης δημόσιου χρέους ως προς το ΑΕΠ μειώθηκε από το ανώτατο επίπεδο του 207 % το 2020 σε 172,7 % το 2022 και, στη συνέχεια, σε 161,9 % το 2023. Μολονότι εξακολουθεί να είναι ο υψηλότερος στην ΕΕ, οι κίνδυνοι ρευστότητας και αναχρηματοδότησης είναι περιορισμένοι, καθώς σημαντικό μέρος του δημόσιου χρέους της Ελλάδας διακρατείται από επίσημους πιστωτές με προνομιακά επιτόκια και όρους. Επίσης, το 2023, έπειτα από περισσότερα από δέκα χρόνια, η πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας επανήλθε σε επενδυτικό βαθμό, σύμφωνα με τρεις από τους τέσσερις μεγάλους οργανισμούς αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας.

([1]) Η καταληκτική ημερομηνία για τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για την κατάρτιση των 27 εκθέσεων ανά χώρα ήταν η 15η Μαΐου 2024.

Διάγραμμα 1.1: **Εμπορικό ισοζύγιο και ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών**

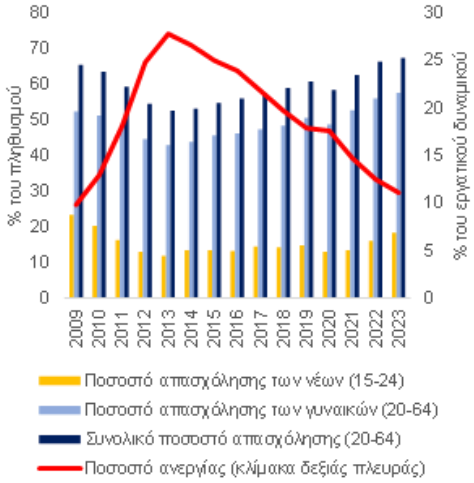

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

Το εξωτερικό ισοζύγιο βελτιώθηκε σημαντικά το 2023, αλλά είναι ακόμα χαμηλότερο από το προ της πανδημίας επίπεδο. Η ανάκαμψη μετά την πανδημία και η ενεργειακή κρίση επέφεραν διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο κορυφώθηκε στο 10,3 % του ΑΕΠ το 2022, με αποτέλεσμα να αυξηθούν σημαντικά οι καθαρές υποχρεώσεις της Ελλάδας προς ξένους πιστωτές και επενδυτές («καθαρές εξωτερικές υποχρεώσεις»). Το 2023 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε στο 6,3 % του ΑΕΠ λόγω, σε μεγάλο βαθμό, της πτώσης των τιμών της ενέργειας (διάγραμμα 1.1). Οι καθαρές εξωτερικές υποχρεώσεις της Ελλάδας μειώθηκαν στο 140,5 % του ΑΕΠ έως το 2023, ποσοστό σημαντικά χαμηλότερο από το ανώτατο επίπεδο του 174,3 % που καταγράφηκε το 2020. Παρότι οι καθαρές εξωτερικές υποχρεώσεις είναι ακόμα οι υψηλότερες στην ΕΕ, οι μεσοπρόθεσμοι κίνδυνοι που συνδέονται με το εξωτερικό χρέος μετριάζονται από τους ευνοϊκούς όρους μεγάλου μέρους του εν λόγω χρέους. Η εξωτερική επανεξισορρόπηση αναμένεται να συνεχιστεί το 2024 και το 2025, αλλά με βραδύτερο ρυθμό.

Η αγορά εργασίας εξακολούθησε να βελτιώνεται το 2023, αλλά αντιμετωπίζει ακόμα σημαντικές προκλήσεις. Η αύξηση της απασχόλησης επιταχύνθηκε το 2023 και το ποσοστό απασχόλησης ανήλθε σε 67,9 % το τέταρτο τρίμηνο του 2023 (ηλικιακή ομάδα 20-64 ετών). Το ποσοστό αυτό ήταν υψηλότερο από τα προ της πανδημίας επίπεδα, αλλά και πάλι χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (75,5 %). Το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε το 2023, φτάνοντας το 10,2 % τον Μάρτιο του 2024 (διάγραμμα 1.2). Εν τω μεταξύ, αρκετοί τομείς της οικονομίας αναφέρουν ελλείψεις εργατικού δυναμικού και αναντιστοιχίες δεξιοτήτων, ενώ τα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής στην αγορά εργασίας εξακολουθούν να αποτελούν σημαντική πρόκληση. Η απασχόληση αναμένεται να εξακολουθήσει να αυξάνεται το 2024 και το 2025, μολονότι με βραδύτερο ρυθμό.

Διάγραμμα 1.2: **Επιλεγμένοι δείκτες της αγοράς εργασίας**

Πηγή: Eurostat.

Η πιο μακροπρόθεσμη κερδοφορία των τραπεζών και η ποιότητα των κεφαλαίων εξακολουθούν να προκαλούν ανησυχία. Η κερδοφορία των τραπεζών βελτιώθηκε και οι δείκτες κεφαλαίου αυξήθηκαν το 2023, αλλά βρίσκονται ακόμα στη δεύτερη χαμηλότερη θέση στην ΕΕ ([2]). Επίσης, εξακολουθούν να υπάρχουν ανησυχίες σχετικά με την ποιότητα του ρυθμιστικού κεφαλαίου λόγω του υψηλού, μολονότι μειούμενου, μεριδίου των

([2]) Ο μέσος δείκτης κεφαλαίου κοινών μετοχών της κατηγορίας 1 και ο μέσος συνολικός δείκτης κεφαλαίου των τραπεζών ανήλθαν σε 14,3 % και σε 17,6 % τον Σεπτέμβριο του 2023.

αναβαλλόμενων πιστώσεων φόρου ([3]). Επιπλέον, η κερδοφορία των τραπεζών ενδέχεται να επιδεινωθεί λόγω της μείωσης των περιθωρίων επιτοκίων, των δυνητικά υψηλότερων αναγκών προβλέψεων και της αύξησης του κόστους χρηματοδότησης. Η αύξηση των εταιρικών πιστώσεων επιβραδύνθηκε μεταξύ Δεκεμβρίου 2022 και Σεπτεμβρίου 2023, εν μέσω των αυστηρότερων χρηματοπιστωτικών συνθηκών. Ωστόσο, ο δείκτης αυτός σημειώνει ικανοποιητικές επιδόσεις σε σύγκριση με άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ, υποστηριζόμενος από την αποτελεσματική απορρόφηση δανείων στο πλαίσιο του ΜΑΑ. Αντίθετα, η πιστωτική επέκταση των νοικοκυριών είναι αρνητική από το 2010.

Παρά τις ικανοποιητικές πρόσφατες επιδόσεις της, η Ελλάδα εξακολουθεί να παρουσιάζει μακροοικονομικές ευπάθειες. Στις αρχές του τρέχοντος έτους διενεργήθηκε εμπεριστατωμένη επισκόπηση στο πλαίσιο της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών ([4]). Διαπιστώθηκε ότι οι μακροχρόνιες ευπάθειες της Ελλάδας υποχώρησαν σε όλα τα μέτωπα το 2023, αλλά ότι απαιτούνται περαιτέρω προσαρμογές και στενή παρακολούθηση. Με την αναμενόμενη περαιτέρω βελτίωση των δημοσιονομικών ισοζυγίων προβλέπεται ότι το δημόσιο χρέος θα συνεχίσει να μειώνεται. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε σημαντικά το 2023, αλλά παρέμεινε σε υψηλά επίπεδα· η εξωτερική επανεξισορρόπηση ενέχει δυσκολίες εν μέσω των υψηλών καταναλωτικών δαπανών (ως ποσοστό του ΑΕΠ) και των αυξανόμενων επενδύσεων. Εν τω μεταξύ, για τη μείωση του δείκτη καθαρών εξωτερικών υποχρεώσεων (καθαρές εξωτερικές υποχρεώσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ) απαιτείται μεγαλύτερη βελτίωση των εξωτερικών ισοζυγίων. Το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε το 2023, ωστόσο παραμένει μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ. Το απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) που διακρατούνται από τράπεζες συνέχισε και αυτό να μειώνεται το 2023· ωστόσο, έχει σημειωθεί περιορισμένη μόνο πρόοδος όσον αφορά τη μείωση του χαρτοφυλακίου ΜΕΔ που διακρατείται από διαχειριστές, το οποίο εξακολουθεί να επιβαρύνει την οικονομία (παράρτημα 18).

([3]) Αυτές οι αναβαλλόμενες πιστώσεις φόρου αντιπροσώπευαν το 44 % της συνολικής προληπτικής κεφαλαιακής επάρκειας τον Δεκέμβριο του 2023 σε ενοποιημένο επίπεδο.

([4]) Ευρωπαϊκή Επιτροπή, SWD(2024) 102 final.

Πλαίσιο

Σύντομη περιγραφή της ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας

Η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας άρχισε να βελτιώνεται, υποστηριζόμενη από μια ισχυρή δυναμική μεταρρυθμίσεων στις επιχειρήσεις και τη δημόσια διοίκηση και τη μείωση της διοικητικής επιβάρυνσης για τις επιχειρήσεις. Η Ελλάδα αύξησε το μερίδιο αγοράς των εξαγωγών της στις παγκόσμιες εξαγωγές από 0,29 % το 2016 σε 0,36 % το 2022, καταγράφοντας το υψηλότερο μερίδιο αγοράς των εξαγωγών μεταξύ όλων των κρατών μελών της ΕΕ. Η εμπορική ενσωμάτωση της χώρας στην ενιαία αγορά έχει επίσης αυξηθεί, από 17,8 % το 2018 σε 23,1 % το 2022, αλλά εξακολουθεί να απέχει πολύ από τον μέσο όρο της ΕΕ (παράρτημα 12).

Ωστόσο, η ανταγωνιστικότητα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει προκλήσεις:

- **Το επιχειρηματικό περιβάλλον υπονομεύεται από το σχετικά επαχθές και συχνά μεταβαλλόμενο κανονιστικό και διοικητικό πλαίσιο, το οποίο στερείται διαφάνειας, καθώς και από το νομικό σύστημα, που δεν θεωρείται ότι είναι αρκετά αποδοτικό και ότι προστατεύει τα δικαιώματα ιδιοκτησίας.**
- **Τα κανονιστικά εμπόδια, η παραοικονομία και η περιορισμένη πρόσβαση σε χρηματοδότηση, ιδίως για τις ΜΜΕ**, εξακολουθούν να υπονομεύουν τον ανταγωνισμό, τις ιδιωτικές επενδύσεις και την αύξηση της παραγωγικότητας.
- **Οι αναντιστοιχίες δεξιοτήτων, τα χαμηλά εκπαιδευτικά αποτελέσματα σε βασικές δεξιότητες και η έλλειψη κατάλληλων κινήτρων εξακολουθούν να δρουν αποθαρρυντικά στην αναζήτηση εργασίας και να περιορίζουν την καινοτομία.**

Η τόνωση της παραγωγικότητας της εργασίας είναι καίριας σημασίας για τη μακροπρόθεσμη ανταγωνιστικότητα

Η παραγωγικότητα της εργασίας αυξάνεται, αλλά παραμένει αρκετά κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η πραγματική παραγωγικότητα της εργασίας, η οποία μειωνόταν για μια δεκαετία, άρχισε να αυξάνεται το 2021 με ρυθμούς πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ, εν μέρει λόγω της κρίσης COVID-19 η οποία πυροδότησε τον ψηφιακό μετασχηματισμό των επιχειρήσεων. Ωστόσο, παρά την πρόσφατη ανάκαμψη των επενδύσεων, οι υποτονικές επενδύσεις της προηγούμενης δεκαετίας αποτέλεσαν τροχοπέδη για την εξέλιξη της παραγωγικότητας. Σε τομεακό επίπεδο, τα μεγαλύτερα κέρδη παραγωγικότητας προήλθαν από τον τομέα της μεταποίησης και τους τομείς των υπηρεσιών, εκτός από τις τουριστικές δραστηριότητες, ενώ από το 2018 οι μεγαλύτερες απώλειες καταγράφηκαν στους τομείς της ενέργειας και των εξορύξεων. Συνολικά, εξακολουθεί να υπάρχει σημαντικό χάσμα παραγωγικότητας μεταξύ της Ελλάδας και της υπόλοιπης ΕΕ. Το ΑΕΠ σε μονάδες αγοραστικής δύναμης ανά δεδουλευμένη ώρα αντιστοιχούσε στο 57,4 % του μέσου όρου της ΕΕ το 2023 (παράρτημα 12).

Οι σχετικά χαμηλές δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη και οι ελλείψεις δεξιοτήτων εξακολουθούν να υπονομεύουν την παραγωγικότητα. Παρά τη σημαντική αύξησή τους τα τελευταία έτη, οι δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη ανήλθαν στο 1,5 % του ΑΕΠ το 2022, κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (2,2 %), κυρίως λόγω των χαμηλών, αν και αυξανόμενων, δαπανών των επιχειρήσεων (παράρτημα 11). Εν τω μεταξύ, οι επιδόσεις του εκπαιδευτικού συστήματος είναι ανομοιογενείς. Τα αποτελέσματα είναι ικανοποιητικά όσον αφορά τη μείωση του αριθμού των μαθητών που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο και την επίτευξη υψηλότερων ποσοστών ολοκλήρωσης της μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, τα αποτελέσματα στις βασικές δεξιότητες είναι ανεπαρκή και επιδεινώνονται, όπως αποτυπώνεται στην πρόσφατη έρευνα του Προγράμματος Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών (PISA) του ΟΟΣΑ (παράρτημα 15).

Η ανταγωνιστικότητα κόστους της Ελλάδας αυξήθηκε σημαντικά την τελευταία δεκαετία. Το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος μειώθηκε κατά πάνω από 10 ε.μ. μεταξύ του 2009 και του 2019, λόγω των σημαντικών περικοπών των μισθών κατά την εν λόγω περίοδο. Στο μέλλον, αν και το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος προβλέπεται να αυξηθεί, ο ρυθμός της αύξησης αναμένεται να είναι συγκρίσιμος με αυτόν των εμπορικών εταίρων της χώρας. Αυτό σημαίνει ότι η Ελλάδα είναι πιθανό να διατηρήσει την υψηλή ανταγωνιστικότητά της. Ωστόσο, παρόλο που τελευταία η Ελλάδα εξάγει μεγαλύτερους όγκους προϊόντων υψηλής τεχνολογίας, το συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας εξακολουθεί να αφορά κυρίως προϊόντα με σχετικά χαμηλή τεχνολογική εξειδίκευση.

Παρά την πρόσφατη πρόοδο, η ανταγωνιστικότητα που δεν σχετίζεται με το κόστος εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση. Η κατάταξη ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας βελτιώθηκε από το 2019 ([5]). Εκτός από τις μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο του οικείου σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (τμήμα 2), η βελτίωση αυτή οφείλεται στον υπό εξέλιξη ψηφιακό μετασχηματισμό των επιχειρήσεων και στη σταθερή μείωση της διοικητικής επιβάρυνσής τους. Ωστόσο, απαιτούνται περαιτέρω προσπάθειες για τη βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος, το οποίο αποδυναμώνεται από το αναποτελεσματικό σύστημα δημόσιων συμβάσεων, το υψηλό ποσοστό συμβάσεων με μία και μόνη προσφορά (50 % το 2023), τους κανονιστικούς περιορισμούς, το αναποτελεσματικό σύστημα περιβαλλοντικής αδειοδότησης και τα ανώτατα

Πλαίσιο

Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) των Ηνωμένων Εθνών

Η Ελλάδα σημειώνει πρόοδο όσον αφορά όλους τους δείκτες ΣΒΑ που σχετίζονται με την ανταγωνιστικότητα και την παραγωγικότητα (ΣΒΑ 4, 8, 9), παρότι πρέπει να προσεγγίσει τον μέσο όρο της ΕΕ. Τα αποτελέσματα των δεικτών ΣΒΑ 4 και 9 που σχετίζονται με τις επιδόσεις στον τομέα της εκπαίδευσης και της καινοτομίας ήταν ανομοιογενή. Το 2022 η Ελλάδα είχε καλύτερες επιδόσεις από τον μέσο όρο της ΕΕ όσον αφορά τη μείωση του αριθμού των μαθητών που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο και την αύξηση του ποσοστού ολοκλήρωσης της μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις όσον αφορά τις βασικές δεξιότητες των ατόμων ηλικίας 15 ετών (παράρτημα 15), τη συμμετοχή στην εκπαίδευση ενηλίκων και τις δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη. Οι δείκτες που αφορούν την αξιοπρεπή εργασία και την οικονομική ανάπτυξη (ΣΒΑ 8) εξακολουθούν να βελτιώνονται, αλλά πρέπει να προσεγγίσουν τον μέσο όρο της ΕΕ, όπως καταδεικνύεται από το χαμηλό ποσοστό απασχόλησης και το υψηλό ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων και των νέων που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης σε σχέση με την ΕΕ (παράρτημα 1).

Από τους 17 δείκτες ΣΒΑ, οι 15 εξακολουθούν να υπολείπονται του μέσου όρου της ΕΕ. Πέραν αυτών που επισημάνθηκαν ανωτέρω, οι εν λόγω δείκτες αφορούν την περιβαλλοντική σταθερότητα (ΣΒΑ 2, 6, 11, 12, 13), τη δικαιοσύνη (ΣΒΑ 3 και 5) και τη μακροοικονομική σταθερότητα (ΣΒΑ 16). Υπάρχει περιθώριο για περαιτέρω βελτίωση, ιδίως όσον αφορά την αντιμετώπιση της ανεργίας, των ανισοτήτων και της φτώχειας, ιδίως στις αγροτικές περιοχές (παράρτημα 1). Παρόλα αυτά, η Ελλάδα σημειώνει καλύτερες επιδόσεις από ό, τι στο παρελθόν σε διάφορους τομείς της δικαιοσύνης, της παραγωγικότητας και της μακροοικονομικής σταθερότητας. Ορισμένα ταμεία της ΕΕ, όπως ο ΜΑΑ και τα ταμεία της πολιτικής συνοχής, παρέχουν καίρια στήριξη στις προσπάθειες της Ελλάδας να επιτύχει τους ΣΒΑ (παραρτήματα 3 και 4) και τους εθνικούς της στόχους για το 2030 σχετικά με την απασχόληση, τις δεξιότητες και τη μείωση της φτώχειας (παραρτήματα 5 και 14).

([5]) Η Ελλάδα κατατάχθηκε στην 49η θέση (σε σύνολο 64 χωρών) το 2023, 9 θέσεις υψηλότερα από την κατάταξή της (58) το 2019 (βλ. https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings).

όρια στην τιμή ορισμένων ομάδων προϊόντων ([6]) (παράρτημα 12).

Οι υποτονικές επενδύσεις του παρελθόντος λειτούργησαν ως τροχοπέδη για την οικονομική σύγκλιση με την ΕΕ. Η κρίση δημόσιου χρέους συνοδεύτηκε από συρρίκνωση των πραγματικών επενδύσεων σε ποσοστό άνω του 60 % μεταξύ του 2008 και του 2016. Οι επενδύσεις των νοικοκυριών κατέγραψαν τη μεγαλύτερη πτώση, αλλά υποχώρησαν και οι εταιρικές επενδύσεις, εμποδίζοντας την αύξηση της παραγωγικότητας. Η αύξηση των επενδύσεων επιταχύνθηκε από το 2021, αλλά ο δείκτης επενδύσεων ως προς το ΑΕΠ παραμένει αρκετά χαμηλότερος από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το 2023 οι ελληνικές επιχειρήσεις ανέφεραν ως κύρια εμπόδια για τις επενδύσεις την αβεβαιότητα, το υψηλό ενεργειακό κόστος, την έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού και το νομικό πλαίσιο για τις επιχειρήσεις. ([7]). Παρά τις πρόσφατες βελτιώσεις, μεταξύ άλλων μέσω των δανείων του ΜΑΑ, το υψηλό κόστος δανεισμού και οι περιορισμοί της πρόσβασης σε χρηματοδότηση εξακολουθούν και αυτά να αποτελούν εμπόδια για τις επενδύσεις (παράρτημα 18).

Η προώθηση της κοινωνικής και εδαφικής συνοχής παραμένει βασική προτεραιότητα

Οι συνθήκες εργασίας και διαβίωσης έχουν βελτιωθεί, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν μείζονες προκλήσεις. Ο πίνακας κοινωνικών αποτελεσμάτων που καταρτίστηκε με βάση τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων σκιαγραφεί μια ανομοιογενή εικόνα. Παρά τις πρόσφατες αυξήσεις του ποσοστού απασχόλησης, η πρόσβαση στην εργασία ή την κατάρτιση εξακολουθεί να παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες για τους μακροχρόνια ανέργους, τα άτομα με αναπηρία, τα νέα άτομα και τις γυναίκες. Μόνο το 50 % περίπου των γυναικών εργάζεται, έναντι άνω του 70 % των ανδρών, κάτι που αντιστοιχεί σε ένα από τα μεγαλύτερα χάσματα απασχόλησης μεταξύ των φύλων στην ΕΕ. Η ικανότητα του συστήματος κοινωνικής προστασίας να μειώνει τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό είναι περιορισμένη. Μετά την αύξησή τους το 2021, τα ποσοστά των ατόμων και των παιδιών (ηλικίας κάτω των 16 ετών) που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού μειώθηκαν το 2022 και το 2023, αλλά εξακολουθούν να υπερβαίνουν τους μέσους όρους της ΕΕ. Τα άτομα που χρειάζονται μακροχρόνια περίθαλψη αντιμετωπίζουν σημαντικούς οικονομικούς φραγμούς και έχουν πολλές ανάγκες που δεν ικανοποιούνται, καθώς υπάρχουν περιορισμένες επίσημες υπηρεσίες μακροχρόνιας φροντίδας που να παρέχουν καθολική κάλυψη. Η ενεργειακή φτώχεια είναι υψηλή και το ποσοστό των νοικοκυριών που επιβαρύνονται υπερβολικά από δαπάνες στέγασης ήταν σχεδόν τριπλάσιο από τον μέσο όρο της ΕΕ το 2022 (παράρτημα 14).

Οι περιφερειακές ανισότητες συνεχίζονται. Πάνω από το ήμισυ του πληθυσμού της Ελλάδας και το 60 % της οικονομικής της δραστηριότητας συγκεντρώνονται στις περιφέρειες Αττικής (Αθήνα) και Κεντρικής Μακεδονίας (Θεσσαλονίκη). Αυτό έχει οδηγήσει σε μεγάλες ανισότητες ως προς τις οικονομικές και κοινωνικές επιδόσεις στη χώρα. Οι ανισότητες αυτές παρέμειναν σε μεγάλο βαθμό αμετάβλητες την τελευταία δεκαετία, παρά το γεγονός ότι μειώνονται στην ΕΕ. Οι μεγάλες διαφορές στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ οφείλονται κυρίως στις διαπεριφερειακές ανισότητες στους τομείς της καινοτομίας, της ψηφιακής ολοκλήρωσης και των δεξιοτήτων (παραρτήματα 11, 15, 17).

([6]) Από το 2020 η Ελλάδα έχει θέσει ανώτατα όρια στις τιμές ή στα περιθώρια μικτού κέρδους για ορισμένα τρόφιμα, έχει δώσει εντολή στα σουπερμάρκετ να μειώσουν τις τιμές ορισμένων βασικών προϊόντων και έχει διευρύνει τον κύκλο των καλυπτόμενων εμπορευμάτων.

([7]) Βλ. την επισκόπηση ανά χώρα της Έρευνας Επενδύσεων της ΕΤΕπ για το 2023: Ελλάδα.

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΜΕΣΩΝ ΤΗΣ ΕΕ

Η χρηματοδότηση στο πλαίσιο του μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΜΑΑ) και η χρηματοδότηση της πολιτικής συνοχής έχουν αμοιβαία ενισχυτικό αντίκτυπο στις προσπάθειες της Ελλάδας για την τόνωση της ανταγωνιστικότητάς της και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Εκτός από τη χρηματοδότηση του ΜΑΑ ύψους 35,9 δισ. EUR που περιγράφεται στο παράρτημα 3, η πολιτική συνοχής παρέχει 20,5 δισ. EUR στην Ελλάδα για την περίοδο 2021-2027. Συνδυαστικά, η στήριξη από αυτά τα δύο μέσα αντιπροσωπεύει σχεδόν το 25,64 % του ΑΕΠ της χώρας το 2023, έναντι 5,38 % του ΑΕΠ στην ΕΕ κατά μέσο όρο (παράρτημα 4).

Στο πλαίσιο του οικείου ΣΑΑ, η Ελλάδα έχει δρομολογήσει σημαντικά μέτρα πολιτικής που αναμένεται να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα της χώρας. Το ΣΑΑ προβλέπει σημαντικές μεταρρυθμίσεις στους τομείς της δημόσιας διοίκησης και της φορολογίας, της δικαιοσύνης, της αγοράς εργασίας, της διαχείρισης αποβλήτων και υδάτων, της ηλεκτροκίνησης και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η Ελλάδα πραγματοποίησε επίσης σημαντικές επενδύσεις στην ενεργειακή ανακαίνιση των κτιρίων, στον ψηφιακό μετασχηματισμό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) και στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού της με έμφαση στις ψηφιακές και στις «πράσινες» δεξιότητες.

Η υλοποίηση του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας έχει ξεκινήσει, πλην όμως θα χρειαστούν περισσότερες προσπάθειες για την έγκαιρη ολοκλήρωσή του. Η Ελλάδα υπέβαλε τέσσερις αιτήσεις πληρωμής, οι οποίες αντιστοιχούσαν σε 87 ορόσημα και στόχους του σχεδίου και οδήγησαν σε συνολική εκταμίευση ύψους 14,88 δισ. EUR στις 28 Δεκεμβρίου 2023 (βλ. παράρτημα 3). Το μέγεθος και η πολυπλοκότητα του σχεδίου, καθώς και οι προκλήσεις που συνδέονται με την ικανότητα απορρόφησης, καθιστούν επιτακτική την επιτάχυνση των επενδύσεων και την αντιμετώπιση των κινδύνων καθυστερήσεων, καθώς και την ενίσχυση των διοικητικών ικανοτήτων ώστε να διασφαλιστεί ότι οι μεταρρυθμίσεις και οι επενδύσεις μπορούν να ολοκληρωθούν εγκαίρως. Οι ελληνικές αρχές ενέκριναν μέτρα για τη βελτίωση της υλοποίησης και την ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας, ενώ το σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας περιλαμβάνει και άλλα ειδικά μέτρα που αναμένεται να συμβάλουν στην επίτευξη αυτού του στόχου. Οι συγκεκριμένες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ελλάδα περιλαμβάνουν: i) χρονοβόρες δικαστικές διαδικασίες για την εξέταση νομικών προσφυγών κατά διαδικασιών σύναψης δημόσιων συμβάσεων, οι οποίες ενδέχεται να προκαλέσουν καθυστερήσεις στην προγραμματισμένη ημερομηνία ολοκλήρωσης των επενδύσεων μετά τον Αύγουστο του 2026· ii) αργή μεταβίβαση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας· και iii) ανεπαρκή συντονισμό, ο οποίος γίνεται ιδιαίτερα εμφανής όσον αφορά τις επενδύσεις και τις μεταρρυθμίσεις που καλύπτουν τομείς πολιτικής οι οποίοι εκτείνονται πέραν των αρμοδιοτήτων ενός μόνο υπουργείου. Η συστηματική συμμετοχή των τοπικών και περιφερειακών αρχών, των κοινωνικών εταίρων, της κοινωνίας των πολιτών και άλλων σχετικών ενδιαφερόμενων μερών παραμένει αναγκαία για να διασφαλιστεί η ευρεία οικειοποίηση της επιτυχούς υλοποίησης του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας.

Η χρηματοδότηση της πολιτικής συνοχής συμβάλλει στην αντιμετώπιση των προκλήσεων για την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας και περιορίζει τις εδαφικές και κοινωνικές ανισότητες στη χώρα. Στο πλαίσιο της περιόδου προγραμματισμού 2014-2020 της πολιτικής συνοχής, η στήριξη επικεντρώθηκε στους τομείς της ψηφιακής συνδεσιμότητας, της

ενεργειακής απόδοσης, της διαχείρισης στερεών αποβλήτων και υδάτων, της εκπαίδευσης και της απασχόλησης. Κατά την τρέχουσα περίοδο προγραμματισμού 2021-2027, η στήριξη αποσκοπεί στην περαιτέρω ενίσχυση της κυκλικής οικονομίας, της διαχείρισης των υδάτων, του μετριασμού των κινδύνων που σχετίζονται με το κλίμα, της εκπαίδευσης και των δεξιοτήτων, της απασχόλησης, της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και της μακροχρόνιας φροντίδας.

Άρση των κανονιστικών και διοικητικών εμποδίων για τις επιχειρήσεις

Η υλοποίηση των μέτρων του ΣΑΑ έχει ελαφρύνει την κανονιστική και διοικητική επιβάρυνση των επιχειρήσεων. Η Ελλάδα βελτίωσε το νομοθετικό πλαίσιο για την προσέλκυση στρατηγικών επενδύσεων και την ανάπτυξη βιομηχανικών πάρκων. Στο πλαίσιο αυτό περιλαμβάνεται η δρομολόγηση ενός καθεστώτος επιδοτήσεων για τον εξοπλισμό των εν λόγω πάρκων με έξυπνες, ενεργειακά αποδοτικές ψηφιακές τεχνολογίες και μέτρα για τη στήριξη της κυκλικής οικονομίας. Η Ελλάδα θέσπισε επίσης φορολογικά κίνητρα ως ένα πρώτο βήμα για την ενθάρρυνση των ηλεκτρονικών συναλλαγών και άρχισε να διασυνδέει επιγραμμικά τις ταμειακές μηχανές και τα συστήματα σημείων πώλησης με τις φορολογικές αρχές. Για την αύξηση του μεγέθους των ελληνικών επιχειρήσεων, οι περισσότερες από τις οποίες είναι μικρές, το 2022 άρχισε να ισχύει νόμος με τον οποίο θεσπίστηκαν φορολογικά και άλλα κίνητρα για συγχωνεύσεις, μετατροπές, εξαγορές και δράσεις συνεργασίας.

Τα κονδύλια της ΕΕ συμβάλλουν στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης. Στο πλαίσιο του ΣΑΑ της Ελλάδας, εγκρίθηκε μοντέλο πολυεπίπεδης διακυβέρνησης για τον εξορθολογισμό της κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ του κεντρικού, του περιφερειακού και του τοπικού επιπέδου δημόσιας διοίκησης και την αύξηση της λογοδοσίας. Η χώρα ενέκρινε επίσης εθνικό σχέδιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς και νομοθεσία σχετικά με τις δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης (πόθεν έσχες) και τους σχετικούς ελέγχους. Για την καταπολέμηση του λαθρεμπορίου προϊόντων που υπάγονται σε ειδικούς φόρους κατανάλωσης, η Ελλάδα έθεσε σε εφαρμογή ένα αποτελεσματικότερο σύστημα παρακολούθησης και επιβολής κυρώσεων. Βασιζόμενο στις προσπάθειες αυτές, το Μέσο Τεχνικής Υποστήριξης (TSI) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής βοηθά την Ελλάδα να ενισχύσει τη δημόσια διοίκηση, μεταξύ άλλων μέσω της σύστασης ειδικής ομάδας κατά της παραπληροφόρησης και μέσω της επαγγελματοποίησης των υπαλλήλων στον τομέα των δημόσιων συμβάσεων.

Η Ελλάδα άμβλυνε τους περιορισμούς της πρόσβασης σε χρηματοδότηση διαθέτοντας δάνεια με ευνοϊκούς όρους και ενισχύοντας την εποπτεία των κεφαλαιαγορών. Το ΣΑΑ κατέστησε δυνατή την ιδιαιτέρως αναγκαία δανειακή χρηματοδότηση εταιρειών με ευνοϊκούς όρους, μέσω της δανειακής διευκόλυνσης. Έως τον Μάρτιο του 2024 είχαν υπογραφεί 280 δανειακές συμβάσεις ύψους 4,75 δισ. EUR ως δάνεια του ΜΑΑ μεταξύ χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και επενδυτών. Τα δάνεια αυτά στηρίζουν τις ιδιωτικές επενδύσεις στον πράσινο και τον ψηφιακό τομέα, αυξάνουν την εξαγωγική ικανότητα και στηρίζουν τις οικονομίες κλίμακας και την καινοτομία. Από τις εν λόγω εγκεκριμένες δανειακές συμβάσεις, οι 136 (48,6 % του συνόλου) υπογράφηκαν με ΜΜΕ. Συνολικά, πάνω από το ένα πέμπτο του συνόλου των νέων εταιρικών δανείων στην Ελλάδα το 2023 προήλθε από τον ΜΑΑ. Η Ελλάδα προέβη επίσης σε οργανωτικές αλλαγές στην Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς και προσάρμοσε τις διαδικασίες της για να βελτιώσει την εποπτεία της αγοράς και να προωθήσει τη μη τραπεζική χρηματοδότηση.

Απελευθέρωση επενδύσεων για την πράσινη και την ψηφιακή μετάβαση

Η Ελλάδα έχει λάβει σημαντικά μέτρα για την επιτάχυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού της δημόσιας διοίκησης και τη βελτίωση της προσβασιμότητας των υπηρεσιών της. Η Ελλάδα προβλέπει διάφορα μέτρα στο πλαίσιο του οικείου ΣΑΑ για την προώθηση μιας ψηφιακής δημόσιας διοίκησης, συμπληρώνοντας πλήρως τα κονδύλια της πολιτικής συνοχής που θα στηρίξουν την ψηφιοποίηση πάνω από 340 δημόσιων οργανισμών έως το 2029. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα έχει εκπονήσει ένα εκτεταμένο σχέδιο για την ψηφιοποίηση και την απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών για τις συναλλαγές μεταξύ πολιτών και δημόσιων υπηρεσιών. Στο πλαίσιο αυτό, έχει ξεκινήσει η ψηφιοποίηση των αρχείων σε βασικούς τομείς του δημόσιου τομέα, συμπεριλαμβανομένων της δικαιοσύνης, του πολεοδομικού σχεδιασμού και του κτηματολογίου, όπως και η ανάπτυξη ψηφιακών υποδομών για την αύξηση της διαλειτουργικότητας των σχετικών μητρώων και πληροφοριακών συστημάτων. Η Ελλάδα δρομολόγησε επίσης επενδύσεις στην κυβερνοασφάλεια και ένα νέο πληροφοριακό σύστημα για τις δημόσιες συμβάσεις. Σε συνδυασμό με την αναβάθμιση των δεξιοτήτων 250 000 εργαζομένων του δημόσιου τομέα που ξεκίνησε στο πλαίσιο του ΣΑΑ, οι επενδύσεις αυτές αναμένεται να συμβάλουν στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της προσβασιμότητας της δημόσιας διοίκησης για το κοινό και τις επιχειρήσεις.

Το ΣΑΑ έχει βοηθήσει τις ΜΜΕ να γίνουν πιο πράσινες και πιο ψηφιακές. Η Ελλάδα έχει θεσπίσει φορολογικά κίνητρα και συστήματα κουπονιών για να βοηθήσει τις ΜΜΕ να επενδύσουν σε προηγμένες ψηφιακές και πράσινες τεχνολογίες: περισσότερες από 500 000 ΜΜΕ θα έχουν επωφεληθεί από αυτά τα συστήματα έως το τέλος του 2025. Στον μεταποιητικό τομέα, ειδικότερα, η Ελλάδα δρομολόγησε σύστημα κουπονιών με σκοπό να βοηθήσει τις ΜΜΕ να αναβαθμίσουν τις μεθόδους παραγωγής τους μέσω σύγχρονων και φιλικών προς το περιβάλλον τεχνολογιών. Η χώρα δρομολόγησε επίσης πρόγραμμα για την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης στον γεωργικό τομέα και την προώθηση του αγροτουρισμού, το οποίο στηρίζει την οικονομική διαφοροποίηση και την ανταγωνιστικότητα της αγροτικής οικονομίας.

Αξιοποιώντας αποτελεσματικά διάφορες πηγές χρηματοδότησης, η Ελλάδα έχει αναλάβει δράση για την εξάλειψη των οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων της σταδιακής κατάργησης του λιγνίτη. Το ΣΑΑ περιλαμβάνει επενδύσεις στις πληγείσες περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας και της Μεγαλόπολης, οι οποίες επικεντρώνονται στην εξυγίανση του εδάφους και την ανάπλαση, την αποκατάσταση του τοπίου και του περιβάλλοντος και σε αλλαγές της χρήσης της γης. Το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης συμπληρώνει τις προσπάθειες αυτές, χρηματοδοτώντας επενδύσεις στη βιώσιμη ενέργεια, την πράσινη κινητικότητα, την αναβάθμιση των δεξιοτήτων και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Όλες αυτές οι επενδύσεις θα βοηθήσουν τις τοπικές οικονομίες και κοινωνίες να προσαρμοστούν στην εν εξελίξει πράσινη μετάβαση.

Στοχευμένες νομοθετικές αλλαγές έχουν θέσει τις βάσεις για την ευρύτερη χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τις βιώσιμες μεταφορές. Η Ελλάδα απλούστευσε και ψηφιοποίησε τις διαδικασίες αδειοδότησης για να μειώσει τα εμπόδια στις επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και σε υπεράκτια αιολικά πάρκα. Παρείχε επίσης χρηματοδοτική στήριξη για την παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Για την προώθηση των βιώσιμων μεταφορών, η Ελλάδα εκσυγχρόνισε το νομικό πλαίσιο για τις δημόσιες αστικές και περιφερειακές υπηρεσίες μεταφοράς επιβατών με λεωφορείο, χαράζοντας την πορεία για έναν πιο οικολογικό στόλο λεωφορείων. Επιπλέον, η Ελλάδα ενέκρινε ένα ολοκληρωμένο κανονιστικό πλαίσιο για την προώθηση της εγκατάστασης και της λειτουργίας σημείων φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων σε ολόκληρη τη χώρα, το οποίο θα θέσει τη χώρα σε τροχιά επίτευξης του στόχου χρήσης ηλεκτρικών οχημάτων σε ποσοστό 30 % έως το 2030. Επιπλέον, λαμβάνονται μέτρα για να ενισχυθεί η οργάνωση και η διακυβέρνηση του διαχειριστή σιδηροδρομικής υποδομής και για να συνεχιστεί η παροχή αξιόπιστης σιδηροδρομικής ασφάλειας, καθώς και η αποδοτικότητα των μεταφορών. Έχουν επίσης σχεδιαστεί επενδύσεις για την αποκατάσταση των σιδηροδρομικών γραμμών που καταστράφηκαν από έντονες καταιγίδες το 2023. Βασιζόμενη στις προσπάθειες αυτές, η Ελλάδα δεσμεύτηκε

να εφαρμόσει το εθνικό σχέδιο δράσης για τη σιδηροδρομική ασφάλεια, στο οποίο η χώρα δεσμεύτηκε να αναπτύξει επειγόντως την ικανότητα ανταπόκρισης της ελληνικής αρχής ασφάλειας, του οργανισμού διερεύνησης ατυχημάτων και των φορέων εκμετάλλευσης του σιδηροδρομικού δικτύου και να υλοποιήσει τις τελικές δεσμεύσεις που σχετίζονται με την ασφάλεια έως το 2026. Η ενισχυμένη διακυβέρνηση θα εξασφαλίσει την πλήρη αξιοποίηση των επενδύσεων στη σηματοδότηση και του Ευρωπαϊκού Συστήματος Διαχείρισης της Σιδηροδρομικής Κυκλοφορίας (ERTMS). Θα ήταν επίσης ωφέλιμο να σχεδιαστεί σταδιακά η ενίσχυση της ανθεκτικότητας του σιδηροδρομικού συστήματος έναντι της κλιματικής αλλαγής.

Το βελτιωμένο θεσμικό πλαίσιο για τη διαχείριση των αποβλήτων, των υδάτων και των λυμάτων έχει οδηγήσει σε πιο βιώσιμες επενδύσεις σε αυτούς τους τομείς και στην αποδοτικότερη χρήση των φυσικών πόρων. Επενδύσεις ύψους περίπου 800 εκατ. EUR από τα ταμεία της πολιτικής συνοχής στηρίζουν τη βέλτιστη διαχείριση των αποβλήτων, μεταξύ άλλων μέσω της ανάπτυξης εγκαταστάσεων ανάκτησης και ανακύκλωσης. Συμπληρώνοντας τις επενδύσεις αυτές, το 2021 η Ελλάδα θέσπισε, στο πλαίσιο του οικείου ΣΑΑ, νόμο για τη διαχείριση των αποβλήτων, ο οποίος περιλάμβανε αντικίνητρα για την υγειονομική ταφή. Η Ελλάδα δημιούργησε επίσης νέα ρυθμιστική αρχή για τη διαχείριση των αποβλήτων, της ενέργειας και των υδάτων με σκοπό να στηρίξει τη μετάβασή της στην κυκλική οικονομία. Οι συμπληρωματικές επενδύσεις σε υποδομές στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης και του Ταμείου Συνοχής θα δώσουν σε περισσότερα από 870 000 άτομα τη δυνατότητα να επωφεληθούν από νέες ή αναβαθμισμένες εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων έως το 2027.

Επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό για οικονομική ανάπτυξη και ανθεκτικότητα

Αξιοποιώντας διάφορες πηγές της ΕΕ, η Ελλάδα έχει λάβει μέτρα για να βοηθήσει περισσότερα άτομα να βρουν θέσεις εργασίας. Στο πλαίσιο του ΣΑΑ, η χώρα αναδιοργάνωσε τη δημόσια υπηρεσία απασχόλησης και εκσυγχρόνισε την εργατική της νομοθεσία, επιτρέποντας πιο ευέλικτες ρυθμίσεις εργασίας. Άρχισαν να εφαρμόζονται επιδοτήσεις προσλήψεων, οι οποίες αναμένεται να βοηθήσουν πάνω από 48 000 άνεργα άτομα να βρουν δουλειά έως το τέλος του 2025. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ+) θα χορηγήσει 106 000 ακόμη επιδοτήσεις προσλήψεων σε άτομα που αναζητούν εργασία, με έμφαση στα νέα άτομα, τις γυναίκες και τους μακροχρόνια ανέργους. Η συνεχιζόμενη επέκταση των εγκαταστάσεων παιδικής φροντίδας μπορεί επίσης να συμβάλει στην αύξηση του αριθμού των ατόμων που εργάζονται ή αναζητούν εργασία, ιδίως των γυναικών. Στο πλαίσιο του ΣΑΑ δημιουργούνται περισσότερες από 20 000 νέες θέσεις σε υπηρεσίες παιδικής φροντίδας. Μετά την ολοκλήρωσή τους το 2025, θα συμπληρωθούν με μέτρα στο πλαίσιο του ΕΚΤ+ τα οποία θα βοηθήσουν 170 000 ακόμα παιδιά να αποκτήσουν πρόσβαση σε υπηρεσίες παιδικής φροντίδας.

Η δράση των μέσων της ΕΕ συμβάλλει στη στήριξη της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες και υπηρεσίες υγείας. Για να στηρίξει την ανεξάρτητη διαβίωση των ατόμων με αναπηρία, η Ελλάδα θέσπισε ένα σύγχρονο, εξατομικευμένο πρόγραμμα προσωπικού βοηθού σε πιλοτική βάση στο πλαίσιο του οικείου ΣΑΑ, ανοίγοντας τον δρόμο για την υλοποίησή του σε εθνικό επίπεδο έως τα μέσα του 2025. Βρίσκεται επίσης σε εξέλιξη ένα δεύτερο πιλοτικό πρόγραμμα προσχολικής παρέμβασης για περίπου 1 400 παιδιά με αναπηρία, ηλικίας έως 6 ετών. Επίσης, για τη βελτίωση της πρόσβασης σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η Ελλάδα δημιούργησε 50 μονάδες ψυχικής υγείας και βρίσκεται σε διαδικασία ανακαίνισης 80 νοσοκομείων σ' ολόκληρη τη χώρα. Τις προσπάθειες αυτές θα ακολουθήσουν

επενδύσεις στο πλαίσιο του ΕΚΤ+ για την προώθηση της ισότιμης πρόσβασης στην εκπαίδευση για περισσότερους από 11 500 μαθητές και σπουδαστές με αναπηρία, και για τη σύσταση πάνω από 1 200 κοινωνικών δομών και δομών υγείας σ' ολόκληρη την Ελλάδα.

ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει πρόσθετες προκλήσεις που σχετίζονται με την αποδοτικότητα της δημόσιας διοίκησης, τη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού τομέα, το κανονιστικό πλαίσιο για τις επιχειρήσεις, την αγορά εργασίας και την πράσινη μετάβαση. Η επιτυχής αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων θα συμβάλει στην αύξηση της μακροπρόθεσμης ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας και στη διασφάλιση της ανθεκτικότητας της οικονομίας της. Θα συμβάλει επίσης στην επίτευξη περαιτέρω προόδου στην υλοποίηση των ΣΒΑ.

Είναι σημαντικό οι προκλήσεις που έχουν εντοπιστεί να αντιμετωπιστούν τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Με τον τρόπο αυτό θα μειωθούν οι περιφερειακές ανισότητες και θα βελτιωθεί η διοικητική και επενδυτική ικανότητα με ισορροπημένο τρόπο σε ολόκληρη τη χώρα.

Διατήρηση της έμφασης στη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών

Το ονομαστικό δημοσιονομικό έλλειμμα ανήλθε στο 1,6 % του ΑΕΠ το 2023, έναντι 2,5 % το 2022. Η εν λόγω μείωση οφείλεται στην απότομη πτώση του κόστους των μέτρων που σχετίζονται με την ενέργεια και στην αύξηση των τρεχόντων εσόδων, που αντισταθμίστηκαν μόνο εν μέρει από την αύξηση των δαπανών για τόκους. Οι δημόσιες επενδυτικές δαπάνες αυξήθηκαν και έφτασαν σε ονομαστικό επίπεδο 8,6 δισ., το υψηλότερο από το 2009, εν μέρει λόγω της επιτάχυνσης της εκτέλεσης των επενδύσεων που περιλαμβάνονται στο σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας. Η αξιοποίηση των κονδυλίων της πολιτικής συνοχής σημειώνει πρόοδο, ενώ τα προγράμματα στο πλαίσιο του νέου κύκλου δεν έχουν προσφέρει ακόμα το πλήρες δυναμικό τους.

Η δανειακή επιβάρυνση του δημόσιου τομέα, η οποία παραμένει σε υψηλά επίπεδα, καταδεικνύει την ανάγκη για συνετές δημοσιονομικές πολιτικές. Παρότι ο δείκτης χρέους του δημόσιου τομέα ως προς το ΑΕΠ μειώθηκε κατά περίπου 45 εκατοστιαίες μονάδες κατά την τελευταία τριετία, παραμένει ο υψηλότερος στην ΕΕ. Το δημόσιο χρέος προβλέπεται να συνεχίσει να μειώνεται στο 153,9 % του ΑΕΠ έως το τέλος του 2024, αλλά θα παραμείνει το υψηλότερο στην ΕΕ. Από την ανάλυση της Επιτροπής όσον αφορά τη βιωσιμότητα του χρέους, η οποία αξιολογεί την ικανότητα της χώρας να εξοφλήσει το χρέος της, προκύπτει ότι οι κίνδυνοι για τη βιωσιμότητα του χρέους είναι χαμηλοί βραχυπρόθεσμα, υψηλοί μεσοπρόθεσμα και χαμηλοί μακροπρόθεσμα. Η επίτευξη του στόχου για πρωτογενές πλεόνασμα άνω του 2 % του ΑΕΠ είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση της επανεξισορρόπησης της οικονομίας (παράρτημα 21).

Περαιτέρω προσπάθειες για την ενίσχυση της φορολογικής διοίκησης θα μπορούσαν να συμβάλουν στην αντιμετώπιση του επενδυτικού κενού και στην αύξηση της φορολογικής συμμόρφωσης. Το έλλειμμα ΦΠΑ της Ελλάδας μειώθηκε από 34 % του ΑΕΠ το 2017 σε 17,8 % του ΑΕΠ το 2021. Αυτό υποδηλώνει ότι η αυξημένη χρήση ηλεκτρονικών πληρωμών και οι προσπάθειες που καταβάλλονται για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής οδηγούν την Ελλάδα στη σωστή κατεύθυνση. Ωστόσο, το έλλειμμα ΦΠΑ εξακολουθεί να είναι το τρίτο υψηλότερο στην ΕΕ, και τα απολεσθέντα έσοδα εκτιμάται ότι υπερβαίνουν το 1,4 % του ΑΕΠ (παράρτημα 19). Καταδεικνύεται έτσι η σημασία της εντατικοποίησης των προσπαθειών φορολογικής συμμόρφωσης, μεταξύ άλλων μέσω της επέκτασης της ικανότητας της φορολογικής διοίκησης με την ενίσχυση της

επιχειρησιακής αυτονομίας της όσον αφορά τη διαχείριση και την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων της. Στο πλαίσιο αυτό περιλαμβάνεται η κάλυψη των αναγκών προσωπικού σε βασικά καθήκοντα, όπως το προσωπικό ΤΠ, τα οποία θεωρούνται κρίσιμης σημασίας για τον ψηφιακό μετασχηματισμό της φορολογικής διοίκησης. Τέλος, η καθιέρωση ενός ευρύτερου συστήματος προαποφάσεων σε θέματα φορολογίας, σύμφωνα με τις βέλτιστες πρακτικές της ΕΕ, θα μπορούσε να προσφέρει στους φορολογούμενους σαφή, συνεπή και διαφανή ερμηνεία της ισχύουσας φορολογικής νομοθεσίας. Θα μπορούσε επίσης να προσφέρει μεγαλύτερη ασφάλεια δικαίου για τους επενδυτές και να ενισχύσει τις υπό εξέλιξη προσπάθειες απλούστευσης του φορολογικού συστήματος.

Υπάρχει περιθώριο αύξησης της αποδοτικότητας της ελληνικής δημόσιας διοίκησης. Οι επιδόσεις της παραμένουν σχετικά χαμηλές, όπως αντικατοπτρίζεται, για παράδειγμα, στη δυσκολία προσέλκυσης νέων δημόσιων υπαλλήλων υψηλής ειδίκευσης. Το χαμηλό επίπεδο επιδόσεων είναι ιδιαίτερα εμφανές σε καίριους τομείς, όπως ο συντονισμός των πολιτικών, η ψηφιακή διακυβέρνηση, η σύνταξη νομικών κειμένων και η συμμετοχή των εργαζομένων του δημόσιου τομέα στη διά βίου μάθηση (παράρτημα 13), γεγονός που θα μπορούσε να επηρεάσει την έγκαιρη και αποτελεσματική αξιοποίηση των κονδυλίων της ΕΕ. Η επιτάχυνση της πρωτοβουλίας για τους «εκτελεστικούς κλάδους», η οποία ξεκίνησε το 2019 και αποσκοπεί στην αύξηση της ικανότητας της κεντρικής διοίκησης στους τομείς της ανάλυσης πολιτικών, της σύνταξης νομικών κειμένων και της ψηφιακής διακυβέρνησης, αναμένεται να συμβάλει στην αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος. Παρά την έγκριση σημαντικής νομοθεσίας δυνάμει του ΣΑΑ σχετικά με τη θέσπιση πλαισίου πολυεπίπεδης διακυβέρνησης για τη βελτίωση του συντονισμού μεταξύ των διαφόρων επιπέδων της διοίκησης, το πλαίσιο αυτό δεν είναι ακόμη πλήρως λειτουργικό. Περιλαμβάνει την ανάπτυξη συστήματος πληροφοριών για την παρακολούθηση νέας νομοθεσίας σχετικά με τη σύσταση νέων δημόσιων φορέων και/ή την ανάθεση εντολών σε αυτούς. Η ιεράρχηση των τομέων στους οποίους έχουν εντοπιστεί σημαντικές αλληλεπικαλύψεις αρμοδιοτήτων (όπως του τομέα της πολιτικής προστασίας) σε πρώτη προτεραιότητα θα ήταν ιδιαίτερα σκόπιμη.

Για την αντιμετώπιση των δημοσιονομικών προκλήσεων, θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν προσπάθειες για την ενίσχυση των ανεξάρτητων δημοσιονομικών οργάνων. Το Ελληνικό Δημοσιονομικό Συμβούλιο έχει αρκετά ευρεία εντολή, καθώς εγκρίνει τόσο τις μακροοικονομικές όσο και τις δημοσιονομικές προβλέψεις και παρακολουθεί τους δημοσιονομικούς κανόνες. Δεν φαίνεται να αντιμετωπίζει προβλήματα όσον αφορά την πρόσβαση σε πληροφορίες. Ωστόσο, οι προσλήψεις του περιορίζονται σε δημόσιους υπαλλήλους και δεν έχει αναπτυχθεί ικανοποιητικά πολιτικός διάλογος με την κυβέρνηση και αλληλεπιδράσεις με τη Βουλή των Ελλήνων. Επιπλέον, οι δραστηριότητες προβολής του Συμβουλίου θα μπορούσαν να βελτιωθούν.

Εξασφάλιση υγιούς χρηματοπιστωτικού τομέα για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας

Η ποιότητα των περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών εξακολούθησε να βελτιώνεται το 2023. Το ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων των τραπεζών ως προς το σύνολο των δανείων (ποσοστό ΜΕΔ) μειώθηκε στο 5,7 % τον Σεπτέμβριο του 2023 ([8]), έναντι 6,2 % το 2022 και 42,7 % (το υψηλότερο καταγεγραμμένο ποσοστό) το 2016. Μετά την ταχεία μείωση των ΜΕΔ τα τελευταία έτη, η οποία υποστηρίχθηκε από τις τιτλοποιήσεις στο πλαίσιο του προγράμματος «Ηρακλής», το απόθεμά τους συνέχισε να μειώνεται, μολονότι με βραδύτερους ρυθμούς.

([8]) Στοιχεία της ΕΚΤ που αναφέρονται ως ποσοστό επί του συνόλου των ακαθάριστων δανείων και προκαταβολών, δηλαδή συμπεριλαμβανομένων των ταμειακών υπολοίπων σε κεντρικές τράπεζες και άλλων καταθέσεων όψεως, στον παρονομαστή σε ενοποιημένη βάση.

Ωστόσο, το ποσοστό των ΜΕΔ παραμένει το υψηλότερο στην ΕΕ, πολύ πάνω από τον μέσο όρο της(1,8 %). Το 2023 οι τράπεζες συνέχισαν να χρησιμοποιούν μη οργανικά μέτρα (πωλήσεις χαρτοφυλακίου και τιτλοποιήσεις) ως πρωταρχική κινητήρια δύναμη για τη ρύθμιση των ΜΕΔ τους. Το πρόγραμμα τιτλοποιήσεων «Ηρακλής» έληξε τον Οκτώβριο του 2022, αλλά ξεκίνησε εκ νέου τον Νοέμβριο του 2023 και θα διαρκέσει έως το τέλος του 2024. Το πρόγραμμα αναμένεται να βοηθήσει τις μικρότερες τράπεζες να εξυγιάνουν ταχύτερα τους ισολογισμούς τους.

Παρότι οι τράπεζες συνέχισαν να αφαιρούν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια από τους ισολογισμούς τους, μεγάλο μέρος του χρέους αυτού παραμένει στην οικονομία. Οι διαχειριστές πιστώσεων διακρατούσαν ακόμη σημαντικό μέρος των παλαιών ΜΕΔ το 2023 (69,5 δισ. EUR ή 32 % του ΑΕΠ), παρά τη σημαντική μείωσή τους το 2022, κυρίως λόγω των στατιστικών επανακατηγοριοποιήσεων. Παρόλο που οι εν λόγω διαχειριστές αναμένεται να προχωρήσουν στην περαιτέρω εξυγίανση και αναδιάρθρωση του χρέους, ο ρυθμός της ρύθμισης εξακολουθεί να υπολείπεται των αρχικών επιχειρηματικών σχεδίων. Ως εκ τούτου, τα παλαιά ΜΕΔ εξακολουθούν να επηρεάζουν αρνητικά τους ισολογισμούς, εμποδίζοντας τη δανειοδότηση του ιδιωτικού τομέα. Η καθυστέρηση στη ρύθμιση οφείλεται κυρίως στις χαμηλές ανακτήσεις από ρευστοποιήσεις εξασφαλίσεων λόγω της αναστολής των διαδικασιών εκτέλεσης κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Ωστόσο, αντικατοπτρίζει επίσης καθυστερήσεις στις δικαστικές διαδικασίες και υψηλό ποσοστό ανεπιτυχών πλειστηριασμών. Παρά ορισμένα μέτρα στο πλαίσιο του ΣΑΑ (για παράδειγμα, που βελτιώνουν τις διαδικασίες αναγκαστικής είσπραξης οφειλών και την αποδοτικότητα της δευτερογενούς αγοράς ΜΕΔ) και λαμβανομένου υπόψη του μεγέθους του προβλήματος, περαιτέρω μέτρα θα μπορούσαν να συμβάλουν στην αύξηση της ζήτησης εξασφαλίσεων από τρίτους και στην επιτάχυνση της διαδικασίας μετά τον πλειστηριασμό. Αυτά θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν τη βελτίωση των διαδικασιών ηλεκτρονικών πλειστηριασμών με τη διάθεση περισσότερων πληροφοριών σχετικά με τα πλειστηριαζόμενα ακίνητα και την άρση της εδαφικής αποκλειστικότητας των συμβολαιογράφων.

Η περιορισμένη πρόσβαση σε χρηματοδότηση αποτελεί τροχοπέδη για τις εταιρικές επενδύσεις, ιδίως για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ). Στα μέτρα που αποσκοπούν στην εμβάθυνση των κεφαλαιαγορών συγκαταλέγονται η εφαρμογή της σχετικής εθνικής στρατηγικής, η καταπολέμηση της παραοικονομίας (που εκτιμάται στο 20 % του ΑΕΠ από την Τράπεζα της Ελλάδος) και η παροχή κινήτρων στις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους. Τα μέτρα αυτά μπορούν να βελτιώσουν την τραπεζική ελκυστικότητα και τις ευκαιρίες χρηματοδότησης των επιχειρήσεων (παράρτημα 18).

Βελτίωση του κανονιστικού πλαισίου για τη διευκόλυνση της επιχειρηματικής δραστηριότητας

Τα κανονιστικά εμπόδια εξακολουθούν να επηρεάζουν αρνητικά τον ανταγωνισμό και να βλάπτουν τις ιδιωτικές επενδύσεις και την ανταγωνιστικότητα. Παρά τις πολυάριθμες μεταρρυθμίσεις και άλλες βελτιώσεις στον τομέα αυτόν, η Ελλάδα εξακολουθεί να υστερεί σε σχέση με πολλές χώρες της ΕΕ όσον αφορά τον δυναμισμό των επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τον δείκτη του ΟΟΣΑ για τους περιορισμούς στο εμπόριο των υπηρεσιών εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, η Ελλάδα συγκαταλέγεται ακόμα στις χώρες με το υψηλότερο επίπεδο περιορισμών σε διάφορους βασικούς τομείς υπηρεσιών, όπως οι θαλάσσιες μεταφορές, ο κατασκευαστικός τομέας, η λογιστική, η μηχανική και οι νομικές υπηρεσίες ([9]). Σύμφωνα με την έρευνα SAFE της ΕΚΤ ([10]), οι ελληνικές ΜΜΕ αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες

([9]) Δείκτης περιορισμών στο εμπόριο των υπηρεσιών εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (STRI) του ΟΟΣΑ. https://oecd-main.shinyapps.io/STRI_Explorer/.

([10]) Έρευνα SAFE. https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/safe/html/ecb.safe202311~c94d2c3a78.el.html.

πρόσβασης σε τραπεζικές πιστώσεις από ό,τι οι ομόλογοί τους στην ΕΕ. Επίσης, οι περιορισμοί εισόδου σε ορισμένα βασικά επαγγέλματα, όπως οι υπηρεσίες αρχιτεκτόνων, πολιτικών μηχανικών, συμβούλων σε θέματα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, ξεναγών, δικηγόρων και λογιστών, είναι υψηλότεροι από τον μέσο όρο της ΕΕ, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά την ανταγωνιστικότητα ([11]) (παράρτημα 12). Εν τω μεταξύ, οι χαμηλές επενδύσεις των ΜΜΕ στην έρευνα και την ανάπτυξη εξακολουθούν να παρεμποδίζουν την καινοτομία και την εμπορευματοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων, γεγονός που παρακωλύει την αύξηση της παραγωγικότητας (παράρτημα 11). Από τις αξιολογήσεις πολιτικής στο πλαίσιο της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών προκύπτει ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να επωφεληθεί από την περαιτέρω υλοποίηση μεταρρυθμίσεων και επενδύσεων για τη βελτίωση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας και την επέκταση της εξαγωγικής της ικανότητας.

Οι βραδείς ρυθμοί περιβαλλοντικής αδειοδότησης και τα ρυθμιστικά κενά εξακολουθούν να παρεμποδίζουν τις επενδύσεις. Παρά τις πρόσφατες μεταρρυθμίσεις εκτός του πλαισίου του ΜΑΑ για την επιτάχυνση της διαδικασίας περιβαλλοντικής αδειοδότησης, το κανονιστικό πλαίσιο στον τομέα αυτόν παραμένει ατελές, γεγονός που υπονομεύει τον αντίκτυπο των νομοθετικών βελτιώσεων. Ειδικότερα, εξακολουθεί να μην υπάρχει περιβαλλοντική κατάταξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ([12]) ή όροι που να καθορίζουν υπό ποιες συνθήκες μπορούν να λάβουν άδεια βιομηχανικές δραστηριότητες με περιορισμένες περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Πρέπει επίσης να καθοριστούν τα κριτήρια για τις περιπτώσεις που απαιτούν απλούστερη διαδικασία αδειοδότησης λόγω μη ουσιαστικών αλλαγών. Η ενθάρρυνση επαγγελματιών του ιδιωτικού τομέα να εγγραφούν στο μητρώο πιστοποιημένων αξιολογητών μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων ([13]) θα μπορούσε επίσης να συμβάλει στη μείωση του όγκου των εκκρεμών υποθέσεων. Επιπλέον, το νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των περιοχών Natura 2000 είναι ακόμα ελλιπές. Αυτό οδηγεί σε συνεχιζόμενη ανασφάλεια δικαίου σχετικά με τα είδη επιτρεπόμενων επενδύσεων στο 30 % της χώρας και απειλεί το πλούσιο φυσικό περιβάλλον της Ελλάδας και την ολοκλήρωση των τοπικών πολεοδομικών σχεδίων της χώρας. Η ποιότητα των μελετών για τη διαμόρφωση του περιεχομένου των σχετικών εκτελεστικών πράξεων για την προστασία των περιοχών Natura 2000 είναι υψίστης σημασίας και θα ωφελούνταν σημαντικά από κατάλληλη δημόσια διαβούλευση και επιστημονική τεκμηρίωση. Μελλοντικά, ισχυρότεροι μηχανισμοί για τη βελτίωση της νομοθεσίας σε κεντρικό και υπουργικό επίπεδο και τη συστηματικότερη νομική κωδικοποίηση, καθώς και η αντιμετώπιση των κανονιστικών κενών και των διοικητικών ελλείψεων στην περιβαλλοντική αδειοδότηση, θα συμβάλουν στη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Η ενίσχυση της διαχείρισης των κρατικών περιουσιακών στοιχείων και η ενθάρρυνση νέας χρηματοδότησης είναι καίριας σημασίας για την κάλυψη των επενδυτικών κενών. Υπάρχουν σημαντικά περιθώρια για επιτάχυνση της ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού των κρατικών επιχειρήσεων και, ως εκ τούτου, για τη συμβολή τους στην υψηλότερη και πιο συμπεριληπτική ανάπτυξη, στη βελτίωση των υπηρεσιών προς το κοινό και στην αύξηση της οικονομικής και κλιματικής βιωσιμότητας. Οι μεταρρυθμίσεις που αποδείχθηκαν επιτυχείς σε ορισμένες εισηγμένες κρατικές επιχειρήσεις, όπως η ενίσχυση της επιχειρησιακής ευελιξίας και της εμπορικής αυτονομίας, η βελτίωση των πολιτικών και των διαδικασιών για τις δημόσιες συμβάσεις, τις αμοιβές και τις προσλήψεις, καθώς και η ενίσχυση των ικανοτήτων εσωτερικής διαχείρισης, είναι απαραίτητες για όλες τις κρατικές επιχειρήσεις, ώστε να είναι σε θέση να δημιουργούν και να αξιοποιούν αυξημένη αξία τόσο για την κοινωνία όσο και για την οικονομία. Η Ελληνική Εταιρεία

([11]) Ανακοίνωση σχετικά με απολογισμό και επικαιροποίηση των συστάσεων μεταρρύθμισης για την κανονιστική ρύθμιση των επαγγελματικών υπηρεσιών [COM(2021) 385].

([12]) Απαιτείται νέα περιβαλλοντική κατάταξη λόγω της ακύρωσης της σχετικής απόφασης από το Συμβούλιο της Επικρατείας (αριθ. 1885/2023).

([13]) Σύμφωνα με τον νόμο αριθ. 4014/2011, το προεδρικό διάταγμα αριθ. 50/2021 και την κοινή υπουργική απόφαση αριθ. 17185/2022.

Συμμετοχών και Περιουσίας συστήνει επί του παρόντος νέο ταμείο με στόχο την κινητοποίηση πρόσθετων εγχώριων και άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ). Με την αύξηση της οργανωτικής και λειτουργικής ικανότητάς της και την ενίσχυση της επιχειρησιακής αυτονομίας και της εσωτερικής επενδυτικής εμπειρογνωσίας της, η Εταιρεία θα μπορούσε να αντιμετωπίσει επιτυχώς αυτή τη νέα πρόκληση. Είναι επίσης ζωτικής σημασίας να ενισχυθεί η εταιρική ηγεσία της Εταιρείας και να προσδιοριστούν άμεσα οι τομείς προτεραιότητας στους οποίους θα επικεντρωθεί το νέο ταμείο, σε συνέργεια με άλλα διαθέσιμα ταμεία, ώστε να γεφυρωθούν τα επενδυτικά κενά και να δοθεί έναυσμα για νέα χρηματοδότηση για μετασχηματιστικές επενδύσεις, συμπεριλαμβανομένων των ΑΞΕ.

Αύξηση του εργατικού δυναμικού και αναβάθμιση των δεξιοτήτων του για την τόνωση της παραγωγικότητας

Καθώς οι ελλείψεις εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα αυξάνονται, η περαιτέρω μείωση της ανεργίας απαιτεί στοχευμένη και αποφασιστική δράση. Παρόλο που η ανεργία μειώθηκε στα προ του 2008 επίπεδα, περίπου στο 10,2 % τον Μάρτιο του 2024, εξακολουθεί να συγκαταλέγεται στα υψηλότερα ποσοστά στην ΕΕ και πλήττει δυσανάλογα τις γυναίκες και τα νέα άτομα, διατηρώντας τη φτώχεια σε σχετικά υψηλά επίπεδα (παράρτημα 14). Η κατάσταση αυτή επιτάσσει πιο στοχευμένες και ενισχυμένες υπηρεσίες απασχόλησης και κατάρτισης για τις εν λόγω πληθυσμιακές ομάδες, καθώς και πιο εκτεταμένες επίσημες δομές προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας ώστε να καταστεί δυνατή η ευρύτερη συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Για να αυξήσει περαιτέρω τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας και την απασχόληση, η Ελλάδα θα επωφεληθεί από τη δημιουργία ενός συστήματος επιδομάτων για τους πιο χαμηλόμισθους εργαζομένους και από την ενθάρρυνση πιο ευέλικτων εργασιακών ρυθμίσεων. Θα ήταν επίσης σκόπιμο να αξιοποιηθεί πλήρως ο αναβαθμισμένος μηχανισμός διάγνωσης της αγοράς εργασίας για την πρόβλεψη δεξιοτήτων και να υλοποιηθούν πλήρως οι ατομικοί λογαριασμοί μάθησης.

Παρόλο που το ποσοστό ολοκλήρωσης της μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι υψηλό και το ποσοστό των μαθητών που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο είναι από τα χαμηλότερα στην ΕΕ, οι επιδόσεις στις βασικές δεξιότητες είναι σχετικά χαμηλές, κάτι που υπονομεύει τα αποτελέσματα της αγοράς εργασίας, την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα. Η Ελλάδα θέσπισε μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση του εκπαιδευτικού της συστήματος κατά την τελευταία δεκαετία και το ΣΑΑ περιλαμβάνει κάποια μέτρα για την περαιτέρω αναθεώρηση των προγραμμάτων σπουδών και για την αναβάθμιση των εκπαιδευτικών υποδομών. Ωστόσο, οι επιδόσεις των μαθητών ηλικίας 15 ετών στα μαθηματικά, την ανάγνωση και τις θετικές επιστήμες επιδεινώνονται από το 2012 και συγκαταλέγονται μεταξύ των χειρότερων επιδόσεων στην ΕΕ, σύμφωνα με την έρευνα του Προγράμματος Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών (PISA) του ΟΟΣΑ του 2022 (παράρτημα 15) ([14]). Με βάση τα τελευταία στοιχεία, η συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, η οποία έχει διαπιστωθεί ότι επηρεάζει θετικά τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα στη συνέχεια, είναι επίσης από τις χαμηλότερες στην ΕΕ. Υπό αυτές τις συνθήκες, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα θα μπορούσε να επωφεληθεί από την περαιτέρω μετάβαση από μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης που βασίζονται αμιγώς στις γνώσεις σε μεθόδους που βασίζονται στις ικανότητες και από μεγαλύτερη έμφαση σε επιχειρηματικές, ήπιες και εγκάρσιες δεξιότητες. Η Ελλάδα θα μπορούσε επίσης να βελτιώσει τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα αυξάνοντας περαιτέρω τη συμμετοχή σε ποιοτική προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα και τις αξιολογήσεις των εκπαιδευτικών και ενισχύοντας την αυτονομία των σχολείων.

([14]) ΟΟΣΑ (2023), Αποτελέσματα της έρευνας PISA για το 2022 (τόμος I): The State of Learning and Equity in Education (Η κατάσταση της μάθησης και της ισότητας στην εκπαίδευση).

Η ταχεία άνοδος των τιμών των ακινήτων καθιστά τη στέγαση λιγότερο προσιτή οικονομικά και δυσχεραίνει την αλλαγή θέσεων εργασίας. Οι τιμές των ακινήτων άρχισαν να αυξάνονται από το 2018, σε μεγάλο βαθμό ως αποτέλεσμα της ισχυρής ανάκαμψης της εγχώριας και της εξωτερικής ζήτησης. Εκτός από το γεγονός ότι οδηγούν σε λιγότερο προσιτή στέγαση, οι αυξήσεις των τιμών των ακινήτων επηρεάζουν την κινητικότητα του εργατικού δυναμικού. Αυτό επιδεινώνει ακόμα περισσότερο το πρόβλημα των αναντιστοιχιών δεξιοτήτων και των ελλείψεων εργατικού δυναμικού, ιδίως σε περιοχές με μεγάλη ζήτηση εργατικού δυναμικού, όπως η Αττική ή τα νησιά. Στο μέλλον, η Ελλάδα θα επωφεληθεί από μια ολοκληρωμένη στρατηγική κοινωνικής στέγασης που να προσδιορίζει τις ανάγκες κοινωνικής στέγασης και θα εξορθολογίζει τις πολιτικές και τα εργαλεία υλοποίησης.

Διατήρηση του δυναμικού ρυθμού της πράσινης μετάβασης

Η Ελλάδα αναμένεται να επιτύχει τους φιλόδοξους στόχους της για το 2030 όσον αφορά την ανανεώσιμη ενέργεια και την ενεργειακή απόδοση. Η Ελλάδα έχει επιταχύνει σημαντικά την εγκατάσταση δυναμικότητας ανανεώσιμης ενέργειας και έχει εφαρμόσει σειρά μέτρων για την ενεργειακή απόδοση. Επιπλέον, η Ελλάδα επανέλαβε τη δέσμευσή της να καταργήσει σταδιακά τον λιγνίτη από την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας της χώρας έως το 2028, η οποία περιλαμβάνεται επίσης στον πρώτο εθνικό κλιματικό νόμο της Ελλάδας που ψηφίστηκε το 2022.

Η Ελλάδα θα επωφεληθεί από τον εξορθολογισμό του πλαισίου αδειοδότησης για τα οικεία δίκτυα ηλεκτρικής ενέργειας. Αυτός θα διευκολύνει τη σχεδιαζόμενη επέκτασή τους, η οποία είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση της ισορροπίας του δικτύου, καθώς εντάσσονται σ' αυτό περισσότερες ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Το ΣΑΑ, συμπεριλαμβανομένου του σχετικού κεφαλαίου για το REPowerEU, αναμένεται να επιταχύνει περαιτέρω την πράσινη μετάβαση της Ελλάδας. Σχεδιάζονται νέες εγκαταστάσεις ανανεώσιμης ενέργειας (ΑΠΕ)([15]), οι οποίες θα διπλασιάσουν την τρέχουσα δυναμικότητα ΑΠΕ. Εναπόκειται στην Ελλάδα να επεκτείνει περαιτέρω το δίκτυο στο μέλλον, πέραν των σχεδίων που υπάρχουν ήδη, μεταξύ άλλων στο πλαίσιο του ΣΑΑ (π.χ. μέσω διασυνδέσεων με τα νησιά) (παράρτημα 8). Η επέκταση αυτή θα πρέπει να αντιστοιχεί σε δυνητική αύξηση της ζήτησης λόγω της ανάπτυξης του υδρογόνου και της πιθανής αύξησης των εξαγωγών. Παρόλο που τα τρέχοντα σχέδια για την αύξηση των δικτύων μεταφοράς και διανομής θα δώσουν στην Ελλάδα τη δυνατότητα να επιτύχει τον στόχο της για το 2030 όσον αφορά την ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές (27,3 GW), η υφιστάμενη διαδικασία αδειοδότησης δικτύου και οι δικαστικές διαδικασίες για την επίλυση υποθέσεων απαλλοτρίωσης εξακολουθούν να είναι χρονοβόρες. Αυτό θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την προγραμματισμένη επέκταση του δικτύου. Η προσθήκη νέων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, συμπεριλαμβανομένων των σημαντικών ποσοτήτων υπεράκτιας αιολικής ενέργειας, και ο εξηλεκτρισμός διαφόρων τομέων (π.χ. των μεταφορών και της βιομηχανίας) καθιστούν απαραίτητη την περαιτέρω επέκταση των δικτύων ηλεκτρικής ενέργειας. Για την επέκταση αυτή θα χρειαστεί μια πιο εξορθολογισμένη διαδικασία αδειοδότησης.

Η αύξηση της δυναμικότητας αποθήκευσης ενέργειας της χώρας θα μειώσει την ανάγκη περικοπής της πράσινης ηλεκτρικής ενέργειας. Η προσθήκη μεγαλύτερης δυναμικότητας αποθήκευσης ενέργειας, ειδικότερα συστημάτων «behind-the-meter» (μη συνδεδεμένων με τον μετρητή), θα μπορούσε να συμβάλει στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που συνδέονται με τη μεγάλη αστάθεια των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και να μειώσει την ανάγκη περικοπής της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από εγκαταστάσεις ΑΠΕ ([16]), η οποία αναμένεται να

([15]) Το μερίδιο της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, συμπεριλαμβανομένων των μεγάλων υδροηλεκτρικών σταθμών, ανήλθε σε ιστορικά υψηλό επίπεδο το 2023 (57 %).

([16]) Η περικοπή αναφέρεται στη σκόπιμη μείωση της παραγωγής κάτω από το επίπεδο που θα μπορούσε να έχει παραχθεί, προκειμένου να εξισορροπηθεί η

συνεχιστεί σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο. Άλλες λύσεις που θα μειώσουν τον αντίκτυπο και την ανάγκη περικοπής θα ήταν η ενίσχυση μέτρων ευελιξίας, όπως της απόκρισης από την πλευρά της ζήτησης. Επιπλέον, όσον αφορά την ανάπτυξη νέων ΑΠΕ, μολονότι το 2022 εγκρίθηκε νομικό πλαίσιο για την αδειοδότηση νέων εγκαταστάσεων ΑΠΕ (στο πλαίσιο του ΣΑΑ της Ελλάδας), οι χρόνοι αντίδρασης ορισμένων δημόσιων φορέων, ιδίως των τοπικών και περιφερειακών αρχών, δεν έχουν ακόμη ευθυγραμμιστεί πλήρως με τις διατάξεις του εν λόγω πλαισίου.

Η ενεργειακή φτώχεια εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση. Ένα στα πέντε νοικοκυριά δυσκολεύεται να θερμάνει επαρκώς την κατοικία του, ποσοστό σχεδόν διπλάσιο του μέσου όρου της ΕΕ (παράρτημα 8). Στο πλαίσιο του οικείου ΣΑΑ, το 2021 η Ελλάδα ενέκρινε ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης για την ενέργεια, το οποίο προέβλεπε σειρά μέτρων, συμπεριλαμβανομένων αυξημένων επιδοτήσεων για νοικοκυριά που είναι επιλέξιμα για το καθεστώς κοινωνικού τιμολογίου και στοχευμένης στήριξης για την προώθηση ανακαινίσεων που ευνοούν την ενεργειακή απόδοση. Δεδομένου ότι ο αριθμός των νοικοκυριών που δυσκολεύονται να πληρώσουν τους λογαριασμούς υπηρεσιών κοινής ωφελείας αυξάνεται, θα βοηθούσε να εφαρμοστούν ταχέως αυτά τα μέτρα και να εξεταστεί το ενδεχόμενο επέκτασης του πεδίου εφαρμογής τους, με ιδιαίτερη έμφαση στις ενεργειακά αποδοτικές ανακαινίσεις. Αυτό θα συμβάλει επίσης στην αύξηση της βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης της Ελλάδας, η οποία έχει επιβραδυνθεί.

Η Ελλάδα εξακολουθεί να σημειώνει πρόοδο όσον αφορά τη μείωση της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα, αλλά υπάρχει περιθώριο να ενταθούν οι προσπάθειες, ιδίως στον τομέα των μεταφορών. Η Ελλάδα μείωσε τη ζήτηση αερίου κατά 16 % μεταξύ του Αυγούστου 2022 και του Δεκεμβρίου 2023, σε σύγκριση με τη μέση ζήτηση των προηγούμενων πέντε ετών (παράρτημα 8). Ωστόσο, η πρόοδος είναι βραδύτερη όσον αφορά τη μείωση της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα στον τομέα των μεταφορών, ο οποίος παραμένει μακράν η μεγαλύτερη πηγή εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Η Ελλάδα διαθέτει έναν από τους παλαιότερους στόλους οχημάτων στην ΕΕ και η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις μεταφορές παραμένει πολύ χαμηλή. Ο κλιματικός νόμος που εγκρίθηκε το 2022 προωθεί τις βιώσιμες μεταφορές· για παράδειγμα όλα τα νέα ταξί στην Αττική και στη Θεσσαλονίκη πρέπει να είναι ηλεκτρικά από το 2026. Δεδομένου ότι τα μέτρα του ΣΑΑ επικεντρώνονται κυρίως σε επενδύσεις (π.χ. ηλεκτρικά λεωφορεία/ταξί, σημεία φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων), υπάρχει περιθώριο για πιο φιλόδοξες δράσεις πολιτικής για την επιτάχυνση του εξηλεκτρισμού του τομέα των μεταφορών. Στη δράση αυτή περιλαμβάνεται, για παράδειγμα, η επέκταση των κατηγοριών οχημάτων στις οποίες, σύμφωνα με τον κλιματικό νόμο, απαιτείται μετάβαση από τους κινητήρες καύσης σε ηλεκτροκινητήρες και επιβολή της απόσυρσης των εξαιρετικά ρυπογόνων οχημάτων. Άλλες δράσεις πολιτικής που θα μπορούσαν να μειώσουν την ατμοσφαιρική ρύπανση στις μεγάλες πόλεις είναι η μείωση της κυκλοφορίας στα κέντρα των πόλεων μέσω της βελτίωσης των δημόσιων συγκοινωνιών και της αποθάρρυνση της χρήσης αυτοκινήτων (π.χ. εισαγωγή διοδίων στις πόλεις) (παράρτημα 6).

Η αυξανόμενη συχνότητα και σοβαρότητα των φυσικών καταστροφών που πλήττουν την Ελλάδα έχει ασκήσει μεγάλη πίεση στο σύστημα πολιτικής προστασίας. Το 2023 η Ελλάδα ήρθε αντιμέτωπη με σοβαρές δασικές πυρκαγιές και πλημμύρες, οι οποίες προκάλεσαν καταστροφικές βλάβες στο φυσικό περιβάλλον και εκτεταμένες ζημιές σε ακίνητα και υποδομές. Ειδικότερα, η δασική πυρκαγιά στη Βόρεια Ελλάδα, τον Αύγουστο του 2023, ήταν η μεγαλύτερη που καταγράφηκε ποτέ στην ΕΕ και η καταιγίδα «Daniel» τον Σεπτέμβριο του 2023 κατέστρεψε τη γεωργική περιοχή της Θεσσαλίας. Οι επενδύσεις στην πολιτική προστασία στο πλαίσιο του ΣΑΑ επικεντρώνονται πρωτίστως στη βελτίωση της δυνατότητας ανταπόκρισης του συστήματος, κυρίως μέσω της αγοράς πυροσβεστικού εξοπλισμού και άλλου εξοπλισμού αντιμετώπισης καταστροφών (όπως

προσφορά και η ζήτηση ενέργειας ή λόγω περιορισμών στη μεταφορά.

ελικοπτέρων, δρόνων, πυροσβεστικών οχημάτων, πτυσσόμενων γεφυρών) και λιγότερο στην πρόληψη· μόνο το μέτρο «AntiNero» για την προστασία των δασών αποσκοπεί στη μείωση του κινδύνου πρόκλησης δασικών πυρκαγιών. Οι μεταρρυθμίσεις και οι επενδύσεις για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας της έγκαιρης προειδοποίησης, των υποδομών ενίσχυσης της κλιματικής ανθεκτικότητας και άλλων μέτρων πρόληψης των κινδύνων θα μπορούσαν να συμπληρώσουν τα μέτρα αυτά και να συμβάλουν στη μείωση των ζημιών που ενδέχεται να προκαλέσουν μελλοντικές καταστροφές. Δεδομένου του αυξανόμενου κόστους της αποκατάστασης έπειτα από καταστροφές, ενδέχεται να χρειαστούν επίσης ενισχυμένες οργανωτικές ικανότητες και περισσότεροι πόροι ειδικά για την αποκατάσταση έπειτα από καταστροφές. Επίσης, η σημαντική έλλειψη ασφαλιστικής προστασίας έναντι δασικών πυρκαγιών στην Ελλάδα θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τα δημόσια οικονομικά, εάν η ασφαλιστική κάλυψη παραμείνει χαμηλή (παράρτημα 6).

Η βιώσιμη διαχείριση των υδάτων εξακολουθεί να αποτελεί μείζον περιβαλλοντικό ζήτημα για τη χώρα. Για να μπορέσει να αντιμετωπίσει καλύτερα τις σχετικές προκλήσεις (παράρτημα 9), το 2023 η Ελλάδα ίδρυσε νέα ρυθμιστική αρχή για τα ύδατα ως μέρος της Ρυθμιστικής Αρχής Αποβλήτων, Ενέργειας και Υδάτων (ΡΑΑΕΥ). Η Ελλάδα θα επωφελούνταν από την επιτάχυνση των προσπαθειών της ρυθμιστικής αρχής να ενισχύσει τις δεξιότητες και την ικανότητα των παρόχων υπηρεσιών ύδατος, συμπεριλαμβανομένων των παρόχων υπηρεσιών άρδευσης, και να εξορθολογίσει τις πολιτικές τιμολόγησης του νερού σύμφωνα με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει».

Πλαίσιο

Η ενδιάμεση επανεξέταση των ταμείων της πολιτικής συνοχής για την Ελλάδα

Η ενδιάμεση επανεξέταση των ταμείων της πολιτικής συνοχής αποτελεί ευκαιρία για την αξιολόγηση των προγραμμάτων της πολιτικής συνοχής και για την αντιμετώπιση των αναδυόμενων αναγκών και προκλήσεων στα κράτη μέλη της ΕΕ και τις περιφέρειές τους. Τα κράτη μέλη επανεξετάζουν κάθε πρόγραμμα, λαμβάνοντας υπόψη, μεταξύ άλλων, τις προκλήσεις που προσδιορίστηκαν στο Ευρωπαϊκό Εξάμηνο, μεταξύ άλλων στις ειδικές συστάσεις του 2024. Η επανεξέταση αυτή αποτελεί τη βάση της πρότασης του κράτους μέλους σχετικά με την οριστική κατανομή του 15 % της ενωσιακής χρηματοδότησης που περιλαμβάνει κάθε πρόγραμμα.

Η Ελλάδα έχει σημειώσει πρόοδο ως προς την εφαρμογή των προγραμμάτων της πολιτικής συνοχής και του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις, όπως περιγράφεται στην παρούσα έκθεση, συμπεριλαμβανομένων των παραρτημάτων 14 και 17. Ειδικότερα, η Ελλάδα εξακολουθεί να καταγράφει βραδεία ανάπτυξη στις πιο απομακρυσμένες περιοχές, ενώ υφίστανται σημαντικές ανισότητες μεταξύ αστικών και μη αστικών περιοχών. Στο πλαίσιο αυτό, είναι σημαντικό να συνεχιστεί η υλοποίηση των προγραμματισμένων προτεραιοτήτων, με ιδιαίτερη έμφαση στα εξής: i) βελτίωση της ικανότητας των επιχειρήσεων να καινοτομούν, με έμφαση στη στοχευμένη στήριξή τους· ii) πραγματοποίηση των αναγκαίων επενδύσεων στη διαχείριση των αποβλήτων για την επίτευξη των στόχων ανακύκλωσης και τη μείωση της υγειονομικής ταφής· iii) βελτίωση της διαχείρισης των υδάτων με ολοκληρωμένο τρόπο, ο οποίος περιλαμβάνει τη διαχείριση των υδάτων και των λυμάτων, την ανάκτηση ενέργειας, την ψηφιοποίηση, την επαναχρησιμοποίηση των υδάτων, τα όμβρια ύδατα και τη βιώσιμη αφαλάτωση με βάση ανανεώσιμες πηγές ενέργειας· iv) συνέχιση της ενεργειακής μετάβασης, συμπεριλαμβανομένης της ανανεώσιμης ενέργειας, των λύσεων αποθήκευσης και της ενεργειακής απόδοσης, και αύξηση της διαθεσιμότητας καθαρών αστικών μεταφορών· v) επένδυση στις δεξιότητες βάσει ολοκληρωμένης στρατηγικής· vi) υλοποίηση της εγγύησης για τα παιδιά· vii) προώθηση ποιοτικών και οικονομικά προσιτών υπηρεσιών μακροχρόνιας φροντίδας και κοινωνικής στέγασης· και viii) προσέλκυση περισσότερων ατόμων από περιθωριοποιημένες κοινότητες, όπως οι Ρομά και τα άτομα που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών, στην εργασία ή στην αναζήτηση εργασίας, και βελτίωση της κοινωνικής τους ενσωμάτωσης.

Η δυνατότητα αύξησης της χρηματοδότησης για τη βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων, ώστε να αντισταθμιστεί η καθυστέρηση στις επενδύσεις από την προηγούμενη περίοδο προγραμματισμού, πρέπει να εξεταστεί ιδιαίτερα κατά την προετοιμασία της ενδιάμεσης επανεξέτασης. Η Ελλάδα θα μπορούσε να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες που παρέχει η πρωτοβουλία της πλατφόρμας στρατηγικών τεχνολογιών για την Ευρώπη (STEP) στους τομείς των ψηφιακών τεχνολογιών και της καινοτομίας στην υπερπροηγμένη τεχνολογία, των καθαρών και αποδοτικών ως προς τη χρήση των πόρων τεχνολογιών και των βιοτεχνολογιών για να στηρίξει τον μετασχηματισμό της βιομηχανίας ([17]).

([17]) Κανονισμός (ΕΕ) 2024/795.

ΒΑΣΙΚΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Το σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ) της Ελλάδας, το οποίο διαθέτει ευρύ πεδίο πολιτικών και λαμβάνει σημαντική συνολική χρηματοδοτική στήριξη, περιλαμβάνει μέτρα για την αντιμετώπιση σειράς διαρθρωτικών προκλήσεων, σε συνέργεια με άλλα ταμεία της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων των ταμείων της πολιτικής συνοχής, με τους εξής τρόπους:

- **Βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος**: i) αύξηση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης, συμπεριλαμβανομένης της φορολογικής διοίκησης· ii) εκσυγχρονισμός του δικαστικού συστήματος· και iii) παροχή ευνοϊκών οικονομικών και φορολογικών κινήτρων σε εταιρείες του ιδιωτικού τομέα με σκοπό τη στήριξη της ανάπτυξης, των εξαγωγών και της καινοτομίας τους·

- **Επιτάχυνση της πράσινης μετάβασης**: i) αναβάθμιση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων· ii) στήριξη της σταδιακής κατάργησης της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας με βάση τον λιγνίτη και στήριξη της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας· iii) επέκταση της ικανότητας αποθήκευσης ενέργειας· και iv) επενδύσεις στις βιώσιμες μεταφορές και στη βιώσιμη διαχείριση των υδάτων και των αποβλήτων.

- **Στήριξη της ψηφιακής μετάβασης** με επενδύσεις στην ψηφιοποίηση της δημόσιας διοίκησης και των εταιρειών του ιδιωτικού τομέα, στις υποδομές συνδεσιμότητας και στις ψηφιακές δεξιότητες.

- **Δημιουργία εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού**: i) αναβάθμιση των εγκαταστάσεων σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης· ii) επενδύσεις στις δεξιότητες· και iii) δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης και κατάρτισης·

- **Βελτίωση της κοινωνικής προστασίας και της συμπεριληπτικότητας** μέσω της ενίσχυσης της ποιότητας, της αποδοτικότητας και της προσβασιμότητας του εθνικού συστήματος κοινωνικής προστασίας, συμπεριλαμβανομένου του συστήματος ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

Η υλοποίηση του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας προχωρεί ικανοποιητικά. Στο μέλλον ελλοχεύουν κίνδυνοι και προκλήσεις. Είναι εξαιρετικά σημαντικό να καταβληθούν περισσότερες προσπάθειες για την επιτυχή εφαρμογή όλων των μέτρων του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας έως τον Αύγουστο του 2026.

Πέρα από τις μεταρρυθμίσεις και τις επενδύσεις που προβλέπονται από το ΣΑΑ και τα προγράμματα της πολιτικής συνοχής, η Ελλάδα θα επωφεληθεί από τα εξής:

- **Προώθηση της ισόρροπης ανάπτυξης και στήριξη των παραγωγικών εγχώριων επενδύσεων** για να εξασφαλιστεί η θέση των εξωτερικών ισοζυγίων σε τροχιά σταθερής βελτίωσης·

- **Άσκηση συνετής δημοσιονομικής πολιτικής για να συνεχιστεί η βελτίωση της βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών·**

- **Περαιτέρω βελτίωση της αποδοτικότητας της δημόσιας διοίκησης** με τη διασφάλιση της πλήρους λειτουργικότητας του συστήματος πολυεπίπεδης διακυβέρνησης που εγκρίθηκε πρόσφατα·

- **Συνέχιση της μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων που διακρατούνται από τράπεζες και**

πιστωτικές υπηρεσίες, μεταξύ άλλων με τη βελτίωση των διαδικασιών ηλεκτρονικών πλειστηριασμών μέσω της διάθεσης περισσότερων πληροφοριών σχετικά με τα πλειστηριαζόμενα ακίνητα και της άρσης της εδαφικής αποκλειστικότητας των συμβολαιογράφων.

- **Ενίσχυση της φορολογικής διοίκησης, διευκόλυνση των επενδύσεων και επιβολή της φορολογικής συμμόρφωσης**, μεταξύ άλλων με τη θέσπιση ευρύτερου συστήματος προαποφάσεων σε θέματα φορολογίας, και ενίσχυση της επιχειρησιακής αυτονομίας της φορολογικής διοίκησης·

- **Περαιτέρω βελτίωση του κανονιστικού πλαισίου με τους εξής τρόπους:** i) επανεξέταση και άρση αδικαιολόγητων περιορισμών στην πρόσβαση σε επαγγελματικές υπηρεσίες και στην άσκηση των εν λόγω υπηρεσιών· ii) επιτάχυνση των διαδικασιών περιβαλλοντικής αδειοδότησης και ολοκλήρωση του πλαισίου για την προστασία των περιβαλλοντικά ευαίσθητων περιοχών· και iii) περαιτέρω βελτίωση της χρηματοοικονομικής διαχείρισης των κρατικών επιχειρήσεων·

- **Παροχή βοήθειας σε περισσότερα νέα άτομα και γυναίκες ώστε να βρουν θέση εργασίας ή να ενταχθούν στην εκπαίδευση και μείωση της φτώχειας** μέσω της αντιμετώπισης των χαμηλών επιδόσεων στις βασικές δεξιότητες και της περαιτέρω ανάπτυξης στοχευμένων προγραμμάτων απασχόλησης και κατάρτισης, σε συνδυασμό με πιο ευέλικτες εργασιακές πρακτικές και ένα σύστημα επιδομάτων σε εργαζομένους.

- **Επέκταση των βιώσιμων μεταφορών** με την επιτάχυνση της απανθρακοποίησης του τομέα των μεταφορών και την προώθηση της χρήσης ηλεκτρικών οχημάτων·

- **Ενίσχυση της διαχείρισης των φυσικών καταστροφών** με την εφαρμογή αποτελεσματικού συστήματος έγκαιρης προειδοποίησης και πρόληψης των κινδύνων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Διατομεακοί δείκτες 30

A1. Στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης 30

A2. Πρόοδος στην εφαρμογή των ειδικών ανά χώρα συστάσεων 34

A3. Σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας – υλοποίηση 37

A4. Άλλα μέσα της ΕΕ για την ανάκαμψη και την ανάπτυξη 40

A5. Ανθεκτικότητα 44

Περιβαλλοντική βιωσιμότητα 46

A6. Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία 46

A7. Ενεργειακή μετάβαση και ανταγωνιστικότητα 52

A8. Δίκαιη μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα 58

Παραγωγικότητα 61

A9. Παραγωγικότητα, αποδοτικότητα και κυκλικότητα των πόρων 61

A10. Ψηφιακός μετασχηματισμός 64

A11. Καινοτομία 67

A12. Βιομηχανία και ενιαία αγορά 70

A13. Δημόσια διοίκηση 77

Δικαιοσύνη 80

A14. Προκλήσεις στον τομέα της απασχόλησης, των δεξιοτήτων και της κοινωνικής πολιτικής βάσει του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων 80

A15. Εκπαίδευση και κατάρτιση 84

A16. Υγεία και συστήματα υγείας 87

A17. Οικονομικές και κοινωνικές επιδόσεις σε περιφερειακό επίπεδο I 90

Μακροοικονομική σταθερότητα 95

A18. Βασικές εξελίξεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα 95

A19. Φορολογία 98

A20. Πίνακας με οικονομικούς και χρηματοοικονομικούς δείκτες 101

A21. Ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους 102

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας A2.1: Συνοπτικός πίνακας των ειδικών ανά χώρα συστάσεων για την περίοδο 2019-2023 36

Πίνακας Α3.1: Βασικά στοιχεία του ελληνικού ΣΑΑ 40
Πίνακας Α3.2: Μέτρα στο ΣΑΑ της Ελλάδας 41
Πίνακας Α4.1: Στήριξη από μέσα της ΕΕ στην Ελλάδα 44
Πίνακας Α4.2: Δάνεια ΕΕ / ζώνης του ευρώ στο πλαίσιο των προγραμμάτων χρηματοδοτικής συνδρομής της περιόδου 2010-2018 45
Πίνακας Α5.1: Δείκτες ανθεκτικότητας στις διάφορες διαστάσεις για την Ελλάδα και την ΕΕ-27 46
Πίνακας Α6.1: Δείκτες παρακολούθησης της προόδου όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία από μακροοικονομική άποψη 52
Πίνακας Α7.1: Βασικοί ενεργειακοί δείκτες 59
Πίνακας Α8.1: Βασικοί δείκτες για μια δίκαιη μετάβαση στην Ελλάδα 62
Πίνακας Α9.1: Δείκτες κυκλικότητας 65
Πίνακας Α10.1: Βασικοί στόχοι για την ψηφιακή δεκαετία που παρακολουθούνται με δείκτες του δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας 68
Πίνακας Α11.1: Βασικοί δείκτες καινοτομίας 71
Πίνακας Α12.1: Βιομηχανία και ενιαία αγορά 78
Πίνακας Α13.1: Δείκτες για τη δημόσια διοίκηση 81
Πίνακας Α14.1: Κοινωνικός πίνακας αποτελεσμάτων για την Ελλάδα 82
Πίνακας Α14.2: Κατάσταση της Ελλάδας όσον αφορά τους στόχους για την απασχόληση, τις δεξιότητες και τη μείωση της φτώχειας για το 2030 84
Πίνακας Α15.1: Στόχοι σε επίπεδο ΕΕ και άλλοι συναφείς δείκτες βάσει του στρατηγικού πλαισίου για τον Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης 87
Πίνακας Α16.1: Βασικοί δείκτες υγείας 90
Πίνακας Α17.1: Επιλεγμένοι δείκτες σε περιφερειακό επίπεδο στην Ελλάδα 93
Πίνακας Α18.1: Δείκτες χρηματοπιστωτικής ευρωστίας 98
Πίνακας Α19.1: Δείκτες φορολογίας 100
Πίνακας Α20.1: Βασικοί οικονομικοί και χρηματοοικονομικοί δείκτες 103
Πίνακας Α21.1: Ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους - Ελλάδα 107
Πίνακας Α21.2: Χάρτης θερμότητας των κινδύνων δημοσιονομικής βιωσιμότητας - Ελλάδα 107

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1.1: Εμπορικό ισοζύγιο και ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών 3
Διάγραμμα 1.2: Επιλεγμένοι δείκτες της αγοράς εργασίας 3
Διάγραμμα Α1.1: Πρόοδος προς την επίτευξη των ΣΒΑ στην Ελλάδα 32
Διάγραμμα Α2.1: Πρόοδος της Ελλάδας όσον αφορά τις ειδικές ανά χώρα συστάσεις 2019-2023 (Ευρωπαϊκό Εξάμηνο 2024) 35
Διάγραμμα Α3.1: Σύνολο επιχορηγήσεων που έχουν εκταμιευθεί στο πλαίσιο του ΜΑΑ 40
Διάγραμμα Α3.2: Σύνολο δανείων που έχουν εκταμιευθεί στο πλαίσιο του ΜΑΑ 40
Διάγραμμα Α4.1: Κατανομή της χρηματοδότησης της πολιτικής συνοχής μεταξύ των στόχων πολιτικής στην Ελλάδα 43
Διάγραμμα Α4.2: Κατανομή της χρηματοδότησης από τον ΜΑΑ ανά πυλώνα στην Ελλάδα 43
Διάγραμμα Α6.1: Εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από τους τομείς επιμερισμού των προσπαθειών σε εκατομμύρια τόνους ισοδυνάμου CO2, 2005-2022 48
Διάγραμμα Α6.2: Μεταβολές στην πυκνότητα του ζωικού κεφαλαίου και τη βιολογική γεωργία 51
Διάγραμμα Α6.3: Επενδυτικό κενό στον τομέα του περιβάλλοντος, ετήσιος μέσος όρος 51
Διάγραμμα Α7.1: Τιμές λιανικής της ενέργειας στην Ελλάδα για τα νοικοκυριά και για τη βιομηχανία και τις υπηρεσίες 54
Διάγραμμα Α7.2: Τάσεις των τιμών ηλεκτρικής ενέργειας για τους μη οικιακούς καταναλωτές (ΕΕ και αλλοδαποί εταίροι) 55
Διάγραμμα Α7.3: Εγκατεστημένη δυναμικότητα παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές στην Ελλάδα (αριστερά) και μείγμα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (δεξιά) 56
Διάγραμμα Α8.1: Προκλήσεις της δίκαιης μετάβασης στην Ελλάδα 60
Διάγραμμα Α8.2: Ποσοστό κενών θέσεων εργασίας στους μετασχηματιζόμενους τομείς και σε ορυχεία και λατομεία 62
Διάγραμμα Α9.1: Εκπομπές εντός του ΣΕΔΕ ανά τομέα από το 2013 63
Διάγραμμα Α9.2: Επεξεργασία αστικών αποβλήτων 64
Διάγραμμα Α11.1: Δαπάνες για Ε&Α ως ποσοστό του ΑΕΠ, 2015-2022 69
Διάγραμμα Α12.1: Παραγωγικότητα της εργασίας, σε δεδουλευμένες ώρες, σύνολο της οικονομίας 72
Διάγραμμα Α12.2: Παραγωγικότητα εργασίας ανά τομέα 72
Διάγραμμα Α13.1: Αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης 79
Διάγραμμα Α13.2: Εκπαίδευση ενηλίκων. α) Ποσοστό συμμετοχής σε εκπαίδευση και κατάρτιση που σχετίζεται με την εργασία και χρηματοδοτείται από τον εργοδότη (αριστερή πλευρά)· β) μέσος όρος ωρών διδασκαλίας των συμμετεχόντων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση ανά τομέα (κέντρο)· γ) ποσοστό απασχολουμένων ανά επάγγελμα και ανά τομέα (δεξιά πλευρά) 80
Διάγραμμα Α15.1: Ποσοστά χαμηλών επιδόσεων στα μαθηματικά ανά κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, PISA 2022 86
Διάγραμμα Α16.1: Προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση, σε έτη 89
Διάγραμμα Α16.2: Προβλεπόμενη αύξηση των δημόσιων δαπανών για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κατά την περίοδο 2024-2070 90
Διάγραμμα Α18.1: Εξέλιξη της πιστωτικής δραστηριότητας 97

Διάγραμμα Α19.1: Φορολογικά έσοδα από διάφορα είδη φορολογίας ως ποσοστό των συνολικών εσόδων 102
Διάγραμμα Α19.2: Φορολογική επιβάρυνση για το πρώτο και δεύτερο εργαζόμενο μέλος οικογένειας ως ποσοστό του συνολικού κόστους εργασίας, 2023 102

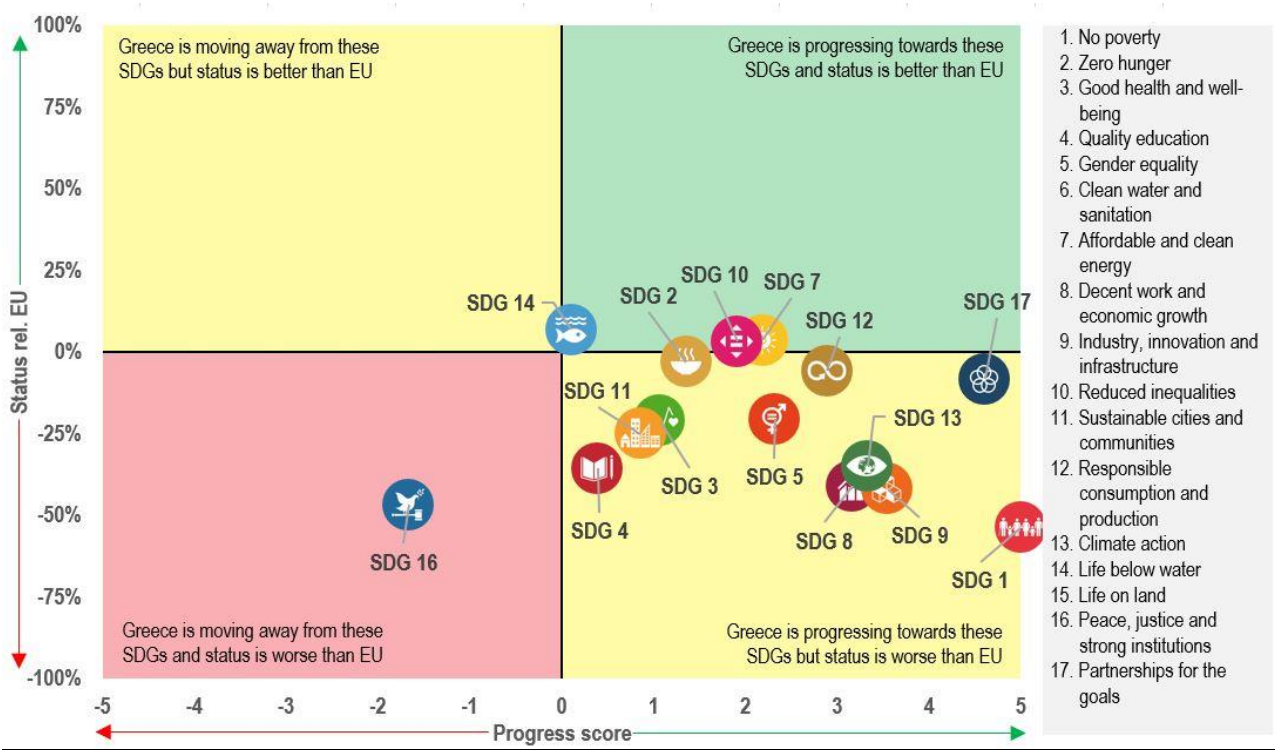
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Α17.1. Βάθος της παγίδας της περιφερειακής ανάπτυξης στις περιφέρειες NUTS-2 στην Ελλάδα UTS-2 91

Στο παρόν παράρτημα αξιολογείται η πρόοδος της Ελλάδας όσον αφορά τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) ως προς τις τέσσερις παραμέτρους της ανταγωνιστικής βιωσιμότητας. Οι 17 ΣΒΑ και οι σχετικοί δείκτες τους παρέχουν ένα πλαίσιο πολιτικής με βάση την ατζέντα του 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Στόχος είναι να εξαλειφθούν όλες οι μορφές φτώχειας, να καταπολεμηθούν οι ανισότητες και να αντιμετωπιστεί η κλιματική αλλαγή και η περιβαλλοντική κρίση και, παράλληλα, να διασφαλιστεί ότι κανείς δεν μένει στο περιθώριο. Η ΕΕ και τα κράτη μέλη της έχουν δεσμευτεί να τηρήσουν αυτή την ιστορική παγκόσμια συμφωνία-πλαίσιο και να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στη μεγιστοποίηση της προόδου όσον αφορά τους ΣΒΑ. Το διάγραμμα που ακολουθεί βασίζεται στο σύνολο δεικτών της ΕΕ για τους ΣΒΑ που αναπτύχθηκε για την παρακολούθηση της προόδου όσον αφορά τους ΣΒΑ στο πλαίσιο της ΕΕ.

Η Ελλάδα βελτιώνεται ως προς όλους τους δείκτες ΣΒΑ που σχετίζονται με την *περιβαλλοντική βιωσιμότητα* (ΣΒΑ 2, 7, 9, 11, 12, 13, 14), παρότι πρέπει να προσεγγίσει τον μέσο όρο της ΕΕ σε όλους αυτούς τους δείκτες. Όσον αφορά τους ΣΒΑ 12 (Υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή) και 13 (Δράση για το κλίμα), καταγράφηκαν βελτιώσεις μεταξύ του 2017 και του 2022. Οι οικονομικές ζημίες που προκλήθηκαν λόγω επιπτώσεων που σχετίζονται με το κλίμα (εκφραζόμενες ως μέσος όρος 30 ετών) μειώθηκαν κατά 16,6 %, και η Ελλάδα κατατάσσεται σε καλύτερη θέση το 2022 σε σύγκριση με άλλες χώρες της ΕΕ. Επίσης, έως το 2022 το μερίδιο της ανανεώσιμης ενέργειας στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας στην Ελλάδα είχε ανέλθει στο 22,7 % (έναντι 23 % στην ΕΕ κατά μέσο όρο), ενώ η παραγωγικότητα της ενέργειας αυξήθηκε κατά 19,9 %. Κατά την ίδια περίοδο, η Ελλάδα κατέγραψε επίσης ιδιαίτερα ικανοποιητικές επιδόσεις όσον αφορά τις καθαρές εκπομπές αερίων του

Διάγραμμα A1.1: **Πρόοδος προς την επίτευξη των ΣΒΑ στην Ελλάδα**

Για αναλυτικά σύνολα δεδομένων σχετικά με τους διάφορους ΣΒΑ, βλ. την ετήσια έκθεση της Eurostat με τίτλο «Sustainable development in the European Union» (Βιώσιμη ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση)· για λεπτομέρειες σχετικά με τα εκτενή στοιχεία ανά χώρα που αφορούν τη βραχυπρόθεσμη πρόοδο των κρατών μελών: Key findings — Sustainable development indicators (Βασικά πορίσματα — Δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης) — Eurostat (europa.eu). Η άριστη κατάσταση δεν σημαίνει ότι μια χώρα πλησιάζει στην επίτευξη συγκεκριμένου ΣΒΑ, αλλά υποδηλώνει ότι επιτυγχάνει καλύτερα αποτελέσματα σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Η βαθμολογία προόδου αποτελεί απόλυτο μέσο μέτρησης με βάση τις τάσεις των δεικτών την τελευταία πενταετία. Ο υπολογισμός δεν λαμβάνει υπόψη τιμές-στόχους, δεδομένου ότι οι περισσότεροι στόχοι πολιτικής της ΕΕ ισχύουν μόνο για το συνολικό επίπεδο της ΕΕ. Ανάλογα με τα διαθέσιμα δεδομένα για κάθε στόχο, δεν παρουσιάζονται και οι 17 ΣΒΑ για κάθε χώρα.

Πηγή: Eurostat, τελευταία επικαιροποίηση της 25ης Απριλίου 2024. Τα στοιχεία αφορούν κυρίως την περίοδο 2017-2022 ή 2018-2023. Τα στοιχεία σχετικά με τους ΣΒΑ μπορεί να διαφέρουν μεταξύ της έκθεσης και των παραρτημάτων της λόγω διαφορετικών καταληκτικών ημερομηνιών.

θερμοκηπίου. Οι εν λόγω εκπομπές μειώθηκαν κατά 16,9 %, κάτι που φέρνει την Ελλάδα πολύ κοντά στον μέσο όρο της ΕΕ. Όσον αφορά την παραγωγή και διαχείριση αποβλήτων, το μερίδιο των υλικών που ανακυκλώνονται και επανεισάγονται στην οικονομία για οικιακή χρήση αυξήθηκε στο 3,1 % έως το 2022, μολονότι εξακολουθούσε να υστερεί σημαντικά του μέσου όρου της ΕΕ (11,5 %). Εν τω μεταξύ, παρά τη σημαντική βελτίωση, η πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή και καθαρή ενέργεια (ΣΒΑ 7) εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση από ορισμένες απόψεις. Ειδικότερα, το 2022 το 18,7 % του πληθυσμού της Ελλάδας δεν ήταν σε θέση να διατηρήσει την κατοικία του επαρκώς ζεστή (έναντι 9,3 % στην ΕΕ κατά μέσο όρο), ενώ η χώρα υστερούσε σημαντικά έναντι άλλων χωρών της ΕΕ όσον αφορά την εξάρτηση από τις εισαγωγές ενέργειας, με ποσοστό εισαγωγών επί της ακαθάριστης διαθέσιμης ενέργειας της τάξης του 79,6 % (μέσος όρος της ΕΕ: 62,5 %). Όσον αφορά τον ΣΒΑ 14 (Ζωή στο νερό), οι επιδόσεις της Ελλάδας προσεγγίζουν συνολικά τον μέσο όρο της ΕΕ, αλλά το ποσοστό θαλάσσιων υδάτων που πλήττονται από ευτροφισμό είναι υψηλότερο σε σύγκριση με άλλες χώρες της ΕΕ. Ο μηχανισμός ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της ΕΕ θα στηρίξει σειρά μέτρων για την προώθηση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας, μεταξύ άλλων μέσω επενδύσεων σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, βιώσιμα μέσα μεταφοράς και υποδομές που ευνοούν την ενεργειακή απόδοση.

Παρότι η Ελλάδα βελτιώνεται όσον αφορά τους δείκτες ΣΒΑ που σχετίζονται με τη *δικαιοσύνη* (ΣΒΑ 1, 3, 4, 5, 7, 8, 10), πρέπει να προσεγγίσει τον μέσο όρο της ΕΕ σχεδόν σ' όλους αυτούς τους δείκτες. Όσον αφορά τους ΣΒΑ 1 (Μηδενική φτώχεια) και 3 (Καλή υγεία και ευημερία), παρά τις κάποιες βελτιώσεις που σημείωσε η Ελλάδα, εξακολουθεί να καταγράφει χειρότερες επιδόσεις σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ το 2022 σε διάφορους τομείς: το 26,3 % του πληθυσμού αντιμετώπιζε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού (έναντι 21,6 %)· το 13,9 % του πληθυσμού αντιμετώπιζε υλική και κοινωνική στέρηση (έναντι 6,7 %)· το 9 % του πληθυσμού ηλικίας 19 ετών και άνω ανέφερε ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν ικανοποιούνταν (έναντι 2,2 %). Επίσης, το 26,7 % του πληθυσμού της Ελλάδας υφίστατο υπερβολική επιβάρυνση με δαπάνες στέγασης (έναντι 8,7 % σε άλλες χώρες της ΕΕ). Η Ελλάδα εξακολουθεί να βελτιώνεται σε ορισμένες πτυχές της ισότητας (ΣΒΑ 5 και 10), αλλά αυτές παραμένουν γενικά λιγότερο θετικές από ό,τι στην ΕΕ στο σύνολό της. Το 2023 το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών ήταν κατά 19,8 % χαμηλότερο από εκείνο των ανδρών (η διαφορά αυτή ήταν μόνο 10,2 % στην ΕΕ), ενώ οι γυναίκες κατείχαν μόλις το 26,3 % των ανώτερων διοικητικών θέσεων και το 21,3 % των πολιτικών θέσεων (έναντι 33,8 % και 33,2 % αντίστοιχα στην ΕΕ). Επίσης, οι κάτοικοι αγροτικών περιοχών στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν δυσανάλογα υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού σε σύγκριση με τους κατοίκους των πόλεων έναντι του μέσου όρου στην ΕΕ (8,1 % του πληθυσμού, έναντι 0,4 % το 2022). Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Ελλάδα, προσαρμοσμένο βάσει της αγοραστικής δύναμης, ήταν τα δύο τρίτα του μέσου όρου της ΕΕ το 2023. Όσον αφορά την υγεία (ΣΒΑ 3), παρόλο που το προσδόκιμο υγιούς ζωής (65,6 έτη) είναι ελαφρώς υψηλότερο απ' ό,τι στην ΕΕ (63,6 έτη) και περισσότεροι άνθρωποι αναφέρουν ότι είναι υγιείς (77,2 % έναντι 67,8 %), η συνολική κατανάλωση αντιβιοτικών στην Ελλάδα ήταν 70 % υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ. Έως το 2026 ο μηχανισμός ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της ΕΕ θα στηρίξει ευρύ φάσμα μέτρων για την προώθηση της απασχόλησης, μεταξύ άλλων μεταξύ των γυναικών, των μακροχρόνια ανέργων και των ατόμων με αναπηρία, καθώς και για την αναβάθμιση του εθνικού συστήματος ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

Η Ελλάδα βελτιώνεται όσον αφορά τους δείκτες ΣΒΑ που σχετίζονται με την *παραγωγικότητα* (ΣΒΑ 4, 8, 9), παρότι πρέπει να προσεγγίσει τον μέσο όρο της ΕΕ σ' όλους αυτούς τους δείκτες. Οι επιδόσεις της Ελλάδας στον τομέα της εκπαίδευσης και της καινοτομίας (ΣΒΑ 4 και 9) είναι ανομοιογενείς, με καλύτερα αποτελέσματα από τον μέσο όρο της ΕΕ το 2023 όσον αφορά την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου (3,7 % έναντι 9,5 %) και την ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (44,5 % έναντι 43,1 %), αλλά σημαντικές προκλήσεις όσον αφορά τις χαμηλές επιδόσεις των ατόμων ηλικίας 15 ετών σε βασικές δεξιότητες (βλ. παράρτημα 15), τη συμμετοχή στην εκπαίδευση ενηλίκων (3,4 % έναντι 12,7 %) και τις δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη (1,48 % του ΑΕΠ έναντι 2,24 % το 2022). Επίσης, σύμφωνα με τα στοιχεία του 2023, εξακολουθεί να υπάρχει χάσμα όσον αφορά τις βασικές ψηφιακές δεξιότητες των ενηλίκων (52,4 % στην Ελλάδα έναντι 55,6 % στην ΕΕ κατά μέσο όρο). Οι δείκτες αξιοπρεπούς εργασίας και οικονομικής ανάπτυξης (ΣΒΑ 8) συνεχίζουν να βελτιώνονται, αλλά εξακολούθησαν να είναι λιγότερο θετικοί απ' ό,τι σε άλλα κράτη μέλη το 2023, όπως υποδηλώνουν το

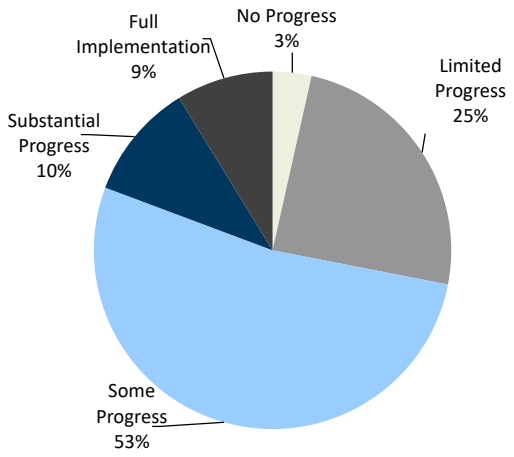
χαμηλό ποσοστό απασχόλησης (67,4 % έναντι μέσου όρου της ΕΕ 75,3 %) και το σταθερά υψηλό ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων (6,2 % έναντι 2,1 %) και των νέων που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (15,9 % έναντι 11,2 %). Με τη στήριξη του μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της ΕΕ, η Ελλάδα αναμένεται να αναβαθμίσει τις δεξιότητες μεγάλου μέρους του ενεργού πληθυσμού της, να εκσυγχρονίσει τις δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης και να αναβαθμίσει το σύστημα πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και έρευνας.

Με την εξαίρεση του ΣΒΑ 16, η Ελλάδα βελτιώνεται όσον αφορά τους δείκτες ΣΒΑ που σχετίζονται με τη *μακροοικονομική σταθερότητα* (ΣΒΑ 8 και 17), παρότι πρέπει να προσεγγίσει τον μέσο όρο της ΕΕ σ' όλους αυτούς τους δείκτες. Η Ελλάδα εξακολουθεί να παρουσιάζει χαμηλές επιδόσεις όσον αφορά το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ το 2023 (ΣΒΑ 8), το οποίο αντιστοιχούσε στο 66,2 % του μέσου όρου της ΕΕ. Επίσης, παρά τις βελτιώσεις, το επενδυτικό κενό επιμένει: 13,7 % του ΑΕΠ το 2022 έναντι 22,9 % στην ΕΕ, ενώ περίπου το 10,6 % του ενεργού πληθυσμού της Ελλάδας αντιμετώπιζε κίνδυνο φτώχειας το 2022, έναντι 8,5 % στην ΕΕ. Όσον αφορά τον ΣΒΑ 16 (Ειρήνη, δικαιοσύνη και ισχυροί θεσμοί), η Ελλάδα απομακρύνεται από τον στόχο και εξακολουθεί να έχει χειρότερες επιδόσεις σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ. Αυτό αποδεικνύεται από τη χαμηλότερη βαθμολογία που συγκέντρωσε στον δείκτη αντίληψης της διαφθοράς το 2023 (49 έναντι 64 στην ΕΕ κατά μέσο όρο) και τον μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων εμπορίας ανθρώπων το 2022 (340 000 έναντι 230 000 στην ΕΕ κατά μέσο όρο). Ο μηχανισμός ανάκαμψης και ανθεκτικότητας θα συμβάλει στη γεφύρωση μεγάλου μέρους του επενδυτικού κενού της Ελλάδας και θα στηρίξει ευρείες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, μεταξύ άλλων στους τομείς της δικαιοσύνης, της δημόσιας διοίκησης και του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, οι οποίες αναμένεται να βελτιώσουν τη λειτουργία της οικονομίας γενικότερα.

Δεδομένου ότι οι ΣΒΑ αποτελούν ένα γενικό πλαίσιο, τυχόν σύνδεσμοι με τους σχετικούς ΣΒΑ είτε επεξηγούνται είτε απεικονίζονται με εικονίδια στα άλλα παραρτήματα.

Η Επιτροπή αξιολόγησε τις ειδικές συστάσεις που απευθύνθηκαν στην Ελλάδα για την περίοδο 2019-2023 ([35]) στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου. Οι συστάσεις αυτές αφορούν ευρύ φάσμα τομέων πολιτικής που σχετίζονται με 14 από τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) (βλ. παραρτήματα 1 και 3). Στην αξιολόγηση εξετάζονται τα μέτρα πολιτικής που έχει λάβει η Ελλάδα μέχρι σήμερα ([36]), καθώς και οι δεσμεύσεις που έχει αναλάβει στο πλαίσιο του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ) ([37]). Σε αυτό το στάδιο της υλοποίησης του ΣΑΑ, στο 72 % των ειδικών ανά χώρα συστάσεων που εστιάζονται σε διαρθρωτικά ζητήματα για την περίοδο 2019-2023 έχει καταγραφεί τουλάχιστον «κάποια πρόοδος», ενώ στο 25 % έχει καταγραφεί «περιορισμένη πρόοδος» (βλ. διάγραμμα A2.1). Καθώς συνεχίζεται η υλοποίηση του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας, εντός των επόμενων ετών αναμένεται σημαντική πρόοδος όσον αφορά την εφαρμογή των CSR.

Διάγραμμα A2.1: **Πρόοδος της Ελλάδας όσον αφορά τις ειδικές ανά χώρα συστάσεις 2019-2023 (Ευρωπαϊκό Εξάμηνο 2024)**

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

([35]) Ειδικές συστάσεις 2023: EUR-Lex - 32023H0901(08) - EN - EUR-Lex (europa.eu)

Ειδικές συστάσεις 2022: EUR-Lex - 32022H0901(08) - EN - EUR-Lex (europa.eu)

Ειδικές συστάσεις 2021: EUR-Lex - 32021H0729(08) - EN - EUR-Lex (europa.eu)
Ειδικές συστάσεις 2020: EUR-Lex - 32020H0826(08) - EN - EUR-Lex (europa.eu)
Ειδικές συστάσεις 2019: EUR-Lex - 32019H0905(08) - EN - EUR-Lex (europa.eu)

([36]) Συμπερίληψη των μέτρων πολιτικής που αναφέρονται στο εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων και στις εκθέσεις του μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΜΑΑ) (υποβολή έκθεσης δύο φορές ετησίως σχετικά με την πρόοδο όσον αφορά την υλοποίηση των οροσήμων και των στόχων και κατόπιν της αξιολόγησης των αιτήσεων πληρωμής).

([37]) Τα κράτη μέλη κλήθηκαν να εφαρμόσουν αποτελεσματικά στα οικεία ΣΑΑ το σύνολο ή σημαντικό υποσύνολο των σχετικών ειδικών ανά χώρα συστάσεων που εκδόθηκαν από το Συμβούλιο. Η αξιολόγηση των ειδικών συστάσεων που παρουσιάζεται εδώ λαμβάνει υπόψη τον βαθμό εφαρμογής των μέτρων που περιλαμβάνονται στο ΣΑΑ και εκείνων που είχαν εφαρμοστεί εκτός του ΣΑΑ κατά τον χρόνο της αξιολόγησης. Στα μέτρα που προβλέπονται στο παράρτημα της εκδοθείσας εκτελεστικής απόφασης του Συμβουλίου για την έγκριση της αξιολόγησης του ΣΑΑ και τα οποία δεν έχουν ακόμη εγκριθεί ούτε εφαρμοστεί αλλά θεωρείται ότι έχουν εξαγγελθεί με αξιόπιστο τρόπο, σύμφωνα με τη μεθοδολογία αξιολόγησης των ειδικών ανά χώρα συστάσεων, αποδίδεται ο χαρακτηρισμός «περιορισμένη πρόοδος». Μόλις εφαρμοστούν, τα μέτρα αυτά μπορούν να οδηγήσουν στον χαρακτηρισμό «κάποια/σημαντική πρόοδος ή πλήρης εφαρμογή», ανάλογα με τη συνάφειά τους.

Πίνακας A2.1: **Συνοπτικός πίνακας των ειδικών ανά χώρα συστάσεων για την περίοδο 2019-2023**

Greece	Assessment in May 2024*	RRP coverage of CSRs until 2026**	Relevant SDGs
2019 CSR 1	**Substantial progress**		
Achieve a sustainable economic recovery and tackle the excessive macroeconomic imbalances by continuing and completing reforms in line with the post-programme commitments given at the Eurogroup of 22 June 2018.	Substantial progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2021.	SDG 1, 2, 8, 9, 10, 16
2019 CSR 2	**Some progress**		
Focus investment-related economic policy on sustainable transport and logistics,	Limited progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2021.	SDG 10, 11
environmental protection, energy efficiency, renewable energy and interconnection projects,	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2021.	SDG 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13
digital technologies,	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2021.	SDG 9, 10, 11
R&D,	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022.	SDG 9, 10, 11
education,	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2023.	SDG 4, 10, 11
skills,	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022.	SDG 4, 10, 11
employability,	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022.	SDG 8, 10, 11
health,	Limited progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2021.	SDG 3, 10, 11
and the renewal of urban areas, taking into account regional disparities and the need to ensure social inclusion.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022.	SDG 1, 2, 10, 11
2020 CSR 1	**Limited progress**		
In line with the general escape clause, take all necessary measures to effectively address the pandemic, sustain the economy and support the ensuing recovery. When economic conditions allow, pursue fiscal policies aimed at achieving prudent medium-term fiscal positions and ensuring debt sustainability, while enhancing investment.	Not relevant anymore	Not applicable	SDG 8, 16
Strengthen the resilience of the health system and	Limited progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022.	SDG 3
ensure adequate and equal access to healthcare.	Limited progress	Relevant RRP measures being planned as of 2025.	SDG 1, 2, 3, 10
2020 CSR 2	**Substantial progress**		
Mitigate the employment and social impacts of the crisis, including by implementing measures such as short-time work schemes and	Full implementation	Relevant RRP measures being planned as of 2023.	SDG 1, 2, 8, 10
ensuring effective activation support.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2023.	SDG 8
2020 CSR 3	**Some progress**		
Swiftly deploy measures to provide liquidity and continued flow of credit and other financing to the economy, focusing in particular on small and medium-sized enterprises most affected by crisis.	Substantial progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2021.	SDG 8, 9
Front-load mature public investment projects and	Substantial progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022.	SDG 8, 16
promote private investment to foster the economic recovery.	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2021.	SDG 8, 9
Focus investment on the green and digital transition, in particular on safe and sustainable transport and logistics,	Limited progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2021.	SDG 11
clean and efficient production and use of energy,	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2021.	SDG 7, 9, 13
environmental infrastructure and	Limited progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2021.	SDG 6, 12, 15
very-high capacity digital infrastructure and	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022.	SDG 9
skills.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022.	SDG 4
Improve the effectiveness and digitalisation of the public administration and	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2021.	SDG 9, 16
promote digital transformation of businesses.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022.	SDG 9

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

2020 CSR 4	**Substantial progress**		
Continue and complete reforms in line with the post-programme commitments given at the Eurogroup of 22 June 2018 to restart a sustainable economic recovery, following the gradual easing up of constraints imposed due to the COVID-19 outbreak.	Substantial progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2021.	SDG 1, 2, 8, 9, 10, 16
2021 CSR 1	**Not relevant anymore**		
In 2022, use the Recovery and Resilience Facility to finance additional investment in support of the recovery while pursuing a prudent fiscal policy. Preserve nationally financed investment.	Not relevant anymore	Not applicable	SDG 8, 16
When economic conditions allow, pursue a fiscal policy aimed at achieving prudent medium-term fiscal positions and ensuring fiscal sustainability in the medium term.	Not relevant anymore	Not applicable	SDG 8, 16
At the same time, enhance investment to boost growth potential. Pay particular attention to the composition of public finances, on both the revenue and expenditure sides of the budget, and to the quality of budgetary measures in order to ensure a sustainable and inclusive recovery. Prioritise sustainable and growth-enhancing investment, in particular investment supporting the green and digital transition.	Not relevant anymore	Not applicable	SDG 8, 16
Give priority to fiscal structural reforms that will help provide financing for public policy priorities and contribute to the long-term sustainability of public finances, including, where relevant, by strengthening the coverage, adequacy and sustainability of health and social protection systems for all.	Not relevant anymore	Not applicable	SDG 8, 16
2022 CSR 1	**Some progress**		
In 2023, ensure prudent fiscal policy, in particular by limiting the growth of nationally financed primary current expenditure below medium-term potential output growth, taking into account continued temporary and targeted support to households and firms most vulnerable to energy price hikes and to people fleeing Ukraine. Stand ready to adjust current spending to the evolving situation.	Some progress	Not applicable	SDG 8, 16
Expand public investment for the green and digital transitions, and for energy security taking into account the REPowerEU initiative, including by making use of the Recovery and Resilience Facility and other Union funds.	Substantial progress	Not applicable	SDG 8, 16
For the period beyond 2023, pursue a fiscal policy aimed at achieving prudent medium-term fiscal positions and ensuring credible and gradual debt reduction and fiscal sustainability in the medium term through gradual consolidation, investment and reforms.	Full implementation	Not applicable	SDG 8, 16
Building on reforms undertaken as part of the recovery and resilience plan, improve the investment-friendliness of the taxation system by introducing a wider advance tax-ruling system	No progress	Not applicable	SDG 8, 10, 12
and review the structure of the tax burden on the self-employed.	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 8, 10, 12
Safeguard the efficiency of the public administration while ensuring it can attract the right skills and preserving consistency with the unified wage grid.	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 16
2022 CSR 2	**Substantial progress**		
Proceed with the implementation of its recovery and resilience plan, in line with the milestones and targets included in the Council Implementing Decision of 13 July 2021.	RRP implementation is monitored by assessing RRP payment requests and analysing reports published twice a year on the achievement of the milestones and targets. These are to be reflected in the country reports.		
Swiftly finalise the negotiations with the Commission on the 2021–2027 cohesion policy programming documents with a view to starting their implementation.	Progress on the cohesion policy programming documents is monitored under the EU cohesion policy.		
Complete outstanding reforms that have been pursued under enhanced surveillance, including the cadastre reform.	Substantial progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 3, 8, 9
2022 CSR 3	**Limited progress**		
With a view to ensuring adequate and equal access to healthcare, complete the rollout of the primary healthcare reform in line with the framework amended under enhanced surveillance, including staffing of all primary healthcare units, implementing population registration and introducing effective gatekeeping by general practitioners.	Limited progress	Relevant RRP measures being planned as of 2023.	SDG 3
2022 CSR 4	**Some progress**		
Reduce overall reliance on fossil fuels, and diversify imports of fossil fuels	Limited progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 7, 9, 13
by accelerating deployment of renewable energy and the development of infrastructure that would enable renewable hydrogen.	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 7, 9, 13
Also address dependency through ensuring sufficient capacity of electricity networks and interconnections as well as gas interconnections and diversifying gas supply routes.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2023.	SDG 7, 9, 13
Strengthen the energy services market framework	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 7, 9, 13
and step up energy efficiency-enhancing measures through reforms and market incentives to support the decarbonisation of the building sector	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 7
and the transport sector, particularly by promoting electric mobility.	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 11

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

2023 CSR1	**Some progress**		
Wind down the emergency energy support measures in force, using the related savings to reduce the government deficit, as soon as possible in 2023 and 2024. Should renewed energy price increases necessitate new or continued support measures, ensure that these are targeted at protecting vulnerable households and firms, fiscally affordable, and preserve incentives for energy savings.	Full implementation	Not applicable	SDG 8, 16
Ensure prudent fiscal policy, in particular by limiting the nominal increase in nationally financed net primary expenditure in 2024 to not more than 2,6 %.	Full implementation	Not applicable	SDG 8, 16
Preserve nationally financed public investment and ensure the effective absorption of grants under the Facility and of other Union funds, in particular to foster the green and digital transitions.	Limited progress	Not applicable	SDG 8, 16
For the period beyond 2024, continue to pursue a medium-term fiscal strategy of gradual and sustainable consolidation, combined with investments and reforms conducive to higher sustainable growth, in order to achieve a prudent medium-term fiscal position.	Full implementation	Not applicable	SDG 8, 16
Building on reforms undertaken as part of the recovery and resilience plan, improve the investment friendliness of the taxation system by introducing a wider advance tax-ruling system,	No progress		SDG 8, 10, 12, 16
enlarge the tax base, including by reviewing the current taxation structure for the self-employed,	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 8, 10, 12
and strengthen tax compliance by extending the use of electronic payments.	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 8, 10, 12, 16
Preserve and increase the operational autonomy of the tax authority.	Limited progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2023.	SDG 8, 16
Safeguard the efficiency of public administration while ensuring that it can attract the right skills and preserving consistency with the unified wage grid.	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 16
Pursue the ongoing reduction of non-performing loans and further improve the functioning of the secondary non-performing loans market.	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 8
2023 CSR2			
Maintain the momentum in the steady implementation of its recovery and resilience plan and swiftly finalise the REPowerEU chapter with a view to rapidly starting the implementation thereof. Ensure continued sufficient administrative capacity in view of the size of the plan. Proceed with the speedy implementation of cohesion policy programmes, in close complementarity and synergy with the recovery and resilience plan.	RRP implementation is monitored through the assessment of RRP payment requests and analysis of the bi-annual reporting on the achievement of the milestones and targets, to be reflected in the country reports. Progress with the cohesion policy programming is monitored in the context of the Cohesion Policy of the European Union.		
2023 CSR 3	**Limited progress**		
To ensure adequate and equal access to healthcare, complete the roll-out of the primary healthcare framework and adopt stronger incentives for the enrolment of an adequate number of family doctors in order to achieve full population coverage and population registration.	Limited progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2023.	SDG 3
Finalise cadastral reform by completing cadastral mapping and through the establishment and operation of the Hellenic Cadastre Agency.	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2023.	SDG 8, 9
2023 CSR 4	**Some progress**		
Reduce reliance on fossil fuels and	Limited progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 7, 9, 13
further accelerate the diversification of energy supply routes.	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2023.	SDG 7, 9, 13
Further expand the deployment of renewable energy by completing and enforcing the new legal frameworks for the licensing process and for offshore wind farms, increasing electricity network and storage capacity, promoting the decentralised production of renewable energy and putting in place legislative frameworks for the production of renewable hydrogen and biomethane.	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 7, 8, 9, 13
Step up the delivery of measures that improve energy efficiency, including targeted measures for energy-poor households and the installation of smart meters, and	Some progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 1, 2, 7, 10
policy efforts aimed at the provision and acquisition of skills and competences needed for the green transition.	Limited progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 4
Support the decarbonisation of the transport sector, in particular by promoting electric vehicles.	Limited progress	Relevant RRP measures being implemented as of 2022.	SDG 11

Σημείωση:

* Βλ. υποσημείωση ([37]).

** Τα μέτρα του ΣΑΑ που περιλαμβάνονται στον παρόντα πίνακα συμβάλλουν στην εφαρμογή των CSR. Ωστόσο, απαιτούνται πρόσθετα μέτρα εκτός του ΣΑΑ για την πλήρη εφαρμογή των CSR και την αντιμετώπιση των υποκείμενων προκλήσεων. Τα μέτρα που αναφέρονται με την επισήμανση «υπό υλοποίηση» είναι μόνο εκείνα που περιλαμβάνονται στις αιτήσεις πληρωμής στο πλαίσιο του ΜΑΑ που υποβλήθηκαν και αξιολογήθηκαν θετικά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Το παρόν παράρτημα παρέχει μια συνοπτική εικόνα της υλοποίησης του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ) της Ελλάδας μετά το μέσο της διάρκειας ζωής του μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΜΑΑ). Ο ΜΑΑ έχει αποδειχθεί καίριας σημασίας για την ανάκαμψη της ΕΕ από την πανδημία COVID-19, συμβάλλοντας στην επιτάχυνση της διττής πράσινης και ψηφιακής μετάβασης, στην προσαρμογή στις γεωπολιτικές και οικονομικές εξελίξεις και στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας έναντι μελλοντικών κλυδωνισμών. Ο ΜΑΑ συμβάλλει επίσης στην υλοποίηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών και στην εφαρμογή των ειδικών συστάσεων (βλ. παράρτημα 2).

Το ΣΑΑ ανοίγει τον δρόμο για την εκταμίευση έως και 18,2 δισ. EUR σε επιχορηγήσεις και 17,7 δισ. EUR σε δάνεια στο πλαίσιο του ΜΑΑ κατά την περίοδο 2021-2026, ποσό που αντιστοιχεί στο 16,3 % του ΑΕΠ της Ελλάδας ([21]). Έως τα μέσα Μαΐου του 2024 είχαν εκταμιευθεί στην Ελλάδα 14,9 δισ. EUR στο πλαίσιο του ΜΑΑ, εκ των οποίων 7,6 δισ. EUR σε επιχορηγήσεις και 7,3 δισ. EUR σε δάνεια.

Η Ελλάδα διαθέτει ακόμα 21,1 δισ. EUR σε επιχορηγήσεις και δάνεια από τον ΜΑΑ. Το ποσό αυτό θα εκταμιευθεί μετά την αξιολόγηση της μελλοντικής εκπλήρωσης των 295 οροσήμων και στόχων που απομένουν ([22]), οι οποίοι περιλαμβάνονται στην εκτελεστική απόφαση του Συμβουλίου([23]), πριν από την προθεσμία του 2026 που έχει οριστεί για τον ΜΑΑ.

Η πρόοδος της Ελλάδας όσον αφορά την εφαρμογή του σχεδίου της καταγράφεται στον πίνακα αποτελεσμάτων για την ανάκαμψη και την ανθεκτικότητα ([24]). Ο πίνακας αποτελεσμάτων παρέχει επισκόπηση της προόδου που έχει σημειωθεί όσον αφορά την εφαρμογή του ΜΑΑ συνολικά. Τα διαγράμματα Α3.1 και Α3.2 απεικονίζουν την τρέχουσα κατάσταση, όπως αποτυπώνεται στον πίνακα αποτελεσμάτων.

Το ΣΑΑ της Ελλάδας περιλαμβάνει κεφάλαιο για το REPowerEU με σκοπό τη σταδιακή κατάργηση της εξάρτησής της από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα, τη διαφοροποίηση του ενεργειακού εφοδιασμού της και την παραγωγή περισσότερης καθαρής ενέργειας κατά τα επόμενα έτη. Για την έναρξη της υλοποίησης του κεφαλαίου για το REPowerEU εκταμιεύθηκαν 158,7 εκατ. EUR ως προχρηματοδότηση στις 25 Ιανουαρίου 2024. Το ποσό αυτό συνέβαλε στη δρομολόγηση σημαντικών μεταρρυθμίσεων, στις οποίες περιλαμβάνεται η διευκόλυνση της παραγωγής ανανεώσιμου υδρογόνου και βιομεθανίου, η βελτιστοποίηση της χρήσης χερσαίων και θαλάσσιων εκτάσεων για την ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και η προώθηση της κοινοχρησίας ενέργειας, των ενεργειακών κοινοτήτων και της ιδιοκατανάλωσης.

Το σχέδιο εστιάζει ιδιαίτερα στην πράσινη μετάβαση, κατανέμοντας το 38,1 % των διαθέσιμων κονδυλίων σε μέτρα για τη στήριξη κλιματικών στόχων και το 22,1 % των συνολικών κονδυλίων του για τη στήριξη της ψηφιακής μετάβασης. Διατηρεί επίσης ισχυρή κοινωνική διάσταση με μέτρα κοινωνικής προστασίας, ιδίως όσον αφορά την προώθηση της ενεργοποίησης της αγοράς εργασίας και την αναβάθμιση των δεξιοτήτων των εργαζομένων και των ανέργων.

([21]) Οι πληροφορίες για το ΑΕΠ βασίζονται σε στοιχεία του 2023. Πηγή: https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/index.html?lang=el

([22]) Ένα ορόσημο ή ένας στόχος εκπληρώνεται ικανοποιητικά μόλις ένα κράτος μέλος υποβάλει στην Επιτροπή στοιχεία που αποδεικνύουν ότι έχει επιτύχει το ορόσημο ή τον στόχο και η Επιτροπή αξιολογήσει θετικά την εκπλήρωση σε εκτελεστική απόφαση.

([23]) https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10152-2021-ADD-1/el/pdf

([24]) https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/country_overview.html?lang=el

Πίνακας Α3.1: **Βασικά στοιχεία του ελληνικού ΣΑΑ**

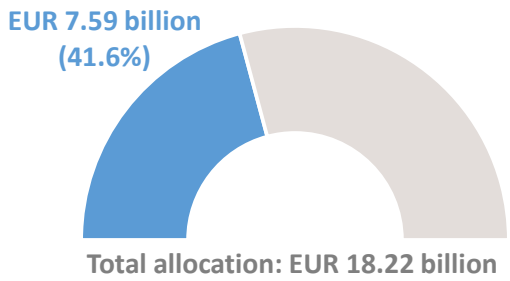
Initial plan CID adoption date	13 July 2021
Scope	Revised plan with REPowerEU chapter
Last major revision	8 December 2023
Total allocation	EUR 18.2 billion in grants and EUR 17.7 billion in loans (16.3% of 2023 GDP)
Investments and reforms	103 investments and 75 reforms
Total number of milestones and targets	381
Fulfilled milestones and targets	86 (22.6% of total)

Πηγή: Πίνακας αποτελεσμάτων του ΜΑΑ

Η υλοποίηση του ΣΑΑ της Ελλάδας προχωράει, καθώς έχουν διεκπεραιωθεί τρεις αιτήσεις πληρωμής. Ωστόσο, θα χρειαστούν περισσότερες προσπάθειες για την έγκαιρη ολοκλήρωσή του. Η Επιτροπή αξιολόγησε θετικά την πρώτη και τη δεύτερη αίτηση πληρωμής της Ελλάδας, λαμβάνοντας υπόψη τη γνώμη της Οικονομικής και Δημοσιονομικής Επιτροπής. Ως αποτέλεσμα, εκταμιεύθηκαν ως χρηματοδοτική στήριξη 3,6 δισ. EUR στις 8 Απριλίου 2022 και 3,6 δισ. EUR στις 19 Ιανουαρίου 2023 ([25]). Τα 43 ορόσημα και στόχοι που αφορούσαν οι αιτήσεις κάλυπταν μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις όπως αυτές που σχετίζονται με τη δανειακή διευκόλυνση, ώστε να καταστεί η αγορά ηλεκτρικής ενέργειας κατάλληλη για υψηλό μερίδιο ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, να αναπτυχθεί ένα σύγχρονο σιδηροδρομικό δίκτυο, να προωθηθεί ένας πιο οικολογικός στόλος δημόσιων λεωφορείων, καθώς και άλλες στους τομείς της ενεργειακής απόδοσης, της διαχείρισης των αποβλήτων, της αγοράς εργασίας, της φορολογικής πολιτικής, του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

([25]) Όταν εκταμιεύονται οι ζητούμενες πληρωμές, η προχρηματοδότηση εκκαθαρίζεται αναλογικά. Εδώ αναφέρονται τα καθαρά ποσά.

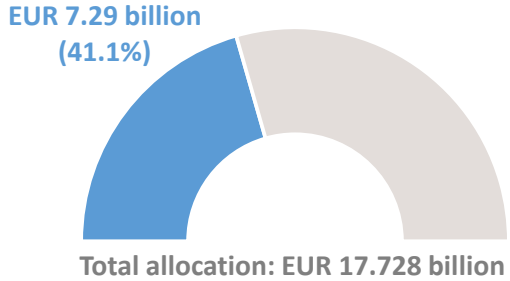
Διάγραμμα Α3.1: **Σύνολο επιχορηγήσεων που έχουν εκταμιευθεί στο πλαίσιο του ΜΑΑ**

Σημείωση: Το διάγραμμα αυτό απεικονίζει το ποσό των επιχορηγήσεων, συμπεριλαμβανομένης της προχρηματοδότησης, που έχει εκταμιευθεί μέχρι στιγμής στο πλαίσιο του ΜΑΑ. Οι επιχορηγήσεις είναι μη επιστρεπτέες χρηματοδοτικές συνεισφορές. Το συνολικό ποσό των επιχορηγήσεων που χορηγούνται σε κάθε κράτος μέλος καθορίζεται από μια κλείδα κατανομής και το συνολικό εκτιμώμενο κόστος του αντίστοιχου ΣΑΑ.
Πηγή: Πίνακας αποτελεσμάτων του ΜΑΑ

Η πλέον πρόσφατη αίτηση πληρωμής, η οποία αξιολογήθηκε θετικά από την Επιτροπή στις 28 Νοεμβρίου 2023, οδήγησε στην εκταμίευση 3,6 δισ. EUR στις 28 Δεκεμβρίου 2023. Η εκταμίευση αντανακλούσε τη θετική αξιολόγηση 43 οροσήμων και στόχων που αφορούν, μεταξύ άλλων, επενδύσεις στην ηλεκτροκίνηση και στις υποδομές φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων, σε ανακαινίσεις ενεργειακής απόδοσης σε οικιστικά κτίρια και στην ψηφιοποίηση της δημόσιας διοίκησης, καθώς και μια σειρά μεταρρυθμίσεων για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης, την επιτάχυνση της απονομής δικαιοσύνης και την ενίσχυση της καταπολέμησης της διαφθοράς και του λαθρεμπορίου.

Διάγραμμα Α3.2: **Σύνολο δανείων που έχουν εκταμιευθεί στο πλαίσιο του ΜΑΑ**

Πηγή: Πίνακας αποτελεσμάτων του ΜΑΑ

Στις 15 Μαΐου 2024, η Επιτροπή αξιολογούσε την τέταρτη αίτηση πληρωμής της Ελλάδας για δάνεια. Στον πίνακα Α3.2 παρουσιάζονται ορισμένα

σχετικά μέτρα που έχουν υλοποιηθεί μέχρι στιγμής, καθώς και ορισμένα μέτρα που θα εφαρμοστούν πριν από το 2026 για να συνεχιστεί η πορεία της Ελλάδας προς μια πιο πράσινη, πιο ψηφιακή, χωρίς αποκλεισμούς και ανθεκτική οικονομία.

Πίνακας Α3.2: **Μέτρα στο ΣΑΑ της Ελλάδας**

Reforms and investments implemented
• Incentivization regime for productivity and extroversion of enterprises • Strengthening the National Anti-Corruption Framework • Framework for installation and operation of electric vehicle charging infrastructure
Upcoming reforms and investments
• Energy renovation of residential buildings • Reform of the taxation of the self-employed • Upskilling, reskilling and employment programmes

Πηγή: FENIX

Τα χρηματοδοτικά μέσα της ΕΕ παρέχουν σημαντικούς πόρους για την ανάκαμψη και την ανάπτυξη στα κράτη μέλη της ΕΕ. Εκτός από τη χρηματοδότηση του μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΜΑΑ) ύψους 35,9 δισ. EUR που περιγράφεται στο παράρτημα 3, τα ταμεία της πολιτικής συνοχής ([26]) παρέχουν 20,5 δισ. EUR στην Ελλάδα για την περίοδο 2021-2027 ([27]). Συνδυαστικά, η στήριξη από αυτά τα δύο μέσα αντιπροσωπεύει το 25,64 % του ΑΕΠ της χώρας το 2023, έναντι 5,38 % του ΑΕΠ κατά μέσο όρο στην ΕΕ ([28]). Η πολιτική συνοχής στηρίζει την περιφερειακή ανάπτυξη, την οικονομική, κοινωνική και εδαφική σύγκλιση και την ανταγωνιστικότητα μέσω μακροπρόθεσμων επενδύσεων, σύμφωνα με τις προτεραιότητες της ΕΕ και τις εθνικές και περιφερειακές στρατηγικές.

Κατά την περίοδο προγραμματισμού 2014-2020, τα ταμεία της πολιτικής συνοχής ενίσχυσαν την ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας, με απτά επιτεύγματα, κυρίως όσον αφορά την ψηφιακή συνδεσιμότητα, την ενεργειακή απόδοση, τη διαχείριση των υδάτων, την εκπαίδευση και την απασχόληση. Έως το τέλος της περιόδου επιλεξιμότητας τον Δεκέμβριο του 2023, τα ταμεία της πολιτικής συνοχής για την περίοδο 2014-2020 ([29]) είχαν διαθέσει 18,3 δισ. EUR στην Ελλάδα ([30]), εκ των οποίων 10,9 δισ. EUR έχουν εκταμιευθεί από τον Μάρτιο του 2020, όταν ξεκίνησε η πανδημία COVID-19 ([31]). Χάρη στα ταμεία της πολιτικής συνοχής για την περίοδο 2014-2020, περίπου 46 600 νοικοκυριά επωφελούνται από βελτιωμένη κατάταξη ενεργειακής κατανάλωσης, τουλάχιστον 66 284 νοικοκυριά επωφελούνται από αναβαθμισμένες υποδομές ΤΠΕ που προσφέρουν ταχύτερη ευρυζωνική πρόσβαση (τουλάχιστον 30 Mbps), 706 534 άτομα επωφελούνται από βελτιωμένη παροχή πόσιμου νερού και 355 673 ισοδύναμα πληθυσμού επωφελούνται από βελτιωμένη επεξεργασία λυμάτων. Η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών περιφερειών αυξάνεται από το 2016 και οι επιδόσεις της Ελλάδας στον τομέα της περιφερειακής καινοτομίας έχουν βελτιωθεί τα τελευταία έτη (βλ. παράρτημα 17). Κατά την ίδια περίοδο, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) παρείχε στήριξη σε πρωτοβουλίες κατάρτισης για την αύξηση της απασχολησιμότητας και τη βελτίωση του ελληνικού συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης. Προγράμματα χρηματοδοτούμενα από το ΕΚΤ έχουν βοηθήσει πάνω από 360 000 άτομα να αποκτήσουν νέα προσόντα ή νέες δεξιότητες.

Κατά την τρέχουσα περίοδο προγραμματισμού (2021-2027), η πολιτική συνοχής θα δώσει περαιτέρω ώθηση στην ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας, στην πράσινη μετάβαση και στην κοινωνική συνοχή, βελτιώνοντας τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας των ανθρώπων στην Ελλάδα. Κατά την περίοδο 2021-2027, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και το Ταμείο Συνοχής θα στηρίξουν πάνω από 41 000 επιχειρήσεις, περίπου 870 000 άτομα θα επωφεληθούν από νέες ή αναβαθμισμένες εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων, ενώ περίπου 1 εκατομμύριο μαθητές θα αποκτήσουν νέες ή εκσυγχρονισμένες εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις. Το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης (ΤΔΜ) —με συνολική χρηματοδότηση άνω του 1,6 δισ. EUR— θα επενδύσει στη Δυτική Μακεδονία, τη Μεγαλόπολη και τα νησιά για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της απομάκρυνσης από τον λιγνίτη στους τομείς της ενέργειας και του κλίματος, διευκολύνοντας τη μετάβαση προς την κλιματική ουδετερότητα. Η επένδυση αυτή θα βοηθήσει επίσης τους πολίτες να ξεπεράσουν τις προκλήσεις της πράσινης μετάβασης. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο+ (ΕΚΤ+) θα διαθέσει πάνω από 1,5 δισ. EUR για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι κύριοι τομείς δράσης του ΕΚΤ+ περιλαμβάνουν την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας, την ενίσχυση της κοινωνικής ενσωμάτωσης ευάλωτων ομάδων και τη στήριξη της λειτουργίας πάνω από 1 200 κοινωνικών δομών και δομών υγείας σε όλες τις ελληνικές

([26]) Κατά την περίοδο 2021-2027, στα ταμεία της πολιτικής συνοχής περιλαμβάνονται το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο+ και το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης.

([27]) Τα προγράμματα ευρωπαϊκής εδαφικής συνεργασίας (ΕΕΣ) δεν περιλαμβάνονται στο ποσό αυτό. Κατά την περίοδο 2021-2027, η συνολική επένδυση, συμπεριλαμβανομένης της εθνικής χρηματοδότησης, ανέρχεται σε 25,7 δισ. EUR.

([28]) Η χρηματοδότηση του ΜΑΑ περιλαμβάνει τόσο επιχορηγήσεις όσο και δάνεια, κατά περίπτωση. Ο μέσος όρος της ΕΕ υπολογίζεται για τα ταμεία της πολιτικής συνοχής, με την εξαίρεση των προγραμμάτων ΕΕΣ. Τα στοιχεία που αφορούν το ΑΕΠ βασίζονται σε στοιχεία της Eurostat για το 2022.

([29]) Κατά την περίοδο 2014-2020, στα ταμεία της πολιτικής συνοχής περιλαμβάνονταν το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και η Πρωτοβουλία για την απασχόληση των νέων. Περιλαμβάνονται τα κονδύλια του REACT-EU, αλλά εξαιρούνται τα προγράμματα ΕΕΣ.

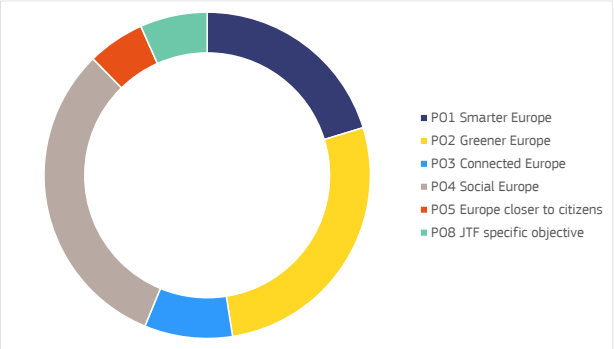
([30]) Κατά την περίοδο 2014-2020, η συνολική επένδυση, συμπεριλαμβανομένης της εθνικής χρηματοδότησης, ανήλθε σε 22,5 δισ. EUR.

([31]) Τελευταία ενημέρωση: 15 Μαΐου 2024.

περιφέρειες. Με το έργο αυτό, η πολιτική συνοχής συμβάλλει ουσιαστικά στην επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) των Ηνωμένων Εθνών στην Ελλάδα, ιδίως του ΣΒΑ 8 (Αξιοπρεπής εργασία και οικονομική ανάπτυξη), του ΣΒΑ 9 (Βιομηχανία, καινοτομία, υποδομές) και του ΣΒΑ 7 (Οικονομικά προσιτή και καθαρή ενέργεια).

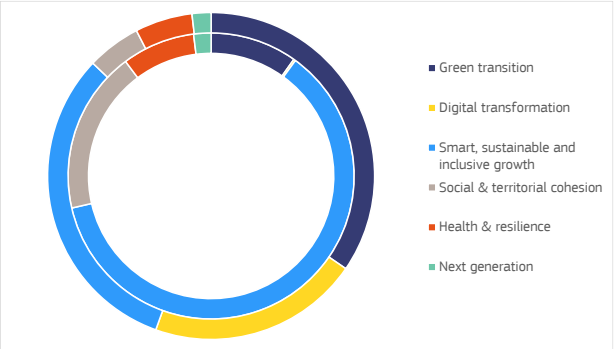
Μέσω της συνδυασμένης δράσης τους, η πολιτική συνοχής και το σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ) έχουν αμοιβαία ενισχυτικό αντίκτυπο στην Ελλάδα. Για παράδειγμα, η διάθεση κονδυλίων της πολιτικής συνοχής ύψους 2 δισ. EUR θα βοηθήσει την Ελλάδα να εφαρμόσει τους κανόνες της ΕΕ για την κυκλική οικονομία και τη διαχείριση των λυμάτων, ενώ το ΣΑΑ περιλαμβάνει σημαντικές μεταρρυθμίσεις τόσο για τον τομέα των στερεών αποβλήτων όσο και για τον τομέα των υδάτων στην Ελλάδα, με στόχο την ενίσχυση της διακυβέρνησης και στους δύο τομείς, συμπεριλαμβανομένης της διακυβέρνησης των δικαιούχων (ΦοΔΣΑ, ΔΕΥΑ και δήμοι). Στον τομέα της ενεργειακής απόδοσης, η δράση «Εξοικονομώ» στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής και το ΣΑΑ στηρίζουν τις ανακαινίσεις ιδιωτικών κατοικιών που ευνοούν την ενεργειακή απόδοση για τη μείωση της κατανάλωσης πρωτογενούς ενέργειας από τα νοικοκυριά κατά 30 % κατά μέσο όρο. Το ΣΑΑ επικεντρώνεται σε προγενέστερες ανακαινίσεις, ενώ η πολιτική συνοχής θα επικεντρωθεί σε μελλοντικές (μετά το 2025). Τέλος, σε συγκεκριμένες περιοχές που είναι επιλέξιμες για στήριξη από το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, το ΣΑΑ περιλαμβάνει στήριξη για την «αποκατάσταση των εδαφών» (δηλαδή την κατάλληλη προετοιμασία της γης ως βάση για νέες χρήσεις γης και συναφείς οικονομικές δραστηριότητες), ενώ η πολιτική συνοχής χρηματοδοτεί έργα «αναπροσαρμογής της χρήσης» των περιοχών ώστε να «υποδεχτούν» νέες οικονομικές δραστηριότητες. Η συμβολή της χρηματοδότησης της πολιτικής συνοχής και του ΣΑΑ ανά στόχο πολιτικής απεικονίζεται στα διαγράμματα Α4.1 και Α4.2.

Διάγραμμα Α4.1: **Κατανομή της χρηματοδότησης της πολιτικής συνοχής μεταξύ των στόχων πολιτικής στην Ελλάδα**

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Διάγραμμα Α4.2: **Κατανομή της χρηματοδότησης από τον ΜΑΑ ανά πυλώνα στην Ελλάδα**

(1) Κάθε μέτρο του ΣΑΑ συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων δύο από τους έξι πυλώνες πολιτικής του ΜΑΑ. Η κύρια συνεισφορά απεικονίζεται στον εξωτερικό κύκλο, ενώ η δευτερεύουσα συνεισφορά απεικονίζεται στον εσωτερικό κύκλο. Κάθε συνεισφορά αντιπροσωπεύει το 100 % των κονδυλίων του ΜΑΑ. Ως εκ τούτου, η συνολική συνεισφορά στην υλοποίηση όλων των πυλώνων που παρουσιάζονται στο παρόν διάγραμμα ανέρχεται στο 200 % των κονδυλίων του ΜΑΑ που διατίθενται στην Ελλάδα.
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Το Μέσο Τεχνικής Υποστήριξης (TSI) βοηθά την Ελλάδα να επενδύσει στη δημόσια διοίκηση και να δημιουργήσει ένα ευνοϊκότερο περιβάλλον για ενωσιακές και εθνικές επενδύσεις. Το TSI χρηματοδοτεί έργα στην Ελλάδα για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων που ενισχύουν την ανάπτυξη από το 2015. Η στήριξη που παρασχέθηκε το 2023 περιλάμβανε δράσεις για την ανάπτυξη ειδικής ομάδας κατά της παραπληροφόρησης· την υλοποίηση της εθνικής βιομηχανικής στρατηγικής· και την επαγγελματοποίηση του προσωπικού στον τομέα των δημόσιων συμβάσεων. Το TSI βοηθά επίσης την Ελλάδα να αυξήσει τη συνολική ικανότητά της να υλοποιεί συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις που περιλαμβάνονται στο οικείο ΣΑΑ, όπως για

Πίνακας Α4.1: **Στήριξη από μέσα της ΕΕ στην Ελλάδα**

EU grants			
	Amount 2014-2020 (EUR million)		Amount 2021-2027 (EUR million)
Cohesion policy	18 267.2		20 540.3
RRF grants (1)	-		18 220.4
Public sector loan facility (grant component) (2)	-		63
Common agricultural policy (3)	23 500.0		13 478.0
EMFF/EMFAF (4)	379.7		375
Connecting Europe Facility (5)	624.4		843.6
Horizon 2020 / Horizon Europe (6)	1 723.4		1 216.8
LIFE programme (7)	94.4		39.7
EU guarantees			
	EU Guarantee (EUR million)		Volume of operations (EUR million)
European Fund for Strategic Investment 2015-2020 (8)	1 173.0		2 876.7
InvestEU 2021-2027 (9)	297.8		415.5
EU loans			
	Period	Total amount available (EUR million)	Disbursed amount (EUR million)
SURE (10)	2020-2022	6 165.0	6 165.0
RRF	2021-2026	17 728	7 290.0

(1) Η περίοδος υλοποίησης του ΣΑΑ είναι τα έτη 2021-2026.
(2) Η περίοδος προγραμματισμού της δανειακής διευκόλυνσης του δημόσιου τομέα είναι η περίοδος 2021-2025 και το ποσό αντικατοπτρίζει το εθνικό μερίδιο στη συνιστώσα επιχορηγήσεων που έχει δεσμευτεί έως το τέλος της περιόδου.
(3) Οι περίοδοι προγραμματισμού της κοινής γεωργικής πολιτικής είναι οι περίοδοι 2014-2022 και 2023-2027.
(4) ΕΤΘΑ — Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας, ΕΤΘΑΥ — Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας, Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας.
(5) Τα στοιχεία σχετικά με τον μηχανισμό «Συνδέοντας την Ευρώπη» καλύπτουν τις μεταφορές και την ενέργεια και έχουν καταληκτική ημερομηνία την 15η Μαΐου 2024.
(6) Τα στοιχεία σχετικά με το πρόγραμμα «Ορίζων Ευρώπη» (2021-2027) έχουν καταληκτική ημερομηνία τις 13 Μαΐου 2024.
(7) Τα στοιχεία σχετικά με το πρόγραμμα LIFE για την περίοδο 2021-2027 έχουν καταληκτική ημερομηνία τις 15 Μαΐου 2024.
(8) Το ποσό της εγγύησης της ΕΕ που υπογράφηκε στο πλαίσιο του σκέλους υποδομής και καινοτομίας του ΕΤΣΕ προέκυψε με βάση το υπογεγραμμένο ποσό των πράξεων και τον μέσο εσωτερικό πολλαπλασιαστή, όπως αναφέρεται από την ΕΤΕπ (καταληκτική ημερομηνία είναι η 31η Δεκεμβρίου 2023).
(9) Το ποσό της εγγύησης της ΕΕ και του όγκου των πράξεων που υπογράφηκαν στο πλαίσιο του InvestEU περιλαμβάνει τη συνιστώσα ΕΕ, καθώς και τις συνιστώσες των κρατών μελών (καταληκτική ημερομηνία είναι η 31 Δεκεμβρίου 2023).
(10) SURE — Ευρωπαϊκό μέσο προσωρινής στήριξης για τον μετριασμό των κινδύνων ανεργίας σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης.
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

παράδειγμα τον χάρτη πορείας για τη μοντελοποίηση των κτιριακών πληροφοριών.

Η Ελλάδα λαμβάνει επίσης χρηματοδότηση από διάφορα άλλα μέσα της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αναφέρονται στον πίνακα Α4.1. Για μια πληρέστερη εικόνα των δανείων, βλ. τον πίνακα 4.2 σχετικά με τα δάνεια που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ και τα συμπληρωματικά διμερή δάνεια που χορηγήθηκαν στην Ελλάδα στο πλαίσιο του προγράμματος χρηματοδοτικής συνδρομής στο παρελθόν και τα ανεξόφλητα ποσά τους.

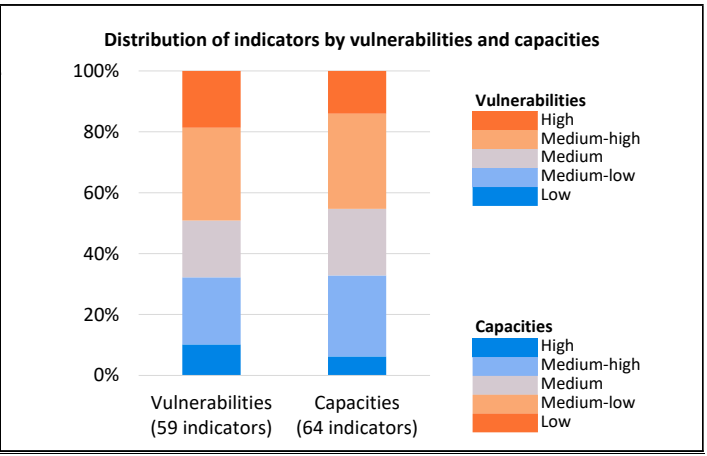
Πίνακας Α4.2: **Δάνεια ΕΕ / ζώνης του ευρώ στο πλαίσιο των προγραμμάτων χρηματοδοτικής συνδρομής της περιόδου 2010-2018**

	Period	Total amount disbursed (EUR billion)	Outstanding amount (EUR billion)
Greek Loan Facility/Member State bilateral loans	2010-2011	52.9	39.5
European Financial Stability Facility	2012-2015	141.8	126
European Financial Stabilisation Mechanism	2015	7	0
European Stability Mechanism	2015-2018	61,9	59.8

Τα δεδομένα περιλαμβάνουν προκαταβολικά παρακρατηθέντα ποσά (προπληρωμένο περιθώριο, τέλος εξυπηρέτησης). Η καταληκτική ημερομηνία είναι η 15η Μαΐου 2024.
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Πίνακας A5.1: **Δείκτες ανθεκτικότητας στις διάφορες διαστάσεις για την Ελλάδα και την ΕΕ-27**

Dimension		EL 2023 RDB	EL 2024 RDB	EU-27 2024 RDB
Overall resilience	Vulnerabilities			
	Capacities			
Social and economic	Vulnerabilities			
	Capacities			
Green	Vulnerabilities			
	Capacities			
Digital	Vulnerabilities			
	Capacities			
Geopolitical	Vulnerabilities			
	Capacities			

(1) Οι σύνθετοι δείκτες παρουσιάζουν συγκεντρωτικά τη σχετική κατάσταση ανθεκτικότητας των χωρών σ' όλους τους εξεταζόμενους δείκτες. Για τον κάθε δείκτη, η σχετική κατάσταση κάθε χώρας κατά το τελευταίο διαθέσιμο έτος συγκρίνεται με τη συλλογή τιμών του εν λόγω δείκτη για όλα τα κράτη μέλη και για όλα τα έτη της περιόδου αναφοράς.
Πηγή: Πίνακες ανθεκτικότητας — έκδοση: άνοιξη 2024, στοιχεία έως το 2022.

Στο παρόν παράρτημα χρησιμοποιούνται οι πίνακες ανθεκτικότητας (RDB) της Επιτροπής ([32]) για να παρουσιαστούν οι σχετικές ικανότητες και οι ευπάθειες της Ελλάδας όσον αφορά την ανθεκτικότητα ([33]), οι οποίες ενδέχεται να είναι σημαντικές για τον κοινωνικό, τον οικονομικό, τον ψηφιακό και τον πράσινο μετασχηματισμό, καθώς και για την αντιμετώπιση μελλοντικών κλυδωνισμών και γεωπολιτικών προκλήσεων. ([34])

Σύμφωνα με το σύνολο των δεικτών ανθεκτικότητας του πίνακα ανθεκτικότητας, η Ελλάδα διαθέτει μεσαίο-υψηλό επίπεδο συνολικών ευπαθειών και μεσαίο επίπεδο συνολικών ικανοτήτων. Σε σύγκριση με τον πίνακα ανθεκτικότητας του 2023, οι ευπάθειές της παρέμειναν σταθερές και πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Οι ικανότητες της χώρας στον τομέα της ανθεκτικότητας έχουν βελτιωθεί, αλλά παραμένουν κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Αυτό αντικατοπτρίζεται στην κατανομή των δεικτών στις διάφορες κατηγορίες ανθεκτικότητας: περίπου οι μισοί δείκτες ευπάθειας της Ελλάδας είναι σε μεσαίο-υψηλό ή υψηλό επίπεδο, ενώ το επίπεδο περισσότερων από το 40 % των δεικτών ικανοτήτων είναι μεσαίο-χαμηλό ή χαμηλό.

Όσον αφορά την κοινωνική και οικονομική διάσταση, η Ελλάδα παρουσιάζει μεσαίου-υψηλού επιπέδου ευπάθειες και μεσαίου-χαμηλού επιπέδου ικανότητες, στοιχεία που δείχνουν ότι αντιμετωπίζει μεγαλύτερες προκλήσεις ανθεκτικότητας απ' ό,τι η υπόλοιπη ΕΕ. Παρά τη σταθερή κατάσταση σε σύγκριση με τον πίνακα ανθεκτικότητας του 2023, πολλοί από τους δείκτες ευπαθειών της χώρας έχουν μεταβληθεί. Όσον αφορά τις ευπάθειές της, βελτιώσεις όπως η μείωση του αριθμού των νέων που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης και το χαμηλότερο ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας αντισταθμίστηκαν από την αύξηση του ποσοστού των ατόμων με ιατρικές ανάγκες που δεν ικανοποιούνται, κατά δήλωσή τους, και από το χαμηλότερο ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών. Από πλευράς ικανοτήτων, η Ελλάδα έχει το υψηλότερο ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων στην ΕΕ.

([32]) https://ec.europa.eu/info/strategy/strategic-planning/strategic-foresight/2020-strategic-foresight-report/resilience-dashboards_el. Ως ανθεκτικότητα ορίζεται η ικανότητα όχι μόνο αντοχής στις προκλήσεις και αντιμετώπισής τους, αλλά και μετασχηματισμού με βιώσιμο, δίκαιο και δημοκρατικό τρόπο. Έκθεση στρατηγικής ανάλυσης προοπτικών 2020: *Χάραξη της πορείας προς μια πιο ανθεκτική Ευρώπη* [COM(2020) 493].

([33]) Οι ευπάθειες περιγράφουν χαρακτηριστικά που μπορούν να επιδεινώσουν τον αρνητικό αντίκτυπο κρίσεων και μεταβάσεων ή εμπόδια που ενδέχεται να παρεμποδίσουν την επίτευξη των μακροπρόθεσμων στρατηγικών στόχων, ενώ οι ικανότητες αναφέρονται σε παράγοντες ή ικανότητες που διευκολύνουν την αντιμετώπιση κρίσεων και διαρθρωτικών αλλαγών και τη διαχείριση των μεταβάσεων.

([34]) Το παρόν παράρτημα συνδέεται με το παράρτημα 1 για τους ΣΒΑ, το παράρτημα 6 σχετικά με την πράσινη συμφωνία, το παράρτημα 8 σχετικά με τη δίκαιη μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα, το παράρτημα 9 σχετικά με την παραγωγικότητα, την αποδοτικότητα και την κυκλικότητα των πόρων, το παράρτημα 10 σχετικά με την ψηφιακή μετάβαση και το παράρτημα 14 σχετικά με τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων.

Όσον αφορά την πράσινη διάσταση, η χώρα παρουσιάζει μεσαίου επιπέδου ευπάθειες, χειρότερες από εκείνες του προηγούμενου έτους, και μεσαίου επίπεδου ικανότητες, παρόμοιες με πέρυσι. Μεταξύ των σημαντικότερων αλλαγών είναι η υψηλότερη κατά κεφαλήν κατανάλωση πρώτων υλών και το χαμηλότερο ποσοστό ανακύκλωσης ηλεκτρονικών αποβλήτων. Η ανθεκτικότητα της Ελλάδας θα βελτιωθεί, εάν η χώρα μειώσει τη χρήση νερού και αυξήσει σταδιακά την ασφάλιση έναντι ζημιών από ακραία κλιματικά φαινόμενα.

Όσον αφορά την ψηφιακή διάσταση, τόσο οι ευπάθειες όσο και οι ικανότητες της Ελλάδας έχουν αυξηθεί σε σύγκριση με τον πίνακα ανθεκτικότητας του 2023, σε μεσαία-υψηλά και μεσαία επίπεδα αντίστοιχα. Η αύξηση του επιπέδου των ευπαθειών οφείλεται, για παράδειγμα, στον μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων που δεν τηλεργάζονται και στο ελαφρώς αυξημένο χάσμα μεταξύ των φύλων στον κλάδο των ειδικών στις τεχνολογίες των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ΤΠΕ). Οι ικανότητες της Ελλάδας έχουν βελτιωθεί χάρη στην αύξηση της χρήσης των κοινωνικών δικτύων και στη σημαντική βελτίωση των υπηρεσιών ηλεκτρονικής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

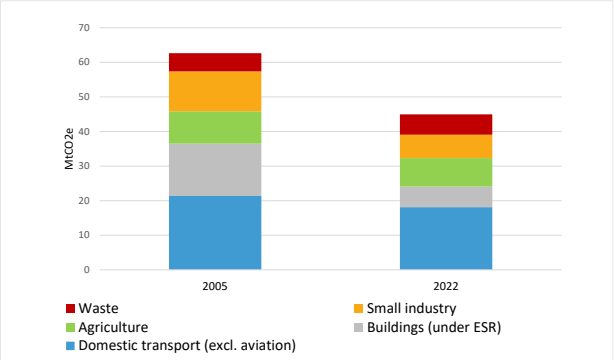
Οι μεσαίου επιπέδου γεωπολιτικές ευπάθειες και ικανότητες της Ελλάδας έχουν παραμείνει σταθερές σε σύγκριση με την τελευταία έκδοση του πίνακα ανθεκτικότητας. Η μείωση του χάσματος απασχόλησης μεταξύ των υπηκόων της ΕΕ και των υπηκόων τρίτων χωρών και η σημαντική αύξηση του ενδοενωσιακού εμπορίου ενέργειας συγκαταλέγονται μεταξύ των σημαντικότερων βελτιώσεων των ευπαθειών της, ενώ η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση της και οι υψηλότερες ανάγκες δανεισμού εξακολουθούν να συγκαταλέγονται στις σημαντικότερες προκλήσεις της. Υπάρχει περιθώριο βελτίωσης των ικανοτήτων της, ιδίως με την αύξηση της προστιθέμενης αξίας που παράγουν οι ξένες επιχειρήσεις και τη μείωση του ποσοστού καθαρής μετανάστευσης. Όσον αφορά τα θετικά στοιχεία, η Ελλάδα έχει το υψηλότερο ποσοστό μείωσης του κατά κεφαλήν αποτυπώματος κατανάλωσης μετάλλων και το πολυπληθέστερο στρατιωτικό προσωπικό στην ΕΕ.

Η Ελλάδα έχει σημειώσει πρόοδο ως προς την πράσινη μετάβαση, ενώ απαιτείται περισσότερη δράση σε διάφορους τομείς, συμπεριλαμβανομένων της διαχείρισης πιθανών ζημιών λόγω κλιματικών κινδύνων, της βιώσιμης διαχείρισης των υδάτων και της κυκλικής οικονομίας. Το παρόν παράρτημα παρέχει μια συνοπτική εικόνα των κλιματικών, ενεργειακών και περιβαλλοντικών πτυχών της μετάβασης στην Ελλάδα ([35]).

Το προσχέδιο του επικαιροποιημένου εθνικού σχεδίου της Ελλάδας για την ενέργεια και το κλίμα (ΕΣΕΚ) δεν περιλαμβάνει βασικές πληροφορίες σχετικά με τις επενδυτικές ανάγκες και τις πηγές χρηματοδότησης για την επίτευξη των στόχων της χώρας για το κλίμα και την ενέργεια έως το 2030. Το σχέδιο παρέχει ποσοτικές πληροφορίες σχετικά με τις επενδυτικές ανάγκες βάσει ενός κεντρικού σεναρίου (με τα υφιστάμενα μέτρα, WEM). Αναφέρει ορισμένες από τις κύριες πηγές χρηματοδότησης για τις βασικές πολιτικές και τα βασικά μέτρα, αλλά περιγράφει συνοπτικά τα τρέχοντα προγράμματα χρηματοδότησης αντί να συνδέει τη χρηματοδότηση με σχεδιαζόμενες πολιτικές και μέτρα. Δεν παρουσιάζει ενοποιημένη επισκόπηση όλων των δημοσιονομικών πληροφοριών, γεγονός που σημαίνει ότι δεν είναι δυνατόν να εντοπιστούν ενδεχόμενα κενά χρηματοδότησης ([36]).

Η Ελλάδα προβλέπεται να επιτύχει τον στόχο της για τον επιμερισμό των προσπαθειών έως το 2030 με τις υφιστάμενες πολιτικές και τα υφιστάμενα μέτρα ([37]). Οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στην Ελλάδα από τους οικείους τομείς επιμερισμού των προσπαθειών αναμένεται να μειωθούν το 2022 κατά 28,6 % σε σχέση με τα επίπεδα του 2005. Οι τρέχουσες πολιτικές προβλέπεται να μειώσουν τις εκπομπές της Ελλάδας κατά 35,5 % σε σχέση με τα επίπεδα του 2005. Αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα την υπέρβαση του στόχου επιμερισμού των προσπαθειών της Ελλάδας, επιφέροντας μείωση κατά 22,7 %, κατά 12,8 ποσοστιαίες μονάδες ([38]). Ως εκ τούτου, η Ελλάδα αναμένεται να υπερβεί τον στόχο της όσον αφορά τον επιμερισμό των προσπαθειών με τα υφιστάμενα μέτρα. Το προσχέδιο του επικαιροποιημένου ΕΣΕΚ επαναλαμβάνει τη δέσμευση της Ελλάδας για επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050.

Διάγραμμα Α6.1: **Εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από τους τομείς επιμερισμού των προσπαθειών σε εκατομμύρια τόνους ισοδυνάμου CO_2, 2005-2022**

Πηγή: Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος.

Υπάρχει περιθώριο αύξησης του στόχου της Ελλάδας για ενεργειακή απόδοση στο τελικό επικαιροποιημένο ΕΣΕΚ της χώρας ([39]). Η

([35]) Το παρόν παράρτημα συμπληρώνεται από το παράρτημα 7 σχετικά με την ενεργειακή μετάβαση και την ανταγωνιστικότητα, το παράρτημα 8 σχετικά με τη δίκαιη μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα, το παράρτημα 9 σχετικά με την αποδοτική χρήση των πόρων, την κυκλικότητα και την παραγωγικότητα, και σχετικά θέματα σε άλλα παραρτήματα της παρούσας έκθεσης χώρας.

([36]) Βλ. αξιολόγηση της Επιτροπής (2023) όσον αφορά το προσχέδιο του εθνικού σχεδίου της Ελλάδας για την ενέργεια και το κλίμα.

([37]) Ο εθνικός στόχος μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου καθορίζεται στον κανονισμό (ΕΕ) 2023/857 (κανονισμός για τον επιμερισμό των προσπαθειών). Σκοπός είναι η ευθυγράμμιση της δράσης στους σχετικούς τομείς με τον στόχο της επίτευξης επιπέδου μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου σε ολόκληρη την ΕΕ κατά τουλάχιστον 55 % σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990. Ο στόχος αφορά επίσης τους τομείς εκτός του ισχύοντος συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών της ΕΕ, και συγκεκριμένα: κτίρια (θέρμανση και ψύξη), οδικές μεταφορές, γεωργία, απόβλητα και μικρές βιομηχανίες (στο εξής: τομείς επιμερισμού των προσπαθειών).

([38]) Οι εκπομπές από τους τομείς επιμερισμού των προσπαθειών το 2022 βασίζονται σε κατά προσέγγιση στοιχεία απογραφής. Τα τελικά στοιχεία θα προσδιοριστούν το 2027 μετά από διεξοδική επανεξέταση. Το προσχέδιο του επικαιροποιημένου ΕΣΕΚ της Ελλάδας δεν περιλαμβάνει προβολές εκπομπών για τους τομείς επιμερισμού των προσπαθειών. Οι πληροφορίες σχετικά με τις προβολές των εκπομπών από τους τομείς επιμερισμού των προσπαθειών «με τα υφιστάμενα μέτρα» (WEM) βασίζονται στα πιο πρόσφατα στοιχεία που έπρεπε να υποβληθούν έως τις 15 Μαρτίου 2023 σύμφωνα με το άρθρο 18 του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1999 (κανονισμός για τη διακυβέρνηση).

([39]) Ο στόχος της ΕΕ που ορίζεται στην αναθεωρημένη οδηγία για την ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές είναι το 42,5 % της ακαθάριστης τελικής κατανάλωσης ενέργειας να προέρχεται

συνεισφορά ενεργειακής απόδοσης της Ελλάδας, ύψους 18,2 εκατ. ΤΙΠ σε κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας και 15,4 εκατ. ΤΙΠ σε τελική κατανάλωση ενέργειας για το 2030, όπως ορίζεται στο προσχέδιο του επικαιροποιημένου ΕΣΕΚ, είναι λιγότερο φιλόδοξη από τη συνεισφορά που απαιτείται βάσει της οδηγίας για την ενεργειακή απόδοση. Η συνεισφορά ανανεώσιμης ενέργειας της Ελλάδας, όπως ορίζεται στο προσχέδιο του επικαιροποιημένου ΕΣΕΚ, η οποία θα φτάσει το 44 % έως το 2030, είναι σημαντικά υψηλότερη από την απαιτούμενη συνεισφορά του 39 %.

Η Ελλάδα δεν έχει ακόμη πραγματοποιήσει τη μετάβαση σε βιώσιμες μεταφορές ([40]). Σύμφωνα με στοιχεία του 2022, επιβατικά αυτοκίνητα χρησιμοποιούνται για το 87,1 % των διανυόμενων αποστάσεων και το 97,7 % των εσωτερικών εμπορευματικών μεταφορών πραγματοποιείται οδικώς. Τα ηλεκτρικά αυτοκίνητα με συσσωρευτή αντιπροσωπεύουν μόλις το 0,1 % του στόλου αυτοκινήτων στην Ελλάδα. Η χώρα διαθέτει περίπου 3 200 δημόσια προσβάσιμα σημεία φόρτισης, ένα για κάθε έξι ηλεκτρικά οχήματα.

Η ανθρακοδεσμευτική γεωργία, η βιώσιμη διαχείριση των δασών και η αντικατάσταση των υλοτομημένων ή κατεστραμμένων δασών έχουν τη δυνατότητα να αυξήσουν σημαντικά τις απορροφήσεις άνθρακα στην Ελλάδα. Ο τομέας της χρήσης γης, της αλλαγής χρήσης γης και της δασοπονίας (LULUCF) στην Ελλάδα καταγράφει σταθερές απορροφήσεις άνθρακα εδώ και πάνω από μία δεκαετία. Για την επίτευξη του στόχου στον τομέα LULUCF για το 2030, απαιτούνται ακόμη πρόσθετες απορροφήσεις ύψους 1 154 kt ισοδυνάμου CO_2 ([41]). Οι τελευταίες προβολές δείχνουν ότι η Ελλάδα βρίσκεται σε καλή τροχιά για την επίτευξη του στόχου. ([42])

Η Ελλάδα είναι ιδιαίτερα ευάλωτη στις δασικές πυρκαγιές και στους κλιματικούς κινδύνους που σχετίζονται με το νερό και έχει χαμηλά επίπεδα ασφαλιστικής κάλυψης. Είναι ευάλωτη στις επιπτώσεις ακραίων καιρικών φαινομένων, όπως πλημμυρών, παράκτιων πλημμυρών, ξηρασιών και καυσώνων, και, ταυτόχρονα, διατρέχει κίνδυνο λόγω του σταθερά υψηλού χάσματος όσον αφορά την προστασία απέναντι στην κλιματική αλλαγή ([43]). Συνολικά, το 5-20 % των οικονομικών ζημιών τις τελευταίες δεκαετίες καλύπτονταν από ασφάλιση. Οι δασικές πυρκαγιές αποτελούν τον μεγαλύτερο κίνδυνο, και έχουν, ιστορικά, υψηλό οικονομικό αντίκτυπο. Υπάρχουν επίσης κίνδυνοι που αφορούν τη διαχείριση των υδάτων, αλλά έχουν αρχίσει οι εργασίες για την αξιολόγηση των σχεδίων διαχείρισης των κινδύνων πλημμύρας. Η θέσπιση των κατάλληλων θεσμικών πλαισίων είναι καίριας σημασίας για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Η Ελλάδα έχει σημειώσει πρόοδο όσον αφορά την κατανόηση και την παρακολούθηση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, αλλά αντιμετωπίζει προκλήσεις όσον αφορά την εφαρμογή στρατηγικών προσαρμογής, ιδίως λόγω της ανεπάρκειας ανθρώπινων και οικονομικών πόρων ([44]). Η σύσταση Υπουργείου Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας συνιστά θετική εξέλιξη, αλλά δεν του έχουν διατεθεί επαρκείς πόροι για την αποτελεσματική εφαρμογή πολιτικών προσαρμογής.

Η βιώσιμη διαχείριση των υδάτων αποτελεί μείζον περιβαλλοντικό ζήτημα για την Ελλάδα. Ο βελτιωμένος δείκτης αξιοποίησης νερού (WEI+), ο οποίος συγκρίνει τη χρήση νερού έναντι των ανανεώσιμων υδάτινων πόρων, ανήλθε στο 13,3 % το 2019 έναντι 3,6 % στην ΕΕ κατά μέσο όρο. Οι χειρότερες συνθήκες εποχικής λειψυδρίας καταγράφηκαν το 3ο τρίμηνο του 2019 σε ποσοστό 70,2 % ([45]). Κατά μέσο όρο μεταξύ του 2000 και

από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας έως το 2030, με απώτερο στόχο να φτάσει το 45 %. Ο μαθηματικός τύπος του παραρτήματος I της οδηγίας (ΕΕ) 2023/1791 ορίζει την ενδεικτική εθνική συνεισφορά για την Ελλάδα σε 417,1 εκατ. ΤΙΠ όσον αφορά την κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας. Η Επιτροπή κοινοποίησε διορθωμένη εθνική συνεισφορά ύψους 14,64 εκατ. ΤΙΠ στην τελική κατανάλωση ενέργειας για το 2030, σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 5 της οδηγίας για την ενεργειακή απόδοση, με σκοπό την αύξηση της συνεισφοράς για την επίτευξη του δεσμευτικού στόχου ενεργειακής απόδοσης της Ένωσης. Βλ. σύσταση της Επιτροπής της 18ης Δεκεμβρίου 2023 για την Ελλάδα.

([40]) Εάν δεν ορίζεται διαφορετικά, τα στοιχεία στο παρόν τμήμα αναφέρονται στο 2021. Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2023, EU transport in figures (Οι μεταφορές στην ΕΕ σε αριθμούς), transport.ec.europa.eu.

([41]) Εθνικοί στόχοι LULUCF των κρατών μελών σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) 2023/839.

([42]) Προβολές που υποβλήθηκαν στο προσχέδιο του επικαιροποιημένου εθνικού σχεδίου της Ελλάδας για την ενέργεια και το κλίμα, 2023.

([43]) Σχετικά με το χάσμα όσον αφορά την προστασία απέναντι στην κλιματική αλλαγή, βλ. τις σημειώσεις του πίνακα A6.1.

([44]) Βλ. την αξιολόγηση και τη σύσταση της Επιτροπής του 2023 σχετικά με την πρόοδο της Ελλάδας ως προς την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.

([45]) Οι τιμές του δείκτη WEI+ που υπερβαίνουν το 40 % υποδηλώνουν σοβαρή καταπόνηση και ακατάλληλη χρήση του γλυκού νερού.

του 2020, το 3,2 % των εκτάσεων στην Ελλάδα επηρεάστηκε από ξηρασίες, ποσοστό που αυξήθηκε στο 4,5 % το 2022. Τα δάση και οι δασικές εκτάσεις είναι συνήθως τα οικοσυστήματα που πλήττονται περισσότερο. Η αποδοτική χρήση των υδάτινων πόρων μπορεί να μετρηθεί με την παραγωγικότητα του νερού ([46]). Το 2021 η οικονομία της Ελλάδας παρήγαγε 49 EUR ανά κυβικό μέτρο αντληθέντος νερού, ποσό που κατατάσσεται μεταξύ των χαμηλότερων επιπέδων παραγωγικότητας του νερού στην ΕΕ (μέσος όρος της ΕΕ-27: 398 EUR). Με βάση τα στοιχεία που αναφέρονται στο δεύτερο σχέδιο διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμού([47]), το 64 % του συνόλου των επιφανειακών υδατικών συστημάτων είχε καλή οικολογική κατάσταση και το 87 % είχε υψηλή χημική κατάσταση. Τα θαλάσσια ύδατα της Ελλάδας δεν βρίσκονται ακόμη σε καλή περιβαλλοντική κατάσταση όσον αφορά όλες τις παραμέτρους περιγραφής που χρησιμοποιούνται στην οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική, με βάση τα πιο πρόσφατα στοιχεία που υποβλήθηκαν για τη θαλάσσια στρατηγική της ([48]).

Η Ελλάδα έχει περιθώριο να βελτιώσει την προστασία της φύσης. Έως το τέλος του 2021 προστατευόταν το 35 % των χερσαίων και το 19,8 % των θαλάσσιων περιοχών της Ελλάδας. Το 48 % των ενδιαιτημάτων και το 35 % των ειδών βρίσκονταν σε καλή κατάσταση διατήρησης ([49]). Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία (2019), ο δείκτης κοινών πτηνών που ζουν σε γεωργικές εκτάσεις μειώθηκε στο 76, κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Επίσης, ο ρυθμός μετάβασης της Ελλάδας σε μια κυκλική οικονομία είναι ανεπαρκής και η χώρα έχει περιθώριο να βελτιώσει τη διαχείριση των αποβλήτων και την ανακύκλωση (βλ. παράρτημα 9).

Η εντατική γεωργία έχει σημαντικό αντίκτυπο στα οικοσυστήματα, τη βιοποικιλότητα, την ποιότητα του αέρα και του εδάφους. Στην Ελλάδα, η βιολογική γεωργία αντιπροσώπευε το 10,2 % της συνολικής χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης το 2020, έναντι 9,1 % στην ΕΕ-27 και του στόχου της ΕΕ για 25 % έως το 2030. Η παραγωγή αποβλήτων τροφίμων παραμένει σχετικά υψηλή, ενώ, ταυτόχρονα, τα ποσοστά λιπασματοποίησης και χώνευσης είναι πολύ χαμηλά. Το 2020 η χώρα παρήγαγε 191 kg αποβλήτων τροφίμων κατά κεφαλήν, έναντι 131 kg ανά άτομο κατά μέσο όρο στην ΕΕ. Η παραγωγή των περισσότερων αποβλήτων πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο οικιακής χρήσης. Το 33 % του εδάφους στην Ελλάδα ενδεχομένως να βρίσκεται σε κακή κατάσταση, σύμφωνα με τις βέλτιστες διαθέσιμες πληροφορίες σχετικά με ζητήματα υγείας του εδάφους σε επίπεδο κρατών μελών που χρησιμοποιήθηκαν στην εκτίμηση επιπτώσεων του νομοθετήματος για την παρακολούθηση του εδάφους ([50]), ([51]). Η απώλεια οργανικού άνθρακα επηρεάζει το 83 % των καλλιεργήσιμων και των χορτολιβαδικών εκτάσεων και η συμπίεση του επιφανειακού εδάφους επηρεάζει το 11 % της γης. Το 2016 χρησιμοποιήθηκαν στην Ελλάδα πρακτικές συντηρητικού οργώματος, οι οποίες αυξάνουν τον οργανικό άνθρακα του εδάφους, μόνο στο 14 % των αρόσιμων εκτάσεων.

Ο κτηνοτροφικός τομέας της Ελλάδας τείνει προς πιο εντατικές πρακτικές. Ενώ τα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ μείωσαν τους δείκτες πυκνότητας ζωικού κεφαλαίου μεταξύ του 2010 και του 2020, ο εν λόγω δείκτης αυξήθηκε σημαντικά στην Ελλάδα, από 0,46 % σε 0,70 % ([52]). Ωστόσο, ο συνολικός αριθμός μονάδων ζωικού κεφαλαίου έχει μειωθεί. Η εντατική πτηνοτροφία και χοιροτροφία είναι οι δραστηριότητες που επιβαρύνουν περισσότερο το περιβάλλον όσον αφορά τις εκπομπές αμμωνίας. Ο γεωργικός τομέας ήταν υπεύθυνος για την παραγωγή του 90,1 % του συνόλου των εκπομπών αμμωνίας, έναντι 90,7 % στην ΕΕ κατά μέσο όρο. Η μείωση της χρήσης φυτοφαρμάκων και θρεπτικών ουσιών θα συμβάλει στη μείωση της ρύπανσης. Τα τελευταία στοιχεία σχετικά με το ακαθάριστο ισοζύγιο αζώτου στις γεωργικές εκτάσεις στην Ελλάδα δείχνουν μέσο πλεόνασμα 59 kg αζώτου ανά εκτάριο ετησίως το 2015. Το 11,9 % των σταθμών παρακολούθησης

([46]) Μετράται ως ΑΕΠ προς το σύνολο των γλυκών επιφανειακών υδάτων που αντλούνται σε κυβικά μέτρα.

([47]) Τα στοιχεία από το 3ο σχέδιο διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμού δεν είναι ακόμη διαθέσιμα.

([48]) EUR-Lex – 52022XC0314(01) – EL – EUR-Lex (europa.eu)· Η επόμενη έκθεση σχετικά με την κατάσταση του θαλάσσιου περιβάλλοντος αναμένεται τον Οκτώβριο του 2024. Βλ. επίσης Greece — Marine (Ελλάδα — Θαλάσσια ύδατα) (europa.eu).

([49]) Έναντι 15 % και 28 % κατά μέσο όρο στην ΕΕ.

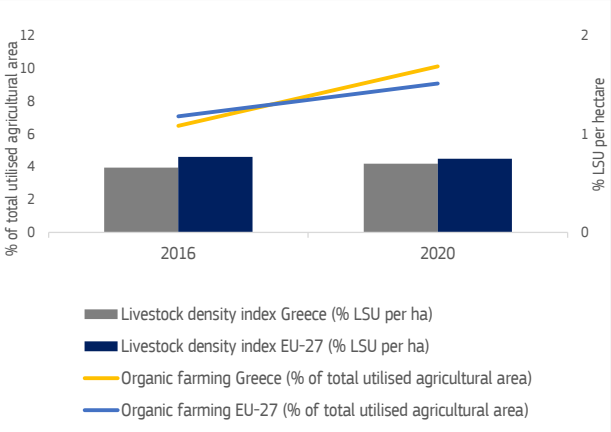
([50]) SWD 417 final της 5.7.2023 — Εκτίμηση επιπτώσεων για την οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την παρακολούθηση και την ανθεκτικότητα του εδάφους (νομοθέτημα για την παρακολούθηση του εδάφους), (βλ. σ. 10, σ. 189-190, σ. 835-845).

([51]) Ωστόσο, δεν ήταν δυνατόν να προσδιοριστούν ποσοτικά όλες οι διεργασίες υποβάθμισης του εδάφους για όλες τις χρήσεις γης. Ο αριθμός αυτός δηλώνει απλώς μια τάξη μεγέθους.

([52]) Ωστόσο, παραμένει κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (0,75 %).

υπόγειων υδάτων αναφέρουν επίπεδα πάνω από το μέγιστο όριο των 50 mg νιτρικών ιόντων ανά λίτρο. Το ακαθάριστο ισοζύγιο φωσφόρου ήταν 0 kg/ha το 2015. Η χημική κατάσταση των υδατικών συστημάτων επηρεάζεται λιγότερο από μόλυνση από φυτοφάρμακα σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Συνολικά, αναφέρθηκε ότι τα επίπεδα φυτοφαρμάκων υπερέβαιναν τα όρια που καθορίζονται στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα στο 2,1 % των τόπων παρακολούθησης.

Διάγραμμα Α6.2: **Μεταβολές στην πυκνότητα του ζωικού κεφαλαίου και τη βιολογική γεωργία**

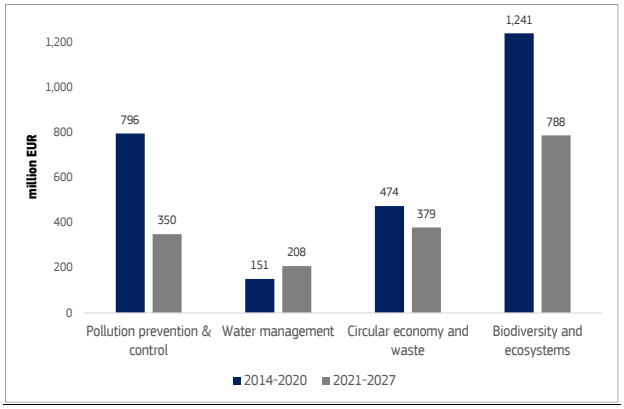

Μονάδες μεγάλου ζώου (ΜΜΖ)/εκτάριο: μετρά το σύνολο των ζώων (βοοειδών, αιγοπροβάτων, ιππιδών, χοίρων, πουλερικών και κουνελιών) που μετατρέπονται σε ΜΜΖ ανά εκτάριο χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης (ΧΓΕ).
Πηγή: Eurostat.

Η βιώσιμη διαχείριση των υδάτων παραμένει μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις για τον γεωργικό τομέα της Ελλάδας. Το 2020 στην Ελλάδα αρδευόταν το 16,4 % των γεωργικών εκτάσεων, ποσοστό που συγκαταλέγεται μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ και, ως εκ τούτου, η γεωργία έχει σημαντικό αντίκτυπο στους υδάτινους πόρους. Η απόληψη ύδατος για γεωργικούς, δασοκομικούς και αλιευτικούς σκοπούς αντιπροσώπευε το 80,5 % του συνολικού όγκου που αντλήθηκε το 2019.

Η Ελλάδα θα επωφεληθεί από την αύξηση των περιβαλλοντικών επενδύσεων. Κατά την περίοδο 2014-2020, το επενδυτικό κενό στον τομέα του περιβάλλοντος εκτιμήθηκε σε 2,7 δισ. EUR ετησίως, ποσό που αντιστοιχεί στο 1,5 % του ΑΕΠ. Το κενό εκτιμάται ότι θα μειωθεί κατά την περίοδο 2021-2027 σε 1,7 δισ. EUR. Δεν έχουν διατεθεί ακόμη επαρκείς πόροι, ιδίως για τη βιοποικιλότητα και την προστασία των οικοσυστημάτων (κενό 788 εκατ. EUR). Η Ελλάδα θα επωφεληθεί επίσης από επενδύσεις στη βιώσιμη διαχείριση των υδάτων (208 εκατ. EUR), καθώς και στην κυκλική οικονομία και στα απόβλητα (379 εκατ. EUR).

Διάγραμμα Α6.3: **Επενδυτικό κενό στον τομέα του περιβάλλοντος, ετήσιος μέσος όρος**

Οι αριθμοί υπολογίζονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με βάση τις τελευταίες εσωτερικές εκθέσεις, την Eurostat, την ΕΤΕπ και εθνικές πηγές δεδομένων.
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Πίνακας Α6.1: **Δείκτες παρακολούθησης της προόδου όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία από μακροοικονομική άποψη**

							Target	Distance	
		2005	2019	2020	2021	2022	2030	WEM	WAM
Progress to climate and energy policy targets									
Greenhouse gas emission reductions in effort sharing sectors [1]	Mt CO_{2eq}, %, pp	62,985.2	-28%	-31%	-30%	-29%	-23%	13	23
Net greenhouse gas removals from LULUCF [2]	Kt CO2eq	-3 550	-5 140	-5 203	-5 013	-5 391	-4,373	n/a	n/a
Share of energy from renewable sources (1) [3]	%	7%	20%	22%	22%	23%	39%	-	-
Energy efficiency: primary energy consumption [3]	Mtoe	30.3	22.3	19.2	20.3	20.9	17.1		
Energy efficiency: final energy consumption [3]	Mtoe	21.0	16.2	14.4	15.2	16.1	14.6		

							EU-27		Projected
		2018	2019	2020	2021	2022	2021	2022	2030
Green transition: mobility									
Greenhouse gas emissions: road transport	Mt CO2e	-	-	-	16.4	18.1	769.0	786.6	16.2
Share of zero-emission vehicles in new registrations [4]	%	0.1	0.2	0.8	2.2	2.8	9	12.1	n/a
Number of publicly accessible AC/DC charging points		-	-	277	611	982	299178	446956	n/a
Share of electrified railways	%	29.6%	32.1%	31.2%	31.3%	-	56.1%	-	n/a
Green transition: buildings									
Greenhouse gas emissions: buildings	Mt CO2e	-	-	-	6.0	6.0	537.0	486.7	4.8
Final energy consumption in buildings	2015=100	94.7%	98.4%	97.6%	99.8%	101.3%	104.0%	97.2%	
Climate adaptation									
Climate protection gap [5]	score 1-4	-	-	2.2	2.4	2.0	1.5	1.5	n/a

		2018	2019	2020	2021	2022	2020	2021	2022
State of the environment									
Water | Water exploitation index (WEI+) (1) [6]	% of renewable freshwater	11.8	13.3	-	-	-	3.6	-	-
Circular economy | Material footprint [7]	tonnes per person	13.0	12.8	11.8	11.4	13.0	14.2	14.8	14.9
Pollution | Years of life lost due to air pollution by PM2.5 [8]	per 100.000 inhabitants	1,087	883	807	918	-	545	584	-
Biodiversity | Habitats in good conservation status [9]	%	48.3					14.7		
Common farmland bird index [10]	2000=100	79.2	76.0	-	-	-	78.2	-	-
Green transition: agri-food sector									
Organic farming	% of total utilised agricultural area	9.32	10.26	10.15	-	-	9.1	-	-
Nitrates in groundwater	mg NO_3/litre	12.78	14.42	13.91	-	-	20.42	-	-
Food waste per capita	Kg per capita			191	-	-	130	131	-
Share of soil in poor health [11]	%					33			41
Soil organic matter in agricultural land [12]	Mt per ha	158	-	-	-	-	7,904	-	-

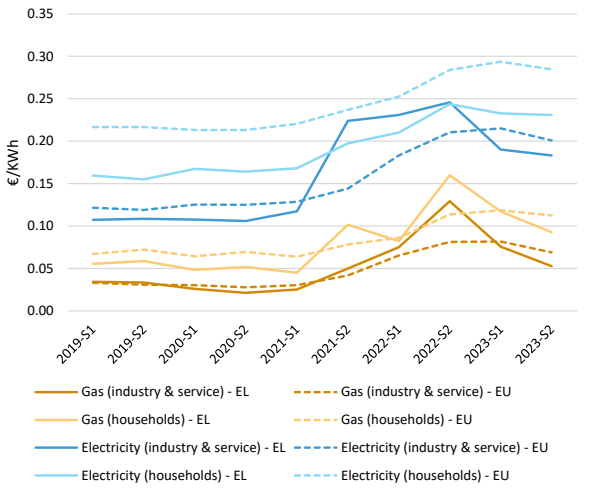
Πηγές: (1) Τα στοιχεία εκπομπών των κρατών μελών για το 2019 και το 2020 εκφράζονται σε τιμές δυναμικού υπερθέρμανσης του πλανήτη (GWP) από την 4η έκθεση αξιολόγησης (AR4) της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC). Οι εκπομπές των κρατών μελών για το έτος βάσης 2005 βάσει του κανονισμού (ΕΕ) 2018/842, τα στοιχεία εκπομπών για το 2021 και το 2022 και οι προβολές για το 2030 εκφράζονται σε τιμές GWP από την 5η έκθεση αξιολόγησης (AR5) της IPCC. Τα στοιχεία του 2021 βασίζονται στις τελικές εκθέσεις απογραφής, τα στοιχεία του 2022 βασίζονται σε κατά προσέγγιση εκθέσεις απογραφής και στον υπολογισμό των εκπομπών στους τομείς επιμερισμού των προσπαθειών που πραγματοποίησε ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος. Τα τελικά στοιχεία για το 2021 και το 2022 θα προσδιοριστούν μετά από συνολική επανεξέταση το 2027. Ο στόχος για το 2030 αναφέρεται ως ποσοστιαία μεταβολή των εκπομπών του έτους βάσης 2005. Η απόσταση από τον στόχο είναι το κενό μεταξύ του στόχου για το 2030 και των προβλεπόμενων εκπομπών από τους τομείς επιμερισμού των προσπαθειών, με τα υφιστάμενα μέτρα (WEM) και με πρόσθετα μέτρα (WAM), ως εκατοστιαία μεταβολή σε σχέση με τις εκπομπές του έτους βάσης 2005. Τα μέτρα που έχουν συμπεριληφθεί για τις προβολές εκπομπών για το 2030 αντικατοπτρίζουν την τρέχουσα κατάσταση, όπως αυτή αναφέρεται στα προσχέδια των επικαιροποιημένων εθνικών σχεδίων των κρατών μελών για την ενέργεια και το κλίμα ή, σε περίπτωση που αυτά δεν είναι διαθέσιμα, όπως αυτή αναφέρθηκε έως τις 15 Μαρτίου 2023 σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) 2018/1999. (2) Οι καθαρές απορροφήσεις εκφράζονται με αρνητικό πρόσημο και οι καθαρές εκπομπές με θετικό. Τα δεδομένα που αναφέρονται προέρχονται από την απογραφή αερίων του θερμοκηπίου για το 2024. Τιμή καθαρών απορροφήσεων αερίων του θερμοκηπίου για το 2030, σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) 2023/839 — παράρτημα IIα. (3) Οι εθνικοί στόχοι για το 2030 όσον αφορά την ανανεώσιμη ενέργεια και την ενεργειακή απόδοση είναι ενδεικτικές εθνικές συνεισφορές, σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) 2018/1999 (κανονισμός για τη διακυβέρνηση), τον στόχο για την ανανεώσιμη ενέργεια έως το 2030 σε επίπεδο ΕΕ που έχει οριστεί στην οδηγία (ΕΕ) 2018/2001, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία (ΕΕ) 2023/2413 (αναθεωρημένη οδηγία για την ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές) —42,5 % της ακαθάριστης τελικής κατανάλωσης ενέργειας με φιλοδοξία να επιτευχθεί ποσοστό 45 %— και τον μαθηματικό τύπο του παραρτήματος I της οδηγίας (ΕΕ) 2023/1791 (οδηγία για την ενεργειακή απόδοση). (4) Επιβατικά ηλεκτρικά οχήματα με συσσωρευτή (BEV) και ηλεκτρικά οχήματα με κυψέλες καυσίμου (FCEV). (5) Το χάσμα όσον αφορά την προστασία απέναντι στην κλιματική αλλαγή αναφέρεται στο ποσοστό των μη ασφαλισμένων οικονομικών ζημιών που προκαλούνται από καταστροφές που σχετίζονται με το κλίμα, με βάση τη μοντελοποίηση του κινδύνου από πλημμύρες, δασικές πυρκαγιές, ανεμοθύελλες και το ποσοστό ασφαλιστικής διείσδυσης στην αγορά. Κλίμακα: 0 (απουσία χάσματος προστασίας) — 4 (πολύ υψηλό χάσμα) (Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων, 2022). (6) Συνολική κατανάλωση νερού σε ανανεώσιμους πόρους γλυκού νερού που είναι διαθέσιμοι για την εκάστοτε περιοχή και περίοδο. (7) Εξόρυξη υλικών για κατανάλωση και επενδύσεις. (8) Δυνητικά χαμένα έτη ζωής λόγω πρόωρου θανάτου εξαιτίας της έκθεσης σε αιωρούμενα σωματίδια διαμέτρου μικρότερης των 2,5 μικρομέτρων. (9) Ποσοστό ενδιαιτημάτων σε καλή κατάσταση διατήρησης σύμφωνα με τα αρχεία που υποβλήθηκαν βάσει του άρθρου 17 της οδηγίας για τους οικοτόπους (οδηγία 92/43/ΕΟΚ) για την περίοδο 2013-2018. (10) Δείκτης πολλαπλών ειδών που μετρά τις μεταβολές της αφθονίας πληθυσμών ειδών πτηνών που ζουν σε γεωργικές εκτάσεις. (11) Πηγή: παράρτημα 12 της πρότασης της Επιτροπής για νομοθέτημα για την παρακολούθηση του εδάφους [SWD(2023) 417 final]. (12) Εκτιμήσεις της περιεκτικότητας οργανικού άνθρακα σε αρόσιμη γη.

Το παρόν παράρτημα ([53]) παρουσιάζει την πρόοδο που έχει σημειώσει η Ελλάδα και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει όσον αφορά την επιτάχυνση της ενεργειακής μετάβασης σε μηδενικές καθαρές εκπομπές, με παράλληλη ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ΕΕ στον τομέα της καθαρής ενέργειας ([54]). Εξετάζει τα μέτρα και τους στόχους που προτείνονται στα προσχέδια των επικαιροποιημένων εθνικών σχεδίων για την ενέργεια και το κλίμα (ΕΣΕΚ) για το 2030 ([55]).

Η Ελλάδα έχει επιταχύνει σημαντικά την εγκατάσταση δυναμικότητας παραγωγής ανανεώσιμης ενέργειας, έχει εφαρμόσει σειρά μέτρων ενεργειακής απόδοσης με τη στήριξη κονδυλίων της ΕΕ και έχει λάβει μέτρα για την ενίσχυση της ασφάλειας του εφοδιασμού της χώρας και της ευρύτερης περιοχής. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις, μεταξύ άλλων όσον αφορά τη δυναμικότητα του δικτύου.

Σε ευθυγράμμιση με τις επικρατούσες τάσεις σ' ολόκληρη την ΕΕ, οι τιμές λιανικής της ενέργειας στην Ελλάδα παρουσίασαν αξιοσημείωτη μείωση το 2023, φτάνοντας κάτω από τα επίπεδα που καταγράφηκαν στο τέλος του 2022. Οι μέσες τιμές αερίου για τα νοικοκυριά στην Ελλάδα μειώθηκαν σημαντικά, κατά 21 %, το δεύτερο εξάμηνο του 2023, σε σύγκριση με το πρώτο εξάμηνο, παραμένοντας κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Οι μέσες τιμές ηλεκτρικής ενέργειας για τα νοικοκυριά παρέμειναν σταθερές καθ' όλη τη διάρκεια του δεύτερου εξαμήνου του 2023, περίπου 19 % κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ, μετά από μείωση κατά 5 % το πρώτο εξάμηνο του έτους. Όσον αφορά τον τομέα της βιομηχανίας και των υπηρεσιών, οι μέσες τιμές τόσο του αερίου όσο και της ηλεκτρικής ενέργειας έχουν μειωθεί μετά την κορύφωσή τους τον Δεκέμβριο του 2022. Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2023, οι τιμές του αερίου και της ηλεκτρικής ενέργειας για τους βιομηχανικούς καταναλωτές μειώθηκαν κατά 31 % και 4 %, αντίστοιχα. Το 2023 οι τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας για τη βιομηχανία και τον τομέα των υπηρεσιών στην Ελλάδα παρέμειναν κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Διάγραμμα Α7.1: **Τιμές λιανικής της ενέργειας στην Ελλάδα για τα νοικοκυριά και για τη βιομηχανία και τις υπηρεσίες**

(1) Για τη βιομηχανία, το εύρος κατανάλωσης είναι I3 για το φυσικό αέριο και IC για την ηλεκτρική ενέργεια, τα οποία αναφέρονται σε μεσαίους καταναλωτές και παρέχουν μια εικόνα της οικονομικής προσιτότητας
(2) Για τα νοικοκυριά, οι ζώνες κατανάλωσης είναι D2 για το φυσικό αέριο και DC για την ηλεκτρική ενέργεια
(3) Οι τιμές για τη βιομηχανία εμφανίζονται χωρίς ΦΠΑ και άλλους ανακτήσιμους φόρους/εισφορές/τέλη, καθώς οι μη οικιακοί καταναλωτές είναι συνήθως σε θέση να ανακτήσουν τον ΦΠΑ και ορισμένους άλλους φόρους.
Πηγή: Eurostat.

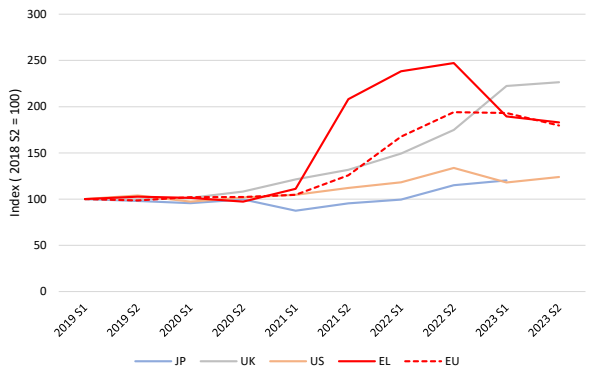
Σε σχετικούς όρους, οι τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας για τους μη οικιακούς καταναλωτές αυξήθηκαν σημαντικά σε σύγκριση με τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία, γεγονός που επηρεάζει δυνητικά τη διεθνή ανταγωνιστικότητα των ενεργοβόρων βιομηχανιών στην Ελλάδα.

([53]) Συμπληρώνεται από το παράρτημα 6, καθώς η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία επικεντρώνεται στη μετάβαση σε καθαρές μορφές ενέργειας, και από το παράρτημα 8 σχετικά με τη δράση που αναλαμβάνεται για την προστασία των πλέον ευάλωτων καταναλωτών, συμπληρωματικά προς τις προσπάθειες που βρίσκονται σε εξέλιξη στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, του REPowerEU και του βιομηχανικού σχεδίου της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας.

([54]) Σύμφωνα με το βιομηχανικό σχέδιο της Πράσινης Συμφωνίας και την πράξη για τη βιομηχανία των μηδενικών καθαρών εκπομπών.

([55]) Η Ελλάδα υπέβαλε το προσχέδιο του επικαιροποιημένου ΕΣΕΚ της τον Νοέμβριο του 2023 και η Επιτροπή εξέδωσε αξιολόγηση και ειδικές ανά χώρα συστάσεις στις 18 Δεκεμβρίου 2023. Commission Recommendation, Assessment (SWD) and Factsheet of the draft updated National Energy and Climate Plan of Greece [Σύσταση της Επιτροπής, αξιολόγηση (SWD) και ενημερωτικό δελτίο του προσχεδίου του επικαιροποιημένου εθνικού σχεδίου της Ελλάδας για την ενέργεια και το κλίμα] — Ευρωπαϊκή Επιτροπή (europa.eu).

Διάγραμμα Α7.2: **Τάσεις των τιμών ηλεκτρικής ενέργειας για τους μη οικιακούς καταναλωτές (ΕΕ και αλλοδαποί εταίροι)**

(1) Όσον αφορά τα στοιχεία της Eurostat (ΕΕ και EL), η ζώνη κατανάλωσης είναι ID και αναφέρεται σε καταναλωτές μεγάλου μεγέθους με ετήσια κατανάλωση μεταξύ 2 000 MWh και 20 000 MWh, όπως σε μεταποιητικούς τομείς έντασης ηλεκτρικής ενέργειας, και παρέχει μια εικόνα της διεθνούς ανταγωνιστικότητας.
(2) JP = Ιαπωνία
Πηγή: Eurostat, IEA.

Τα περισσότερα από τα μέτρα άμεσης στήριξης στον τομέα της ενέργειας για τους τελικούς καταναλωτές που εφαρμόστηκαν από την έναρξη της ενεργειακής κρίσης δεν στόχευαν στα πλέον ευάλωτα νοικοκυριά ή επιχειρήσεις. Τα μέτρα συνεχίστηκαν το 2023, παρότι περικόπηκαν λόγω της πτώσης των τιμών της ηλεκτρικής ενέργειας, αλλά πολλά νοικοκυριά και επιχειρήσεις εξακολουθούν να δυσκολεύονται να πληρώσουν τους λογαριασμούς τους λόγω του συνεχιζόμενου πληθωρισμού. Αξίζει να αναφερθεί ότι, το 2023, ανακοινώθηκε έκτακτο επίδομα θέρμανσης για τη στήριξη έως και 1,2 εκατομμυρίων ενεργειακά ευάλωτων καταναλωτών, καθώς και ειδικό τιμολόγιο ηλεκτρικής ενέργειας για νοικοκυριά με τουλάχιστον τέσσερα παιδιά, το οποίο απευθυνόταν σε έως και 30 000 οικογένειες.

Η ενίσχυση της θέσης των καταναλωτών στις αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και αερίου κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση, αλλά η εγκατάσταση έξυπνων μετρητών εξακολουθεί να καθυστερεί. Τον Νοέμβριο του 2023 το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας ανακοίνωσε σειρά μέτρων για την προστασία των πελατών λιανικής ενόψει της αναστολής των γενικών επιδοτήσεων και για την τόνωση του ανταγωνισμού στη λιανική αγορά, συμπεριλαμβανομένου ενός νέου μοντέλου τιμολόγησης της ηλεκτρικής ενέργειας στη χαμηλή τάση. Επίσης, η εθνική ρυθμιστική αρχή ΡΑΑΕΥ προτίθεται να δημιουργήσει ένα διαδικτυακό εργαλείο σύγκρισης τιμών ([56]) και να ορίσει Ενεργειακό Διαμεσολαβητή, με σκοπό να επιλύονται οι διαφορές και να απαλλαχθούν οι καταναλωτές από χρονοβόρες και δαπανηρές νομικές διαδικασίες. Όσον αφορά τους έξυπνους μετρητές, η εγκατάστασή τους προωθείται μέσω του ελληνικού σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας, αλλά το ποσοστό διείσδυσης τους στην αγορά παραμένει ιδιαίτερα χαμηλό. Μέχρι σήμερα έχουν εγκατασταθεί μόλις 420 000 έξυπνοι μετρητές ηλεκτρικής ενέργειας στη χαμηλή τάση([57]), αλλά η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών με το χαμηλότερο ποσοστό εφαρμογής, υπολειπόμενη σημαντικά του στόχου της ΕΕ για τουλάχιστον 80 %.

Η Ελλάδα έχει λάβει σημαντικά μέτρα για την ενίσχυση της ασφάλειας του εφοδιασμού της και τη διαφοροποίηση των πηγών φυσικού αερίου της. Το αέριο διαδραματίζει αυξανόμενο ρόλο στο ενεργειακό σύστημα της Ελλάδας τα τελευταία χρόνια, καλύπτοντας το 41 % της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, το 22 % της ζήτησης ενέργειας στη βιομηχανία και το 10 % της ζήτησης για θέρμανση χώρων ([58]). Μεταξύ του Αυγούστου 2022 και του Δεκεμβρίου 2023, η Ελλάδα κατόρθωσε να μειώσει τη ζήτηση αερίου κατά 16 % σε σύγκριση με τον μέσο όρο της προηγούμενης πενταετίας.

Η Ελλάδα αύξησε σημαντικά τις εξαγωγές φυσικού αερίου με το άνοιγμα του αγωγού IGB στη Βουλγαρία. Η σχεδιαζόμενη επέκταση του αγωγού IGB μεταξύ της Ελλάδας και της Βουλγαρίας από 3 σε 5 bcm/έτος θα αυξήσει επίσης την ασφάλεια εφοδιασμού της περιοχής. Στο πλαίσιο της ομάδας υψηλού επιπέδου για την ενεργειακή συνδεσιμότητα της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης (CESEC), η Ελλάδα υπέγραψε μνημόνιο συμφωνίας με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, το οποίο εστιάζει στη συνεργασία για την αξιοποίηση του κοινού δυναμικού τους στον τομέα της ανανεώσιμης ενέργειας. Επίσης, εκτός από την ήδη υπάρχουσα υποδομή ΥΦΑ (Ρεβυθούσα), η πλωτή μονάδα αποθήκευσης και επαναεριοποίησης (FSRU) Αλεξανδρούπολης θα λειτουργήσει εμπορικά το

([56]) www.energycost.gr

([57]) Όπως κοινοποιήθηκε από τις εθνικές αρχές στις υπηρεσίες της Επιτροπής.

([58]) EU energy statistical pocketbook and country datasheets (Στατιστικό εγχειρίδιο της ΕΕ για την ενέργεια και τεχνικά δελτία ανά χώρα) — Ευρωπαϊκή Επιτροπή (europa.eu).

2024, θέτοντας την Ελλάδα στο επίκεντρο των προσπαθειών ενεργειακής διαφοροποίησης της ευρύτερης περιοχής.

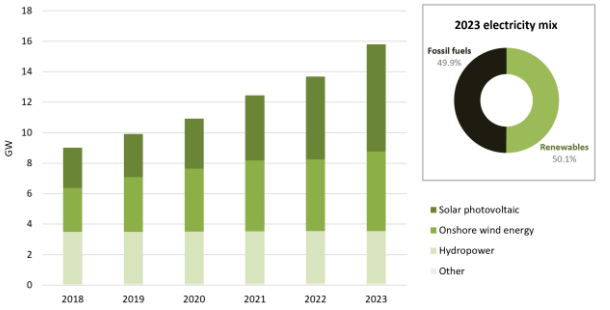
Η Ελλάδα δεν διαθέτει εγκαταστάσεις αποθήκευσης πέραν των τερματικών σταθμών ΥΦΑ και των FSRU. Ωστόσο, σύμφωνα με τον κανονισμό για την αποθήκευση αερίου, έχει αποθηκεύσει 100 εκατ. m^3 αερίου, τα οποία καλύπτουν το 2 % της ετήσιας ζήτησής της, στην Ιταλία (μέσω αντίστροφης ροής στον αγωγό TAP) και στη Βουλγαρία. Η Ελλάδα διαθέτει επίσης μικρό μερίδιο της οικείας δυναμικότητας αποθήκευσης ΥΦΑ για τη στήριξη επιχειρήσεων έκτακτης ανάγκης σε μονάδες ηλεκτροπαραγωγής που λειτουργούν με αέριο.

Η δημιουργία εγκατάστασης δέσμευσης και αποθήκευσης διοξειδίου του άνθρακα στη νότια Καβάλα και η κατασκευή αγωγού H2 μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας χαρακτηρίζονται ως έργα κοινού ενδιαφέροντος.

Όπως επαναλαμβάνεται στο προσχέδιο του επικαιροποιημένου ΕΣΕΚ, η Ελλάδα προτίθεται να καταργήσει σταδιακά τη χρήση του λιγνίτη στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας έως το 2028. Ο συνολικός στόχος για το 2028 περιλαμβάνεται επίσης στον πρώτο ελληνικό κλιματικό νόμο ([59]). Σε σύγκριση με τα εδαφικά σχέδια δίκαιης μετάβασης που υποβλήθηκαν το 2021, το προσχέδιο του επικαιροποιημένου ΕΣΕΚ παρατείνει τη σταδιακή κατάργηση τριών λιγνιτικών μονάδων από το 2023 στο 2025.

Η εγκατεστημένη δυναμικότητα παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές αυξήθηκε κατά 15,5 % το 2023 σε σύγκριση με το 2022, λόγω της σημαντικής αύξησης της ηλιακής ενέργειας. Η συνολική δυναμικότητα παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές στην Ελλάδα το 2023 ανήλθε σε 15 805 MW. Όσον αφορά την επιτάχυνση της ανάπτυξης της ηλιακής ενέργειας, η συνολική εγκατεστημένη δυναμικότητα το 2023 ήταν 7 430 MW και αφορούσε σχεδόν στο σύνολό της φωτοβολταϊκά συστήματα. Η συνολική δυναμικότητα αιολικής ενέργειας στην Ελλάδα το 2023 ήταν 5 220 MW (αύξηση κατά 11 %) και αφορούσε αποκλειστικά χερσαία αιολική ενέργεια ([60]).

Διάγραμμα A7.3: **Εγκατεστημένη δυναμικότητα παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές στην Ελλάδα (αριστερά) και μείγμα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (δεξιά)**

(1) Στα «Other» (Άλλα) περιλαμβάνονται τα ανανεώσιμα αστικά απόβλητα, τα στερεά βιοκαύσιμα, τα υγρά βιοκαύσιμα και το βιοαέριο.
Πηγή: IRENA, Ember.

Η Ελλάδα πραγματοποίησε σημαντική πρόοδο στην υλοποίηση μεταρρυθμίσεων με στόχο την επιτάχυνση της ανάπτυξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, αλλά πρέπει να συνεχίσει τις προσπάθειες αυτές προκειμένου να επιτύχει τους φιλόδοξους στόχους της. Στο σχετικό κεφάλαιο για το REPowerEU, η Ελλάδα συμπεριέλαβε την υποχρέωση περαιτέρω απλούστευσης της λήψης αποφάσεων όσον αφορά τη συλλογική ιδιοκατανάλωση, καθώς και την υποχρέωση δημιουργίας μητρώου ιδιοκαταναλωτών και σημείου επαφής για τις ενεργειακές κοινότητες. Επίσης, βελτιστοποίησε τη χρήση των χερσαίων και θαλάσσιων εκτάσεων για την ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και, στο πλαίσιο της εν λόγω βελτιστοποίησης, προσδιορίστηκαν οι πρώτες Περιοχές Οργανωμένης Ανάπτυξης Υπεράκτιων Αιολικών Πάρκων.

Όσον αφορά το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη θέρμανση και την ψύξη στην Ελλάδα (30,61 % το 2022 —κυρίως αντλίες θερμότητας και ηλιακά θερμικά συστήματα), ο στόχος για το 2030 είναι 46 % και θα επιτευχθεί κυρίως με αντλίες

([59]) Εθνικός κλιματικός νόμος 4936/2022, άρθρο 11.

([60]) Αριθμητικά στοιχεία από την έκθεση του Διεθνούς Οργανισμού Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (IRENA) με τίτλο «Renewable Capacity Statistics» (Στατιστικές σχετικά με τη δυναμικότητα παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές) του 2024. Τα στοιχεία ενδέχεται να διαφέρουν από τα στοιχεία της Eurostat, καθώς χρησιμοποιείται διαφορετική μεθοδολογία για τον υπολογισμό της δυναμικότητας όσον αφορά το εναλλασσόμενο (AC) και το συνεχές (DC) ρεύμα.

θερμότητας. Ο στόχος που αναφέρεται στο προσχέδιο του ΕΣΕΚ και τα μέτρα για την επίτευξή του φαίνονται μάλλον ασαφή, καθώς δεν περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο η Ελλάδα προτίθεται να αυξήσει την ανανεώσιμη ενέργεια στη θέρμανση και την ψύξη, παρόλο που η χρήση αντλιών θερμότητας αναμένεται να αυξηθεί ραγδαία.

Η Ελλάδα ενδέχεται να αντιμετωπίσει προκλήσεις όσον αφορά τη δυναμικότητα του δικτύου της για την κάλυψη της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας, παράλληλα με την ταχεία ενσωμάτωση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και άλλων τεχνολογιών, καθώς και την αύξηση της δυναμικότητας του εθνικού συστήματος. Το προσχέδιο του επικαιροποιημένου ΕΣΕΚ εκτιμά ότι η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές το 2030 θα ανέλθει σε 29 GW, με βάση το επενδυτικό σχέδιο για την ανάπτυξη του συστήματος μεταφοράς. Αξίζει να αναφερθεί το έργο για τη διασύνδεση των αυτόνομων συστημάτων ηλεκτρικής ενέργειας των Κυκλάδων με το ηπειρωτικό δίκτυο, και το έργο «Αριάδνη» (Κρήτη–Αττική), η ολοκλήρωση του οποίου έχει προγραμματιστεί για το 2024. Επιπλέον, στο οικείο κεφάλαιο για το REPowerEU, η Ελλάδα συμπεριέλαβε μεταρρύθμιση σχετικά με την αύξηση της δυναμικότητας του δικτύου. Όσον αφορά τις διασυνοριακές διασυνδέσεις, το 2023 τέθηκε σε λειτουργία δεύτερη εναέρια γραμμή μεταφοράς 400 kV μεταξύ της Ελλάδας και της Βουλγαρίας.

Η αύξηση της ενεργειακής απόδοσης επιβραδύνθηκε στην Ελλάδα, μολονότι εξακολουθεί να υπάρχει αναξιοποίητο δυναμικό στον τομέα αυτόν. Το 2022 η κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας στην Ελλάδα ανήλθε σε 20,9 εκατ. ΤΙΠ, ήτοι αυξήθηκε κατά 2,8 % σε σύγκριση με το 2021 και μειώθηκε κατά 21,2 % σε σύγκριση με το 2012. Η τελική κατανάλωση ενέργειας ανήλθε σε 16,1 εκατ. ΤΙΠ, ήτοι αυξήθηκε κατά 6,2 % σε σύγκριση με το 2021 και μειώθηκε κατά 5,5 % σε σύγκριση με το 2012. Τα καλύτερα αποτελέσματα προήλθαν από τον βιομηχανικό τομέα, στον οποίο, ωστόσο, η τελική κατανάλωση ενέργειας αυξήθηκε κατά 0,1 %, και τα χειρότερα προήλθαν από τον τομέα των μεταφορών, στον οποίο η τελική κατανάλωση ενέργειας αυξήθηκε κατά 12,8 %.

Η Ελλάδα έχει εφαρμόσει σειρά μέτρων ενεργειακής απόδοσης με τη στήριξη διαφόρων ταμείων της ΕΕ. Ωστόσο, τα περισσότερα προγράμματα αφορούν τα κτίρια, ενώ τα προγράμματα για τη βιομηχανία είναι αρκετά περιορισμένα. Η στήριξη βάσει του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας έχει κλιμακωθεί στο πλαίσιο του κεφαλαίου για το REPowerEU, ιδίως με την αναβάθμιση των επενδύσεων σε κτίρια κατοικιών και υπηρεσιών. Το αναθεωρημένο σχέδιο στηρίζει την πράσινη μετάβαση μέσω επενδύσεων για την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης σε πάνω από 116 500 κατοικίες, συμπεριλαμβανομένων ενεργειακά φτωχών νοικοκυριών. Τα βασικά υποστηρικτικά μέτρα για την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης στις επιχειρήσεις είναι η προώθηση των ενεργειακών ελέγχων και των συστημάτων ενεργειακής διαχείρισης.

Τα περισσότερα προγράμματα για την ενεργειακή απόδοση εξακολουθούν να βασίζονται σε επιχορηγήσεις και η χρήση χρηματοδοτικών μέσων εξακολουθεί να είναι πολύ περιορισμένη. Όσον αφορά τους υφιστάμενους μηχανισμούς χρηματοδότησης για την κινητοποίηση επενδύσεων ενεργειακής απόδοσης, η Ελλάδα βασίζεται κυρίως σε μηχανισμούς χρηματοδότησης βάσει επιχορηγήσεων —όπως το πρόγραμμα «Εξοικονομώ» που αφορά κτίρια κατοικιών και μεμονωμένες κατοικίες. Ωστόσο, έχει συμπεριλάβει στο οικείο σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας ένα μέτρο για τη δρομολόγηση χρηματοδοτικών μέσων που δεν βασίζονται σε επιχορηγήσεις με στόχο τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και, επιπλέον, η δανειακή διευκόλυνση αναμένεται να μοχλεύσει σημαντικές επενδύσεις από τον ιδιωτικό τομέα.

Η Ελλάδα πρέπει να εντείνει τις προσπάθειές της στον οικιστικό τομέα για την επίτευξη ουσιαστικής συνεισφοράς στον στόχο μείωσης της κατανάλωσης ενέργειας από τα κτίρια έως το 2030. Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη μακροπρόθεσμη στρατηγική ανακαίνισης, η Ελλάδα προτίθεται να μειώσει την κατανάλωση ενέργειας των κτιρίων κατά 8 % το 2030 σε σύγκριση με το 2015. Ωστόσο, μεταξύ του 2015 και του 2022, η τελική κατανάλωση ενέργειας στον οικιστικό τομέα μειώθηκε κατά μόλις 1 % ([61]).

([61]) Τελική κατανάλωση ενέργειας στα νοικοκυριά από την Eurostat, με διορθωμένα τα στοιχεία των κλιματικών διακυμάνσεων από το Κοινό Κέντρο Ερευνών, με περίοδο αναφοράς 2005-2022

Η Ελλάδα διενεργεί σειρά ελέγχων σε προϊόντα που καλύπτονται από οικολογικό σχεδιασμό και ενεργειακή επισήμανση, μολονότι οι έλεγχοι μπορεί να είναι υπερβολικά λίγοι σε σχέση με το μέγεθος της αγοράς της. Αυτό προκαλεί ανησυχίες όσον αφορά τους ισότιμους όρους ανταγωνισμού μεταξύ των οικονομικών φορέων και αβεβαιότητα ως προς τα επίπεδα συμμόρφωσης των σχετικών προϊόντων και, ως εκ τούτου, την πιθανή απώλεια εξοικονόμησης ενέργειας και εκπομπών CO_2.

Η Ελλάδα αναμένει να έχει παραγωγική δυναμικότητα ηλεκτρολυτικών κυψελών 300 MW το 2030 ([62]). Μέχρι στιγμής έχουν κατασκευαστεί μόνο δύο μικρές ερευνητικές μονάδες και μια μικρή εμπορική μονάδα παραγωγής ηλεκτρολυτικού υδρογόνου. Έχουν δημοσιοποιηθεί ορισμένα έργα και πιλοτικά προγράμματα παραγωγής υδρογόνου που λαμβάνουν χρηματοδότηση από προγράμματα της ΕΕ. Το ελληνικό κεφάλαιο για το REPowerEU περιλαμβάνει μέτρα για τη διευκόλυνση της παραγωγής ανανεώσιμου υδρογόνου.

Το μεταποιητικό τοπίο της Ελλάδας στον τομέα των καθαρών τεχνολογιών ανέκαθεν στηριζόταν στις εισαγωγές για την υλοποίηση των πρωτοβουλιών της στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια έχουν αναληφθεί αξιοσημείωτες πρωτοβουλίες, ιδίως στην αλυσίδα εφοδιασμού για την παραγωγή στροφείων ανεμογεννητριών και συσσωρευτών.

Στον τομέα της αιολικής ενέργειας, μολονότι κρίσιμα κατασκευαστικά στοιχεία, όπως τα αεροδυναμικά καλύμματα, τα πτερύγια και τα συστήματα ελέγχου, εισάγονται, υπάρχει τοπική παραγωγή μετασχηματιστών, ηλεκτρικού εξοπλισμού μεταγωγής και πύργων. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτη είναι μια μεσαίου μεγέθους εταιρεία στον τομέα της μεταποίησης χάλυβα που παράγει εξειδικευμένα κατασκευαστικά στοιχεία, απαραίτητα για την κατασκευή υποστηρικτικών δομών για πλωτές υπεράκτιες ανεμογεννήτριες. Αξίζει επίσης να αναφερθεί μια κάθετη μονάδα παραγωγής που κατασκευάζει το στροφείο EW16 για ανεμογεννήτριες και μια μονάδα κατασκευής πύργων ανεμογεννητριών με μέγιστη δυναμικότητα 450 τμημάτων ετησίως. Η πρόσφατη δυναμική της αγοράς έχει επηρεάσει αρνητικά τους καθιερωμένους κατασκευαστές φωτοβολταϊκών πλαισίων, με αποτέλεσμα το κλείσιμο επιχειρήσεων λόγω του σκληρού ανταγωνισμού από αντίστοιχες κινεζικές εταιρείες. Αντίθετα, μια ελληνική εταιρεία που ειδικεύεται στην ανάπτυξη, παραγωγή και διανομή υπερσύγχρονων συσσωρευτών μολύβδου/οξέος και ιόντων λιθίου, μαζί με συστήματα αποθήκευσης ενέργειας και φορτιστές, είναι, επί του παρόντος, ο τρίτος μεγαλύτερος κατασκευαστής συσσωρευτών στον παγκόσμιο κλάδο συσσωρευτών για ηλεκτροκίνηση, με περίπου 1 δισ. EUR ετήσιες πωλήσεις σε ενοποιημένη βάση και εργατικό δυναμικό περίπου 3 100 ατόμων.

Παρά ορισμένους θετικούς δείκτες στο τοπίο καινοτομίας της Ελλάδας, η χώρα εξακολουθεί να υστερεί σε σχέση με αρκετά άλλα κράτη μέλη. Πρόσφατες μελέτες για την παρακολούθηση της έρευνας και της καινοτομίας έχουν δείξει ενθαρρυντικές τάσεις, αλλά οι ιδιωτικές δαπάνες της Ελλάδας για την έρευνα και την ανάπτυξη που σχετίζονται με τις προτεραιότητες της Ενεργειακής Ένωσης το 2019 ανήλθαν στο 0,018 % του ΑΕΠ, σημαντικά χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ. Σημαντικό μέρος των δαπανών αυτών (περίπου το 68 %) διοχετεύθηκε σε πρωτοβουλίες για την ανανεώσιμη ενέργεια. Παρόλο που οι επενδύσεις επιχειρηματικών κεφαλαίων παρουσίασαν θετική αύξηση τα τελευταία έτη, τα αριθμητικά ποσά παραμένουν κάπως περιορισμένα. Το 2021 επενδύθηκαν περίπου 4,5 εκατ. EUR σε εταιρείες κλιματικής τεχνολογίας στον τομέα της ενέργειας, ποσό που αντιπροσωπεύει περίπου το 1,5 % των συνολικών επενδύσεων επιχειρηματικού κεφαλαίου στην Ελλάδα (ο μέσος όρος της ΕΕ είναι 10 %).

([62]) Προσχέδιο επικαιροποιημένου εθνικού σχεδίου για την ενέργεια και το κλίμα.

Πίνακας A7.1: **Βασικοί ενεργειακοί δείκτες**

		Greece				EU			
		2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
ENERGY DEPENDNCE	**Import Dependency [%]**	**74.1%**	**81.4%**	**73.8%**	**79.6%**	**60.5%**	**57.5%**	**55.5%**	**62.5%**
	of Solid fossil fuels	6.4%	10.2%	9.6%	-0.7%	43.3%	35.8%	37.3%	45.8%
	of Oil and petroleum products	95.7%	106.4%	93.1%	101.8%	96.7%	96.8%	91.7%	97.7%
	of Natural Gas	99.0%	100.7%	99.4%	101.6%	89.7%	83.6%	83.6%	97.6%
	Dependency from Russian Fossil Fuels [%]								
	of Natural Gas	32.3%	39.0%	40.5%	17.5%	39.7%	41.3%	41.1%	21.0%
	of Crude Oil	21.9%	28.2%	22.9%	18.7%	28.8%	26.7%	26.4%	19.5%
	of Hard Coal	88.7%	87.0%	95.9%	11.6%	43.5%	49.1%	47.4%	21.5%

		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
DIVERSIFICATION OF GAS SUPPLIES	**Gas Consumption (in bcm)**	**4.1**	**4.9**	**4.8**	**5.2**	**5.8**	**6.4**	**5.2**
	Gas Consumption year-on-year change [%]	29.4%	21.3%	-1.9%	8.3%	11.5%	10.4%	-19.6%
	Gas Imports - by type (in bcm)	**4.1**	**5.0**	**4.9**	**5.2**	**5.9**	**6.4**	**5.7**
	Gas imports - pipeline	3.3	3.5	3.9	2.4	2.9	4.2	2.2
	Gas imports - LNG	0.8	1.5	1.0	2.8	3.0	2.2	3.6
	Gas Imports - by main source supplier (in bcm) (1)							
	United States	-	-	0.1	0.2	1.5	1.1	1.9
	Russia	2.6	2.9	3.2	1.7	2.3	2.6	1.0
	Azerbaijan	-	-	-	-	0.0	1.2	1.1
	Egypt	-	-	-	0.3	0.1	0.1	0.4

		2019	2020	2021	2022	2023
	LNG Terminals - storage capacity m3 LNG					
	Number of LNG Terminals	1	1	1	1	1
	LNG Storage capacity (m3 LNG)	225,000	225,000	225,000	225,000	225,000
	Underground Storage					
	Number of storage facilities	0	0	0	0	0
	Technical Capacity (bcm)	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

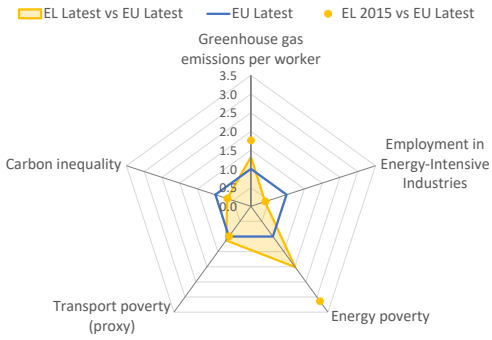
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ELECTRICITY/ENERGY	**Gross Electricity Production (GWh) (2)**	**54,439**	**55,266**	**53,263**	**48,626**	**48,252**	**54,715**	**52,671**	-
	Combustible Fuels	39,798	41,698	37,412	32,880	31,055	33,020	30,648	-
	Nuclear	0	0	0	0	0	0	0	-
	Hydro	5,565	4,040	5,760	4,051	3,440	5,961	4,000	-
	Wind	5,146	5,537	6,300	7,266	9,310	10,483	10,883	-
	Solar	3,930	3,991	3,791	4,429	4,447	5,251	7,140	-
	Geothermal	0	0	0	0	0	0	0	-
	Other Sources	0	-0	0	0	-0	0	0	-
	Gross Electricity Production [%]								
	Combustible Fuels	73.1%	75.4%	70.2%	67.6%	64.4%	60.3%	58.2%	-
	Nuclear	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	-
	Hydro	10.2%	7.3%	10.8%	8.3%	7.1%	10.9%	7.6%	-
	Wind	9.5%	10.0%	11.8%	14.9%	19.3%	19.2%	20.7%	-
	Solar	7.2%	7.2%	7.1%	9.1%	9.2%	9.6%	13.6%	-
	Geothermal	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	-
	Other Sources	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	-
	Net Imports of Electricity (GWh)	**8,796**	**6,237**	**6,278**	**9,944**	**8,864**	**3,684**	**3,447**	-
	As a % of electricity available for final consumption	16.0%	11.2%	12.3%	19.2%	18.1%	7.2%	7.0%	-
	Electricity Interconnection [%]	-	**10.6%**	**9.7%**	**9.8%**	**9.9%**	**6.3%**	**6.3%**	**5.6%**
	Share of renewable energy consumption - by sector [%]								
	Electricity	22.7%	24.5%	26.0%	31.3%	35.9%	35.9%	42.4%	-
	Heating/cooling	25.4%	28.2%	30.1%	30.0%	31.9%	31.1%	30.6%	-
	Transport	1.6%	4.0%	4.1%	4.0%	5.3%	4.4%	4.1%	-
	Overall	15.4%	17.3%	18.0%	19.6%	21.7%	22.0%	22.7%	-

		2019	2020	2021	2022	2023
CLEAN ENERGY	**VC investments in climate tech start-ups and scale-ups (EUR Mln)**	**1.05**	**0.65**	**0.51**	**11.00**	**0.70**
	as a % of total VC investment (3) in Greece start-ups and scale-ups	0.6%	0.1%	0.2%	2.7%	0.5%
	Research & Innovation spending in Energy Union R&i priorites					
	Public R&I (EUR mln)	-	50.2	48.8	-	-
	Public R&I (% GDP)	-	0.030%	0.027%	-	-
	Private R&I (EUR mln)	1.5	8.0	-	-	-
	Private R&I (% GDP)	0.001%	0.005%	-	-	-

(1) Η κατάταξη των κύριων προμηθευτών βασίζεται στα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία (για το 2022).
(2) Οι επενδύσεις επιχειρηματικών κεφαλαίων περιλαμβάνουν συμφωνίες επιχειρηματικών κεφαλαίων (σε όλα τα στάδια), συμφωνίες για μικρές συγχωνεύσεις και εξαγορές, και συμφωνίες αύξησης ιδιωτικών κεφαλαίων (για εταιρείες που προηγουμένως αποτελούσαν μέρος του χαρτοφυλακίου επιχείρησης επενδύσεων επιχειρηματικού κεφαλαίου ή που έχουν λάβει χρηματοδότηση από επιχειρηματικούς αγγέλους ή κεφάλαια εκκίνησης).
Πηγή: Eurostat, Gas Infrastructure Europe (Υποδομές αερίου στην Ευρώπη), Επεξεργασία από το JRC με βάση τα στοιχεία του PitchBook (03/2024), JRC SETIS (2024).

Το παρόν παράρτημα παρακολουθεί την πρόοδο της Ελλάδας όσον αφορά τη διασφάλιση δίκαιης μετάβασης προς την κλιματική ουδετερότητα και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, ιδίως για τους εργαζομένους και τα νοικοκυριά που βρίσκονται σε ευάλωτη κατάσταση. Η πράσινη οικονομία της Ελλάδας επεκτείνεται. Κατά την περίοδο μεταξύ του 2015 και του 2021, ο συνολικός αριθμός των θέσεων εργασίας στον τομέα των περιβαλλοντικών αγαθών και υπηρεσιών αυξήθηκε κατά 30,1 % (σε περίπου 83 400) (ΕΕ: 18,2 %) και ανήλθε σε 2,1 % της συνολικής απασχόλησης (ΕΕ: 2,7 %). Ωστόσο, απαιτούνται περαιτέρω προσπάθειες για να συνεχιστεί η τάση αυτή. Επίσης, κατά την περίοδο 2015-2022, η ένταση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου του εργατικού δυναμικού της Ελλάδας (βλ. διάγραμμα Α8.1 και πίνακα Α8.1) μειώθηκε από 25,1 τόνους σε 18,9 τόνους ανά εργαζόμενο. Μολονότι το ποσοστό αυτό εξακολουθεί να υπερβαίνει τον μέσο όρο της ΕΕ (14,3 τόνοι ανά εργαζόμενο το 2022) ([63]), αποτυπώνει θετική τάση στο πλαίσιο της πράσινης μετάβασης. Σύμφωνα με τη σύσταση του Συμβουλίου του 2022 σχετικά με τη διασφάλιση δίκαιης μετάβασης προς την κλιματική ουδετερότητα ([64]), η παροχή δεξιοτήτων που είναι σημαντικές για την πράσινη μετάβαση θα συμβάλει στην αποτελεσματική εφαρμογή του σχεδίου REPowerEU. Στο σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ) της Ελλάδας περιγράφονται ορισμένες καίριες μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις για μια δίκαιη πράσινη μετάβαση, συμπεριλαμβανομένων μέτρων αναβάθμισης των δεξιοτήτων και επανειδίκευσης, οι οποίες συμπληρώνουν τα εδαφικά σχέδια και δράσεις δίκαιης μετάβασης στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου+ (ΕΚΤ+).

Διάγραμμα Α8.1: **Προκλήσεις της δίκαιης μετάβασης στην Ελλάδα**

Πηγή: Eurostat, Έρευνα εργατικού δυναμικού της ΕΕ, έργα EMPL-JRC GD-AMEDI/AMEDI+ και DISCO(H) (βλ. πίνακα Α8.1).

Ενώ ο πράσινος τομέας της Ελλάδας αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς, απαιτείται στοχευμένη στήριξη για τους τομείς που επηρεάζονται περισσότερο από την πράσινη μετάβαση. Το 2023 η απασχόληση στις ενεργοβόρες βιομηχανίες της Ελλάδας ([65]) αποτελούσε το 1,4 % της συνολικής απασχόλησης (3,5 % στην ΕΕ), παρά το γεγονός ότι η απασχόληση σε ορυχεία και λατομεία αυξήθηκε κατά 9,6 % από το 2015 (σε περίπου 11 400 εργαζομένους το 2023). Το ποσοστό κενών θέσεων εργασίας στον κατασκευαστικό τομέα (βλ. διάγραμμα Α8.2), ο οποίος αποτελεί βασικό τομέα για την επίτευξη της πράσινης μετάβασης, είναι χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (2,6 % έναντι 3,6 % στην ΕΕ το 2023). Η εξέλιξη αυτή συνάδει με την αντίληψη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) στον τομέα, όπου το 89 % ανέφερε ότι οι ελλείψεις δεξιοτήτων αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα γι' αυτές όσον αφορά την άσκηση γενικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων ([66]). Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Αρχή Εργασίας (ELA) ([67]), το 2023 αναφέρθηκαν ελλείψεις εργατικού δυναμικού για ορισμένα επαγγέλματα που απαιτούσαν ειδικές δεξιότητες ή γνώσεις για την πράσινη μετάβαση ([68]),

([63]) Οι υπολογισμοί που αφορούν το εργατικό δυναμικό βασίζονται στην έρευνα εργατικού δυναμικού της ΕΕ. Επισημαίνεται ότι στην έκθεση χώρας του 2023 για την Ελλάδα οι εν λόγω δείκτες υπολογίστηκαν με βάση τις στατιστικές απασχόλησης που περιλαμβάνονται στους εθνικούς λογαριασμούς. Λόγω των υπολογισμών αυτών, η συγκρισιμότητα μεταξύ των δύο εκθέσεων ενδέχεται να είναι περιορισμένη.

([64]) Η σύσταση του Συμβουλίου, της 16ης Ιουνίου 2022 (2022/C 243/04) καλύπτει την απασχόληση, τις δεξιότητες, τα συστήματα φορολογίας και κοινωνικής προστασίας, τις βασικές υπηρεσίες και τη στέγαση.

([65]) * Ορυχεία και λατομεία (NACE B), χημικές ουσίες (C20), ορυκτά (C23), μέταλλα (C24) και αυτοκινητοβιομηχανία (C29).

([66]) Ευρωβαρόμετρο σχετικά με τις ελλείψεις δεξιοτήτων, τις στρατηγικές πρόσληψης και διατήρησης προσωπικού σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.

([67]) Με βάση την έκθεση EURES για τις ελλείψεις και τα πλεονάσματα εργατικού δυναμικού το 2023 της Ευρωπαϊκής Αρχής Εργασίας (2024), δηλαδή δεδομένα που υποβλήθηκαν από τα εθνικά γραφεία συντονισμού EURES.

([68]) Οι απαιτήσεις δεξιοτήτων και γνώσεων βασίζονται στην ευρωπαϊκή ταξινόμηση δεξιοτήτων, ικανοτήτων, προσόντων και επαγγελμάτων (ESCO) για την πράσινη μετάβαση.

υδραυλικούς και τεχνικούς εγκατάστασης σωληνώσεων, μηχανικούς κλιματιστικών και ψυκτικούς, καθώς και ειδικευμένους εργάτες δομικών έργων. Μετά από εκτεταμένες αλλαγές στην αγορά εργασίας, κρίνεται αναγκαία η παροχή στοχευμένης στήριξης για την απασχόληση και την κατάρτιση σύμφωνα με τα σχέδια μετάβασης και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό, το πρόγραμμα δίκαιης μετάβασης για την Ελλάδα (ύψους 1,63 δισ. EUR) θα διαθέσει το 20,4 % (280,5 εκατ. EUR) της χρηματοδότησής του για την αναβάθμιση των δεξιοτήτων και την επανειδίκευση των εργαζομένων στις περιφέρειες που επηρεάζονται περισσότερο από τη μετάβαση, σε συνδυασμό με τη βελτιωμένη προσφορά κατάρτισης σε εθνικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης κατά την εργασία, όπως προβλέπεται στο πλαίσιο του ΕΚΤ+ και του ΣΑΑ. Με τη χρήση κονδυλίων από τον μηχανισμό ανάκαμψης και ανθεκτικότητας, οι δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης υλοποιούν επί του παρόντος προγράμματα κατάρτισης στον τομέα των ψηφιακών και των πράσινων δεξιοτήτων για περίπου 150 000 ανέργους.

Η αναβάθμιση των δεξιοτήτων και η επανειδίκευση είναι παράγοντες καίριας σημασίας για τη στήριξη των θέσεων εργασίας στους μετασχηματιζόμενους τομείς. Στην Ελλάδα, το 43 % των ΜΜΕ αναφέρουν ότι οι δεξιότητες που απαιτούνται για επιχειρηματικές δραστηριότητες οικολογικού προσανατολισμού αποκτούν μεγαλύτερη σημασία (ΕΕ: 42 %) ([66]). Εάν η Ελλάδα καλύψει την προβλεπόμενη συνεισφορά της στην επίτευξη του στόχου της ΕΕ για το 2030 όσον αφορά την ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές, θα χρειαστούν από 3 000 έως 5 180 επιπλέον ειδικευμένοι εργαζόμενοι για την ανάπτυξη αιολικής και ηλιακής ενέργειας, πράγμα που σημαίνει ότι ενδέχεται να απαιτηθούν επενδύσεις σε δεξιότητες ύψους 19,3-24,2 εκατ. EUR ([69]). Για την αντιμετώπιση της κατάστασης αυτής, το 6,2 % της χρηματοδότησης του ΕΚΤ+ για την Ελλάδα (344,6 εκατ. EUR) θα συμβάλει στην προώθηση πράσινων δεξιοτήτων και θέσεων εργασίας, καθώς και στη δημιουργία θέσεων εργασίας για τους εργαζομένους που επηρεάζονται από την πράσινη μετάβαση.

Η προστασία του πληθυσμού από την ενεργειακή φτώχεια εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση στην Ελλάδα. Το ποσοστό του πληθυσμού που δεν είναι σε θέση να διατηρήσει την κατοικία του επαρκώς ζεστή μειώθηκε από 29,2 % το 2015 σε 19,2 % το 2023, αλλά εξακολουθεί να είναι διπλάσιο από τον μέσο όρο της ΕΕ (9,3 % το 2022) ([70]). Επιπλέον, ο δείκτης αυξήθηκε κατά 0,5 εκατοστιαίες μονάδες μεταξύ του 2022 και του 2023 λόγω των αυξήσεων στις τιμές της ενέργειας που προκλήθηκαν από περιορισμούς στον εφοδιασμό λόγω της πανδημίας COVID-19 και του επιθετικού πολέμου της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας, παρά τα μέτρα έκτακτης ανάγκης που εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα. Ειδικότερα, το 39,8 % του πληθυσμού που αντιμετώπιζε κίνδυνο φτώχειας (AROP) το 2023 (ΕΕ: 20,1 % το 2022) δεν ήταν σε θέση να διατηρήσουν την κατοικία τους επαρκώς ζεστή. Από την άλλη πλευρά, τον Ιανουάριο του 2023 το 41,9 % του πληθυσμού που αντιμετώπιζε κίνδυνο φτώχειας δαπάνησε σημαντικό ποσοστό του προϋπολογισμού του (πάνω από 6 %) για καύσιμα ιδιωτικών μεταφορών (ΕΕ: 37,1 %) ([71]). Η Ελλάδα ενέκρινε σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της ενεργειακής ένδειας, σκοπός του οποίου είναι η μείωση της ενεργειακής φτώχειας κατά 50 % το 2025 και κατά 75 % το 2030, σε σύγκριση με το 2016.

([69]) Έργο EMPL-JRC AMEDI+.

([70]) Η ενεργειακή φτώχεια είναι μια πολυδιάστατη έννοια. Ο δείκτης που χρησιμοποιείται επικεντρώνεται στο αποτέλεσμα της ενεργειακής φτώχειας. Υπάρχουν περαιτέρω δείκτες που είναι διαθέσιμοι στον συμβουλευτικό κόμβο για την ενεργειακή φτώχεια.

([71]) Η οικονομική προσιτότητα των καυσίμων ιδιωτικών μεταφορών αποτελεί βασική διάσταση της φτώχειας στον τομέα των μεταφορών. Ο δείκτης αναπτύχθηκε στο πλαίσιο των έργων EMPL-JRC GD-AMEDI/AMEDI+. Η μεθοδολογία εξηγείται στο έγγραφο Economic and distributional effects of higher energy prices on households in the EU (Οικονομικές και διανεμητικές επιπτώσεις των υψηλότερων τιμών ενέργειας στα νοικοκυριά στην ΕΕ).

Πίνακας Α8.1: **Βασικοί δείκτες για μια δίκαιη μετάβαση στην Ελλάδα**

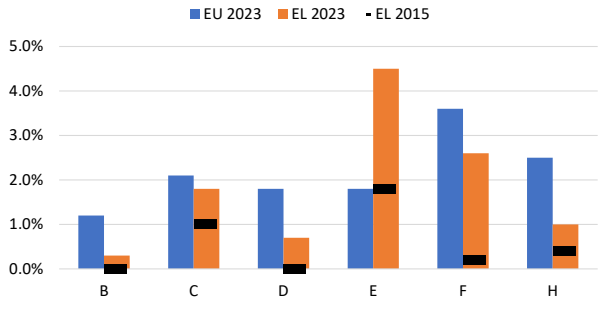
Indicator	Description	EL 2015	EL	EU
GHG per worker	Greenhouse gas emissions per worker – CO_2 equivalent tonnes	25.1	18.9 (2022)	14.3 (2022)
Employment EII	Employment share in energy-intensive industries, including mining and quarrying (NACE B), chemicals (C20), minerals (C23), metals (C24) and automotive (C29)	1.4%	1.4% (2023)	3.5% (2023)
Energy poverty	Share of the total population living in a household unable to keep its home adequately warm	29.2%	18.7% (2022)	9.3% (2022)
Transport poverty (proxy)	Estimated share of the AROP population that spends over 6% of expenditure on fuels for personal transport	37.0%	41.9% (2023)	37.1% (2023)
Carbon inequality	Ratio between the consumption footprint of the top 20% vs bottom 20% of the income distribution	1.8	1.8 (2021)	2.7 (2021)

Πηγή: Eurostat (env_ac_ainah_r2, lfsa_egan2d, ilc_mdes01), έρευνα εργατικού δυναμικού της ΕΕ (διακοπή στη χρονοσειρά το 2021), έργα EMPL-JRC GD-AMEDI/AMEDI+ και DISCO(H).

Η ατμοσφαιρική ρύπανση εξακολουθεί να αποτελεί κρίσιμο ζήτημα στην Ελλάδα, γεγονός που συνεπάγεται περιβαλλοντικές ανισότητες. Το 2021 το αποτύπωμα κατανάλωσης για το 20 % του πληθυσμού με το υψηλότερο εισόδημα ήταν κατά 1,8 φορές υψηλότερο από το αποτύπωμα του φτωχότερου 20 % ([72]) (ΕΕ: 1,8). Και για τις δύο ομάδες, το αποτύπωμα κατανάλωσης είναι υψηλότερο για τα τρόφιμα και τη στέγαση. Τα μέσα επίπεδα ατμοσφαιρικής ρύπανσης το 2021 ήταν υψηλότερα από τον μέσο όρο της ΕΕ (15,9 έναντι 11,4 μg/m^3 ΑΣ$_{2,5}$), με το 99 % του πληθυσμού να ζει σε περιοχές εκτεθειμένες σε κρίσιμα επίπεδα ατμοσφαιρικής ρύπανσης ([73]). Η κατάσταση αυτή είχε σημαντικές επιπτώσεις στην υγεία, με αντίκτυπο ιδίως στις ευάλωτες ομάδες και περίπου 10 000 πρόωρους θανάτους ετησίως ([74]).

Η Ελλάδα σημειώνει πρόοδο προς την κατεύθυνση της διασφάλισης δίκαιης μετάβασης στην κλιματική ουδετερότητα στο πλαίσιο της σύστασης του Συμβουλίου του 2022, ενώ εξακολουθεί να είναι δυνατή η ανάληψη πιο στοχευμένων δράσεων. Καταβλήθηκαν προσπάθειες για την προώθηση θέσεων εργασίας στην πράσινη οικονομία, ιδίως με την ενίσχυση της απόκτησης δεξιοτήτων που είναι σημαντικές για την πράσινη μετάβαση. Το νέο πλαίσιο διακυβέρνησης για ενεργητικές πολιτικές για την αγορά εργασίας, μεταξύ άλλων στις περιφέρειες που επηρεάζονται περισσότερο από την πράσινη μετάβαση, δεν έχει αποφέρει ακόμη τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η ανάπτυξη επικαιροποιημένων πληροφοριών και προοπτικών για την αγορά εργασίας και τις δεξιότητες μέσω του εθνικού Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών της Αγοράς Εργασίας θα συμβάλει στον προσδιορισμό και την πρόβλεψη των αναγκών σε ειδικές ανά επάγγελμα και εγκάρσιες δεξιότητες. Υπάρχει περιθώριο για την παροχή πιο στοχευμένης στήριξης της απασχόλησης με βάση τις ατομικές ανάγκες και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας σύμφωνα με τα σχέδια μετάβασης. Ταυτόχρονα, το 2023 θεσπίστηκαν για τις ΜΜΕ φορολογικές ελαφρύνσεις και εκπτώσεις δαπανών, οι οποίες συμβάλλουν στην επίτευξη των κλιματικών και περιβαλλοντικών στόχων ([75]).

Διάγραμμα Α8.2: **Ποσοστό κενών θέσεων εργασίας στους μετασχηματιζόμενους τομείς και σε ορυχεία και λατομεία**

Β — Ορυχεία και λατομεία
Γ — Μεταποίηση
Δ — Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, αερίου, ατμού και κλιματισμού
Ε — Παροχή νερού· επεξεργασία λυμάτων· διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης
ΣΤ — Κατασκευές
Η — Μεταφορά και αποθήκευση
Πηγή: Eurostat jvs_a_rate_r2.

([72]) Αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του έργου EMPL-JRC DISCO(H). Η μεθοδολογία εξηγείται στο έγγραφο Joint Research Centre, 2024. Carbon and environmental footprint inequality of household consumption in the EU (Ανισότητα αποτυπώματος άνθρακα και περιβαλλοντικού αποτυπώματος της κατανάλωσης των νοικοκυριών στην ΕΕ). JRC137520. Ο μέσος όρος της ΕΕ αναφέρεται στην ΕΕ των 27 χωρίς την Ιταλία (τα στοιχεία για το εισόδημα των νοικοκυριών δεν είναι διαθέσιμα για την Ιταλία στην HBS).

([73]) Δύο φορές υψηλότερο από τις συστάσεις των κατευθυντήριων γραμμών του ΠΟΥ για την ποιότητα του αέρα (ετήσια έκθεση 5μg/m^3).

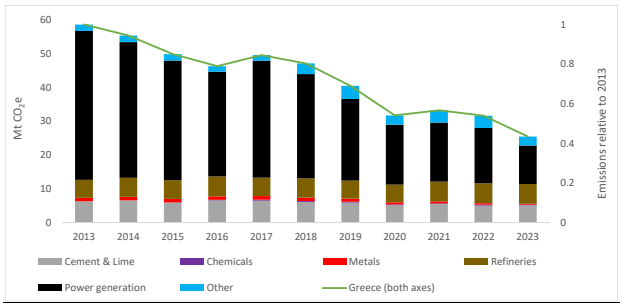
([74]) ΕΟΠ — Εκτίμηση κινδύνου για την υγεία λόγω της ποιότητας του αέρα (Air Quality Health Risk Assessment).

([75]) Με βάση την επισκόπηση παρακολούθησης της σύστασης του Συμβουλίου σχετικά με τη διασφάλιση δίκαιης μετάβασης προς την κλιματική ουδετερότητα, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2023.

Η πράσινη μετάβαση της βιομηχανίας και του δομημένου περιβάλλοντος, ιδίως η απανθρακοποίηση, η αποδοτικότητα και η κυκλικότητα των πόρων, αποτελεί βασικό παράγοντα για την τόνωση της ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας ([76]). Στο πλαίσιο αυτό, προτεραιότητες για την Ελλάδα αποτελούν η διαχείριση των αποβλήτων και η χρήση κυκλικών υλικών στη βιομηχανία και τον κατασκευαστικό τομέα.

Ο ρυθμός μετάβασης της Ελλάδας στην κυκλική οικονομία είναι ανεπαρκής για την επίτευξη των στόχων του σχεδίου δράσης για την κυκλική οικονομία, λόγω διαρθρωτικών ζητημάτων στη διαχείριση των αποβλήτων. Κατά την περίοδο μεταξύ του 2018 και του 2022, το αποτύπωμα υλικού αυξήθηκε από 12,99 σε 13,05 τόνους κατά κεφαλήν, παραμένοντας κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η συνολική κατά κεφαλήν παραγωγή αποβλήτων ήταν πολύ χαμηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ, ενώ μειώθηκε περαιτέρω μεταξύ του 2016 και του 2020 και ανήλθε σε 2,7 τόνους κατά κεφαλήν. Εξακολουθούν να υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης όσον αφορά την αξιοποίηση του δυναμικού της μετάβασης στην κυκλική οικονομία για την προώθηση της απανθρακοποίησης της ελληνικής βιομηχανίας.

Διάγραμμα Α9.1: **Εκπομπές εντός του ΣΕΔΕ ανά τομέα από το 2013**

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Στην Ελλάδα, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου που καλύπτονται από το σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών της ΕΕ (ΣΕΔΕ) παρουσιάζουν έντονη πτωτική τάση από το 2019 ([77]) και έχουν μειωθεί κατά 57 % από το 2013, κυρίως χάρη στον τομέα της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Οι εκπομπές μειώθηκαν μεταξύ του 2013 και του 2022· . Ωστόσο, στους βιομηχανικούς τομείς, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου μειώθηκαν μόλις κατά 14 % από το 2019, αφού κατέγραψαν άνοδο κατά 12 % μεταξύ του 2013 και του 2019. Το 2023 οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από τις εγκαταστάσεις του ΣΕΔΕ της Ελλάδας ήταν κατά 37 % λιγότερες απ' ό,τι το 2019 συνολικά. Το 2023 το 45 % των εκπομπών του ΣΕΔΕ της Ελλάδας προερχόταν από την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Από τις συνολικές εκπομπές όλων των βιομηχανικών τομέων, η παραγωγή τσιμέντου και ασβέστου αντιπροσώπευε το 36 %, τα διυλιστήρια το 42 %, άλλες βιομηχανίες το 19 % και η χημική βιομηχανία και η βιομηχανία μετάλλων έως και 2 % έκαστη.

Παρά τις θετικές τάσεις που διαπιστώνονται, εξακολουθούν να υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης της βιομηχανικής απόδοσης της Ελλάδας. Το ποσοστό χρήσης δευτερογενών υλικών αυξάνεται σταθερά κατά τα τελευταία έτη, με έτος κορύφωσης το 2020, και το 2022 ανήλθε σε 3,1 %. Ωστόσο, η Ελλάδα εξακολουθεί να υπολείπεται αισθητά του μέσου όρου της ΕΕ (11,5 %). Είναι ελπιδοφόρο το γεγονός ότι η απόκλιση από τον μέσο όρο της ΕΕ όσον αφορά την παραγωγικότητα των πόρων μειώθηκε και ανήλθε το 2022 σε 2,03 μονάδες αγοραστικής δύναμης ανά χιλιόγραμμο έναντι του μέσου όρου της ΕΕ που ήταν 2,45. Επιπλέον, η Ελλάδα βασίστηκε στις εισαγωγές για το 39,2 % των υλικών που χρησιμοποιήθηκαν το 2022, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που ήταν 22,4 %, γεγονός που καθιστά τη χώρα συγκριτικά πιο ευάλωτη σε διαταραχές της αλυσίδας εφοδιασμού. Η απόληψη ύδατος για μεταποιητικούς σκοπούς αντιπροσώπευε το 1,8 % της συνολικής απόληψης ύδατος το 2018. Σύμφωνα με τον πίνακα αποτελεσμάτων για την οικολογική καινοτομία του 2022, η Ελλάδα κατατάσσεται στην «ομάδα μέσων επιδόσεων», με βαθμολογία 101,6. Μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2023, η Ελλάδα είχε λάβει συνολικά 20 άδειες χρήσης του οικολογικού σήματος της ΕΕ και διέθετε 4 614 προϊόντα με το οικολογικό σήμα της ΕΕ, αριθμός που καταδεικνύει χαμηλή χρήση των

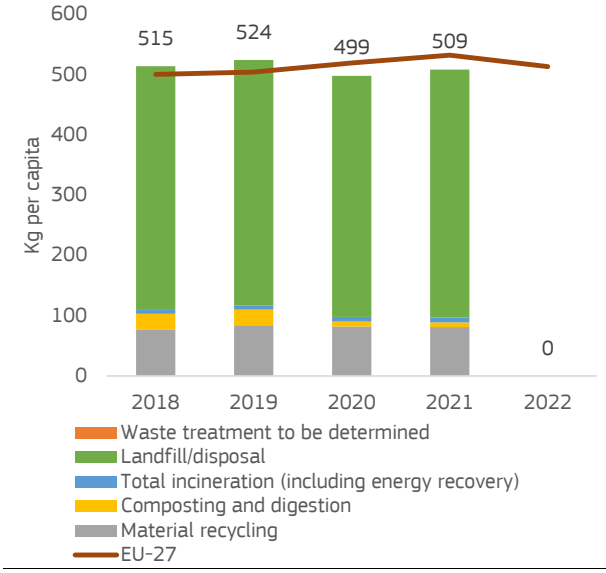
([76]) Βλ. επίσης παραρτήματα 6, 7 και 12.

([77]) Από την ανάλυση αυτή εξαιρούνται τα αεροπορικά ταξίδια. Για περισσότερες λεπτομέρειες και τις πηγές δεδομένων, βλ. Weitzel, M· van der Vorst, C. (2024), Uneven progress in reduction emissions in the EU ETS (Ανομοιογενής πρόοδος στη μείωση των εκπομπών στο ΣΕΔΕ της ΕΕ), JRC Science for policy brief, JRC138215, Κοινό Κέντρο Ερευνών.

αδειών. Ενώ ο αριθμός των προϊόντων παρουσιάζει σταθερή αύξηση κατά τα τελευταία έτη, ο αριθμός των αδειών έχει παραμείνει περίπου σταθερός, έπειτα από πτώση που σημείωσε το 2019 από 32 σε 21 άδειες.

Παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί όσον αφορά τη διαχείριση των αποβλήτων κατά την τελευταία δεκαετία, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά διαρθρωτικά προβλήματα που πρέπει να επιλυθούν. Το 2019 ανακυκλώθηκε μόνο το 21 % των αστικών αποβλήτων και θεωρείται ότι η Ελλάδα διατρέχει τον κίνδυνο να μην επιτύχει τους στόχους ανακύκλωσης για το 2020 και μετά. Το 2019 το ποσοστό ανακύκλωσης των πλαστικών συσκευασιών ανήλθε σε 37,6 %, ποσοστό που είναι χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (41,1 %). Η Ελλάδα παρουσιάζει καλύτερες επιδόσεις στην ανακύκλωση των αποβλήτων ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού: το 2021 ανακυκλώθηκε το 80,9 % του ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού, ποσοστό που ευθυγραμμίζεται σχεδόν με τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 81,1 %. Επιπροσθέτως, ο αριθμός των παράνομων χώρων υγειονομικής ταφής έχει μειωθεί σημαντικά. Ωστόσο, οι εναπομένοντες χώροι υγειονομικής ταφής αποτελούν σταθερά σημαντική πρόκληση και η Ελλάδα θα επωφεληθεί από την κατασκευή νέων εγκαταστάσεων. Επιπλέον, η καινοτομία στον τομέα των τεχνολογιών επεξεργασίας αποβλήτων χαρακτηρίζεται από βραδείς ρυθμούς, όπως καταδεικνύεται και από το γεγονός ότι το 2020 καταχωρίστηκε μόνο ένα νέο δίπλωμα ευρεσιτεχνίας για την ανακύκλωση των αποβλήτων.

Διάγραμμα Α9.2: **Επεξεργασία αστικών αποβλήτων**

Πηγή: Eurostat.

Εξακολουθούν να υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης της αποδοτικής χρήσης των πόρων της Ελλάδας στο δομημένο περιβαλλοντικό σύστημα. Το 2022 ο δείκτης οικοδομικών αδειών της Ελλάδας —με βάση το ωφέλιμο εμβαδόν δαπέδου— ανήλθε σε 238,8, /καταγράφοντας σημαντική αύξηση στις κατασκευαστικές δραστηριότητες σε σύγκριση με το 2015 ([78]). Το κατά κεφαλήν εμβαδόν δαπέδου των οικιστικών και μη οικιστικών κτιρίων της Ελλάδας αυξήθηκε κατά τα τελευταία έτη, αλλά παρέμεινε κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ το 2020 ([79]). Επιπλέον, το 2020 η Ελλάδα υπέβαλε μακροπρόθεσμη στρατηγική για την ενεργειακή ανακαίνιση στον οικοδομικό τομέα. Σκοπός της είναι η επίτευξη της απανθρακοποίησης του κτιριακού αποθέματος έως το 2050, ενώ διευκρινίζεται επίσης ότι απαιτείται εκτεταμένη ενεργειακή αναβάθμιση των παλαιότερων κτιρίων. Το εθνικό σχέδιο της Ελλάδας για την ενέργεια και το κλίμα αποσκοπεί στην ενεργειακή αναβάθμιση του 12 %–15 % των κτιρίων και/ή κτιριακών μονάδων κατά την περίοδο 2021-2030 μέσω στοχευμένων μέτρων πολιτικής. Το ελληνικό ΣΑΑ περιλαμβάνει ειδικές επενδύσεις για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των οικιστικών κτιρίων και την παροχή κινήτρων σε νοικοκυριά με οικονομικές δυσχέρειες ώστε να βελτιωθεί η

([78]) 2015=100.

([79]) Κατά κεφαλήν 34,24 m^2 έναντι του μέσου όρου της ΕΕ, που είναι 36,46 m^2 για τα οικιστικά κτίρια, και κατά κεφαλήν 14,09 m^2 έναντι του μέσου όρου της ΕΕ, που είναι 15,51 m^2 για τα μη οικιστικά κτίρια.

Πίνακας Α9.1: **Δείκτες κυκλικότητας**

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	EU-27	Latest year
Industry								
Resource productivity (purchasing power standard (PPS) per kilogram)	1.6	1.8	1.8	2.0	2.0	-	2.5	2022
Circular material use rate (%)	3.0	3.4	4.2	3.5	3.1	-	11.5	2022
Eco-innovation index (2013=100)	73.1	92.1	85.8	93.3	101.6	-	121.5	2022
Recycling of plastic packaging (%)	39.8	37.6	-	-	-	-	40.7	2021
Cost of air emissions from industry (EUR bn)	11.0	9.8	8.0	8.6	-	-	352.7	2021
Built environment								
Recovery rate from construction and demolition waste (%)	97.0	-	100.0	72.7	-	-	89.0	2020
Soil sealing index (base year = 2006)	102.4	-	-	-	-	-	103.4	2018
Non-residential floor area (m^2 per capita)	25.3	25.6	25.9	-	-	-	18.0	2020
Waste backfilled (%)	97.2	-	-	-	35.9	-	9.9	2020

Πηγή: Eurostat, Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος.

ενεργειακή τους απόδοση (πρόγραμμα «Εξοικονομώ»).

Η Ελλάδα έχει βελτιώσει επιτυχώς τα οικεία συστήματα διαχείρισης των αποβλήτων από κατασκευές και κατεδαφίσεις, αλλά η παραγωγή αποβλήτων συνεχίζει την ανοδική πορεία της. Τα κατά κεφαλήν παραγόμενα απόβλητα από δραστηριότητες κατασκευών και κατεδαφίσεων διπλασιάστηκαν μεταξύ του 2010 και του 2020, παρέμειναν όμως κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το 2020 η Ελλάδα δεν ανέφερε δραστηριότητες επίχωσης, ενώ το 35,9 % των αποβλήτων από κατασκευές χρησιμοποιήθηκαν το 2022 για επιχώσεις. Το 2020 το ποσοστό ανάκτησης της Ελλάδας ανήλθε σε 100 % και, ως εκ τούτου, επιτεύχθηκε ο στόχος της οδηγίας-πλαισίου για τα απόβλητα για το 2020, αλλά μειώθηκε σε 72,7 % το 2021. Το 2021 το 95 % του ελληνικού πληθυσμού διέθετε σύνδεση τουλάχιστον σε δευτεροβάθμια επεξεργασία λυμάτων. Μεγάλες εταιρείες στον ελληνικό κατασκευαστικό τομέα αναφέρουν κυκλικά επιχειρηματικά μοντέλα και υιοθετούν κυκλικές δραστηριότητες. Ωστόσο, οι μεγάλες εταιρείες επικεντρώνονται στην ανακυκλωσιμότητα των υλικών, με αποτέλεσμα να μη διενεργείται ολοκληρωμένη εκτίμηση των επιπτώσεών τους.

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός είναι παράγοντας καίριας σημασίας για τη διασφάλιση μιας ανθεκτικής και ανταγωνιστικής οικονομίας. Σύμφωνα με το πρόγραμμα πολιτικής για την ψηφιακή δεκαετία, και ιδίως με τους στόχους του εν λόγω προγράμματος για τον ψηφιακό μετασχηματισμό έως το 2030, το παρόν παράρτημα περιγράφει τις επιδόσεις της Ελλάδας όσον αφορά τις ψηφιακές δεξιότητες, τις ψηφιακές υποδομές / ψηφιακή συνδεσιμότητα και την ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων και των δημόσιων υπηρεσιών. Κατά περίπτωση, αναφέρεται στην πρόοδο που έχει σημειωθεί όσον αφορά την υλοποίηση του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ). Η Ελλάδα διαθέτει το 22,1 % του συνολικού προϋπολογισμού του ΣΑΑ στον ψηφιακό τομέα (7,77 δισ. EUR) ([80]). Στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής διατίθενται επιπλέον 2,7 δισ. EUR (13 % της συνολικής χρηματοδότησης της χώρας από την πολιτική συνοχής) για τον ψηφιακό μετασχηματισμό της χώρας ([81]).

Το πρόγραμμα πολιτικής για την ψηφιακή δεκαετία καθορίζει την πορεία για τον επιτυχημένο ψηφιακό μετασχηματισμό της ΕΕ έως το 2030. Ο εθνικός χάρτης πορείας της Ελλάδας περιγράφει τις δράσεις που προτίθεται να αναλάβει η χώρα για την επίτευξη των στόχων και των επιδιώξεων σε εθνικό επίπεδο. Στην πρώτη έκθεση για την κατάσταση της ψηφιακής δεκαετίας επισημαίνεται η ανάγκη επίσπευσης και εμβάθυνσης των συλλογικών προσπαθειών για την επίτευξη των επιδιώξεων και των στόχων σε επίπεδο ΕΕ ([82]). Μεταξύ άλλων, ένας πληθυσμός με ψηφιακές δεξιότητες αυξάνει την ανάπτυξη και την υιοθέτηση ψηφιακών τεχνολογιών και οδηγεί σε αύξηση της παραγωγικότητας και σε νέα επιχειρηματικά μοντέλα. Οδηγεί επίσης σε υψηλότερο ποσοστό ένταξης και συμμετοχής σ' ένα περιβάλλον που διαμορφώνεται ολοένα και περισσότερο από τον ψηφιακό μετασχηματισμό ([83]). Το σύνολο των ψηφιακών τεχνολογιών, υποδομών και εργαλείων διαδραματίζουν ρόλο στην αντιμετώπιση των υφιστάμενων διαρθρωτικών προκλήσεων, συμπεριλαμβανομένων των στρατηγικών εξαρτήσεων, της κυβερνοασφάλειας και της κλιματικής αλλαγής.

Η εντατικοποίηση των προσπαθειών για την ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων εξακολουθεί να αποτελεί προτεραιότητα για την Ελλάδα. Λίγο περισσότερο από το ήμισυ του πληθυσμού ηλικίας μεταξύ 16 και 74 ετών διαθέτει τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες, κοντά στον μέσο όρο της ΕΕ, αλλά παραμένει στάσιμο από το 2021. Το ποσοστό των ατόμων που απασχολούνται ως ειδικοί σε θέματα ΤΠΕ εξακολουθεί να είναι πολύ χαμηλό σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Η Ελλάδα έχει αρχίσει να εφαρμόζει μέτρα του ΣΑΑ που αναμένεται να συμβάλουν στην ανάπτυξη των ψηφιακών δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού· για παράδειγμα, έχουν ολοκληρωθεί προγράμματα κατάρτισης στον τομέα των ψηφιακών δεξιοτήτων, των πράσινων δεξιοτήτων και των χρηματοοικονομικών γνώσεων για τουλάχιστον 150 000 συμμετέχοντες.

Όσον αφορά τις ψηφιακές υποδομές / τη συνδεσιμότητα, η κάλυψη σταθερού δικτύου πολύ υψηλής χωρητικότητας (VHCN) εξακολουθεί να αυξάνεται σημαντικά, με μέση ετήσια αύξηση 37,9 %, πολύ πάνω από τη μέση ετήσια αύξηση της ΕΕ (7,4 %). Ωστόσο, το ποσοστό των νοικοκυριών που διέθεταν κάλυψη VHCN το 2023 παρέμεινε χαμηλό σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Αντιθέτως, η συνολική κάλυψη 5G υπερβαίνει τον μέσο όρο της ΕΕ, παρουσιάζοντας σημαντική αύξηση από το 2022. Η Ελλάδα πρωτοστατεί στη διάθεση των πρωτοπόρων ζωνών 5G, με πολύ υψηλή βαθμολογία (99 %) για τον εν λόγω δείκτη (μέσος όρος της ΕΕ 73 %). Το 2023, στο πλαίσιο του ΣΑΑ, η Ελλάδα δρομολόγησε έργο

([80]) Το ποσοστό των χρηματοδοτικών κονδυλίων που συμβάλλουν στην επίτευξη ψηφιακών στόχων υπολογίστηκε με βάση το παράρτημα VII του κανονισμού για τον μηχανισμό ανάκαμψης και ανθεκτικότητας.

([81]) Το ποσό αυτό περιλαμβάνει το σύνολο των επενδύσεων που αποσκοπούν ειδικά στον ψηφιακό μετασχηματισμό ή συμβάλλουν σημαντικά σ' αυτόν κατά την περίοδο προγραμματισμού 2021-2027 της πολιτικής συνοχής. Οι πηγές χρηματοδότησης είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο+ και το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης.

([82]) Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2023): Έκθεση του 2023 σχετικά με την κατάσταση της ψηφιακής δεκαετίας, Έκθεση για την κατάσταση της Ψηφιακής Δεκαετίας 2023 | Διαμόρφωση του ψηφιακού μέλλοντος της Ευρώπης (europa.eu).

([83]) Βλ. για παράδειγμα, ΟΟΣΑ (2019): OECD Economic Outlook, Digitalisation and productivity: A story of complementarities (Οικονομικές προοπτικές του ΟΟΣΑ, Ψηφιοποίηση και παραγωγικότητα: παραδείγματα συμπληρωματικότητας) Οικονομικές προοπτικές του ΟΟΣΑ, τόμος 2019, τεύχος 1 | Ηλεκτρονική βιβλιοθήκη του ΟΟΣΑ (oecd-ilibrary.org), και ΟΟΣΑ (2019): Going Digital: Shaping Policies, Improving Lives — Summary (Ψηφιακή μετάβαση: Χάραξη πολιτικών, βελτίωση της ζωής — Συνοπτική παρουσίαση), https://www.oecd.org/digital/going-digital-synthesis-summary.pdf.

για την προώθηση της εγκατάστασης υποδομών οπτικών ινών σε κτίρια.

Οι ψηφιακές τεχνολογίες ενσωματώνονται με αργούς ρυθμούς στις επιχειρηματικές δραστηριότητες. Το 43 % των ΜΜΕ έχουν βασικό επίπεδο ψηφιακής έντασης. Μολονότι η βαθμολογία αυτή δείχνει ελαφρά πρόοδο (ήτοι μέση ετήσια αύξηση 5,7 %), παραμένει χαμηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ (58 %). Όσον αφορά την υιοθέτηση προηγμένων ψηφιακών τεχνολογιών, οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα παρουσιάζουν επίσης χαμηλότερη βαθμολογία από τον μέσο όρο της ΕΕ (55 %) για τις τρεις τεχνολογίες που παρακολουθούνται στο πλαίσιο της ψηφιακής δεκαετίας (ήτοι υπηρεσίες υπολογιστικού νέφους, μαζικά δεδομένα και τεχνητή νοημοσύνη), καθώς μόνο το 34 % των επιχειρήσεων χρησιμοποιεί τουλάχιστον μία από τις εν λόγω τεχνολογίες. Στο πλαίσιο του ΣΑΑ, η υλοποίηση του έργου που δρομολογήθηκε το 2022 προκειμένου να συμβάλει στην ψηφιακή μετάβαση των ΜΜΕ σημειώνει πρόοδο. Το 2022 το 5,6 % των επιχειρήσεων στην Ελλάδα ανέφεραν διακοπή των υπηρεσιών ΤΠΕ λόγω κυβερνοεπιθέσεων (π.χ. επιθέσεις λυτρισμικού ή επιθέσεις άρνησης παροχής υπηρεσίας). Κατά το ίδιο έτος, το 6,9 % των επιχειρήσεων ανέπτυξαν ή επανεξέτασαν την πολιτική τους για την ασφάλεια των ΤΠΕ εντός των προηγούμενων 12 μηνών.

Η Ελλάδα εξακολουθεί να επιδεικνύει ισχυρή δέσμευση για τον ψηφιακό μετασχηματισμό των δημόσιων υπηρεσιών της και έχει σημειώσει μάλιστα ουσιαστική πρόοδο όσον αφορά τη μεταφορά των δημόσιων υπηρεσιών στο διαδίκτυο. Τα αποτελέσματα δεν αντικατοπτρίζονται ακόμη πλήρως στον δείκτη που αφορά τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες για τους πολίτες, οι επιδόσεις του οποίου υπολείπονται ακόμα του μέσου όρου της ΕΕ, αλλά ο δείκτης των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών για τις επιχειρήσεις είναι υψηλότερος από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το 2023 το ποσοστό των χρηστών της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στην Ελλάδα ήταν υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (80 % έναντι 75 %). Στο πλαίσιο των μέτρων του ΣΑΑ, η Ελλάδα υλοποιεί επί του παρόντος ένα μεγάλο έργο που αποσκοπεί στον εκσυγχρονισμό των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών, μέσω της υπό εξέλιξη ψηφιοποίησης βασικών αρχείων και συναφών υπηρεσιών, για τη μείωση του χρόνου που απαιτείται όσον αφορά την παροχή υπηρεσιών σε πολίτες και επιχειρήσεις. Όσον αφορά την πρόσβαση σε ηλεκτρονικά μητρώα υγείας, η Ελλάδα κατατάσσεται κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ στον σύνθετο δείκτη.

Πίνακας A10.1: **Βασικοί στόχοι για την ψηφιακή δεκαετία που παρακολουθούνται με δείκτες του δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας**

	Greece			EU	Digital Decade target by 2030
	2022	2023	2024	2024	(EU)
Digital skills					
At least basic digital skills	**52%**	**52%**	**52%**	**56%**	**80%**
% individuals	2021	2021	2023	2023	2030
ICT specialists ([1])	**2.4%**	**2.5%**	**2.4%**	**4.8%**	**20 million**
% individuals in employment aged 15-74	2021	2022	2023	2023	2030
Digital infrastructure/connectivity					
Fixed very high capacity network (VHCN) coverage	**20%**	**28%**	**38%**	**79%**	**100%**
% households	2021	2022	2023	2023	2030
Fibre to the premises (FTTP) coverage ([2])	**20%**	**28%**	**38%**	**64%**	**-**
% households	2021	2022	2023	2023	
Overall 5G coverage	**66%**	**86%**	**98%**	**89%**	**100%**
% populated areas	2021	2022	2023	2023	2030
Digitalisation of businesses					
SMEs with at least a basic level of digital intensity	**39%**	**NA**	**43%**	**58%**	**90%**
% SMEs	2021		2023	2023	2030
Data analytics	**NA**	**NA**	**25%**	**33%**	**-**
% enterprises			2023	2023	
Cloud	**15%**	**15%**	**18%**	**39%**	**-**
% enterprises	2021	2021	2023	2023	
Artificial intelligence	**3%**	**3%**	**4%**	**8%**	**-**
% enterprises	2021	2021	2023	2023	
AI or cloud or data analytics ([3])	**NA**	**NA**	**34%**	**55%**	**75%**
% enterprises			2023	2023	2030
Digitalisation of public services					
Digital public services for citizens	**52**	**65**	**76**	**79**	**100**
Score (0 to 100)	2021	2022	2023	2023	2030
Digital public services for businesses	**48**	**74**	**86**	**85**	**100**
Score (0 to 100)	2021	2022	2023	2023	2030
Access to e-health records	**NA**	**61**	**74**	**79**	**100**
Score (0 to 100)		2022	2023	2023	2030

(1) Ο στόχος των 20 εκατομμυρίων αντιπροσωπεύει περίπου το 10 % της συνολικής απασχόλησης.
(2) Ο δείκτης κάλυψης με δίκτυο οπτικής ίνας μέχρι τον χώρο του χρήστη περιλαμβάνεται χωριστά, καθώς η αξιολόγησή του θα παρακολουθείται επίσης χωριστά και θα λαμβάνεται υπόψη κατά την ερμηνεία των δεδομένων κάλυψης VHCN κατά την ψηφιακή δεκαετία.
(3) Τουλάχιστον το 75 % των επιχειρήσεων της ΕΕ χρησιμοποιούν ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα, ανάλογα με τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες: i) υπηρεσίες υπολογιστικού νέφους· ii) μαζικά δεδομένα· iii) τεχνητή νοημοσύνη.

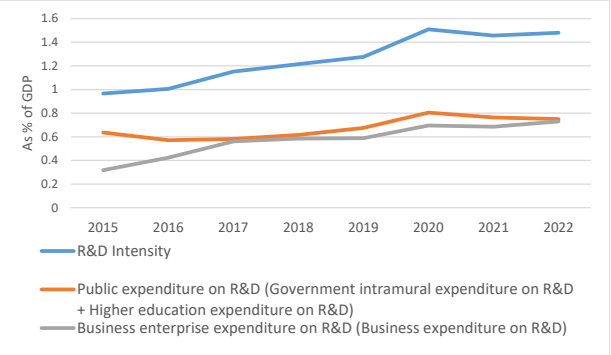
Πηγή: Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας.

Το παρόν παράρτημα παρέχει μια γενική επισκόπηση των επιδόσεων του συστήματος έρευνας και καινοτομίας της Ελλάδας, το οποίο είναι απαραίτητο για την επίτευξη της διττής μετάβασης και για τη διασφάλιση μακροπρόθεσμης ανταγωνιστικότητας.

Η Ελλάδα επιδεικνύει «μέτριες επιδόσεις στον τομέα της καινοτομίας», με ποσοστό επιδόσεων που ανέρχεται στο 79,5 % του μέσου όρου της ΕΕ. Σύμφωνα με την έκδοση του 2023 του ευρωπαϊκού πίνακα αποτελεσμάτων για την καινοτομία ([84]), οι επιδόσεις της Ελλάδας αυξάνονται με ταχύτερους ρυθμούς από τις αντίστοιχες επιδόσεις της ΕΕ. Μολονότι το χάσμα επιδόσεων της χώρας έναντι της ΕΕ μειώνεται, οι συνολικές επιδόσεις της Ελλάδας στον τομέα της καινοτομίας εξακολουθούν να υπολείπονται του μέσου όρου της ΕΕ.

Παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειωθεί κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες, το 2022 η ένταση της έρευνας και ανάπτυξης ([85]) ήταν 1,48 %, ποσοστό σημαντικά χαμηλότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (2,24 %) ([86]). Το 2011 οι ακαθάριστες δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη (GERD) ανήλθαν στο 0,68 % του ΑΕΠ (1 391 εκατ. EUR)· το 2022 αυξήθηκαν στο 1,48 % του ΑΕΠ και σχεδόν διπλασιάστηκαν σε όρους απόλυτων δαπανών (3 085 εκατ. EUR) ([87]). Σε αντίθεση με τις δημόσιες δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη, οι οποίες υπερέβησαν τον μέσο όρο της ΕΕ (0,75 % έναντι 0,73 %) το 2022, οι δαπάνες των επιχειρήσεων για έρευνα και ανάπτυξη, ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ, εξακολούθησαν να παρουσιάζουν σημαντική υστέρηση (0,73 % έναντι 1,48 % το 2022). Το σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ) της Ελλάδας συμβάλλει περαιτέρω στην προώθηση δαπανών για έρευνα και ανάπτυξη, π.χ. μέσω επενδύσεων σε υποδομές ερευνητικών κέντρων και σε προγράμματα βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας. Οι επενδύσεις αυτές συμπληρώνονται από την επικείμενη εθνική στρατηγική έρευνας, τεχνολογικής ανάπτυξης και καινοτομίας, η οποία παρέχει στρατηγικές προτεραιότητες για επενδύσεις. Στο μέλλον, θα είναι σημαντικό να δίνεται διαρκής έμφαση στην αξιολόγηση των επιδόσεων ([88]) των ιδρυμάτων που διεξάγουν έρευνα, ώστε να ενισχυθεί περαιτέρω η ποιότητα των αποτελεσμάτων της έρευνας και να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα των επενδύσεων σε έρευνα και ανάπτυξη ([89]).

Διάγραμμα A11.1:**Δαπάνες για Ε&Α ως ποσοστό του ΑΕΠ, 2015-2022**

Πηγή: Eurostat. 2023.

Επιπλέον, πρέπει να διασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των επενδύσεων σε έρευνα και ανάπτυξη από το ΣΑΑ υπό το πρίσμα του στόχου του 1,81 % όσον αφορά τις δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη που περιγράφεται στο εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων 2020 ([90]). Αυτό είναι σημαντικό και λόγω των συνεχιζόμενων περιφερειακών

([84]) Ευρωπαϊκός πίνακας αποτελεσμάτων για την καινοτομία (EIS) για το 2023, προφίλ χώρας: Ελλάδα: https://ec.europa.eu/assets/rtd/eis/2023/ec_rtd_eis-country-profile-el.pdf. Ο ευρωπαϊκός πίνακας αποτελεσμάτων για την καινοτομία παρέχει συγκριτική ανάλυση των επιδόσεων καινοτομίας στις χώρες της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων των σχετικών πλεονεκτημάτων και αδυναμιών των εθνικών συστημάτων καινοτομίας (σε σύγκριση και με τον μέσο όρο της ΕΕ).

([85]) Ορίζεται ως οι ακαθάριστες εγχώριες δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη ως ποσοστό του ΑΕΠ.

([86]) Ευρωπαϊκός στόχος αναφοράς για την ένταση της έρευνας και ανάπτυξης: 3 %.

([87]) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/rd_e_gerdtot/default/table?lang=en.

([88]) Αυτό περιγράφεται, για παράδειγμα, εδώ: https://alogedu.files.wordpress.com/2020/11/pissarides-growth_plan_2020-11-23_1021.pdf.

([89]) Όπως μετράται, για παράδειγμα, σε επιστημονικές δημοσιεύσεις της χώρας που συγκαταλέγονται στο κορυφαίο 10 % των επιστημονικών δημοσιεύσεων που αναφέρονται συχνότερα παγκοσμίως ως ποσοστό (%) του συνόλου των επιστημονικών δημοσιεύσεων της χώρας.

([90]) https://commission.europa.eu/content/2020-european-semester-national-reform-programmes-and-stabilityconvergence-programmes_el.

ανισοτήτων όσον αφορά τις επιδόσεις στον τομέα της έρευνας ([91]), δεδομένου ότι η περιφέρεια Αττικής αντιπροσωπεύει το 59,2 % των δημόσιων δαπανών για έρευνα και ανάπτυξη στην Ελλάδα (2020) και κυριαρχεί σε επιστημονικές δημοσιεύσεις υψηλού αντικτύπου ([92]).

Μολονότι οι δεσμοί μεταξύ του επιστημονικού και του επιχειρηματικού κόσμου έχουν βελτιωθεί, απαιτούνται συνεχείς προσπάθειες για τον μετασχηματισμό της Ελλάδας σε οικονομία έντασης γνώσης. Το 2022 ο αριθμός των επιστημονικών συνδημοσιεύσεων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα ως ποσοστό των συνολικών δημοσιεύσεων (8,8 %) ήταν υψηλότερος από τον μέσο όρο της ΕΕ (7,6 %). Παρότι οι δημόσιες δαπάνες για έρευνα και καινοτομία που χρηματοδοτούνται από επιχειρήσεις (σε εθνικό επίπεδο) ως ποσοστό του ΑΕΠ εξακολουθούν να υπολείπονται του μέσου όρου της ΕΕ, παρουσιάζουν ανοδική τάση (0,042 το 2020 έναντι 0,047 το 2021). Η επένδυση «Ερευνώ – Δημιουργώ – Καινοτομώ» στο πλαίσιο του ΣΑΑ θα παράσχει περαιτέρω στήριξη στη συνεργατική έρευνα. Βελτιώσεις μπορούν να επιτευχθούν με την εξασφάλιση της αναγκαίας ερευνητικής υποδομής και τεχνογνωσίας για την παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών και στήριξης της καινοτομίας σε επιχειρήσεις, ιδίως σε ΜΜΕ. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα έλαβε τη στήριξη από τον μηχανισμό υποστήριξης πολιτικής του προγράμματος «Ορίζων Ευρώπη» ([93]) σε δύο διαδοχικούς κύκλους για τη στήριξη της αναθεώρησης του εθνικού οδικού χάρτη ερευνητικών υποδομών για την περίοδο προγραμματισμού 2021-2027, διασφαλίζοντας έτσι τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά του και προάγοντας την επιστημονική αριστεία και τη συνεργατική έρευνα, σύμφωνα με τη στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης της περιόδου 2021-2027 ([94]).

([91]) Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. παράρτημα 17.

([92]) https://metrics.ekt.gr/regions.

([93]) https://ec.europa.eu/research-and-innovation/en/statistics/policy-support-facility/psf-open/support-greece-implementation-psf-country-recommendations.

([94]) https://gsri.gov.gr/ethniki-stratigiki-exypnis-exeidikefsis-2021-2027/.

Πίνακας A11.1: **Βασικοί δείκτες καινοτομίας**

Greece	2010	2015	2020	2021	2022	EU average (1)
Key indicators						
R&D intensity (GERD as % of GDP)	0.60	0. 97	1.51	1.46	1.48	2.24
Public expenditure on R&D as % of GDP	0.36	0.64	0.80	0.76	0.75	0.73
Business enterprise expenditure on R&D (BERD) as % of GDP	0.24	0.32	0.70	0.69	0.73	1.48
Quality of the R&I system						
Scientific publications of the country within the top 10% most cited publications worldwide as % of total publications of the country	8.5	9.1	8.92	:	:	9.6
Patent Cooperation Treaty (PCT) patent applications per billion GDP (in PPS)	0.4	0.5	0.62	:	:	3.4
Academia-business cooperation						
Public-private scientific co-publications as % of total publications	5.5	7.3	8.6	8.4	8.8	7.6
Public expenditure on R&D financed by business enterprise (national) as % of GDP	:	0.040	0.042	0.047	:	0.054
Human capital and skills availability						
New graduates in science & engineering per thousand pop. aged 25-34	10.9	13.4	14.2	17.1	:	16.9
Public support for business enterprise expenditure on R&D (BERD)						
Total public sector support for BERD as % of GDP	:	0.049	0.132	0.156	:	0.204
R&D tax incentives: foregone revenues as % of GDP	0.003	0.005	0.029	0.029	:	0.104
Green innovation						
Share of environment-related patents in total patent applications filed under PCT (%)	20.3	11.2	12.9	:	:	14.7
Finance for innovation and economic renewal						
Venture capital (market statistics) as % of GDP	0.008	0.010	0.015	0.021	0.026	0.085

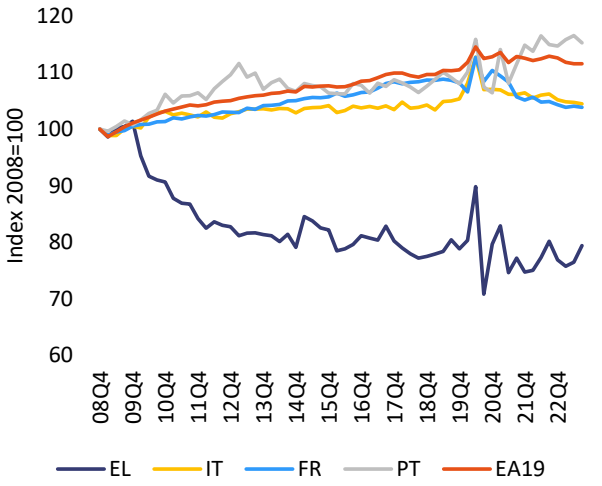
(1) Μέσος όρος της ΕΕ για το τελευταίο διαθέσιμο έτος ή για το έτος με τον υψηλότερο αριθμό στοιχείων ανά χώρα.
Πηγή: Eurostat, ΟΟΣΑ, ΓΔ JRC, Science-Metrix (βάση δεδομένων Scopus και βάση δεδομένων του ΕΓΔΕ για τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας), InvestEU.

Η Ελλάδα δεν έχει αναπτύξει ακόμη το δυναμικό της στον τομέα της καινοτομίας. Η δημιουργία καινοτομίας εξακολουθεί να παρουσιάζει υστέρηση, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στα αποτελέσματα της καινοτομίας, καθώς κατατίθενται 0,62 % αιτήσεις διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ανά δισεκατομμύριο ΑΕΠ σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 4,9 % (για το 2020). Η προστιθέμενη αξία στον τομέα της μεταποίησης μεσαίας και υψηλής τεχνολογίας στην Ελλάδα ως ποσοστό της συνολικής προστιθέμενης αξίας ανέρχεται σε 1,36 % σε σύγκριση με το 6,26 % του μέσου όρου της ΕΕ ([95]). Οι αδυναμίες αυτές οφείλονται στις σχετικά χαμηλές δαπάνες των ΜΜΕ για έρευνα και ανάπτυξη (0,26 % του ΑΕΠ έναντι 0,34 % του ΑΕΠ που είναι ο μέσος όρος της ΕΕ) και στο σχετικά χαμηλό επίπεδο επιχειρηματικών κεφαλαίων (0,026 % του ΑΕΠ έναντι 0,085 % του ΑΕΠ που είναι ο μέσος όρος της ΕΕ). Στήριξη στους τομείς αυτούς παρέχεται από διάφορα προγράμματα στήριξης, όπως το «Elevate Greece» για την προώθηση νεοφυών επιχειρήσεων ή μια επένδυση στο πλαίσιο του ΣΑΑ για ΜΜΕ που κατέχουν σήματα ποιότητας «Σφραγίδας Αριστείας» του προγράμματος «Ορίζων 2020». Οι επενδύσεις στο πλαίσιο του ΣΑΑ στηρίζουν την υψηλότερη αξιοποίηση της έρευνας και καινοτομίας, αλλά η αντιμετώπιση των περιφερειακών ανισοτήτων εξακολουθεί να αποτελεί βασική πρόκληση. Για τον σκοπό αυτό, η πολιτική συνοχής θα βοηθήσει την Ελλάδα να διορθώσει τις κύριες περιφερειακές ανισορροπίες, δίνοντας προτεραιότητα στις επενδύσεις σε τομείς με περιφερειακά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, οι οποίοι εντοπίζονται κατά τη διαδικασία επιχειρηματικής ανακάλυψης (EDP) σε κάθε περιφέρεια.

([95]) Eurostat.

Η αύξηση της παραγωγικότητας στην Ελλάδα υπερβαίνει τον μέσο όρο της ΕΕ, ωστόσο το επίπεδο παραγωγικότητας συγκαταλέγεται στα χαμηλότερα επίπεδα της ΕΕ. Η πραγματική παραγωγικότητα της εργασίας ανά απασχολούμενο ανακάμπτει από το 2020. Το 2022, υπερέβη την αύξηση της παραγωγικότητας στην ΕΕ, σημειώνοντας άνοδο της τάξης του 3 % (έναντι 1,4 % στην ΕΕ). Ταυτόχρονα ανακάμπτει και η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής. Αυτό μπορεί να αποδοθεί κυρίως στη βελτίωση της χρησιμοποίησης του εργατικού δυναμικού μέσω της αύξησης του μέσου όρου των δεδουλευμένων ωρών, καθώς οι άνθρωποι επιστρέφουν στην εργασία τους μετά την έξαρση της νόσου COVID-19, και στη μείωση της ανεργίας ([96]). Ωστόσο, η ενίσχυση της κεφαλαιακής έντασης (επένδυση περισσότερων κεφαλαίων ανά εργαζόμενο) είχε αρνητική συμβολή στην εξέλιξη της παραγωγικότητας κατά τα τελευταία έτη. Πιο πρόσφατα στοιχεία δείχνουν ότι η αύξηση της παραγωγικότητας ήταν χαμηλότερη το 2023, αλλά διατήρησε το θετικό της πρόσημο (1 %) σε σύγκριση με την ΕΕ (– 0,8 %) ([97]). Ωστόσο, εξακολουθεί να υπάρχει σημαντικό και συνεχιζόμενο χάσμα μεταξύ της ελληνικής ωριαίας παραγωγικότητας σε μονάδες αγοραστικής δύναμης και της αντίστοιχης παραγωγικότητας της ΕΕ, δεδομένου ότι το 2023 η παραγωγικότητα της Ελλάδας ανήλθε στο 57,4 % του μέσου όρου της ΕΕ ([98]).

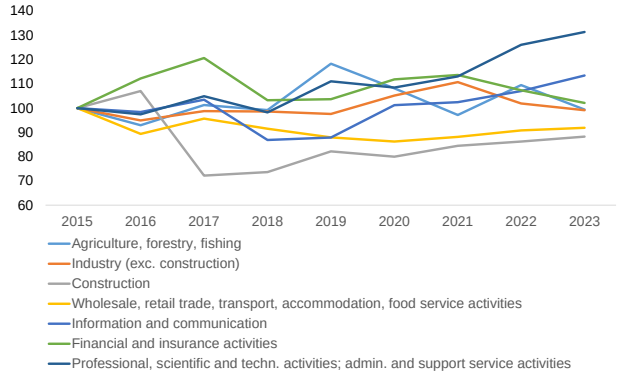
Διάγραμμα A12.1:**Παραγωγικότητα της εργασίας, σε δεδουλευμένες ώρες, σύνολο της οικονομίας**

Πηγή: Eurostat.

Σε τομεακό επίπεδο, η μεγαλύτερη αύξηση της παραγωγικότητας καταγράφηκε κυρίως στον τομέα της μεταποίησης και ακολούθησαν οι τομείς των υπηρεσιών, με εξαίρεση τις τουριστικές δραστηριότητες. Στην ελληνική οικονομία επήλθαν σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές, ιδίως μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση και την κρίση χρέους, οι οποίες ευνόησαν τη συνολική αύξηση της παραγωγικότητας. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι οι εξελίξεις στην παραγωγικότητα ήταν μάλλον υποτονικές στον τομέα του τουρισμού από το 2015, ο εν λόγω τομέας παρουσίασε ανάπτυξη από πλευράς ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (ΑΠΑ). Η κύρια πρόοδος της παραγωγικότητας στην ελληνική οικονομία καταγράφηκε στις επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, μολονότι το 2023 οι εν λόγω δραστηριότητες αντιπροσώπευαν μόνο το 5,6 % της ΑΠΑ.

Διάγραμμα A12.2:**Παραγωγικότητα εργασίας ανά τομέα**

Πηγή: Eurostat.

([96]) Εθνικό Συμβούλιο Παραγωγικότητας της Ελλάδας (2023). Ετήσια έκθεση 2023.

([97]) Φθινοπωρινές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

([98]) Level_vs_growth_prodd — Βάση δεδομένων Ameco.

Η βιομηχανία (πλην των κατασκευών) στην Ελλάδα έχει μικρό μερίδιο ΑΠΑ, το οποίο ανέρχεται σε 15,9 %, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 20,6 %. Στη βιομηχανία, ο μεταποιητικός τομέας παράγει μόνο το 10,2 % της ΑΠΑ σε σύγκριση με το 16,7 % κατά μέσο όρο στην ΕΕ. Ωστόσο, πρόκειται για τομέα ο οποίος διατήρησε την παραγωγικότητά του με την πάροδο των ετών και έχει συγκλίνει προς το μέσο επίπεδο παραγωγικότητας της εργασίας στην ΕΕ ([99]). Οι δραστηριότητες έντασης γνώσης και υψηλής τεχνολογίας αντιπροσωπεύουν το 14 % της ΑΠΑ στον μεταποιητικό τομέα, αν και μόνο το 5 % των τελικών εξαγωγών είναι προϊόντα υψηλής τεχνολογίας. Λόγω αυτού του χαμηλού ποσοστού, η Ελλάδα κατέχει την τελευταία θέση μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Θετικό είναι το γεγονός ότι ο τομέας προσελκύει ολοένα και περισσότερες επενδύσεις και ότι οι εξαγωγές έχουν υπερδιπλασιαστεί από το 2017 ([100]).

Κυρίαρχη θέση στην ελληνική οικονομία κατέχουν οι τουριστικές δραστηριότητες υψηλής έντασης εργατικού δυναμικού. Οι δραστηριότητες χονδρικού και λιανικού εμπορίου, μεταφορών και υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, οι οποίες συνδέονται με τις τουριστικές δραστηριότητες και τις δραστηριότητες επιβατικών μεταφορών, αποτελούν τους σημαντικότερους τομείς στης ελληνικής οικονομίας και το 2023 αντιπροσώπευαν ποσοστό της τάξης του 27,4 % της ΑΠΑ ([101]). Ταυτόχρονα, ο τουριστικός τομέας συγκαταλέγεται στους μεγαλύτερους εργοδότες, σε αντίθεση με τις άλλες χώρες στις οποίες ο τουρισμός διαδραματίζει σημαντικό ρόλο (Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία, Γαλλία), αλλά το ποσοστό απασχόλησης είναι χαμηλότερο ([102]). Ο εκσυγχρονισμός του τομέα, μέσω επενδύσεων στην ψηφιοποίηση και τις πράσινες τεχνολογίες, θα μπορούσε να βελτιώσει την παραγωγικότητα.

Το πολύ χαμηλό επίπεδο των συνολικών επενδύσεων στην Ελλάδα αποτελεί τροχοπέδη για την αύξηση της παραγωγικότητας. Το 2023 ([103]) οι καθαρές δημόσιες επενδύσεις αυξήθηκαν σημαντικά (0,68 % του ΑΕΠ και 55 % του μέσου όρου της ΕΕ), ενώ οι καθαρές ιδιωτικές επενδύσεις εξακολουθούν να συγκαταλέγονται στα χαμηλότερα ποσοστά της ΕΕ (-0,14 % του ΑΕΠ και 3,7 % του μέσου όρου της ΕΕ) (βλ. πίνακα A12.1). Μολονότι οι δημόσιες και οι ιδιωτικές επενδύσεις βρίσκονται σε τροχιά ανόδου από το 2019, τα εν λόγω χαμηλά επίπεδα δεν επιτρέπουν να επέλθουν βελτιώσεις στην παραγωγικότητα. Η Ελλάδα κατατάσσεται μεταξύ των τελευταίων θέσεων στην ΕΕ όσον αφορά τον 5ετή μέσο όρο των ιδιωτικών επενδύσεων ([104]). Αξιοσημείωτη διαφορά παρατηρείται λόγω της υλοποίησης του ελληνικού σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ), χάρη στην τονωτική επίδραση της ενωσιακής χρηματοδότησης. Η Ελλάδα έχει το υψηλότερο ΣΑΑ ως ποσοστό του ΑΕΠ (16,7 % του ΑΕΠ του 2019), και το ΣΑΑ στηρίζει ήδη την οικονομική ανάκαμψη.

Η ελληνική οικονομία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την εισαγωγή επενδυτικών αγαθών, γεγονός που καθιστά τις επιχειρήσεις ευάλωτες σε διαταραχές της αλυσίδας εφοδιασμού και σε απρόβλεπτες εξελίξεις των τιμών παραγωγού. Παρότι διαπιστώνεται κάποια χαλάρωση της πίεσης στις τιμές παραγωγού σε σύγκριση με το 2022, οι ελληνικές επιχειρήσεις εξαρτώνται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές κεφαλαιουχικών αγαθών και από τις εξωτερικές αγορές όταν επενδύουν σε νέες ικανότητες. Σύμφωνα με την Έρευνα Επενδύσεων της ΕΤΕπ, περίπου το 68 % των ελληνικών επιχειρήσεων έκριναν ότι η διαταραχή της εφοδιαστικής και των μεταφορών αποτελούν τα κύρια εμπόδια για τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές ([105]).

Μολονότι το ενεργειακό μείγμα της Ελλάδας εξακολουθεί να εξαρτάται από τα ορυκτά καύσιμα, η ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας της χώρας υπερβαίνει είναι πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το 2022 η Ελλάδα εξακολουθούσε να εξαρτάται κατά 82 % από τα ορυκτά καύσιμα ([106]). Η ικανότητα

([99]) Eurostat.

([100])Τράπεζα της Ελλάδος.

([101])Μεταξύ των χωρών της ΕΕ, η Ελλάδα παρουσιάζει το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό στις δραστηριότητες αυτές, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat.

([102])Eurostat.

([103])Φθινοπωρινές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

([104])Eurostat sdg_08_11

([105])EIB Investment Survey 2023 — Greece overview (Έρευνα Επενδύσεων της ΕΤΕπ για το 2023 — Επισκόπηση στην Ελλάδα).

([106])Total energy supply by sources, IEA (Συνολικός ενεργειακός εφοδιασμός ανά πηγή, ΔΟΕ).

παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές στην Ελλάδα υπερβαίνει τον μέσο όρο της ΕΕ (56,6 % έναντι 53 % το 2022). Το 37,5 % του ΣΑΑ προορίζεται ειδικά για μέτρα που στηρίζουν τους κλιματικούς στόχους και η δανειακή διευκόλυνση χρησιμοποιήθηκε για την ανάπτυξη αρκετών φωτοβολταϊκών πάρκων το 2023. Το κεφάλαιο για το REPowerEU που εγκρίθηκε τον Δεκέμβριο του 2023 περιλαμβάνει επτά μεταρρυθμίσεις για τη στήριξη της απανθρακοποίησης, της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και των ανανεώσιμων αερίων (υδρογόνο και βιομεθάνιο) (βλ. παράρτημα 7).

Η Ελλάδα θα μπορούσε να επωφεληθεί περαιτέρω από τα πλεονεκτήματα της ενιαίας αγοράς. Πρόκειται για μία από τις χώρες της ΕΕ με τον χαμηλότερο βαθμό ενσωμάτωσης στην ενιαία αγορά, καθώς ο μέσος όρος των εισαγωγών και των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών αντιπροσώπευε το 2022 μόλις το 21,9 % του ΑΕΠ (έναντι 46 % που ήταν ο μέσος όρος της ΕΕ). Από τον πίνακα αποτελεσμάτων της ενιαίας αγοράς προκύπτει ότι υπάρχει περιθώριο βελτίωσης ως προς την εφαρμογή του δικαίου της ενιαίας αγοράς ([107]). Οι επιδόσεις της Ελλάδας είναι πολύ ικανοποιητικές όσον αφορά τη μεταφορά των οδηγιών της ΕΕ στο εθνικό δίκαιο, καθώς το οικείο έλλειμμα μεταφοράς είναι μόλις 0,3 % και κατατάσσεται στην 4η θέση σε σύνολο 27 κρατών μελών (έναντι 0,7 % που είναι ο μέσος όρος της ΕΕ). Επίσης, κατατάσσεται στην 8η θέση όσον αφορά τη συμμόρφωση, με ποσοστό εσφαλμένης μεταφοράς οδηγιών μόλις 0,9 % (έναντι 1,1 % που είναι ο μέσος όρος της ΕΕ). Ωστόσο, η Ελλάδα κατατάσσεται στην τελευταία θέση ως προς τον χρόνο που απαιτείται για τη μεταφορά των οδηγιών στο εθνικό δίκαιο. Κατάφερε να επιλύσει μόνο το 59 % των υποθέσεων SOLVIT (79) που διεκπεραίωσε ως επικεφαλής κέντρο, ποσοστό πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (88,3 %). Οι περισσότερες από τις ανεπίλυτες υποθέσεις οφείλονται στο συστημικό ζήτημα των καθυστερήσεων στην πιστοποίηση των περιόδων ασφάλισης και στην καθυστερημένη καταβολή των συντάξεων. Ενδεικτικά, το ποσοστό επίλυσης χωρίς τις εν λόγω υποθέσεις θα ανερχόταν σε 89,3 %.

Η Ελλάδα παρουσιάζει έλλειψη δυναμισμού στο επιχειρηματικό περιβάλλον. Η Ελλάδα παρουσιάζει δείκτη αποχωρήσεων 5,3 %, ο οποίος είναι από τους χαμηλότερους στην ΕΕ ([108]). Αυτή η έλλειψη δυναμισμού μπορεί εν μέρει να αποδοθεί στην οικονομική της δομή, στην οποία κατέχουν κυρίαρχη θέση οι πολύ μικρές επιχειρήσεις (το 46,6 % των ατόμων στην Ελλάδα απασχολούνται σε πολύ μικρές επιχειρήσεις, έναντι 29,4 % στην ΕΕ το 2022), και η οποία καθιστά δυσκολότερη την προσαρμογή, π.χ., στις νέες τεχνολογίες και την αναβάθμιση των δεξιοτήτων. Μολονότι η μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης συνεχίζεται, κυρίως στο πλαίσιο του ΣΑΑ, η αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης εξακολουθεί να θεωρείται λιγότερο αποδοτική από τον μέσο όρο της ΕΕ (βλ. παράρτημα 13), αντίληψη που συνιστά επιβαρυντικό παράγοντα για το επιχειρηματικό περιβάλλον.

Η δέσμη των διαφόρων μέτρων που θεσπίστηκαν για την παροχή συνδρομής στους καταναλωτές κατά τη διάρκεια της κρίσης του κόστους διαβίωσης θα μπορούσε να επαναξιολογηθεί. Το 2020, ενόψει της πανδημίας, ελήφθησαν διάφορα έκτακτα μέτρα για τη σταθεροποίηση των τιμών των τροφίμων και των τιμών άλλων προϊόντων που θεωρούνται βασικά από το Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων. Έκτοτε, τα μέτρα αυτά επεκτείνονται (αύξηση του αριθμού των κωδικών των σχετικών προϊόντων) και παρατείνονται (για 6 μήνες κάθε φορά). Σε αντίθεση με ορισμένα από τα εν λόγω μέτρα τα οποία φαίνεται να έχουν συμβάλει στη μείωση της ασύμμετρης πληροφόρησης για τους καταναλωτές (ιστότοπος για τη σύγκριση των τιμών) και στη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών καταναλωτή, ο αντίκτυπος που έχουν κάποια άλλα μέτρα στις τιμές, τον ανταγωνισμό και την αλυσίδα εφοδιασμού θα μπορούσε να επαναξιολογηθεί, δεδομένου ότι θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε στρεβλώσεις της αγοράς και να επισύρουν αρνητικές συνέπειες για τους καταναλωτές.

([107])Πίνακας αποτελεσμάτων της ενιαίας αγοράς 2024.

([108]) Ως δείκτης αποχωρήσεων των επιχειρήσεων νοείται το άθροισμα του ποσοστού γέννησης και του ποσοστού θανάτου όλων των ενεργών εταιρειών με 10 ή περισσότερους εργαζομένους, εξαιρουμένων των εταιρειών χαρτοφυλακίου. Γέννηση επιχείρησης υπάρχει όταν μια επιχείρηση (π.χ. μια εταιρεία) ξεκινά από το μηδέν και προβαίνει σε έναρξη δραστηριοτήτων, γεγονός που ισοδυναμεί με τη δημιουργία ενός συνδυασμού συντελεστών παραγωγής, υπό τον όρο ότι δεν εμπλέκεται στο γεγονός άλλη επιχείρηση. Θάνατος επιχείρησης είναι η διακοπή μιας επιχείρησης, γεγονός που ισοδυναμεί με τη διάλυση ενός συνδυασμού συντελεστών παραγωγής, υπό τον όρο ότι δεν εμπλέκεται στο γεγονός άλλη επιχείρηση. Οι θάνατοι επιχειρήσεων δεν περιλαμβάνουν: διαγραφές από τον πληθυσμό ενεργών επιχειρήσεων λόγω συγχώνευσης, εξαγοράς, διάλυσης ή αναδιάρθρωσης επιχειρήσεων.

Η φορολογική αστάθεια και οι κανονιστικές ρυθμίσεις για τις επιχειρήσεις θέτουν υπό αμφισβήτηση την ομαλή λειτουργία του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Σύμφωνα με την κατάταξη ανταγωνιστικότητας του IMD για το 2023 ([109]), η Ελλάδα έχει σημειώσει βελτίωση από το 2019. Ωστόσο, το 81 % των εταιρειών εξακολουθεί να χαρακτηρίζει τις κανονιστικές ρυθμίσεις για τις επιχειρήσεις ως μακροπρόθεσμους φραγμούς στις επενδύσεις, ενώ το 89 % εκτιμά ότι ένας άλλος φραγμός είναι και η αβεβαιότητα σχετικά με το μέλλον. Πλεονεκτήματα θεωρούνται το υψηλό μορφωτικό επίπεδο, το ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, ο δυναμισμός της οικονομίας, η ανταγωνιστικότητα του κόστους και η ανοικτή και θετική στάση. Ωστόσο, οι ελληνικές εταιρείες είναι πολύ λιγότερο πεπεισμένες από τον μέσο όρο της ΕΕ ότι η νομοθεσία και τα δικαστήρια προστατεύουν τις επενδύσεις τους (28 % έναντι του μέσου όρου της ΕΕ που είναι 54 %) ([110]). Το 60 % των ερωτηθέντων επενδυτών αναφέρουν ως κύριο λόγο ανησυχίας τους στην Ελλάδα τις *συχνές αλλαγές στη νομοθεσία ή προβληματισμούς σχετικά με την ποιότητα της νομοθετικής διαδικασίας*. Το νομικό σύστημα θεωρείται ότι δεν είναι αρκετά αποτελεσματικό και ότι δεν παρέχει επαρκή προστασία όσον αφορά τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, ενώ ανεπαρκής κρίνεται και η επιβολή της νομοθεσίας. Μολονότι τα επίπεδα φορολογίας είναι αρκετά χαμηλά, οι συχνές αλλαγές και η αβεβαιότητα που περιβάλλει τις φορολογικές κανονιστικές ρυθμίσεις καθιστούν το φορολογικό σύστημα τροχοπέδη στην ανάπτυξη των επιχειρήσεων. Στο πλαίσιο του ΣΑΑ περιλαμβάνονται βασικές μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση των κανονιστικών ρυθμίσεων και του δικαστικού συστήματος, καθώς και για τη διευκόλυνση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, και κυρίως η μεταρρύθμιση του Ελληνικού Κτηματολογίου. Με τη μεταρρύθμιση αυτή, αναμένεται να παρέχεται ασφάλεια δικαίου σχετικά με τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και να προωθηθούν οι ιδιωτικές επενδύσεις.

Ο ελληνικός πληθυσμός έχει υψηλό μορφωτικό επίπεδο, ωστόσο η Ελλάδα φέρει τη χαμηλότερη βαθμολογία στην ΕΕ όσον αφορά τον δείκτη αντιστοίχισης δεξιοτήτων, ενώ καθοδική είναι και η πορεία των επιπέδων εκπαίδευσης. Το 2022 το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν 30,5 % (ελαφρώς υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ που ήταν 30,2 %), αλλά τα αποτελέσματά τους από το Πρόγραμμα Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών (PISA) του ΟΟΣΑ έχουν επιδεινωθεί από το 2012, καθώς το ποσοστό χαμηλών επιδόσεων των σπουδαστών σε βασικές δεξιότητες αποτελούσε ένα από τα υψηλότερα ποσοστά της ΕΕ το 2022 και στους τρεις τομείς που εξετάστηκαν (βλ. παράρτημα 15). Μια τέτοια μείωση όσον αφορά τις βασικές δεξιότητες ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα και την κοινωνική συνοχή της χώρας.

Οι επιδόσεις της Ελλάδας στον τομέα της καινοτομίας είναι μέτριες σύμφωνα με τον πίνακα αποτελεσμάτων του 2023 για την καινοτομία. Ο πληθυσμός με τριτοβάθμια εκπαίδευση υπερβαίνει τον μέσο όρο της ΕΕ (118,5 %), αλλά οι πτυχιούχοι που είναι κάτοχοι διδακτορικού τίτλου αποτελούν μόλις το 70,3 % του μέσου όρου της ΕΕ. Οι συνολικές επιδόσεις στον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης αυξάνονται με ταχύτερους ρυθμούς απ' ό,τι οι αντίστοιχες επιδόσεις της ΕΕ (8,5 %). Το χάσμα επιδόσεων της χώρας έναντι της ΕΕ μειώνεται. Οι επενδύσεις των επιχειρήσεων στον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης αυξήθηκαν κατά 23,1 μονάδες από το 2016, αλλά παραμένουν στο 70,5 % των επιδόσεων της ΕΕ ([111]) (βλ. παράρτημα 11).

Μολονότι κατά τα τελευταία έτη έχουν επέλθει σημαντικές μεταρρυθμίσεις, το ελληνικό σύστημα δημόσιων συμβάσεων παρουσιάζει ορισμένες ελλείψεις, ιδίως όσον αφορά τον περιορισμένο ανταγωνισμό. Η χώρα καταγράφει το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό διαδικασιών με μία μόνο προσφορά στην ΕΕ (50 % το 2023) και η τάση αυτή έχει αυξηθεί σε σύγκριση με τα τελευταία έτη. Επιπλέον, το 2023 δεν ανατέθηκε η σύμβαση στο 17 % των διαδικασιών σύναψης δημόσιων συμβάσεων. Ένας ακόμη ανασταλτικός παράγοντας για τον ανταγωνισμό είναι το χαμηλό ποσοστό χρήσης κριτηρίων με βάση την ποιότητα, δεδομένου ότι το 85 % των συμβάσεων ανατίθενται με βάση τη χαμηλότερη τιμή. Επίσης, η περίοδος λήψης αποφάσεων για την ανάθεση συμβάσεων, παρά την

([109]) World Competitiveness Ranking 2023 — IMD Business School for management and leadership courses (Κατάταξη παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας για το 2023 — Διεθνές Ινστιτούτο Ανάπτυξης Διοίκησης Επιχειρήσεων, Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων για προγράμματα σπουδών διοικητικών και ηγετικών στελεχών).

([110]) Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης 2024

([111]) Ευρωπαϊκός πίνακας αποτελεσμάτων για την καινοτομία.

ελαφρά μείωση που σημειώθηκε το 2023 σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, δεν παρουσιάζει σημαντική βελτίωση και εξακολουθεί να είναι η μεγαλύτερη στην ΕΕ ([112]). Οι σχετικές επενδύσεις και μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο του ΣΑΑ, οι οποίες περιλαμβάνουν την επαγγελματοποίηση του εργατικού δυναμικού στον τομέα των δημόσιων συμβάσεων, την περαιτέρω ψηφιοποίηση των δημόσιων συμβάσεων και την εφαρμογή της εθνικής στρατηγικής για τις δημόσιες συμβάσεις, αναμένεται να αντιμετωπίσουν τις σχετικές ελλείψεις.

Η πρόσβαση σε χρηματοδότηση εξακολουθεί να είναι δυσχερής για τις επιχειρήσεις, ιδίως για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ), αλλά η βελτίωση της Ελλάδας στο επίπεδο της «επενδυτικής βαθμίδας» διανοίγει νέες προοπτικές. Σύμφωνα με την έρευνα του 2023 σχετικά με την πρόσβαση των επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση (SAFE), το 76,8 % των ΜΜΕ έλαβαν το σύνολο ή το μεγαλύτερο μέρος αυτών που ζήτησαν ως τραπεζικά δάνεια, ποσοστό που αποτελεί σημαντική αύξηση κατά τα τελευταία έτη ([113]). Για το 9,9 % των εταιρειών καταγράφηκε άρνηση χορήγησης ή απόρριψη του δανείου, ποσοστό που εξακολουθεί να υπερβαίνει τον μέσο όρο της ΕΕ (8,7 %). Περίπου το 20 % των ελληνικών εταιρειών βασίζεται σε επιχορηγήσεις για χρηματοδότηση, ποσοστό που υπερβαίνει τον μέσο όρο της ΕΕ (16 %) ([114]). Η βελτίωση της αξιολόγησης της χώρας το 2023 όσον αφορά την απόδοση των επενδύσεων —η οποία επιβεβαιώθηκε από τέσσερις οργανισμούς αξιολόγησης— μπορεί να προσελκύσει περισσότερα κεφάλαια και μεγαλύτερη χρηματοδότηση και να διευκολύνει τον δανεισμό. Η αναβάθμιση αυτή έχει εξομοιώσει το κόστος δανεισμού με εκείνο που καταγράφεται σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ για τις μη χρηματοδοτικές εταιρείες. Ορισμένες μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο του ΣΑΑ αποσκοπούν στη διευκόλυνση της πρόσβασης σε χρηματοδότηση, αλλά δεν έχουν πραγματοποιηθεί ακόμη μετρήσεις του αντικτύπου τους (βλ. επίσης παράρτημα 18).

Η συστηματική καθυστέρηση στις πληρωμές επηρεάζει τη ρευστότητα των επιχειρήσεων. Το 2023 το 57 % των ελληνικών εταιρειών δήλωσε ότι αντιμετώπισαν προβλήματα λόγω καθυστερήσεων πληρωμών από ιδιωτικούς ή δημόσιους φορείς κατά το τελευταίο εξάμηνο, έναντι του μέσου όρου της ΕΕ που ήταν 48,7 % (βλ. πίνακα A12.1). Η κατάσταση αυτή είναι ιδιαίτερα προβληματική στον τομέα της υγείας.

Η πρόσβαση σε ορισμένα νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα και η άσκησή τους εξακολουθούν να είναι περιορισμένες, γεγονός που μπορεί να είναι επιζήμιο για ένα δυναμικό επιχειρηματικό περιβάλλον. Ειδικότερα οι αρχιτέκτονες, οι πολιτικοί μηχανικοί, οι σύμβουλοι σε θέματα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, οι ξεναγοί, οι δικηγόροι και οι λογιστές είναι επαγγέλματα που ρυθμίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό από τον μέσο όρο της ΕΕ ([115]). Οι δικηγόροι στην Ελλάδα υπόκεινται σε περιορισμούς όσον αφορά τη νομική μορφή της επιχείρησής τους, ενώ θεωρείται ασυμβίβαστη η άσκηση ορισμένων άλλων δραστηριοτήτων από δικηγόρο. Αυτό θα μπορούσε να επηρεάσει τις δυνατότητες του εν λόγω τομέα να καινοτομεί και να αναπτύσσει ψηφιακές λύσεις και νέα επιχειρηματικά μοντέλα. Σύμφωνα με τις ελληνικές αρχές, το επάγγελμα του συμβούλου σε θέματα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας έχει ανοίξει ελαφρώς από το 2019, ενώ το πρόγραμμα κατάρτισης ξεναγών έχει γίνει ταχύρρυθμο (2 μήνες). Όσον αφορά τους πολιτικούς μηχανικούς, υπάρχουν διάφορες κατηγορίες δραστηριοτήτων, ενώ απαιτείται πρόσθετη άδεια για την εκτέλεση δημόσιων έργων ή μελετών. Οι περιορισμοί αυτοί επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα της παροχής υπηρεσιών. Επίσης, οι συμβολαιογράφοι υπόκεινται σε αυστηρότερη ρύθμιση σε σύγκριση με πολλές άλλες χώρες του ΟΟΣΑ, όπως προκύπτει από το σημείωμα του ΟΟΣΑ σχετικά με τη ρύθμιση της αγοράς προϊόντων ([116]). Μια πιο αναλογική προσέγγιση όσον αφορά τη ρύθμιση των επαγγελμάτων αυτών θα καθιστούσε τους αντίστοιχους τομείς πιο ανταγωνιστικούς.

([112]) Access to public procurement | Single Market Scoreboard (europa.eu) (Πρόσβαση σε δημόσιες συμβάσεις | Πίνακας αποτελεσμάτων της ενιαίας αγοράς).

([113]) Έρευνα SAFE.

([114]) EIB Investment Survey — European Union Overview (Έρευνα Επενδύσεων της ΕΤΕπ για το 2023 — Επισκόπηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση).

([115]) Ανακοίνωση σχετικά με απολογισμό και επικαιροποίηση των συστάσεων μεταρρύθμισης για την κανονιστική ρύθμιση των επαγγελματικών υπηρεσιών [COM(2021) 385].

([116]) 2018 Product Market Regulation Country Note: Greece by OECD — Issuu (Ανά χώρα σημείωμα του ΟΟΣΑ σχετικά με τη ρύθμιση της αγοράς προϊόντων για το 2018: Ελλάδα — Issuu).

Η Ελλάδα έχει φτάσει στο στάδιο της τεχνικής ετοιμότητας για την ενιαία αγορά / διασυνοριακή ανταλλαγή πληροφοριών, του τεχνικού συστήματος «μόνον άπαξ» ([117]), πριν από την έναρξη των πρώτων συναλλαγών της στο πλαίσιο του τεχνικού συστήματος «μόνον άπαξ». Στο πλαίσιο του κανονισμού για την ενιαία ψηφιακή θύρα ([118]), το σύστημα θα καταστήσει δυνατή την αυτοματοποιημένη διασυνοριακή ανταλλαγή δικαιολογητικών μεταξύ των αρμόδιων αρχών, βελτιώνοντας έτσι την επιγραμμική πρόσβαση σε πληροφορίες, διοικητικές διαδικασίες και υποστήριξη εντός της ΕΕ. Η ένταξη των ελληνικών αρμόδιων αρχών είναι καίριας σημασίας για την ομαλή λειτουργία του συστήματος και τη μείωση της διοικητικής επιβάρυνσης.

([117])Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1724.

([118])Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2022/1463.

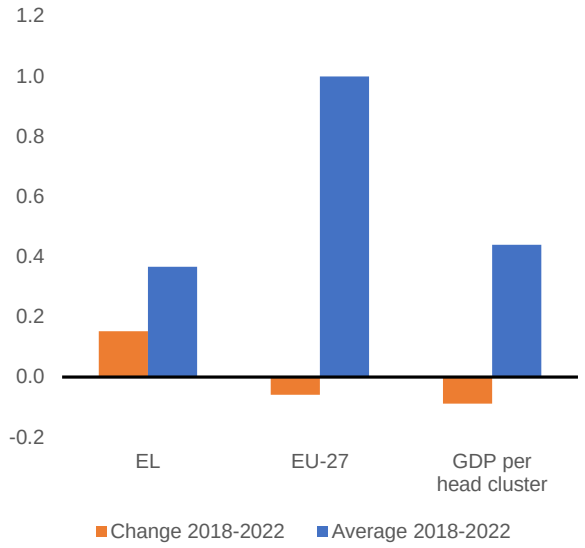
Πίνακας A12.1: **Βιομηχανία και ενιαία αγορά**

Greece							
POLICY AREA	**INDICATOR NAME**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**EU27 average***
HEADLINE INDICATORS							
Economic Structure	Net Private investment, level of private capital stock, net of depreciation, % GDP[1]	-2,9	-3,1	-1,4	-0,2	-0,1	**3,8**
	Net Public investment, level of public capital stock, net of depreciation, % GDP[1]	-1,1	-0,8	-0,1	0,3	0,7	**1,2**
Cost competitiveness	Real labour productivity per person in industry (% yoy)[2]	-0,4	1,3	9,9	-7,8	-2	**-1,24**
	Nominal unit labour cost in industry (% yoy)[2]	2,6	-3,4	-6,1	12,5	7,1	**9,83**
SINGLE MARKET							
Single Market integration	EU Trade integration, % (Average intra-EU imports + average intra EU exports)/GDP[2]	17,8	16,4	20,2	23,1	21,9	**42,9**
Compliance	Transposition deficit, % of all directives not transposed[3]	0,8	1	1,8	0,4	0,3	**0,7**
	Conformity deficit, % of all directives transposed incorrectly[3]	1	1,1	1,5	1,3	0,9	**1,1**
	SOLVIT, % resolution rate per country[3]	87,5	90,4	15,4	44,1	59,0	**88,3**
	Number of pending infringement proceedings[3]	33	44	49	46	44	**25,9**
Restrictions	EEA Services Trade Restrictiveness Index[4]	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	**0,05**
Public procurement	Single bids, % of total contractors[3]	40	42	40	48	50	**28,6**
	Direct Awards, %[3]	0	1	1	1	1	**8,1**
ECONOMIC STRUCTURE							
Shortages	Material Shortage (industry), firms facing constraints, %[5]	5,9	4,8	9,3	12,3	7,3	**17,2**
	Labour Shortage using survey data (industry), firms facing constraints, %[5]	4,3	4,3	6,2	8,8	14,8	**23,3**
	Vacancy rate (business economy), % of vacant posts to all available ones (vacant + occupied)[2]	0,725	0,5	0,7	1,3	2,0	**2,5**
Strategic dependencies	Concentration in selected raw materials, Import concentration index based on a basket of critical raw materials[6]	0,13	0,13	0,13	0,12	0,22	**0,22**
	Installed renewables electricity capacity, % of total electricity produced[2]	48,0	52,1	56,3	56,6	-	**53**
BUSINESS ENVIRONMENT - SMEs							
Investment obstacles	Impact of regulation on long-term investment, % of firms reporting business regulation as major obstacle[7]	86,3	59,3	58,4	51,0	52,0	**22,2**
Business demography	Bankruptcies, Index (2015=100)[2]	-	-	-	-	-	**105,6**
	Business registrations, Index (2015=100)[2]	-	-	-	-	-	**120,2**
Late payments	Payment gap - corporates B2B, difference in days between offered and actual payment[8]	-	16	13	13	15	**15**
	Payment gap - public sector, difference in days between offered and actual payment[8]	-	15	12	13	13	**16**
	Share of SMEs experiencing late payments in past 6 months, %[9]	62,0	63,6	54,9	52,3	57,0	**48,7**
Access to finance	EIF Access to finance index - Loan, Composite: SME external financing over last 6 months, index values between 0 and 1[10]	0,21	0,20	0,13	0,22	-	**0,49**
	EIF Access to finance index - Equity, Composite: VC/GDP, IPO/GDP, SMEs using equity, index values between 0 and 1[10]	0,08	0,09	0,12	0,11	-	**0,17**

Πηγή: (1) AMECO, (2) Eurostat, (3) Πίνακας αποτελεσμάτων της ενιαίας αγοράς, (4) ΟΟΣΑ, (5) ECFIN BCS, (6) COMEXT και υπολογισμοί της Επιτροπής, (7) Έρευνα Επενδύσεων της ΕΤΕπ, (8) Έκθεση πληρωμών της Intrum, (9) Έρευνα SAFE, (10) EIF SME Access to Finance Index (Δείκτης του ΕΤΕ για την πρόσβαση των ΜΜΕ σε χρηματοδότηση).
* Υπολογισμοί της Επιτροπής για τον μέσο όρο της ΕΕ των 27

Η δημόσια διοίκηση της Ελλάδας είναι απαραίτητη για την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, ιδίως με τη διαμόρφωση των συνθηκών για τη διττή μετάβαση και τη δημιουργία ευνοϊκού επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Η αντίληψη όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης συνέχισε να παρουσιάζει βελτίωση, αλλά εξακολουθεί να υπολείπεται του μέσου όρου της ΕΕ. Το σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ) επικαιροποιήθηκε πρόσφατα, ώστε να συμπεριληφθούν μεταρρυθμίσεις στην πολυεπίπεδη διακυβέρνηση, την ψηφιοποίηση και την καταπολέμηση της διαφθοράς, τις δεξιότητες των δημόσιων υπαλλήλων και τις δημόσιες συμβάσεις στον τομέα των μεταφορών (βλ. παράρτημα 12). Η Ελλάδα έχει θέσει σε εφαρμογή μέτρα για τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας από τη δημόσια διοίκηση της χώρας ([119]).

Διάγραμμα A13.1:**Αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης**

Μέση τιμή κατά την περίοδο 2018-2022 και μεταβολή κατά την περίοδο 2018-2022.
Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ δείχνει τον αριθμητικό μέσο όρο του δείκτη αποτελεσματικότητας της κυβέρνησης για την ομάδα των χωρών της ΕΕ που ανήκουν στην ίδια ομάδα κατά κεφαλήν ΑΕΠ με την Ελλάδα (οι χώρες της ΕΕ κατατάσσονται ως προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ τους και ταξινομούνται σε τρεις ισομεγέθεις ομάδες).
Πηγή: Worldwide Governance Indicators (Παγκόσμιοι Δείκτες Διακυβέρνησης).

Η Ελλάδα έχει ενισχύσει τον συντονισμό και την παρακολούθηση των πρωτοβουλιών πολιτικής, ενώ εξακολουθούν να υφίστανται προκλήσεις όσον αφορά την ποιότητα της νομοθετικής διαδικασίας, μεταξύ άλλων σε διαβούλευση με τα ενδιαφερόμενα μέρη. Η χρήση διαδικασιών επείγοντος στο πλαίσιο της νομοθετικής διαδικασίας έχει μειωθεί σημαντικά. Ωστόσο, εξακολουθούν να μη δημοσιεύονται τα πλήρη νομοσχέδια για δημόσια διαβούλευση. Στο πλαίσιο του ΣΑΑ, η Ελλάδα καταβάλλει προσπάθειες για τη βελτίωση της χρήσης αποδεικτικών στοιχείων κατά τη χάραξη πολιτικής και την αύξηση της ικανότητας ανάλυσης πολιτικής και σύνταξης νομικών κειμένων. Μια νέα γραμματεία για τη στρατηγική προοπτικής διερεύνησης (Foresight) στην Προεδρία της Κυβέρνησης θα στηρίξει τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό. Ο ρόλος και η ικανότητα των ανεξάρτητων αρχών της Ελλάδας, συμπεριλαμβανομένων των ρυθμιστικών αρχών της αγοράς, αποτελούν επί του παρόντος αντικείμενο επανεξέτασης.

Η Ελλάδα συνεχίζει να επενδύει στις δεξιότητες των υπαλλήλων της δημόσιας διοίκησης. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό εάν ληφθεί υπόψη το χαμηλό επίπεδο συμμετοχής στην εκπαίδευση ενηλίκων και το σχετικά χαμηλό ποσοστό επαγγελμάτων υψηλής ειδίκευσης στη δημόσια διοίκηση (διάγραμμα A13.2). Το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης δρομολόγησε προγράμματα επανειδίκευσης και αναβάθμισης των δεξιοτήτων. Η διαχείριση των ανθρώπινων πόρων θα ενισχυθεί με νέο σύστημα ΤΠ. Επιπλέον, ένα ολοκληρωμένο σύστημα δεξιοτήτων και κινήτρων αναμένεται να συμβάλει στην αύξηση της παραγωγικότητας των δημόσιων υπηρεσιών και στην ανάπτυξη συστήματος στοχοθεσίας για τους δημόσιους υπαλλήλους (νόμος 4940/2022). Σε συνέχεια της επιτυχούς έκβασης ενός πιλοτικού έργου, βρίσκεται επί του παρόντος σε εξέλιξη η δημιουργία μόνιμου συστήματος πριμοδοτήσεων στο πλαίσιο του ΣΑΑ. Ο νόμος 5062/2023 καθορίζει τις διαδικασίες και τα κριτήρια επιλογής και διορισμού διοικήσεων φορέων του δημοσίου τομέα. Ένας εθνικός γραπτός διαγωνισμός για την πρόσληψη νέων υπαλλήλων του δημόσιου τομέα προσέλκυσε περισσότερους από 100 000 υποψηφίους.

Η Ελλάδα σημειώνει πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή της στρατηγικής της για την ψηφιοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών. Μολονότι οι επιδόσεις της εξακολουθούν να υπολείπονται του μέσου όρου της ΕΕ, το 2023 η συνολική βαθμολογία του δείκτη αναφοράς για την

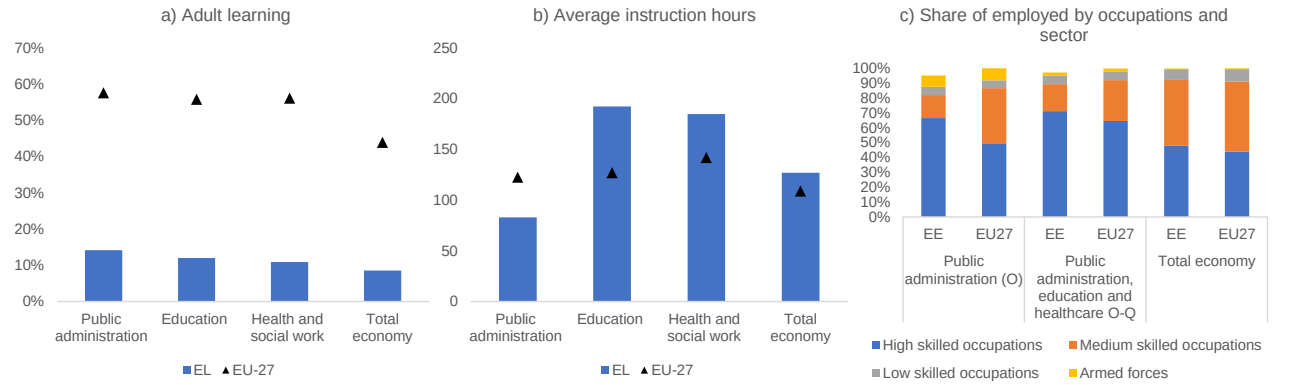
([119])Υπουργείο Ενέργειας, Υπουργικό Διάταγμα ΥΠΕΝ/ΔΕΠΕΑ/68315/502 της 2.7.2022.

ηλεκτρονική διακυβέρνηση αυξήθηκε σε 68,1, από 60,3 το 2022 (πίνακας A13.1).

Το 2023 θεσπίστηκε νέο σύστημα πολυεπίπεδης διακυβέρνησης (νόμος 5013/2023), **το οποίο δεν έχει τεθεί ακόμη σε εφαρμογή**. Το σύστημα αυτό αποτελεί μέρος μιας μεταρρύθμισης στο πλαίσιο του ΣΑΑ για τη βελτίωση της κατανομής αρμοδιοτήτων και του συντονισμού μεταξύ των διαφόρων επιπέδων της δημόσιας διοίκησης. Ένα πληροφοριακό σύστημα, υπό τη διαχείριση του Υπουργείου Εσωτερικών, θα συμβάλει στην παρακολούθηση των ρόλων των φορέων του δημόσιου τομέα.

Έχουν καταβληθεί προσπάθειες για την ενίσχυση του προγραμματισμού των δημόσιων επενδύσεων στο πλαίσιο του ΣΑΑ. Το εθνικό σχέδιο ανάπτυξης, το οποίο δρομολογήθηκε το 2021, καθορίζει τους κανόνες για την ανάπτυξη έργων που χρηματοδοτούνται αποκλειστικά από εθνικά κονδύλια και συμπληρώνει τον προγραμματισμό για επενδύσεις που συγχρηματοδοτούνται από την ΕΕ. Το σχέδιο συμβάλλει στην ενσωμάτωση στόχων από κάθε επίπεδο διακυβέρνησης και πηγή χρηματοδότησης, στην εξασφάλιση μεγαλύτερης συνοχής, στην αποφυγή αλληλεπικαλύψεων και στη διευκόλυνση της στρατηγικής ευθυγράμμισης. Η υλοποίηση του σχεδίου θα υποστηρίζεται από ενιαίο σύστημα παρακολούθησης και ελέγχου για όλα τα προγράμματα και τα έργα.

Διάγραμμα A13.2:**Εκπαίδευση ενηλίκων. α) Ποσοστό συμμετοχής σε εκπαίδευση και κατάρτιση που σχετίζεται με την εργασία και χρηματοδοτείται από τον εργοδότη (αριστερή πλευρά)· β) μέσος όρος ωρών διδασκαλίας των συμμετεχόντων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση ανά τομέα (κέντρο)· γ) ποσοστό απασχολουμένων ανά επάγγελμα και ανά τομέα (δεξιά πλευρά)**

(1) Στοιχεία του 2022. Διάγραμμα γ: υψηλό: κατηγορίες 1-3 της Διεθνούς Ταξινόμησης Επαγγελμάτων (ISCO)· μεσαίο: ISCO 4-8· χαμηλό: ISCO 9.

Πηγή: Eurostat, Έρευνα για την εκπαίδευση ενηλίκων 2022 (διαγράμματα α και β) και έρευνα εργατικού δυναμικού, στοιχεία του 2023 (διάγραμμα γ).

Πίνακας A13.1: **Δείκτες για τη δημόσια διοίκηση**

EL	Indicator ([1])	2019	2020	2021	2022	2023	EU-27([2])
E-government and open government data							
1	Share of internet users within the last year that used a public authority website or app	n/a	n/a	n/a	80.5	79.7	75.0
2	E-government benchmark overall score ([3])	n/a	52.2	52.3	60.4	68.1	75.8
3	Open data and portal maturity index	0.7	0.9	0.8	0.6	0.6	0.8
Educational attainment level, adult learning, gender parity and ageing							
4	Share of public administration employees with higher education (levels 5-8, %)	53.0	53.1	52.5 (b)	53.7	56.4	52.9
5	Participation rate of public administration employees in adult learning (%)	4.3	4.4	3.2 (b)	2.5	2.9	17.9
6	Gender parity in senior civil service positions ([4])	4.8	7.6	12.8	15.8	17.8	9.2
7	Ratio of 25-49 to 50-64 year olds in NACE sector O	2.0	1.9	1.8 (b)	1.7	1.5	1.5
Public financial management							
8	Medium-term budgetary framework index	0.9	0.9	0.9	0.9	n/a	0.7
9	Strength of fiscal rules index	0.9	0.9	0.9	0.9	n/a	1.4
Evidence-based policy making							
10	Regulatory governance	n/a	n/a	1.25	n/a	n/a	1.7

([1]) Οι υψηλές τιμές δηλώνουν ικανοποιητικές επιδόσεις, με εξαίρεση τον δείκτη # 6. ([2]) Τιμή του 2023. Εάν δεν είναι διαθέσιμη, παρουσιάζεται η τελευταία διαθέσιμη τιμή. ([3]) Μετρά την εστίαση στον χρήστη (μεταξύ άλλων, για τις διασυνοριακές υπηρεσίες) και τη διαφάνεια των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών, καθώς και την ύπαρξη βασικών παραγόντων διευκόλυνσης για την παροχή των εν λόγω υπηρεσιών. ([4]) Ορίζεται ως η απόλυτη τιμή της διαφοράς μεταξύ του ποσοστού ανδρών και γυναικών σε ανώτερες θέσεις της δημόσιας διοίκησης.

Επεξήγηση συμβόλων: b = διακοπή στη χρονοσειρά, d = ο ορισμός διαφέρει, u = χαμηλή αξιοπιστία.

Πηγή: Δραστηριότητες ηλεκτρονικής διακυβέρνησης από πολίτες μέσω ιστοτόπων, Eurostat (# 1)· έκθεση συγκριτικής αξιολόγησης για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση (# 2)· έκθεση για την ωριμότητα ανοικτών δεδομένων (# 3)· έρευνα εργατικού δυναμικού, Eurostat (# 4, 5, 7)· Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων (# 6)· βάση δεδομένων δημοσιονομικής διακυβέρνησης (# 8, 9)· ΟΟΣΑ, Indicators of regulatory policy and governance (Δείκτες κανονιστικής πολιτικής και διακυβέρνησης) (# 10).

Η αποτελεσματικότητα και η ποιότητα του δικαστικού συστήματος εξακολουθούν να βρίσκονται αντιμέτωπες με σοβαρές προκλήσεις. Η κύρια πρόκληση συνίσταται στη διάρκεια των διαδικασιών, ιδίως των αστικών διαφορών αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας, η οποία έχει επιδεινωθεί περαιτέρω. Για την αντιμετώπιση του ζητήματος της ποιότητας του δικαστικού συστήματος απαιτείται βελτίωση του συστήματος ηλεκτρονικής δικαιοσύνης, παρά τη χρήση, σε κάποιον βαθμό, ψηφιακών εργαλείων στα δικαστήρια. Σκοπός των υπό εξέλιξη μεταρρυθμίσεων είναι η βελτίωση της ποιότητας του δικαστικού συστήματος, συμπεριλαμβανομένης της αναθεώρησης του δικαστικού χάρτη και της καθιέρωσης εξ αποστάσεως ακροαματικών διαδικασιών. Όσον αφορά την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, δεν έχουν αναφερθεί συστημικές αδυναμίες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 14: ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, ΤΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΥΛΩΝΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Ο ευρωπαϊκός πυλώνας κοινωνικών δικαιωμάτων αποτελεί πυξίδα για μια ανοδική σύγκλιση στην κατεύθυνση της βελτίωσης των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης στην ΕΕ. Το παρόν παράρτημα παρέχει επισκόπηση της προόδου της Ελλάδας όσον αφορά την εφαρμογή των 20 αρχών του πυλώνα και την επίτευξη των πρωταρχικών και εθνικών στόχων της ΕΕ για το 2030 σχετικά με την απασχόληση, τις δεξιότητες και τη μείωση της φτώχειας.

Πίνακας Α14.1: **Κοινωνικός πίνακας αποτελεσμάτων για την Ελλάδα**

Policy area	Headline indicator	
Equal opportunities and access to the labour market	Adult participation in learning (during the last 12 months, excl. guided on the job training, % of the population aged 25-64, 2022)	15.1
	Early leavers from education and training (% of the population aged 18-24, 2023)	3.7
	Share of individuals who have basic or above basic overall digital skills (% of the population aged 16-74, 2023)	52.4
	Young people not in employment, education or training (% of the population aged 15-29, 2023)	15.9
	Gender employment gap (percentage points, population aged 20-64, 2023)	19.8
	Income quintile ratio (S80/S20, 2022)	5.2
Dynamic labour markets and fair working conditions	Employment rate (% of the population aged 20-64, 2023)	67.4
	Unemployment rate (% of the active population aged 15-74, 2023)	11.1
	Long term unemployment (% of the active population aged 15-74, 2023)	6.2
	Gross disposable household income (GDHI) per capita growth (index, 2008=100, 2022)	79.9
Social protection and inclusion	At risk of poverty or social exclusion (AROPE) rate (% of the total population, 2022)	26.3
	At risk of poverty or social exclusion (AROPE) rate for children (% of the population aged 0-17, 2022)	28.1
	Impact of social transfers (other than pensions) on poverty reduction (% reduction of AROP, 2022)	20.34
	Disability employment gap (percentage points, population aged 20-64, 2022)	25.9
	Housing cost overburden (% of the total population, 2022)	26.7
	Children aged less than 3 years in formal childcare (% of the under 3-years-old population, 2022)	29.1
	Self-reported unmet need for medical care (% of the population aged 16+, 2022)	9

Critical situation | To watch | Weak but improving | Good but to monitor | On average | Better than average | Best performers

Επικαιροποιήθηκε στις 25 Απριλίου 2024. Τα κράτη μέλη κατατάσσονται σε κατηγορίες βάσει του κοινωνικού πίνακα αποτελεσμάτων σύμφωνα με μεθοδολογία που έχει συμφωνηθεί με την Επιτροπή Απασχόλησης (EMCO) και με την Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας (SPC). Για μεθοδολογικές λεπτομέρειες, βλ. το παράρτημα της κοινής έκθεσης για την απασχόληση 2024.

Πηγή: Eurostat.

Υπάρχουν θετικές εξελίξεις στην αγορά εργασίας, παρότι εξακολουθούν να υφίστανται ορισμένες προκλήσεις για συγκεκριμένες ομάδες. Το ποσοστό απασχόλησης συνέχισε την ανοδική του τάση (67,4 % το 2023), αλλά εξακολουθεί να αποτελεί ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά στην ΕΕ. Παρότι το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε σε 10,2 % τον Μάρτιο του 2024 (το χαμηλότερο επίπεδο από το 2009), παραμένει στη δεύτερη θέση στην ΕΕ μετά την Ισπανία. Παρά το γεγονός ότι η συνιστώσα της μακροχρόνιας ανεργίας καταγράφει επίσης μείωση, το ποσοστό της συγκαταλέγεται στα υψηλότερα της ΕΕ (6,2 % το 2023, έναντι 2,1 % στην ΕΕ). Η μακροχρόνια ανεργία πλήττει ιδιαίτερα τις γυναίκες και τα άτομα με αναπηρία (63,3 % και 64,6 %, αντίστοιχα, των μακροχρόνια ανέργων το 2022). Τα αποτελέσματα στην αγορά εργασίας για τις γυναίκες θα μπορούσαν να βελτιωθούν, δεδομένου ότι το 8,7 % των γυναικών ηλικίας 15-74 ετών είναι μακροχρόνια άνεργες και διαπιστώνεται πολύ μεγάλο χάσμα μεταξύ των φύλων ως προς την απασχόληση, το οποίο το 2023 ανήλθε σε 19,8 εκατοστιαίες μονάδες. Παράλληλα, το τέταρτο τρίμηνο του 2023 η κατάσταση για τους νέους (15-29 ετών) εξακολουθούσε να είναι δύσκολη, δεδομένου ότι τα ποσοστά των άνεργων νέων (21,1 %) και των νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (16,3 %) ήταν ακόμα σημαντικά υψηλότερα από τους αντίστοιχους μέσους όρους της ΕΕ (11,4 % και 11,2 %). Τα άτομα με αναπηρία εξακολουθούν επίσης να βρίσκονται αντιμέτωπα τόσο με εμπόδια ως προς την ένταξή τους στην αγορά εργασίας όσο και με προκλήσεις ως προς την πρόσβασή τους σε κατάρτιση. Γενικότερα, υπάρχει περιθώριο βελτίωσης της αποτελεσματικότητας των δραστηριοτήτων προβολής και των στοχευμένων εξατομικευμένων υπηρεσιών ενεργοποίησης και κατάρτισης, ιδίως για τις ευάλωτες ομάδες, μεταξύ άλλων με την εξασφάλιση της συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων και με τη διαρκή βελτίωση των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και του συντονισμού τους με τις κοινωνικές υπηρεσίες. Οι δυνατότητες της κοινωνικής οικονομίας θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν περαιτέρω για τη στήριξη της απασχόλησης ατόμων από ευάλωτες ομάδες. Ο μηχανισμός ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΜΑΑ) και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο+ (ΕΚΤ+) συμβάλλουν σημαντικά στην ενίσχυση των προσπαθειών στους τομείς αυτούς και στην επίτευξη προόδου όσον αφορά την υλοποίηση του εθνικού στόχου για ποσοστό απασχόλησης 71,1 % έως το 2030.

Η θέσπιση ενός συστήματος επιδομάτων σε εργαζομένους στην Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να βελτιώσει τα ποσοστά της μακροχρόνιας ανεργίας και του κινδύνου φτώχειας και να αυξήσει τα ποσοστά

απασχόλησης για τις γυναίκες και τις ευάλωτες ομάδες. Το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών στην Ελλάδα είναι τουλάχιστον κατά 15 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, ενώ πάνω από ένα εκατομμύριο γυναίκες επί του παρόντος είτε είναι μακροχρόνια άνεργες είτε δεν είναι σε θέση να συμμετέχουν ενεργά στην αγορά εργασίας. Μια πρόσφατη ανάλυση των υπηρεσιών της Επιτροπής δείχνει ότι η θέσπιση ενός στοχευμένου συστήματος επιδομάτων σε εργαζομένους χαμηλού εισοδήματος μπορεί να αυξήσει σημαντικά το ποσοστό συμμετοχής στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα κατά περίπου 60 000 και να εξασφαλίσει έτσι αύξηση της απασχόλησης κατά περισσότερο από 1 %, μειώνοντας παράλληλα το ποσοστό κινδύνου φτώχειας για τον ενεργό πληθυσμό κατά 0,6 εκατοστιαίες μονάδες. Σε συνδυασμό με άλλες προσπάθειες για την ενθάρρυνση της μερικής απασχόλησης και της πιο ευέλικτης απασχόλησης, ένα τέτοιο σύστημα θα μπορούσε να αντιμετωπίσει σε σημαντικό βαθμό τις ελλείψεις εργατικού δυναμικού, να βελτιώσει την ένταξη και να μειώσει τη φτώχεια μέσω της εισόδου περισσότερων νέων και γυναικών στην αγορά εργασίας.

Οι ελλείψεις εργατικού παρουσιάζουν άνοδο σε ορισμένους τομείς και οι αναντιστοιχίες δεξιοτήτων εξακολουθούν να συνιστούν πρόκληση, ενώ η ανάπτυξη δεξιοτήτων αποτελεί τομέα προτεραιότητας. Το ποσοστό κενών θέσεων απασχόλησης στην Ελλάδα αυξήθηκε, αλλά παρέμεινε κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (1,6 % έναντι 2,6 % το τρίτο τρίμηνο του 2023). Τομείς όπως η γεωργία, οι κατασκευές και ο τουρισμός αντιμετωπίζουν δυσκολίες όσον αφορά την πλήρωση κενών θέσεων απασχόλησης για πολλούς λόγους, συμπεριλαμβανομένων των συνθηκών εργασίας και της δημογραφικής αλλαγής. Σε συνδυασμό με τις ευρύτερες δημογραφικές προκλήσεις, την περιορισμένη ένταξη διαφόρων ομάδων στην αγορά εργασίας και άλλα ζητήματα, η κατάσταση αυτή υπονομεύει επίσης τη δυνατότητα της Ελλάδας να αυξήσει την οικονομική της ανταγωνιστικότητα. Μόνο το 15,1 % του συνόλου των Ελλήνων ενηλίκων συμμετείχε σε δραστηριότητες κατάρτισης το 2022 (έναντι 39,5 % στην ΕΕ) ([120]). Το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση είναι σημαντικά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (3,7 % έναντι 9,5 % στην ΕΕ το 2023), ωστόσο οι επιδόσεις των ατόμων ηλικίας 15 ετών σε βασικές δεξιότητες επιδεινώθηκαν απότομα, όπως προκύπτει από τα στοιχεία της έρευνας του PISA του 2022 (βλ. παράρτημα 15). Η δημιουργία ατομικών λογαριασμών μάθησης και η αποτελεσματική εφαρμογή ενός συστήματος πρόβλεψης δεξιοτήτων (με χρήση των υφιστάμενων μηχανισμών διάγνωσης της αγοράς εργασίας) μπορούν να βελτιώσουν την απασχολησιμότητα των ατόμων. Προγραμματίζονται διάφορες δράσεις επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, διά βίου μάθησης, αναβάθμισης των δεξιοτήτων και επανειδίκευσης, με την υποστήριξη του ΕΚΤ+ και του ΜΑΑ. Οι δράσεις αυτές θα βοηθήσουν την Ελλάδα να σημειώσει πρόοδο όσον αφορά την επίτευξη του εθνικού στόχου για συμμετοχή του 40 % του συνόλου των ενηλίκων στην κατάρτιση κάθε χρόνο έως το 2030.

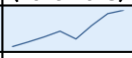
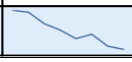
Τα επίπεδα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα μπορεί να παρουσιάζουν μείωση, αλλά παραμένουν υψηλά. Το 2023 το ποσοστό των ατόμων που αντιμετώπιζαν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού μειώθηκε σε 26,1 % από 26,3 % το 2022 (έναντι 21,6 % που ήταν ο μέσος όρος της ΕΕ το 2022). Το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά υψηλότερο για τα άτομα που γεννήθηκαν εκτός της ΕΕ, το οποίο το 2022 ανήλθε σε 52,2 % (έναντι 40 % στην ΕΕ). Το 2023 το ποσοστό των παιδιών που διέτρεχαν κίνδυνο φτώχειας μειώθηκε σε 21,8 % από 22,4 % το 2022 (έναντι μέσου όρου της ΕΕ 19,3 % το 2022), ενώ το ποσοστό των παιδιών που αντιμετώπιζαν σοβαρή υλική και κοινωνική στέρηση αυξήθηκε σε 15,6 % το 2023 από 15,5 % το 2022 (έναντι μέσου όρου 8,4 % στην ΕΕ το 2022). Το 2022 διαπιστώθηκε υψηλό επίπεδο ενεργειακής φτώχειας, ιδίως για τα νοικοκυριά που αντιμετώπιζαν κίνδυνο φτώχειας (βλ. παράρτημα 8). Το ποσοστό των νοικοκυριών που υφίστανται υπερβολική επιβάρυνση με δαπάνες στέγασης ανήλθε σε 28,5 % το 2023 από 26,7 % το 2022 [ποσοστό σχεδόν τριπλάσιο από τον μέσο όρο της ΕΕ το 2022 (8,7 %)]. Διαπιστώνεται η ανάγκη μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής στέγασης, η οποία θα εστιάζει στην κοινωνική στέγαση και την οικονομική προσιτότητα της στέγασης. Το ΕΚΤ+ παρέχει σημαντική χρηματοδότηση (πάνω από 1,5 δισ. EUR) για δράσεις που προωθούν την κοινωνική ένταξη και αντιμετωπίζουν τη φτώχεια. Οι περαιτέρω προσπάθειες για την ενίσχυση της κοινωνικής πολιτικής είναι καίριας σημασίας για την επίτευξη, έως το 2030, του εθνικού στόχου για την έξοδο

([120]) Έρευνα για την εκπαίδευση των ενηλίκων του 2022, ειδική εξαγωγή δεδομένων που δεν περιλαμβάνει την καθοδηγούμενη κατάρτιση στον χώρο εργασίας.

860 000 ατόμων από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Υπάρχουν περιθώρια ενίσχυσης της κοινωνικής προστασίας. Η επάρκεια του προγράμματος ελάχιστου εισοδήματος υπολείπεται του μέσου όρου της ΕΕ, καθώς ανέρχεται περίπου στο 59,9 % του κατώτατου ορίου διαβίωσης και μόλις στο 27,8 % του εισοδήματος των χαμηλόμισθων εργαζομένων (έναντι 46,8 % στην ΕΕ, εισοδηματικό έτος 2021). Το 2022 το ποσοστό των ατόμων που ζούσαν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας, και κάτω από το κατώτατο όριο διαβίωσης, και λάμβαναν κοινωνικές παροχές μειώθηκε σε 58,4 %, σε σύγκριση με 81,1 % στην ΕΕ. Το σύστημα φορολογίας και παροχών της Ελλάδας συγκαταλέγεται στα συστήματα με τη χαμηλότερη επίδραση στη μείωση των ανισοτήτων στην ΕΕ (23 %, έναντι 51 % στην ΕΕ) και το 2023 ο αντίκτυπος των κοινωνικών μεταβιβάσεων (εξαιρουμένων των συντάξεων) στη μείωση της φτώχειας σημείωσε πτώση στο 18,2 % από 20,3 % το 2022 (έναντι μέσου ποσοστού 35,3 % στην ΕΕ). Εξακολουθούν να υπάρχουν κενά όσον αφορά την πρόσβαση σε κοινωνική προστασία για τα άτομα που απασχολούνται σε άτυπες μορφές απασχόλησης και για τους αυτοαπασχολούμενους. Πρόκειται για σημαντικό ζήτημα, δεδομένου ότι η αυτοαπασχόληση χωρίς υπαλλήλους αντιπροσωπεύει έως και το 19,6 % του απασχολούμενου πληθυσμού. Πολλοί αυτοαπασχολούμενοι δεν καλύπτονται από παροχές ανεργίας ή ασθένειας, ενώ ορισμένες κατηγορίες αυτοαπασχολουμένων πρέπει να κάνουν χρήση της προαιρετικής συνέχισης της ασφάλισης για να έχουν πρόσβαση σε συνταξιοδοτικές παροχές. Τα ποσοστά υλικής και κοινωνικής στέρησης είναι σχετικά υψηλά μεταξύ των αυτοαπασχολουμένων, των ατόμων με συμβάσεις ορισμένου χρόνου και των ανέργων.

Πίνακας A14.2: **Κατάσταση της Ελλάδας όσον αφορά τους στόχους για την απασχόληση, τις δεξιότητες και τη μείωση της φτώχειας για το 2030**

Indicators	Latest data	Trend (2016-2023)	2030 target	EU target
Employment (%)	67.4 (2023)		71.1	78
Adult learning[1] (%)	15.1 (2022)		40	60
Poverty reduction[2] (thousands)	-401 (2023)		-860	-15 000

(1) Έρευνα για την εκπαίδευση ενηλίκων, ειδική εξαγωγή στοιχείων: ενήλικες που συμμετέχουν σε δραστηριότητες μάθησης τους τελευταίους 12 μήνες, ειδική εξαγωγή, μη συμπεριλαμβανομένης της καθοδηγούμενης κατάρτισης στην εργασία.

(2) Μεταβολή του αριθμού ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE), έτος αναφοράς 2019.

Πηγή: Eurostat, ΓΔ EMPL.

Η δημογραφική γήρανση οδηγεί σε αύξηση του αριθμού των ατόμων που χρειάζονται μακροχρόνια φροντίδα. Το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 65 ετών και άνω αναμένεται να αυξηθεί από 22,7 % το 2022 σε 25,8 % το 2030 και σε 35,5 % το 2050, προοπτική που αναδεικνύει την ανάγκη για οικονομικά προσιτές υπηρεσίες μακροχρόνιας φροντίδας. Οι δημόσιες δαπάνες για τη μακροχρόνια φροντίδα στην Ελλάδα είναι αισθητά χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ (0,15 % έναντι 1,74 % του ΑΕΠ το 2021). Το σύστημα διακυβέρνησης του κλάδου της μακροχρόνιας φροντίδας είναι κατακερματισμένο και δεν υπάρχουν ολοκληρωμένες επίσημες υπηρεσίες μακροχρόνιας φροντίδας που να εγγυώνται καθολική κάλυψη. Ο αριθμός των εργαζομένων στον κλάδο των επίσημων υπηρεσιών μακροχρόνιας φροντίδας συγκαταλέγεται στους χαμηλότερους στην ΕΕ και ανέρχεται σε 0,3 εργαζομένους ανά 100 άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω. Το σύστημα βασίζεται κυρίως σε άτυπους οικογενειακούς φροντιστές, καθώς σχεδόν τρεις στους δέκα ενήλικοι στην Ελλάδα παρέχουν άτυπη φροντίδα ή βοήθεια τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα ([121]). Επιπλέον, οι ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν ικανοποιούνται, κατά δήλωση των ίδιων των ατόμων, οι οποίες ήταν ήδη πολύ υψηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ, αυξήθηκαν σημαντικά το 2023. Πρόβλημα αποτελεί και η οικονομική προσιτότητα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, καθώς το 2021 οι άμεσες πληρωμές

([121]) Πηγή: Survey of Gender Gaps in Unpaid Care, Individual and Social Activities (Έρευνα σχετικά με τα χάσματα των φύλων στους τομείς της μη αμειβόμενης φροντίδας, των ατομικών και των κοινωνικών δραστηριοτήτων), EIGE, 2022.

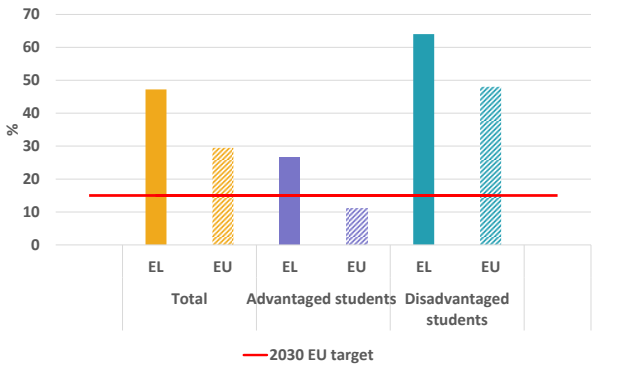
από τους ίδιους τους ασθενείς αντιπροσώπευαν το 33,3 % των συνολικών δαπανών ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης (βλ. παράρτημα 16).

Το παρόν παράρτημα περιγράφει τις κύριες προκλήσεις του ελληνικού συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης με βάση την έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και κατάρτισης 2023 και τα αποτελέσματα του Προγράμματος Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών (PISA) του ΟΟΣΑ του 2022.

Το ποσοστό των Ελλήνων μαθητών με χαμηλές επιδόσεις αποτελεί ένα από τα υψηλότερα ποσοστά της ΕΕ και στα τρία πεδία της PISA που εξετάστηκαν και μάλιστα έχει αυξηθεί. Το Πρόγραμμα Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών (PISA) του ΟΟΣΑ του 2022 ([122]) έδειξε ότι το 47,2 % των Ελλήνων ηλικίας 15 ετών δυσκολευόταν να ερμηνεύσει και να αναγνωρίσει πώς μια απλή κατάσταση μπορεί να αναπαρασταθεί με μαθηματικό τρόπο (έναντι 29,5 % στην ΕΕ). Το 37,6 % δεν ήταν σε θέση να αναγνωρίσει την κεντρική ιδέα ενός κειμένου μέτριου μήκους και δεν μπορούσε να προβληματιστεί πάνω στην πρόθεση του κειμένου (έναντι 26,2 % στην ΕΕ). Το 37,3 % δεν μπορούσε να αναγνωρίσει τη σωστή ερμηνεία οικείων επιστημονικών φαινομένων και να εξαγάγει τεκμηριωμένα συμπεράσματα (έναντι 24,2 % στην ΕΕ). Η αύξηση των χαμηλών επιδόσεων στην Ελλάδα από το 2012 συγκαταλέγεται επίσης στους υψηλότερους ρυθμούς αύξησης στην ΕΕ, ενώ το ποσοστό των μαθητών με υψηλές επιδόσεις είναι πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ και στα τρία πεδία. Μόνο το 2 % των Ελλήνων νεαρής ηλικίας επέδειξαν προηγμένες δεξιότητες στα μαθηματικά (7,9 % στην ΕΕ), 2 % στην ανάγνωση (6,5 % στην ΕΕ) και 1,5 % στις θετικές επιστήμες (6,9 %στην ΕΕ). Τα αποτελέσματα αυτά είναι πιθανό να αντικατοπτρίζουν, για παράδειγμα, την υποχρηματοδότηση εκπαιδευτικών πολιτικών, τον αντίκτυπο κοινωνικοοικονομικών παραγόντων στις επιδόσεις, την έλλειψη σχολικής αυτονομίας, διάφορες προκλήσεις όσον αφορά την εφαρμογή μεθόδων διδασκαλίας βάσει ικανοτήτων και τη διαμόρφωση μιας νοοτροπίας αξιολόγησης.

Η πτώση των επιδόσεων των μαθητών σε βασικές δεξιότητες έχει συνέπειες για την ανταγωνιστικότητα και την κοινωνική συνοχή της χώρας. Οι χαμηλές επιδόσεις είναι συχνές σ' ολόκληρη την κοινωνικοοικονομική κατανομή. Το ποσοστό στο ανώτερο τεταρτημόριο της κοινωνικοοικονομικής κατανομής είναι υπερτριπλάσιο του μέσου ποσοστού των άλλων χωρών της ΕΕ (26,7 % έναντι 10,9 %) και έχει σημειώσει σημαντική αύξηση (8,2 εκατοστιαίες μονάδες έναντι 2,2 εκατοστιαίων μονάδων στην ΕΕ). Ταυτόχρονα, το κοινωνικοοικονομικό χάσμα διευρύνθηκε, δεδομένου ότι 6 στους 10 μαθητές από μειονεκτούντα περιβάλλοντα (64 %) δεν πέτυχαν το ελάχιστο επίπεδο επάρκειας στα μαθηματικά (έναντι 52,8 % το 2018). Επιπλέον, η Ελλάδα παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό μαθητών με χαμηλές επιδόσεις που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών ([123]) στην ΕΕ, μολονότι αυτό το χάσμα επιδόσεων εξαφανίζεται όταν λαμβάνεται υπόψη το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο και η ομιλούμενη γλώσσα στο σπίτι. Αυτές οι συνολικές αρνητικές τάσεις αναδεικνύουν τις μακροχρόνιες προκλήσεις του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και την ανάγκη βελτίωσης της ποιότητας της εκπαίδευσης και την ανάγκη αντιμετώπισης των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων, ώστε οι νέοι να εφοδιάζονται με τις βασικές δεξιότητες που απαιτούνται για την απασχολησιμότητα και τη ζωή. Αυτό είναι ακόμη πιο σημαντικό εάν ληφθούν υπόψη οι σημαντικές αναντιστοιχίες δεξιοτήτων και το χαμηλό ποσοστό συμμετοχής στην εκπαίδευση ενηλίκων (5,1 % το 2022 έναντι 39,5 % στην ΕΕ) (βλ. παράρτημα 14).

Διάγραμμα A15.1:**Ποσοστά χαμηλών επιδόσεων στα μαθηματικά ανά κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, PISA 2022**

Πηγή: ΟΟΣΑ (2023).

Η Ελλάδα αναμένει ότι ο αριθμός των εκπαιδευτικών στο μέλλον θα είναι επαρκής, ενώ καταβάλλονται επί του παρόντος προσπάθειες για την ενδυνάμωσή τους. Αυτό εξηγείται εν μέρει από τον μεγάλο αριθμό

([122])ΟΟΣΑ (2023), Αποτελέσματα της έρευνας PISA για το 2022 (τόμος I): The State of Learning and Equity in Education (Η κατάσταση της μάθησης και της ισότητας στην εκπαίδευση).

([123])Στους μαθητές που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών περιλαμβάνονται τόσο οι μαθητές που έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό όσο και οι γηγενείς μαθητές των οποίων οι γονείς γεννήθηκαν στο εξωτερικό.

Πίνακας A15.1: **Στόχοι σε επίπεδο ΕΕ και άλλοι συναφείς δείκτες βάσει του στρατηγικού πλαισίου για τον Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης**

				2012		2018		2023	
Indicator			Target	Greece	EU-27	Greece	EU-27	Greece	EU-27
[1]Participation in early childhood education (age 3+)			96%	85.3% 2013,d	91.8% 2013	50.8% d	92.2%	:	92.5% 2021,d
[2]Low-achieving 15-year-olds in:		Reading	< 15%	22.6%	18.0%	30.5%	22.5%	37.6% 2022	26.2% 2022
		Mathematics	< 15%	35.7%	22.1%	35.8%	22.9%	47.2% 2022	29.5% 2022
		Science	< 15%	25.5%	16.8%	31.7%	22.3%	37.3% 2022	24.2% 2022
Early leavers from education and training (age 18-24)	[3]Total		< 9 %	11.3%	12.6%	4.7%	10.5%	3.7%	9.5%
	[3] By gender	Men		13.7%	14.5%	5.7%	12.1%	3.8%	11.3%
		Women		8.9%	10.6%	3.6%	8.7%	3.6%	7.7%
	[4] By degree of urbanisation	Cities		7.8% b	11.2%	3.0%	9.4%	2.5%	8.6%
		Rural areas		18.0% b	14.0%	8.0%	11.0%	6.0%	9.9%
	[5] By country of birth	Native		8.2%	11.3%	3.9%	9.2%	3.3%	8.2%
		EU-born		23.6% u	26.2%	22.5% u	22.4%	: u	21.0%
		Non EU-born		45.4%	30.1%	16.7%	23.0%	24.5% u	21.6%
[6]Socio-economic gap (percentage points)				38.1	:	34.4	29.5	37.3 2022	37.2 2022
[7]Exposure of VET graduates to work-based learning			≥ 60% (2025)	:	:	:	:	35.4%	64.5%
Tertiary educational attainment (age 25-34)	[8]Total		45%	34.5%	34.1%	42.8%	38.7%	44.5%	43.1%
	[8] By gender	Men		29.4%	29.1%	35.0%	33.3%	36.3%	37.6%
		Women		39.7%	39.2%	51.0%	44.2%	53.3%	48.8%
	[9] By degree of urbanisation	Cities		43.0% b	43.5%	49.4%	49.0%	53.1%	53.3%
		Rural areas		23.4% b	24.8%	27.7%	27.7%	29.5%	31.7%
	[10] By country of birth	Native		38.1%	35.4%	46.0%	39.7%	46.2%	44.2%
		EU-born		17.7%	29.3%	21.6% u	36.7%	39.9%	40.2%
		Non EU-born		8.1%	24.2%	12.9%	31.0%	15.8%	37.1%
[11]Participation in adult learning (age 25-64)			≥ 47% (2025)	:	:	16.0% 2016	37.4% 2016	15.1% 2022	39.5% 2022
[12]Share of school teachers (ISCED 1-3) who are 55 years or over				17.3% 2013	22.7% 2013	21.3%	23.8%	29.8% 2021	24.5% 2021

Σημειώσεις: b = διακοπή στη χρονοσειρά, d = ο ορισμός διαφέρει, e = εκτίμηση, p = προσωρινή τιμή, u = χαμηλή αξιοπιστία, : = μη διαθέσιμα στοιχεία.
Πηγή: 1,3,4,5,7,8,9,10,12 = Eurostat· 11 = Eurostat, έρευνα για την εκπαίδευση των ενηλίκων· 2,6 = ΟΟΣΑ, PISA.

δυνητικών υποψηφίων εκπαιδευτικών και τις δημογραφικές τάσεις. Ειδικότερα, ενώ μεγάλος αριθμός εκπαιδευτικών πλησιάζει την ηλικία συνταξιοδότησης, προβλέπεται για τα επόμενα έτη σημαντική μείωση του μαθητικού πληθυσμού. Η Ελλάδα προέβη σε 28 500 μόνιμους διορισμούς εκπαιδευτικών σε όλες τις βαθμίδες της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένης της ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης, μετά από μια δεκαετία μηδενικών προσλήψεων στον τομέα της εκπαίδευσης. Ωστόσο, από τα υφιστάμενα δημόσια δεδομένα δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθεί αν καλύπτονται όλες οι ανάγκες ή αν υπάρχουν συγκεκριμένα μαθήματα στα οποία θα παρουσιαστούν ελλείψεις. Παρά το γεγονός ότι οι εκπαιδευτικοί επωφελούνται από υψηλό επίπεδο ασφάλειας της απασχόλησης, οι προοπτικές σταδιοδρομίας τους εξακολουθούν να είναι περιορισμένες. Στους εκπαιδευτικούς παρέχονται σταδιακά ευκαιρίες και κίνητρα, βάσει του νόμου 4823/2021 «Αναβάθμιση σχολείου, ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις», ωστόσο μόλις πρόσφατα αναπτύχθηκε εθνικό πλαίσιο σταδιοδρομίας για τους εκπαιδευτικούς και η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών ξεκίνησε το σχολικό έτος 2022/2023 ([124]).

Κατά τα τελευταία έτη έχουν επέλθει μεταρρυθμίσεις στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα έχει μεταρρυθμιστεί τα τελευταία χρόνια. Η Ελλάδα κατατάσσεται τελευταία στην ΕΕ όσον αφορά τη συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα (ηλικιακή ομάδα 3 ετών και άνω). Το 2019 ([125]) το σχετικό ποσοστό ανήλθε σε 68,8 % έναντι της ΕΕ: 92,9 % και ο στόχος του 96 % σε επίπεδο ΕΕ για το 2030. Για την αντιμετώπιση του χαμηλού συνολικού ποσοστού συμμετοχής από την ηλικία των 3 ετών έως την ηλικία έναρξης της υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, έχει ληφθεί σειρά μέτρων, όπως η καθιέρωση υποχρεωτικής προσχολικής εκπαίδευσης από την ηλικία των

([124])Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης 2023, τόμος II.

([125])Δεν υπάρχουν πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία για την Ελλάδα.

4 ετών, η οποία εφαρμόζεται πλήρως από το σχολικό έτος 2021/2022 ([126]).

Το ποσοστό ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει επιτύχει τον στόχο που έχει οριστεί σε επίπεδο ΕΕ για το 2030. Το 2023 το 44,5 % των Ελλήνων ηλικίας 25-34 ετών ήταν κάτοχοι πτυχίου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που ήταν 43,1 %. Πρόκειται για σημαντική αύξηση κατά 7,3 εκατοστιαίες μονάδες κατά την τελευταία δεκαετία (έναντι της αύξησης του μέσου όρου της ΕΕ κατά 8 εκατοστιαίες μονάδες) και αναδεικνύει το γεγονός ότι η ελληνική κοινωνία αποδίδει υψηλή αξία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Για τη βελτίωση της ισόρροπης εκπροσώπησης των φύλων, η Ελλάδα ανέλαβε μια σημαντική πρωτοβουλία πολιτικής σχετικά με την ισότητα των φύλων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, καθιερώνεται ένα νέο μοντέλο διακυβέρνησης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

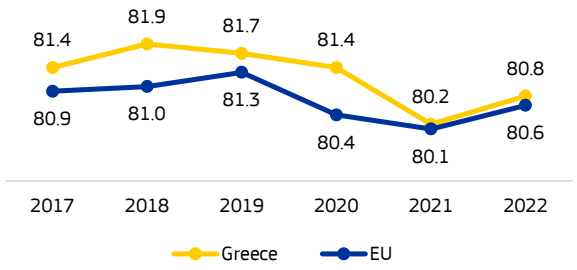
Η εκπαίδευση για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα περιλαμβάνεται στην ελληνική νομοθεσία και στα νέα σχολικά προγράμματα σπουδών. Κατά τη διάρκεια διαδοχικών μεταρρυθμίσεων, στα νέα σχολικά προγράμματα σπουδών ενσωματώθηκαν μη τεχνικές δεξιότητες καθώς και δεξιότητες ζωής και δεξιότητες τεχνολογίας και επιστήμης σε τομείς όπως η κλιματική αλλαγή, η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και η βιώσιμη ανάπτυξη. Οι έννοιες αυτές αποτελούν αναπόσπαστο μέρος μιας καινοτόμου δράσης στα σχολεία, η οποία ονομάζεται «Εργαστήρια δεξιοτήτων». Η μετάβαση από την εκπαίδευση που βασίζεται στις γνώσεις προς την εκπαίδευση που βασίζεται στις ικανότητες, καθώς και η ενσωμάτωση στις ικανότητες αυτές επιχειρηματικών, πράσινων, μη τεχνικών και εγκάρσιων δεξιοτήτων, θα είναι καίριας σημασίας για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης με στόχο μια ισχυρή ανάκαμψη μετά την κρίση.

([126])Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης 2022, τόμος II.

Ένας υγιής πληθυσμός και ένα αποτελεσματικό, προσβάσιμο και ανθεκτικό σύστημα υγείας αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για μια βιώσιμη οικονομία και κοινωνία. Το παρόν παράρτημα παρέχει μια συνοπτική εικόνα της υγείας του πληθυσμού και του συστήματος υγείας στην Ελλάδα.

Το προσδόκιμο ζωής στην Ελλάδα υπερέβαινε συνήθως τον μέσο όρο της ΕΕ, αλλά έχει μειωθεί σημαντικά από το 2019 και είναι πλέον οριακά υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το γεγονός αυτό αντικατοπτρίζει τις επιπτώσεις της COVID-19 στην Ελλάδα, η οποία προκάλεσε τριπλάσιους θανάτους το 2021 σε σύγκριση με το 2020 ([127]). Το ποσοστό αποτρεπτής θνησιμότητας της Ελλάδας ήταν λίγο πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ το 2021. Κατά το ίδιο έτος, οι κύριες αιτίες θνησιμότητας ήταν οι ασθένειες του κυκλοφορικού συστήματος («καρδιαγγειακές παθήσεις») και ο καρκίνος, και ακολουθούσε η νόσος COVID-19. Ο καρκίνος του πνεύμονα και η ισχαιμική καρδιοπάθεια εξακολουθούν να αποτελούν τις κύριες αιτίες των θανάτων που μπορούν να προληφθούν.

Διάγραμμα A16.1:**Προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση, σε έτη**

Πηγή: Eurostat.

Οι συνολικές δαπάνες για την υγεία σε σχέση με το ΑΕΠ στην Ελλάδα (9,2 %) ήταν χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ (10,9 %) το 2021. Το ποσοστό αυτό παρουσίασε μείωση από 9,5 % το 2020, καθώς η ανάκαμψη του ΑΕΠ ήταν ταχύτερη από την αύξηση των δαπανών για την υγεία. Προσωρινά στοιχεία από τον ΟΟΣΑ υποδηλώνουν ότι το 2022 οι συνολικές δαπάνες για την υγεία μειώθηκαν περαιτέρω και ανήλθαν στο 8,6 % του ΑΕΠ. Το 2021 οι δημόσιες δαπάνες για την υγεία αντιπροσώπευαν το 11,6 % των συνολικών δημόσιων δαπανών, ποσοστό που είναι σχεδόν ίσο με τον μέσο όρο της τελευταίας πενταετίας. Οι κατά κεφαλήν δαπάνες για ενδονοσοκομειακή περίθαλψη, φάρμακα και εξωνοσοκομειακή περίθαλψη είναι όλες κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Ωστόσο, ως ποσοστό των συνολικών δαπανών για την υγεία, οι δαπάνες για ενδονοσοκομειακή περίθαλψη και φάρμακα συγκαταλέγονται στις υψηλότερες δαπάνες στην ΕΕ, ενώ οι δαπάνες για εξωνοσοκομειακή περίθαλψη είναι και πάλι χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Το 2021 οι δαπάνες για την πρόληψη στην Ελλάδα ανήλθαν στο 4,0 % των συνολικών δαπανών για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, σε σύγκριση με το 6,0 % για το σύνολο της ΕΕ. Κατά την περίοδο μεταξύ του 2019 και του 2021, το ποσοστό των συνολικών δαπανών για προληπτική περίθαλψη υπερτριπλασιάστηκε (αύξηση κατά 106 % για την ΕΕ συνολικά). Στην Ελλάδα, οι κύριοι παράγοντες που αιτιολογούν την αύξηση των δαπανών για την προληπτική περίθαλψη το 2021 είναι οι σημαντικές αυξήσεις για την ανοσοποίηση και την επιδημιολογική επιτήρηση, καθώς και τα προγράμματα ελέγχου κινδύνων και νόσων. Ένα άλλο μέτρο για τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας είναι ο εξορθολογισμός της χρήσης αντιμικροβιακών ουσιών. Η κατάσταση στην Ελλάδα είχε βελτιωθεί σημαντικά, καθώς η ημερήσια κατανάλωση αντιμικροβιακών ουσιών το 2021 μειώθηκε στο 69 % της κατανάλωσης το 2019. Ωστόσο, το 2022 αυξήθηκε σημαντικά, καθώς ανήλθε στο δεύτερο υψηλότερο επίπεδο στην ΕΕ και σχεδόν στο επίπεδο του 2019. Σύμφωνα με τη σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ενίσχυση των δράσεων της ΕΕ για την καταπολέμηση της μικροβιακής αντοχής στο πλαίσιο της προσέγγισης «Μία υγεία», έως το 2030, η Ελλάδα θα πρέπει να μειώσει τη συνολική κατανάλωση αντιβιοτικών, σε επίπεδο κοινότητας και νοσοκομείων συνδυαστικά, κατά 27 % σε σύγκριση με το επίπεδο του 2019.

([127])Βάσει δεδομένων που παρέχονται απευθείας από τα κράτη μέλη στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Πρόληψης και Ελέγχου Νόσων στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συστήματος Επιτήρησης.

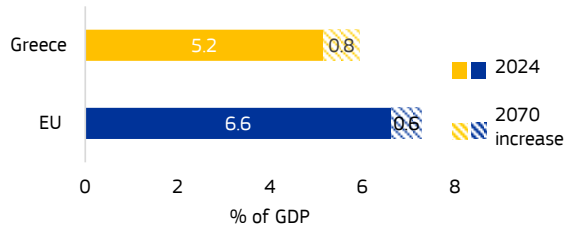
Πίνακας A16.1: **Βασικοί δείκτες υγείας**

	2018	2019	2020	2021	2022	EU average (latest year)
Treatable mortality per 100 000 population (mortality avoidable through optimal quality healthcare)	90,0	93,1	92,4	94,5	NA	93.3 (2021)
Cancer mortality per 100 000 population	241,7	241,0	240,8	238,9	NA	235.4 (2021)
Current expenditure on health, % GDP	8,1	8,2	9,5	9,2	NA	10.9 (2021)
Public share of health expenditure, % of current health expenditure	59,2	61,5	61,8	62,1	NA	81.1 (2021)
Spending on prevention, % of current health expenditure	1,2	1,3	1,8	4,0	NA	6.0 (2021)
Available hospital beds per 100 000 population	420	418	423	427	NA	525 (2021)
Doctors per 1 000 population	6,1	6,2	6,2	6,3	NA	4.1 (2021)*
Nurses per 1 000 population	2,0	2,0	2,1	NA	NA	7.9 (2021)
Total consumption of antibacterials for systemic use, daily defined dose per 1 000 inhabitants per day ***	34,1	34,1	28,1	23,5	32,9	19.4 (2022)

Σημείωση: Ο μέσος όρος της ΕΕ σταθμίζεται για όλους τους δείκτες, με εξαίρεση τους γιατρούς και τους νοσηλευτές ανά 1 000 κατοίκους, για τους οποίους χρησιμοποιείται ο απλός μέσος όρος της ΕΕ. Τα στοιχεία για την πυκνότητα γιατρών αφορούν τους εν ενεργεία γιατρούς σε όλες τις χώρες εκτός από την Ελλάδα, την Πορτογαλία (γιατροί με άδεια άσκησης επαγγέλματος) και τη Σλοβακία (επαγγελματικά ενεργοί). Τα στοιχεία για την πυκνότητα νοσηλευτών αφορούν τους εν ενεργεία νοσηλευτές σε όλες τις χώρες, εκτός από την Ιρλανδία, τη Γαλλία, την Πορτογαλία, τη Σλοβακία (επαγγελματικά ενεργοί) και την Ελλάδα (μόνο σε νοσοκομεία).

Πηγή: Βάση δεδομένων της Eurostat· εξαιρουμένων των ακόλουθων στοιχείων: * ΟΟΣΑ, ** Joint Questionnaire on non-monetary healthcare statistics (Κοινό ερωτηματολόγιο για τις στατιστικές ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης — Μη οικονομικά στοιχεία), *** ECDC, **** Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ενίσχυση των δράσεων της ΕΕ για την καταπολέμηση της μικροβιακής αντοχής στο πλαίσιο της προσέγγισης «Μία υγεία».

Διάγραμμα A16.2:**Προβλεπόμενη αύξηση των δημόσιων δαπανών για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κατά την περίοδο 2024-2070**

Βασικό σενάριο

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή / ΕΟΠ (2024).

Οι δαπάνες για τη δημόσια υγεία ως ποσοστό των συνολικών δαπανών για την υγεία (62,1 % το 2021) είναι οι χαμηλότερες στην ΕΕ. Το ποσοστό των άμεσων πληρωμών από τους ασθενείς για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη είναι πολύ υψηλό (33,3 %, το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ). Το 2022 η Ελλάδα ανέφερε το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό του πληθυσμού (μεταξύ των χωρών της ΕΕ) που ανέφερε μη καλυπτόμενες ανάγκες ιατρικής περίθαλψης (βλ. παράρτημα 14), με τις μεγαλύτερες ανισότητες στην ΕΕ μεταξύ των εισοδηματικών ομάδων. Υπάρχουν επίσης σημαντικές διαφορές μεταξύ των περιφερειών (βλ. παράρτημα 17). Οι δημόσιες δαπάνες για την υγεία προβλέπεται να αυξηθούν κατά 0,8 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ έως το 2070 λόγω της δημογραφικής γήρανσης (έναντι 0,6 εκατοστιαίων μονάδων για το σύνολο της ΕΕ) (βλ. διάγραμμα 16.2 και παράρτημα 21).

Η Ελλάδα έχει τον μεγαλύτερο αριθμό γιατρών με άδεια άσκησης επαγγέλματος, αλλά και τον χαμηλότερο κατά κεφαλήν αριθμό νοσηλευτικού προσωπικού μεταξύ όλων των χωρών της ΕΕ. Οι γενικοί γιατροί αντιπροσωπεύουν μόλις το 6 % του συνόλου των γιατρών, ποσοστό που είναι μακράν το χαμηλότερο μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Σύμφωνα με τον νέο ορισμό που χρησιμοποιεί η Eurostat (κατ' εφαρμογή της οδηγίας 2005/36/ΕΚ για την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων), ο αριθμός των νοσηλευτών ανά 1 000 κατοίκους (2,1 το 2020) ήταν μεταξύ των χαμηλότερων στην ΕΕ και πολύ χαμηλότερος από τον μέσο όρο της ΕΕ (7,9 το 2021). Επιπλέον, η κατάσταση αυτή δεν αναμένεται να βελτιωθεί, καθώς ο αριθμός των αποφοίτων νοσηλευτικής είναι σχετικά μικρός.

Ιστορικά, οι επενδύσεις στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στην Ελλάδα υστερούσαν σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ, ωστόσο τα κονδύλια της ΕΕ παρέχουν σημαντική στήριξη. Μεταξύ των χωρών της ΕΕ, η Ελλάδα έχει διαθέσει συγκριτικά χαμηλό ποσοστό του ΑΕΠ στις επενδύσεις σε ακαθάριστο σχηματισμό κεφαλαίου στον τομέα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Μέσω του οικείου σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ), η Ελλάδα σχεδιάζει να επενδύσει 1 486 εκατ. EUR στον τομέα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Οι μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο του ΣΑΑ επικεντρώνονται στην πρωτοβάθμια ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, τη χρηματοδότηση των φαρμάκων, τη δημόσια υγεία, την ψυχική υγεία και το σύστημα αποδοχών στα

νοσοκομεία. Οι επενδύσεις στο πλαίσιο του ΣΑΑ στοχεύουν στην υποδομή και την ψηφιοποίηση των νοσοκομείων και αποσκοπούν στην καθιέρωση της κατ' οίκον νοσηλείας και στη δημιουργία ενός κέντρου ακτινοθεραπείας και μιας αιματολογικής κλινικής για κυτταρική και γενετική θεραπεία. Για την περίοδο 2021-2027 προγραμματίζονται συμπληρωματικές επενδύσεις στο πλαίσιο των ταμείων της πολιτικής συνοχής. Η Ελλάδα θα επενδύσει περίπου 416 εκατ. EUR από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, κυρίως σε υποδομές υγείας, υγειονομικό εξοπλισμό και υπηρεσίες ηλεκτρονικής υγείας. Η Ελλάδα θα διαθέσει επίσης περίπου 323 εκατ. EUR από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο+ για τη βελτίωση της προσβασιμότητας και της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών υγείας, με εστίαση στις περιθωριοποιημένες κοινότητες, τις ευάλωτες ομάδες και τα παιδιά ([128]).

Οι πολιτικές για να διατηρηθούν υπό έλεγχο οι δημόσιες δαπάνες για φάρμακα αντιμετωπίζουν προκλήσεις. Οι πολιτικές αυτές περιλαμβάνουν αυτόματες επιστροφές — διαταγές επιστροφής που εκδίδονται προς τον κλάδο όταν οι δαπάνες υπερβαίνουν τον προϋπολογισμό. Για το 2023, τα προσυμφωνημένα ανώτατα όρια του προϋπολογισμού πιθανότατα θα τηρηθούν, καθώς οι αρχές διαπραγματεύτηκαν υψηλότερες εκπτώσεις. Ωστόσο, φαίνεται ότι υπάρχουν δυσκολίες όσον αφορά τον έλεγχο της ζήτησης μέσω υποχρεωτικών πρωτοκόλλων συνταγογράφησης και ορθολογικών πρακτικών συνταγογράφησης.

Οι μεταρρυθμίσεις για την ενίσχυση της πρωτοβάθμιας περίθαλψης εξαρτώνται από την επίτευξη κατάλληλου αριθμού γιατρών και νοσηλευτών. Οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις επικεντρώνονται στους γιατρούς. Για να διευκολυνθεί η εξοικείωση των σπουδαστών ιατρικής με τον τομέα της πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων του ΣΑΑ, προστέθηκε μια ενότητα οικογενειακής ιατρικής στα προγράμματα σπουδών όλων των ιατρικών σχολών. Επιπλέον, οι 5 από τις συνολικά 7 ιατρικές σχολές διαθέτουν πλέον ενεργά ακαδημαϊκά προγράμματα σπουδών οικογενειακής ιατρικής. Προσφέρθηκε νέο πακέτο αποδοχών για τους γιατρούς και σήμερα εργάζονται πλέον 3 488 ([129]) ιατροί στην πρωτοβάθμια ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, γεγονός που επιτρέπει σε πάνω από το 50 % του πληθυσμού να εγγραφεί στην υπηρεσία του προσωπικού γιατρού. Στόχος είναι επιτευχθεί ο απαιτούμενος αριθμός εγγεγραμμένων γιατρών, ώστε να εξασφαλίζεται πλήρης και ισότιμη πρόσβαση στο σύστημα υγείας μέσω της πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

([128])Τα αριθμητικά στοιχεία για την πολιτική συνοχής της ΕΕ αντικατοπτρίζουν την κατάσταση ως είχε στις 13 Μαΐου 2024.

([129])https://prosopikos.gov.gr/

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 17: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στο παράρτημα 17 παρουσιάζεται η οικονομική και κοινωνική περιφερειακή δυναμική στην Ελλάδα. Παρέχεται ανάλυση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής στις ελληνικές περιφέρειες και αξιολογούνται οι αναδυόμενες ανάγκες επενδύσεων και υποεθνικών μεταρρυθμίσεων για την τόνωση της οικονομικής μεγέθυνσης, της κοινωνικής ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας στη χώρα.

Επισκόπηση των οικονομικών και κοινωνικών επιδόσεων σε περιφερειακό επίπεδο

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας μειώθηκε κατά την τελευταία δεκαετία σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ, ενώ ορισμένες περιφέρειες αντιμετωπίζουν αναπτυξιακό τέλμα ([130]). Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ αυξήθηκε ελαφρώς κατά 0,85 % μεταξύ του 2013 και του 2022. Στο πλαίσιο αυτό, οι περιφερειακές οικονομικές ανισότητες στην Ελλάδα αυξήθηκαν μόνο σε μέτριο βαθμό, ενώ η σύγκλιση παραμένει περιορισμένη. Εκτός από την περιφέρεια της πρωτεύουσας Αττικής (90 %), έως το 2022 όλες οι ελληνικές περιφέρειες ήταν κάτω από το 72 % του μέσου όρου της ΕΕ όσον αφορά το κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

Το 2021 η οικονομική δραστηριότητα συγκεντρώθηκε κυρίως σε δύο περιφέρειες (Αττική και Κεντρική Μακεδονία) και ανήλθε στο 61 % του εθνικού ΑΕΠ, ενώ το ποσοστό κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού παρουσίασε σημαντικές περιφερειακές ανισότητες. Παρά τη μείωση της ανεργίας και την αύξηση των επιπέδων απασχόλησης, εξακολουθούν να υπάρχουν περιφερειακές ανισότητες όσον αφορά την απασχόληση μεταξύ της περιφέρειας της πρωτεύουσας (Αττική) και της υπόλοιπης χώρας. Σε εθνικό επίπεδο, το 2023 το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας ήταν τριπλάσιο του μέσου όρου της ΕΕ (6,2 % έναντι 2,1 % του μέσου όρου της ΕΕ) (παράρτημα 14). Σε όλες τις περιφέρειες η μακροχρόνια ανεργία υπερέβη τον μέσο όρο της ΕΕ, καθώς το 2023 τα υψηλότερα ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας ήταν μεταξύ 11 % και 7,9 % του ενεργού πληθυσμού, ενώ οι περιφέρειες που επηρεάστηκαν περισσότερο ήταν η Δυτική Μακεδονία, η Ήπειρος, η Κεντρική Μακεδονία και η Στερεά Ελλάδα. Η Κρήτη ήταν η περιφέρεια με το χαμηλότερο επίπεδο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού το 2023 (18,5 %), σε αντίθεση με τη Δυτική Ελλάδα (35,2 %), την Πελοπόννησο (35,7 %) και την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (31,9 %), οι οποίες επλήγησαν περισσότερο.

Η είσοδος στην αγορά εργασίας είναι ιδιαίτερα δύσκολη για τους νέους (ηλικίας 15-24 ετών). Το 2023, το 45 % των νέων που ζούσαν στη Δυτική Μακεδονία ήταν άνεργοι και μεταξύ 31,9 % και 42,9 % των νέων ήταν άνεργοι στις περιφέρειες

Ορισμένες περιφέρειες βρίσκονται σε συνεχιζόμενη ύφεση της οικονομικής ανάπτυξης, της απασχόλησης και της παραγωγικότητας σε σύγκριση τόσο με τις γειτονικές τους περιφέρειες όσο και με τη δική τους προηγούμενη οικονομική πορεία. Οι περιφέρειες που έπεσαν στις βαθύτερες παγίδες της περιφερειακής ανάπτυξης κατά την περίοδο μεταξύ του 2001 και του 2018 ήταν η Καστοριά, η Θεσπρωτία, η Φθιώτιδα, η Φωκίδα, η Δυτική Αττική και η Δυτική Μακεδονία (χάρτης Α17.1).

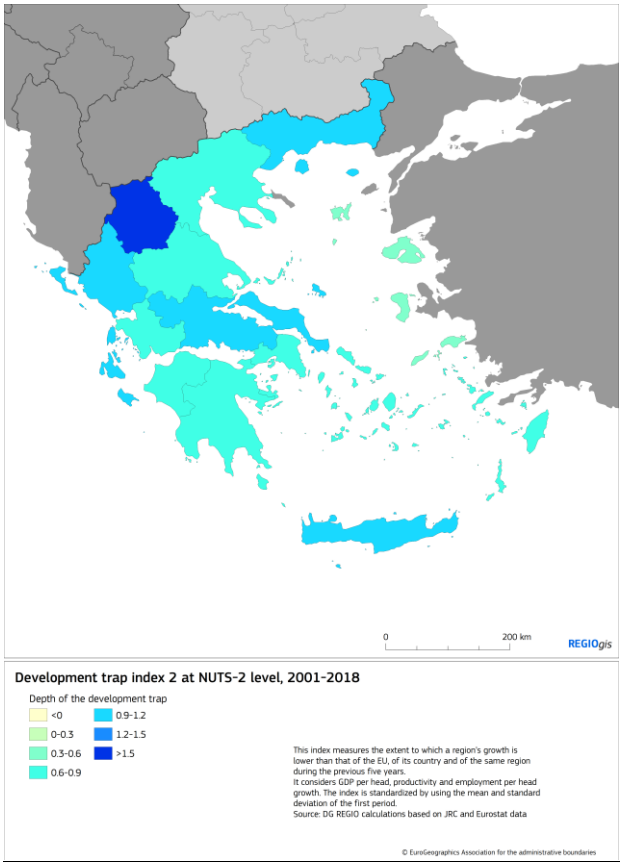
([130]) The geography of EU discontent and the regional development trap (Η γεωγραφία της δυσαρέσκειας κατά της ΕΕ και η παγίδα της περιφερειακής ανάπτυξης).

Πίνακας A17.1: **Επιλεγμένοι δείκτες σε περιφερειακό επίπεδο στην Ελλάδα**

Region name	GDP per head (Purchasing Power Standard/PPS)	GDP per head growth	Population change	Youth unemployment rate	Long-term unemployment	At-risk-of-poverty or social exclusion	Unemployment rate	Population aged 25-64 with low educational attainment	Self-reported unmet needs for medical examination	Electric vehicle charging points
	EU27 = 100 2022	Average % change on the preceding year 2013-2022	% change 2013-2023	% of labour force aged 15-24 2023 (Notio Aigaio: 2021)	% of labour force 2023	% of population 2023 (EU: 2022)	% of labour force 2023	% of population aged 25-64 2023	% of population 2023 (EU: 2022)	Points per million inhabitants 2022
European Union	100	1.44	1.7	14.5	2.1	21.6	6.1	20.2	2.2	287.5
Elláda	67	0.85	-5.4	26.7	6.2	26.1	11.1	18.9	11.6	53.2
Attiki	90	0.88	-3.1	21.2	5.3	22.7	9.4	10.6	10.3	132.5
Voreio Aigaio	41	-0.09	-2.0	28.1	4.7	30.4	10	23.4	13.3	0.4
Notio Aigaio	67	-0.62	-2.3	33	1	20.5	7.1	31.4	12	5.7
Kriti	56	0.93	-1.1	21.7	3.2	18.5	10.8	25.7	10.2	8.3
Anatoliki Makedonia, Thraki	47	0.87	-8.3	31.8	7.4	31.9	12.1	35.6	15.6	1.9
Kentriki Makedonia	53	1.32	-6.8	30.5	8.8	29.6	14.1	18.2	12.4	14.9
Dytiki Makedonia	60	-3.79	-11.0	45	11	32.7	16.7	20.2	13.1	1.9
Ipeiros	47	0.85	-7.1	42.9	8.9	20.1	13.8	20.2	11.8	3
Thessalia	52	1.82	-8.0	30.8	6.4	24.7	12.9	21.8	10.7	3.5
Ionia Nisia	57	-0.01	-2.9	30.9	4.7	27.7	14.7	25.7	14.2	1.5
Dytiki Elláda	49	0.34	-5.8	31.2	5.2	35.2	9.8	23.3	12.8	5.6
Sterea Elláda	72	1.49	-10.0	32.7	7.9	22.8	9.9	24.9	11.5	0.9
Peloponnisos	59	1.01	-8.9	31.1	5.5	35.7	9.6	26.2	13.1	4

Πηγή: Eurostat, βάση δεδομένων EDGAR.

Χάρτης A17.1: **Βάθος της παγίδας της περιφερειακής ανάπτυξης στις περιφέρειες NUTS-2 στην Ελλάδα**

Κατά την περίοδο μεταξύ του 2013 και του 2023, ο πληθυσμός σε όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας συρρικνώθηκε σε διαφορετικούς βαθμούς, συμπεριλαμβανομένης της περιφέρειας της πρωτεύουσας, Αττικής. Η μείωση αυτή, σε συνδυασμό με τη δημογραφική γήρανση και την καθαρή μεταναστευτική εκροή ατόμων ηλικίας 15-39 ετών, έχει συρρικνώσει τον ενεργό πληθυσμό και έχει αυξήσει το ποσοστό του πληθυσμού μεγαλύτερης ηλικίας. Κατά συνέπεια, δύο περιφέρειες (Πελοπόννησος και Ιόνια Νησιά) έχουν πέσει σε παγίδα ανάπτυξης ταλέντων ([131]), ενώ άλλες τέσσερις περιφέρειες κινδυνεύουν να πέσουν σε παγίδα ανάπτυξης ταλέντων (Δυτική Ελλάδα, Θεσσαλία, Ήπειρος, Δυτική Μακεδονία). Για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που συνδέονται με την προσέλκυση, την ανάπτυξη και τη διατήρηση ταλέντων, η περιφέρεια Πελοποννήσου αναμένεται να λάβει στήριξη στο πλαίσιο του μηχανισμού ενίσχυσης ταλέντων (Talent Booster Mechanism) της Επιτροπής ([132]).

Το ποσοστό του πληθυσμού με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο —ένα από τα κύρια εμπόδια για την οικονομική ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα— ήταν ελαφρώς χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (22,4 % έναντι 24,7 % το 2023). Ωστόσο, η Αττική, η

([131]) Ανακοίνωση με τίτλο «Αξιοποίηση ταλέντων στις περιφέρειες της Ευρώπης» [COM(2023) 32 final].

([132]) https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/communities-and-networks/harnessing-talent-platform/talent-booster-mechanism_en

Δυτική Μακεδονία, η Ήπειρος και η Θεσσαλία είναι οι μόνες περιφέρειες στις οποίες πάνω από το 50 % των νέων (ηλικίας 30-34 ετών) έχει ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ ο εθνικός μέσος όρος είναι 45,1 %, ποσοστό ελαφρώς υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (43,9 %) το 2023. Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου εξακολουθεί να είναι χαμηλή για το σύνολο της χώρας (3,7 % το 2023) (παράρτημα 15), αλλά σημαντικά υψηλότερη στη Στερεά Ελλάδα (13,6 %), την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (8,8 %) και τη Δυτική Ελλάδα (6,9 % το 2022). Ωστόσο, η αύξηση του αριθμού των μαθητών ηλικίας 15 ετών με χαμηλές επιδόσεις σε βασικές δεξιότητες, όπως εξετάστηκαν στο πλαίσιο του Προγράμματος Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών (PISA), συγκαταλέγεται στις υψηλότερες στην ΕΕ (παράρτημα 15).

Η Ελλάδα σημείωσε πρόοδο κατά τα τελευταία έτη όσον αφορά τις περιφερειακές επιδόσεις της στον τομέα της καινοτομίας, **με πλέον καινοτόμο περιφέρεια την Αττική, ακολουθούμενη από την Κρήτη και την Κεντρική Μακεδονία στην κατάταξη των ελληνικών περιφερειών, σύμφωνα με τον δείκτη περιφερειακής καινοτομίας 2023.** Οι επιδόσεις αυξήθηκαν για όλες τις περιφέρειες —πιο αισθητά στον Ήπειρο και την Πελοπόννησο— και σε υψηλότερο επίσης ποσοστό από τον μέσο όρο της ΕΕ (8,5). Όσον αφορά την περιφερειακή ανταγωνιστικότητα, οι ελληνικές περιφέρειες παρουσιάζουν ανοδική τάση από το 2016, παραμένοντας ωστόσο κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το 2022 (μέσος όρος της ΕΕ = 100, Ελλάδα = 73,1) η Αττική ήταν η πλέον ανταγωνιστική περιφέρεια των ελληνικών περιφερειών (92,3), ακολουθούμενη από την Κεντρική Μακεδονία (69,8).

Ανασταλτικοί παράγοντες για την πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ήταν οι οικονομικοί φραγμοί, οι μεγάλες λίστες αναμονής και η απόσταση. Κατά την περίοδο μεταξύ του 2022 και του 2023, η Ελλάδα κατέγραψε περαιτέρω αύξηση σχεδόν κατά 29 % των ιατρικών αναγκών που δεν καλύπτονται, κατά δήλωση των ίδιων των ατόμων, από 9 % σε 11,6 %, ενώ ο δείκτης τουλάχιστον τριπλασιάστηκε για τα νοικοκυριά που ζούσαν κάτω από το όριο του κινδύνου φτώχειας. Η μεγαλύτερη αύξηση καταγράφηκε στη Δυτική Μακεδονία, από 8,5 % σε 13,1 %. Ο δείκτης διατηρήθηκε επίσης σε υψηλή τιμή και πάνω από τον εθνικό μέσο όρο στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (15,6 %), τα Ιόνια Νησιά (14,2 %), το Βόρειο Αιγαίο (13,3 %) και την Πελοπόννησο (13,1 %).

Η έλλειψη βασικών υποδομών δημόσιων συγκοινωνιών στις σιδηροδρομικές μεταφορές και τις μεταφορές με λεωφορεία αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη και την ποιότητα ζωής των πολιτών. Μια έρευνα σε επίπεδο ΕΕ σχετικά με την κινητικότητα των επιβατών ([133]) έδειξε το 2022 ότι ο αριθμός των ταξιδιών με τη χρήση δημόσιων συγκοινωνιών για μικρές αποστάσεις στις ελληνικές πόλεις ήταν το ήμισυ του μέσου όρου της ΕΕ, ενώ ο κύριος τρόπος μεταφοράς ήταν τα αυτοκίνητα ιδιωτικής χρήσης. Τα στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχει τεράστια επιβάρυνση στην πρόσβαση σε δημόσιες συγκοινωνίες μεταξύ της Αττικής και όλων των άλλων περιφερειών. Το ίδιο ισχύει και για την ηλεκτροκίνηση. Ενώ οι κάτοικοι της Αττικής έχουν πρόσβαση σε 132,5 σημεία φόρτισης ανά εκατομμύριο κατοίκων (μέσος όρος της ΕΕ: 287,5), ο αριθμός αυτός μειώνεται τουλάχιστον κατά 10 φορές για όλες τις άλλες περιφέρειες.

Μελλοντικές ανάγκες επενδύσεων και υποεθνικών μεταρρυθμίσεων

Η σιδηροδρομική τραγωδία των Τεμπών και οι εκτεταμένες ζημίες που προκλήθηκαν από τον τυφώνα Daniel κατέδειξαν την αστάθεια του ελληνικού σιδηροδρομικού συστήματος, ιδίως όσον αφορά την ασφάλεια των σιδηροδρόμων. Η Ελλάδα οφείλει να αναπτύξει τις αναγκαίες υλικές υποδομές ώστε να μειωθούν σε επαρκή βαθμό οι κίνδυνοι στο σιδηροδρομικό δίκτυο που βρίσκεται σε λειτουργία: α) επιτάχυνση του σχεδιασμού και της ολοκλήρωσης των απαιτούμενων επενδύσεων στο σιδηροδρομικό σύστημα σηματοδότησης και έναρξη της ασφαλούς λειτουργίας του συστήματος ERTMS σε όλες τις μεγάλες σιδηροδρομικές γραμμές, η οποία περιλαμβάνει όχι μόνο την κατασκευή αλλά και την έγκριση της νέας υποδομής από τις εθνικές αρχές ασφάλειας και τη σχετική επαναπιστοποίηση των μηχανοδηγών ώστε να οδηγούν με ασφάλεια στις διαδρομές ERTMS· β) αξιολόγηση της κλιματικής τρωτότητας του σιδηροδρομικού δικτύου και σταδιακή υλοποίηση επενδύσεων στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας στην κλιματική αλλαγή.

([133]) https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/new-mobility-patterns-study-insights-passenger-mobility-and-urban-logistics-2022-12-20_el

Η Ελλάδα εξακολουθεί να βασίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην υγειονομική ταφή, με αποτέλεσμα να παρουσιάζει συστηματική αδυναμία επίτευξης των στόχων ανακύκλωσης της ΕΕ. Το 2021 το ποσοστό ανακύκλωσης της χώρας ανήλθε σε 17,5 % (μέσος όρος της ΕΕ: 48 %), ενώ η υγειονομική ταφή αντιπροσώπευε σημαντικό ποσοστό της τάξης του 65 %. Σύμφωνα με την έκθεση έγκαιρης προειδοποίησης του 2023 για τα απόβλητα, η Ελλάδα συγκαταλέγεται στα κράτη μέλη της ΕΕ που αντιμετωπίζουν σοβαρό κίνδυνο μη επίτευξης των οικείων στόχων ανακύκλωσης για το 2025 ([134]). Οι μελλοντικές προκλήσεις συνίστανται στην επίτευξη του φιλόδοξου ποσοστού ανακύκλωσης 60 % έως το 2030, καθώς και στη σημαντική μείωση της υγειονομικής ταφής στο 10 % έως το 2035.

Για την αντιστροφή της υφιστάμενης κατάστασης στον τομέα της διαχείρισης των αποβλήτων, απαιτείται η λήψη ισχυρών μέτρων για τη διασφάλιση της οικονομικής αποδοτικότητας και της ορθής λειτουργίας και χρηματοδότησης του τομέα. Θα μπορούσε να δοθεί προτεραιότητα στην ανάπτυξη σύγχρονων εγκαταστάσεων ανακύκλωσης και ανάκτησης που λαμβάνουν διαχωρισμένα απόβλητα, καθώς και στη δημιουργία συμπληρωματικών συστημάτων χωριστής συλλογής. Είναι σημαντικό να ενισχυθεί η ικανότητα των δικαιούχων (περιφερειακές ενώσεις διαχείρισης αποβλήτων και δήμοι), συμπεριλαμβανομένης της στελέχωσης. Η εξασφάλιση της στελέχωσης και της λειτουργίας της νεοσυσταθείσας ρυθμιστικής αρχής στερεών αποβλήτων είναι απαραίτητη για την εποπτεία του τομέα.

Όσον αφορά τη λειτουργία και τη διαχείριση του τομέα των υδάτων, εγείρονται ορισμένες προκλήσεις. Οι προκλήσεις αυτές, εκτείνονται από την έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού, τον κατακερματισμό του προγραμματισμού και την απουσία ιεράρχησης των προτεραιοτήτων μέχρι τους βραδείς ρυθμούς υλοποίησης των έργων, σε συνδυασμό με ελλείψεις όσον αφορά τη λειτουργία και τη συντήρηση των υποδομών λυμάτων, καθώς και την περιορισμένη σύνδεση των ιδιωτικών κατοικιών με τα δίκτυα αποχέτευσης. Διαπιστώνεται επανειλημμένως ότι οικονομικά ασθενείς τελικοί δικαιούχοι αδυνατούν να παραδώσουν ποιοτικά έργα εγκαίρως και εντός του προϋπολογισμού· φαίνεται δε ότι δεν είναι επαρκώς εξοπλισμένοι ώστε να εξασφαλίσουν την ορθή συντήρηση και λειτουργία των σταθμών επεξεργασίας λυμάτων. Για τον εξορθολογισμό και τον εκσυγχρονισμό του τομέα των υδάτων, θα ήταν σημαντικό να ενισχυθεί η διοικητική, τεχνική, οργανωτική και οικονομική ικανότητα των φορέων εκμετάλλευσης υδάτων. Καθοριστικής σημασίας θα είναι η ανάπτυξη μιας τιμολογιακής πολιτικής μέσω της νεοσυσταθείσας ρυθμιστικής αρχής υδάτων σύμφωνα με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», η οποία θα διασφαλίζει την πλήρη ανάκτηση του κόστους και την οικονομική βιωσιμότητα των επενδύσεων. Απαιτούνται ολοκληρωμένες επενδύσεις, οι οποίες θα περιλαμβάνουν τα ύδατα, τα λύματα, την ανάκτηση ενέργειας, την ψηφιοποίηση, την επαναχρησιμοποίηση των υδάτων, τα όμβρια ύδατα και την αφαλάτωση.

Λόγω της αυξημένης συχνότητας ακραίων φυσικών φαινομένων, οι επενδύσεις στον τομέα της πρόληψης και της ετοιμότητας έναντι των κινδύνων που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή είναι καίριας σημασίας. Οι επενδύσεις αυτές περιλαμβάνονται στα υφιστάμενα κονδύλια της πολιτικής συνοχής ύψους 1,13 δισ. EUR ([135]) για την προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και της πρόληψης του κινδύνου καταστροφών και της ανθεκτικότητας. Ωστόσο, απαιτείται η ευρύτερη χρήση προσεγγίσεων που βασίζονται στο οικοσύστημα για την ενίσχυση της βιωσιμότητας και της οικονομικής αποδοτικότητας, τη βελτίωση της ανθεκτικότητας στην κλιματική αλλαγή και τη διασφάλιση των στόχων για τη βιοποικιλότητα.

Η αύξηση της ικανότητας καινοτομίας των επιχειρήσεων στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες εξακολουθεί να αποτελεί υψηλή προτεραιότητα. Ειδικότερα, πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην περαιτέρω ενίσχυση της ικανότητας μεταφοράς τεχνολογικής καινοτομίας μέσω της αυξημένης συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, στη συνεργασία μεταξύ μεγάλων επιχειρήσεων και ΜΜΕ, στη διευκόλυνση των επενδύσεων στην παραγωγή τεχνολογιών μηδενικών καθαρών εκπομπών, καθώς και στην ενίσχυση των παραγόντων διευκόλυνσης της καινοτομίας και της συμμετοχής σε ευρωπαϊκά δίκτυα, πλατφόρμες και προγράμματα έρευνας και

([134])https://environment.ec.europa.eu/publications/waste-early-warning-reports-2023-country-specific-factsheets_el

([135])Κονδύλια της ΕΕ.

καινοτομίας (παράρτημα 11). Η Ελλάδα θα μπορούσε επίσης να επωφεληθεί από τις ευκαιρίες που παρέχονται στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας των πλατφορμών στρατηγικών τεχνολογιών για την Ευρώπη (STEP), ώστε να δοθεί ώθηση στις επενδύσεις στην ανάπτυξη και την παραγωγή κρίσιμων τεχνολογιών για τη στήριξη του μετασχηματισμού της βιομηχανίας.

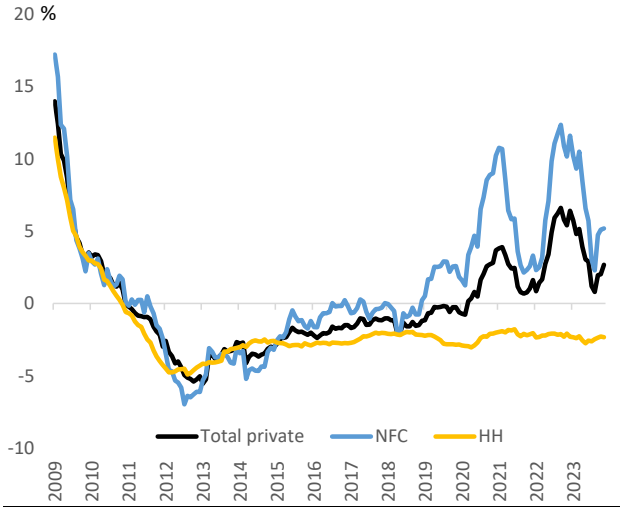
Οι επενδύσεις στις δεξιότητες είναι καίριας σημασίας για την προσφορά άρτια εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού στην ελληνική οικονομία. Η βελτίωση των συνεργειών και του συντονισμού μεταξύ, αφενός, του εθνικού συστήματος διά βίου μάθησης και των συστημάτων παροχής δεξιοτήτων και, αφετέρου, των περιφερειακών μηχανισμών διάγνωσης της αγοράς εργασίας αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την αντιμετώπιση των ελλείψεων δεξιοτήτων και την καλύτερη αντιστοίχιση των αναγκών της αγοράς εργασίας και της κατάρτισης όσον αφορά τις δεξιότητες.

Οι δυσμενείς δημογραφικές τάσεις υποδεικνύουν αύξηση της δημογραφικής γήρανσης. Ο κλάδος της μακροχρόνιας φροντίδας δεν είναι επαρκώς ανεπτυγμένος, δεδομένου ότι δεν διαθέτει ολοκληρωμένες επίσημες υπηρεσίες που να εγγυώνται καθολική κάλυψη. Η διεξοδική χαρτογράφηση θα μπορούσε να συμβάλει στον εντοπισμό εδαφικών διαφορών ως προς τη διαθεσιμότητα υπηρεσιών μακροχρόνιας φροντίδας και την πρόσβαση σ' αυτές, ενώ η λήψη μέτρων για τη διευκόλυνση της ενεργού και υγιούς γήρανσης θα μπορούσε να προωθήσει την αυτονομία και την ανεξάρτητη διαβίωση.

Το πρόβλημα της οικονομικής προσιτότητας της στέγασης οξύνεται, ιδίως σε μεγάλες πόλεις και περιοχές που αποτελούν πόλους τουριστικής έλξης. Οι ελληνικές αρχές είχαν προωθήσει διάφορες πρωτοβουλίες στέγασης. Ωστόσο, οι πρωτοβουλίες αυτές ήταν περιορισμένες και δεν αντιμετώπισαν πλήρως το πρόβλημα. Η ανάπτυξη μακροπρόθεσμου σχεδίου για τη στέγαση, το οποίο θα ενσωματώνει συστημικές πολιτικές για την προώθηση κοινωνικής στέγασης και στεγαστικής βοήθειας υψηλής ποιότητας, καθώς και η λήψη μέτρων για την καταπολέμηση του προβλήματος της αστεγίας, είναι αποφασιστικής σημασίας για την αντιμετώπιση της εν λόγω πρόκλησης.

Ο χρηματοπιστωτικός τομέας της Ελλάδας αποτελείται κυρίως από τράπεζες και χαρακτηρίζεται από υψηλό ποσοστό συγκέντρωσης. Στον εγχώριο τραπεζικό τομέα κυριαρχούν τέσσερις συστημικά σημαντικές τράπεζες, οι οποίες κατέχουν περίπου το 95 % του μεριδίου αγοράς. Το πολύ υψηλό ποσοστό συγκέντρωσης και το χαμηλό επίπεδο ξένης ιδιοκτησίας είναι άμεσο αποτέλεσμα της ενοποίησης που προκλήθηκε από πολυάριθμες εξυγιάνσεις, αναδιαρθρώσεις και ανακεφαλαιοποιήσεις κατά τη διάρκεια των τριών ελληνικών προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής (2010-2018). Οι τράπεζες είναι κυρίως ιδιωτικές, αλλά το κράτος κατέχει —μέσω του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας— σημαντικές συμμετοχές σε μία συστημική τράπεζα και την πέμπτη μεγαλύτερη τράπεζα. Το Ταμείο ξεκίνησε διαδικασία αποεπένδυσης στο τέλος του 2023 και έχει σκοπό να μειώσει ή να διαθέσει όλες τις συμμετοχές του σε όλες τις συστημικές τράπεζες έως το τέλος του 2025. Οι ελληνικές συστημικές τράπεζες δραστηριοποιούνται επίσης στην ευρύτερη περιοχή, με σημαντικότερη παρουσία στην Κύπρο και τη Βουλγαρία.

Διάγραμμα Α18.1:**Εξέλιξη της πιστωτικής δραστηριότητας**

Προσαρμοσμένη βάσει πωλήσεων και τιτλοποιήσεων δανείων.
Πηγή: ΕΚΤ.

Έπειτα από σημαντικές βελτιώσεις που επήλθαν στην ποιότητα των στοιχείων ενεργητικού κατά τα τελευταία έτη, η μείωση του αποθέματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) συνεχίστηκε με βραδύτερους ρυθμούς το 2023. Το ποσοστό των ΜΕΔ ανήλθε στο 5,7 % του συνόλου των δανείων το τρίτο τρίμηνο του 2023, σημειώνοντας μείωση κατά 0,5 εκατοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το τέλος του 2022, αλλά παρέμεινε σε επίπεδο σημαντικά χαμηλότερο από το 26,5 % στο οποίο είχε ανέλθει το 2020 και την κορύφωσή του σε 46,3 % το 2016 ([136]). Αυτή η απότομη μείωση των παλαιών ΜΕΔ οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό σε τιτλοποιήσεις στο πλαίσιο του ελληνικού καθεστώτος προστασίας περιουσιακών στοιχείων (πρόγραμμα «Ηρακλής»), σε συνδυασμό με οριστικές εκποιήσεις δανείων. Το πρόγραμμα «Ηρακλής» έληξε τον Οκτώβριο του 2022, αλλά ανανεώθηκε τον Νοέμβριο του 2023 και θα διαρκέσει έως το τέλος του 2024. Το ανανεωμένο πρόγραμμα αναμένεται επίσης να συμβάλει στην ταχύτερη εξυγίανση των ισολογισμών των μικρότερων τραπεζών. Παρά το γεγονός ότι το επίπεδο των ΜΕΔ βελτιώθηκε αισθητά κατά τα τελευταία έτη, εξακολουθεί να είναι το υψηλότερο στην ΕΕ και μάλιστα υπερβαίνει σημαντικά τον μέσο όρο της ΕΕ (1,8 %).

Η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών συνεχίστηκε το 2023, ενώ οι δείκτες κεφαλαίου παραμένουν σταθεροί. Τα κέρδη οφείλονταν κυρίως στα καθαρά έσοδα από τόκους, καθώς οι αποκλίσεις των επιτοκίων παρέμειναν υψηλές, με δεδομένα το κατά κύριο λόγο χαρτοφυλάκιο δανείων κυμαινόμενου επιτοκίου των τραπεζών και τον βραδύ ρυθμό επανακαθορισμού των επιτοκίων καταθέσεων. Με απόδοση ιδίων κεφαλαίων ύψους 13,1 % κατά τους εννέα πρώτους μήνες του 2023, οι τράπεζες παρουσίασαν καλύτερες επιδόσεις από τον μέσο όρο της ΕΕ (9,9 %). Η κερδοφορία αυτή είναι πιθανό να κλονιστεί μεσοπρόθεσμα διότι αναμένονται οι ακόλουθες εξελίξεις: i) νομισματική χαλάρωση· ii) υψηλότερα ποσοστά μετακύλισης στα επιτόκια καταθέσεων· iii) αυξανόμενο μερίδιο των προθεσμιακών λογαριασμών στο μείγμα καταθέσεων· και iv) δυνητικά υψηλότερες ανάγκες προβλέψεων. Επιπλέον, το αυξανόμενο κόστος της χρηματοδότησης χονδρικής είναι σημαντικό για την κερδοφορία λόγω: i) της ανάγκης των τραπεζών για μελλοντική έκδοση μακροπρόθεσμου χρέους για την κάλυψη της ελάχιστης απαίτησης ιδίων κεφαλαίων και επιλέξιμων υποχρεώσεων (MREL)· και ii) της σταδιακής κατάργησης στοχευμένων πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης. Το δεύτερο εξάμηνο του 2023, τρεις από τους τέσσερις

([136])Ενοποιημένα τραπεζικά στοιχεία της ΕΚΤ.

Πίνακας A18.1: **Δείκτες χρηματοπιστωτικής ευρωστίας**

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	EU	Median
Total assets of the banking sector (% of GDP)	170.4	163.0	168.9	203.7	180.9	158.5	142.5	257.0	184.6
Share (total assets) of the five largest banks (%)	97.0	96.8	97.4	97.0	96.2	95.7	-	-	69.6
Share (total assets) of domestic credit institutions (%)[1]	97.9	98.0	98.7	98.7	98.6	98.5	98.6	-	62.9
NFC credit growth (year-on-year % change)	0.0	0.2	1.8	10.2	3.3	11.6	5.9	-	2.4
HH credit growth (year-on-year % change)	-2.0	-2.2	-2.8	-2.0	-2.0	-2.3	-1.9	-	1.4
Financial soundness indicators:[1]									
- non-performing loans (% of total loans)	45.0	41.6	35.5	26.5	8.6	6.2	5.7	1.8	1.8
- capital adequacy ratio (%)	17.1	16.0	17.3	16.7	16.2	17.4	17.6	19.6	20.1
- return on equity (%)[2]	-1.3	-0.4	0.7	-7.9	-20.1	12.7	13.1	9.9	13.2
Cost-to-income ratio (%)[1]	52.7	55.2	52.1	42.6	64.4	37.2	35.4	52.8	44.9
Loan-to-deposit ratio (%)[1]	83.5	74.7	74.8	63.9	56.9	60.7	62.4	93.3	80.2
Central bank liquidity as % of liabilities	16.2	5.2	3.2	15.3	17.9	12.6	5.4	-	0.7
Private sector debt (% of GDP)	120.4	119.1	110.4	125.6	122.0	100.8	-	133.0	118.4
Long-term interest rate spread versus Bund (basis points)	566.1	378.8	283.8	178.2	125.8	234.4	156.8	107.7	104.2
Market funding ratio (%)	21.5	23.2	25.6	25.9	32.2	30.2	-	50.8	39.8
Green bonds outstanding to all bonds (%)[3]	-	-	-	0.7	1.7	1.8	1.7	4.0	2.7

1-3 **4-10** **11-17** **18-24** **24-27** Colours indicate performance ranking among 27 EU Member States.

(1) Τελευταία στοιχεία: Q3-2023.
(2) Τα στοιχεία ανάγονται σε ετήσια βάση.
(3) Υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία μόνο για τις χώρες της ζώνης του ευρώ· ο μέσος όρος της ΕΕ αναφέρεται στη ζώνη του ευρώ.
Πηγή: ΕΚΤ, Eurostat.

μεγάλους οργανισμούς αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας επανέφεραν την πιστοληπτική ικανότητα του δημόσιου χρέους της Ελλάδας στο επίπεδο της επενδυτικής βαθμίδας, γεγονός που αναμένεται με τη σειρά του να έχει ευνοϊκή επίδραση στο κόστος δανεισμού για τις εμπορικές τράπεζες. Τον Σεπτέμβριο του 2023 ο δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας των ελληνικών τραπεζών παρέμεινε σταθερός στο 17,6 % (έναντι 19,6 % στην ΕΕ). Η κεφαλαιακή θέση των ελληνικών τραπεζών παραμένει μεταξύ των χαμηλότερων στην ΕΕ και η ποιότητά της εξακολουθεί να αποτελεί πηγή ανησυχίας, δεδομένου του υψηλού, αν και μειούμενου, ποσοστού των αναβαλλόμενων φορολογικών πιστώσεων (οι οποίες ανέρχονταν τον Δεκέμβριο του 2023 σε 44 % της συνολικής προληπτικής κεφαλαιακής επάρκειας σε ενοποιημένο επίπεδο). Μολονότι η ποιότητα των στοιχείων ενεργητικού και η κερδοφορία έχουν βελτιωθεί σημαντικά κατά τα τελευταία έτη, ο χρηματοπιστωτικός τομέας εξακολουθεί να βρίσκεται αντιμέτωπος με προκλήσεις. Στις κύριες προκλήσεις συγκαταλέγονται οι ακόλουθες: i) η ρύθμιση του μη εξυπηρετούμενου χρέους του παρελθόντος, το οποίο αφαιρέθηκε από τους ισολογισμούς των τραπεζών, αλλά παραμένει σε μεγάλο βαθμό στην οικονομία και διακρατείται από διαχειριστές πιστώσεων (περίπου 69,5 δισ. EUR τον Δεκέμβριο του 2023), οι οποίοι αναμένεται να προχωρήσουν στην εξυγίανση και την αναδιάρθρωση αυτού του χρέους· ii) βελτίωση της ποιότητας των κεφαλαίων των τραπεζών· και iii) η αντιμετώπιση των πολλαπλών διασυνδέσεων μεταξύ του τραπεζικού τομέα και του ελληνικού δημόσιου χρέους, οι οποίες εξακολουθούν να είναι σημαντικές.

Η πιστωτική επέκταση συνεχίστηκε το 2023 με βραδύτερο ρυθμό για τις μη χρηματοδοτικές εταιρείες(ΜΧΕ), αλλά παρέμεινε αρνητική για τα νοικοκυριά. Παρότι ο ρυθμός πιστωτικής επέκτασης το 2023 ήταν χαμηλότερος σε σύγκριση με το 2022, ο δανεισμός προς μη χρηματοδοτικές εταιρείες συνεχίστηκε με σταθερό ρυθμό (βλ. διάγραμμα A18.1). Το απόθεμα δανεισμού προς τα νοικοκυριά συνέχισε να μειώνεται, καθώς η αύξηση των νέων δανείων προς τα νοικοκυριά υπερκαλύφθηκε από τις αποπληρωμές υφιστάμενων ενυπόθηκων δανείων. Ένας από τους λόγους για την υποτονική ζήτηση είναι το αυξημένο κόστος δανεισμού· με την αύξηση των επιτοκίων, το σταθμισμένο μέσο κόστος νέου τραπεζικού δανεισμού έχει αυξηθεί σημαντικά. Παρότι η αύξηση αυτή έχει αντίκτυπο τόσο στα νοικοκυριά όσο και στις μη χρηματοδοτικές εταιρείες, το κόστος του δανεισμού προς επιχειρήσεις στο πλαίσιο προγραμμάτων που υποστηρίζονται από τον ΜΑΑ είναι κατά γενικό κανόνα χαμηλότερο από το κόστος δανεισμού βάσει της αγοράς, γεγονός που αυξάνει με τη σειρά του τη ζήτηση για δανεισμό στο τμήμα των μη χρηματοδοτικών εταιρειών.

Οι τιμές των κατοικιών συνέχισαν να αυξάνονται έντονα και το 2023, σε αντίθεση με πολλές άλλες χώρες της ΕΕ. Το τέταρτο τρίμηνο του 2023 οι τιμές των διαμερισμάτων αυξήθηκαν κατά 11,8 % ανά έτος, σε ονομαστικούς όρους, με τις μεγαλύτερες αυξήσεις στα μεγάλα αστικά κέντρα, αλλά παρέμειναν κατά 7 % κάτω από τα ανώτατα επίπεδα του 2008. Αυτή η έντονη ανάκαμψη της τιμής των διαμερισμάτων, μετά τη μεγάλη πτώση που σημειώθηκε την περίοδο 2008-

2017, οφείλεται επίσης στις αγορές ΑΞΕ που συνδέονται με το ελληνικό πρόγραμμα χορήγησης άδειας διαμονής σε επενδυτές (χρυσή βίζα). Το 2022 το κόστος στέγασης στην Ελλάδα, εκφραζόμενο ως ποσοστό του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, ήταν το υψηλότερο στην ΕΕ και ανήλθε σε 34,2 % (μέσος όρος της ΕΕ: 19,9 %). Ωστόσο, η καθαρή αύξηση των πιστώσεων για ενυπόθηκα δάνεια είναι σταθερά αρνητική από το 2010 και, ως εκ τούτου, οι κίνδυνοι για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα είναι περιορισμένοι. Η Τράπεζα της Ελλάδος έχει διατηρήσει το αντικυκλικό κεφαλαιακό απόθεμα ασφαλείας στο μηδέν, καθώς δεν υπάρχουν ενδείξεις υπερβολικής πιστωτικής επέκτασης.

Η ελληνική κεφαλαιαγορά παραμένει υποανάπτυκτη, παρά το γεγονός ότι έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος τα τελευταία έτη. Ο δείκτης χρηματοδότησης από την αγορά έχει βελτιωθεί από το 2017, αλλά παρέμεινε χαμηλός το 2022, στο 30,2 %, έναντι 50,8 % κατά μέσο όρο στην ΕΕ. Το Χρηματιστήριο Αθηνών απέχει ακόμη πολύ από τα προ του 2008 επίπεδα, όσον αφορά τόσο τη χρηματιστηριακή αξία όσο και τον ημερήσιο κύκλο εργασιών. Η βιώσιμη χρηματοδότηση στην Ελλάδα εξακολουθεί να υστερεί σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ, καθώς η έκδοση πράσινων ομολόγων τα τελευταία έτη έχει παραμείνει στάσιμη. Τον Φεβρουάριο του 2023 οι ελληνικές αρχές ενέκριναν εθνική στρατηγική για την ενίσχυση της ελληνικής κεφαλαιαγοράς. Η στρατηγική αυτή βασίζεται σε έξι πυλώνες: στο κανονιστικό και εποπτικό πλαίσιο· στις επενδυτικές ευκαιρίες και το οικοσύστημα των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και σχετικών με τη διακυβέρνηση (ΠΚΔ) κριτηρίων και της χρηματοοικονομικής τεχνολογίας· στο φορολογικό πλαίσιο· στο πλαίσιο λειτουργίας της κεφαλαιαγοράς· στη ζήτηση· στις χρηματοοικονομικές γνώσεις.

Ο ελληνικός ασφαλιστικός τομέας χαρακτηρίζεται από υψηλή συγκέντρωση και μικρότερο μέγεθος σε σύγκριση με τον ασφαλιστικό τομέα των υπόλοιπων χωρών της ΕΕ. Σύμφωνα με στοιχεία της 30ής Σεπτεμβρίου 2023, το σύνολο των στοιχείων ενεργητικού που είχαν στην κατοχή τους οι ελληνικές ασφαλιστικές εταιρείες αντιπροσώπευε το 8,8 % του ΑΕΠ, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που ήταν 53,7 %. Ο δείκτης φερεγγυότητας παρέμεινε σταθερός στο 190,1 %, σε ποσοστό σχεδόν διπλάσιο από την κανονιστική απαίτηση, αν και σε χαμηλότερο επίπεδο από τον μέσο όρο της ΕΕ (262,3 %). Όπως και σε άλλες χώρες, ο υψηλότερος από τον αναμενόμενο πληθωρισμός μπορεί να προκαλέσει βραχυπρόθεσμες απώλειες για τις ασφαλίσεις ζημιών των ελληνικών ασφαλιστικών εταιρειών. Σύμφωνα με τον πίνακα εργαλείων της EIOPA σχετικά με το χάσμα στην ασφαλιστική προστασία έναντι φυσικών καταστροφών, η Ελλάδα παρουσιάζει ένα από τα μεγαλύτερα χάσματα ασφαλιστικής προστασίας στην Ευρώπη έναντι φυσικών κινδύνων, ιδίως σεισμών και δασικών πυρκαγιών.

Το παρόν παράρτημα παρέχει επισκόπηση του φορολογικού συστήματος της Ελλάδας βάσει δεικτών. Περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τη φορολογική διάρθρωση (τα είδη των φόρων από τους οποίους αντλεί η Ελλάδα τα περισσότερα έσοδα), τη φορολογική επιβάρυνση για τους εργαζομένους και την προοδευτικότητα και την αναδιανεμητική επίδραση του φορολογικού συστήματος. Παρέχει επίσης πληροφορίες σχετικά με την είσπραξη των φόρων και τη φορολογική συμμόρφωση.

Το 2022 η επιβάρυνση των φορολογικών εσόδων της Ελλάδας υπερέβη τον μέσο όρο της ΕΕ. Ο δείκτης των φορολογικών εσόδων ως προς το ΑΕΠ στην Ελλάδα αυξήθηκε σε 41,2 % το 2022, ποσοστό που ήταν κατά 1,0 εκατοστιαίες μονάδες πάνω από το αντίστοιχο ποσοστό για το σύνολο της ΕΕ (πίνακας Α19.1). Όσον αφορά τη δομή, τα φορολογικά έσοδα στην Ελλάδα τείνουν να βασίζονται περισσότερο σε ευνοϊκούς για την ανάπτυξη φόρους (δηλαδή σε φόρους κατανάλωσης και όχι σε φόρους εργασίας) σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ (διάγραμμα Α19.1). Συνεχίστηκαν οι προσπάθειες για την περαιτέρω βελτίωση του φορολογικού μείγματος και για την ενίσχυση του ευνοϊκού για την ανάπτυξη χαρακτήρα του φορολογικού συστήματος. Τα έσοδα από περιβαλλοντικούς φόρους συνέχισαν να αυξάνονται και το 2022 ανήλθαν στο 5,6 % του ΑΕΠ, το οποίο είναι και το υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ. Τα φορολογικά έσοδα στον τομέα της ενέργειας και των μεταφορών (ως ποσοστό του ΑΕΠ) είναι σημαντικά υψηλότερα από τα συνολικά έσοδα της ΕΕ, αλλά τα σχετικά χαμηλά φορολογικά έσοδα όσον αφορά τη ρύπανση και τους πόρους υποδηλώνουν ότι υπάρχουν δυνατότητες για την ενίσχυση της εφαρμογής της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει». Τα έσοδα από φόρους ακίνητης περιουσίας (3,0 % του ΑΕΠ) υπερέβησαν επίσης το αντίστοιχο ποσοστό για το σύνολο της ΕΕ (2,1 % του ΑΕΠ). Αυτό ισχύει ιδίως για τους περιοδικούς φόρους ακίνητης περιουσίας (2,2 % του ΑΕΠ, έναντι 1,0 % για το σύνολο της ΕΕ), οι οποίοι συγκαταλέγονται μεταξύ των λιγότερο επιζήμιων φόρων για την οικονομική ανάπτυξη.

Η φορολογική επιβάρυνση της εργασίας στην Ελλάδα είναι χαμηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ σε όλα τα επίπεδα εισοδήματος. Το διάγραμμα Α19.2 δείχνει ότι η φορολογική επιβάρυνση της εργασίας για την Ελλάδα το 2023 ήταν χαμηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ για το πρώτο εργαζόμενο μέλος οικογένειας στα διάφορα επίπεδα εισοδήματος, ενώ για το δεύτερο εργαζόμενο μέλος οικογένειας ήταν στο 67 % του μέσου εισοδήματος. Συνολικά, η προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος (όπως μετράται με βάση τον δείκτη της φορολογικής επιβάρυνσης των εργαζομένων υψηλού και χαμηλού εισοδήματος) είναι παρόμοια με τον μέσο όρο της ΕΕ. Ωστόσο, το

Πίνακας Α19.1: **Δείκτες φορολογίας**

		Greece					EU-27				
		2010	2020	2021	2022	2023	2010	2020	2021	2022	2023
Tax structure	Total taxes (including compulsory actual social contributions) (% of GDP)	32.3	39.5	40.0	41.2		37.9	40.0	40.4	40.2	
	Labour taxes (as % of GDP)	13.7	17.5	17.2	16.2		20.0	21.3	20.7	20.3	
	Consumption taxes (as % of GDP)	12.0	14.5	15.0	17.0		10.8	10.7	11.2	11.0	
	Capital taxes (as % of GDP)	6.6	7.6	7.9	8.0		7.1	8.0	8.6	8.9	
	Of which, on income of corporations (as % of GDP)	2.6	1.4	2.0	2.5		2.4	2.5	3.0	3.4	
	Total property taxes (as % of GDP)	2.0	3.4	3.2	3.0		1.9	2.3	2.2	2.1	
	Recurrent taxes on immovable property (as % of GDP)	1.0	2.6	2.4	2.2		1.1	1.2	1.1	1.0	
	Environmental taxes as % of GDP	2.7	4.1	4.2	5.6		2.4	2.2	2.3	2.0	
Progressivity & fairness	Tax wedge at 50% of average wage (Single person) (*)	34.4	32.1	30.0	30.3	30.6	33.9	31.7	32.1	31.8	31.7
	Tax wedge at 100% of average wage (Single person) (*)	40.0	38.9	37.4	38.0	38.5	41.0	40.1	39.9	40.0	40.2
	Corporate income tax - effective average tax rates (1) (*)		23.0	21.0	21.0			19.5	19.0	19.0	
	Difference in Gini coefficient before and after taxes and cash social transfers (pensions excluded from social transfers) (2) (*)	5.5	4.4	3.7	4.0		8.6	8.1	8.2	7.9	
Tax administration & compliance	Outstanding tax arrears: total year-end tax debt (including debt considered not collectable) / total revenue (in %) (*)		228.3	203.0				40.9	35.5		
	VAT Gap (% of VAT total tax liability, VTTL)(**)	22.7	21.0	17.8	10.2			9.7	5.4		

(1) Μελλοντοστρεφής πραγματικός φορολογικός συντελεστής (ΟΟΣΑ).
(2) Η υψηλότερη τιμή υποδηλώνει ισχυρότερο αναδιανεμητικό αντίκτυπο της φορολογίας.
(*) Απλός μέσος όρος της ΕΕ-27.
(**) Προβλεπόμενη τιμή για το 2022, εάν είναι διαθέσιμη. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με το έλλειμμα ΦΠΑ, βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Φορολογίας και Τελωνειακής Ένωσης, 2023, «*VAT gap in the EU*» (Το έλλειμμα ΦΠΑ στην ΕΕ), https://data.europa.eu/doi/10.2778/911698.
Για περισσότερα στοιχεία σχετικά με τα φορολογικά έσοδα, καθώς και σχετικά με τη μεθοδολογία που εφαρμόστηκε, βλ. την ιστοσελίδα «Data on Taxation» (Στοιχεία για τη φορολογία), https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_el.
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ΟΟΣΑ.

σύστημα φορολογίας και παροχών μειώνει την εισοδηματική ανισότητα (όπως μετράται με τον συντελεστή Gini) κατά πολύ μικρότερο ποσοστό από τον μέσο όρο της ΕΕ το 2022 (πίνακας A19.1). Στην Ελλάδα, το σύστημα φορολογίας και παροχών μείωσε τον συντελεστή Gini κατά 4,0 εκατοστιαίες μονάδες κατά μέσο όρο, ενώ η μείωση αυτή στην ΕΕ ήταν κατά μέσο όρο 7,9 εκατοστιαίες μονάδες το 2022. Ωστόσο, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι η διαφορά από τον μέσο όρο της ΕΕ μειώθηκε το 2022 σε σύγκριση με το 2021.

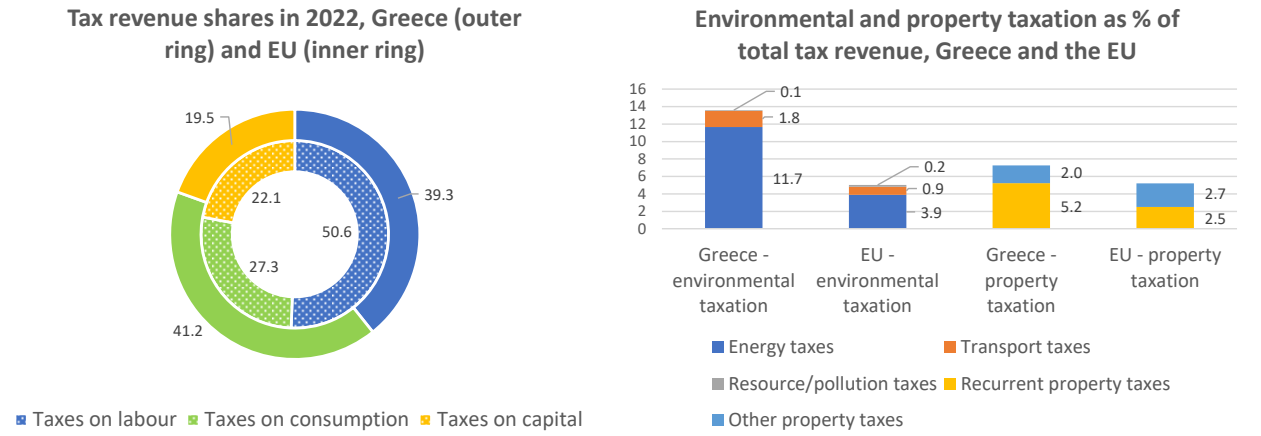
Η ψηφιοποίηση, η βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης και η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής εξακολουθούν να έχουν μεγάλη σημασία για τη βελτίωση των επιδόσεων της ελληνικής φορολογικής διοίκησης. Στο 203 % των συνολικών καθαρών εσόδων που εισπράχθηκαν, οι ληξιπρόθεσμες φορολογικές οφειλές εξακολουθούσαν να είναι οι υψηλότερες στην ΕΕ (35,5 % κατά μέσο όρο) το 2021. Το έλλειμμα συμμόρφωσης προς τον ΦΠΑ (η διαφορά μεταξύ των εσόδων που πράγματι εισπράττονται και της θεωρητικής φορολογικής οφειλής) παρέμεινε υψηλό (17,8 %) το 2021, καταγράφοντας πτώση ανάλογη με την πλειονότητα των κρατών μελών της ΕΕ. Ωστόσο, εξακολουθούσε να υπερβαίνει κατά πολύ το έλλειμμα σε επίπεδο ΕΕ, το οποίο ανερχόταν σε 5,4 %. Η εξέλιξη του ελλείμματος συμμόρφωσης προς τον ΦΠΑ το 2021 δείχνει ότι η βελτίωση της συμμόρφωσης σε θέματα ΦΠΑ στην Ελλάδα ήταν μάλλον σταθερή και συνδέεται με μείωση της επιβάρυνσης με ΦΠΑ. Η κυβέρνηση μείωσε τον συντελεστή ΦΠΑ για ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες (συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών φιλοξενίας, τουρισμού και ψυχαγωγίας) από 24 % σε 13 %. Οι εταιρείες που δέχτηκαν ισχυρό πλήγμα λόγω της πανδημίας COVID-19 είχαν τη δυνατότητα να αναστείλουν την καταβολή των οικείων πληρωμών ΦΠΑ. Ομοίως, τα ποσοστά έγκαιρης καταβολής των πληρωμών για τον ΦΠΑ συνέχισαν να βελτιώνονται και ανήλθαν στο 90,3 % των αναμενόμενων οφειλόμενων φορολογικών εσόδων ([137]). Ωστόσο, το ποσοστό των ελέγχων με προσαρμογή ως ποσοστό των ελέγχων που ολοκληρώθηκαν (88,5 %) θα μπορούσε να αποτελεί ένδειξη ελλιπούς υποβολής στοιχείων. Όσον αφορά την αποτελεσματική είσπραξη φόρων, οι ακαθάριστες δαπάνες ΤΠΕ οκταπλασιάστηκαν μεταξύ του 2019 και του 2021 και το ποσοστό των δηλώσεων που υποβλήθηκαν με ηλεκτρονικά μέσα ήταν υψηλό για τον φόρο εταιρειών (ΦΕ), τον φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων (ΦΕΦΠ) και τον φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) ([138]). Η ελληνική διοίκηση έχει αναπτύξει μια στρατηγική ψηφιακού μετασχηματισμού και ψηφιακής κουλτούρας, την εποπτεία της οποίας έχει αναλάβει ανώτερο διοικητικό όργανο διακυβέρνησης, και έχει προσδιορίσει τις μελλοντικές απαιτήσεις δεξιοτήτων. ([139])

([137])ΟΟΣΑ, *Tax Administration 2023, Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies* (Φορολογική διοίκηση 2023: συγκριτικά στοιχεία για τις οικονομίες του ΟΟΣΑ και άλλες προηγμένες και αναδυόμενες οικονομίες), πίνακες δεδομένων παρέχονται στην ακόλουθη διεύθυνση: https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/tax-administration-2017/table-a-9-on-time-payment-performance_tax_admin-2017-table67-en.

([138])Από 1,3 εκατ. EUR σε 11,1 εκατ. EUR, ΟΟΣΑ, *Tax Administration 2023, Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies* πίνακες δεδομένων παρέχονται στην ακόλουθη διεύθυνση: 0d09309f-en.pdf (oecd-ilibrary.org).

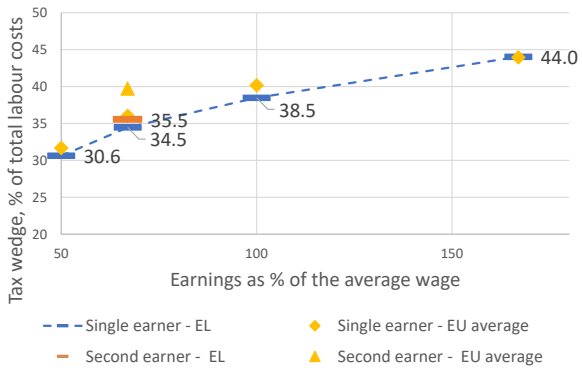
([139])ΟΟΣΑ, Forum on Tax Administration, Tax Tech (Φόρουμ για τη φορολογική διοίκηση, φορολογική τεχνολογία), διαθέσιμο στη διεύθυνση https://www.oecd.org/tax/forum-on-tax-administration/tax-technology-tools-and-digital-solutions/strategy-governance-and-new-skills.htm.

Διάγραμμα Α19.1:**Φορολογικά έσοδα από διάφορα είδη φορολογίας ως ποσοστό των συνολικών εσόδων**

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Διάγραμμα Α19.2:**Φορολογική επιβάρυνση για το πρώτο και δεύτερο εργαζόμενο μέλος οικογένειας ως ποσοστό του συνολικού κόστους εργασίας, 2023**

Η φορολογική επιβάρυνση του δεύτερου εργαζόμενου μέλους της οικογένειας προϋποθέτει ότι το πρώτο εισόδημα αντιστοιχεί στο 100 % του μέσου μισθού και ότι δεν υπάρχουν παιδιά. Για τη μεθοδολογία της φορολογικής επιβάρυνσης όσον αφορά τα δεύτερα εργαζόμενα μέλη οικογενειών, βλ. ΟΟΣΑ, 2016, *Taxing Wages 2014-2015* (Φορολόγηση μισθών 2014-2015).
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Η Ελλάδα έχει αναλάβει τη δέσμευση, στο πλαίσιο του οικείου ΣΑΑ, να θεσπίσει φιλόδοξα μέτρα προκειμένου να καταστούν οι φόροι ευνοϊκότεροι για την ανάπτυξη και να βελτιωθεί η φορολογική διοίκηση και η είσπραξη των φόρων. Σύμφωνα με τη δέσμευση αυτή, τον Δεκέμβριο του 2023 η Ελλάδα επέφερε ήδη —ως πρώτο βήμα— τροποποιήσεις στο οικείο πλαίσιο φορολογικής πολιτικής, οι οποίες προωθούν τις ηλεκτρονικές πληρωμές· ενισχύουν και θεσπίζουν νέες απαιτήσεις ηλεκτρονικής υποβολής στοιχείων (myDATA) (μεταξύ άλλων και για σκοπούς ΦΠΑ)· περιορίζουν τη χρήση μετρητών σε συναλλαγές επί ακινήτων· και ολοκληρώνουν τη σύνδεση των ταμειακών συστημάτων που θα μπορούσαν να συμβάλουν περαιτέρω στη βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης και την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. ([140])

([140])Βλ. ΔΝΤ, 2023, selected issues paper Recent Trend of Informality in Greece (Πρόσφατη τάση της άτυπης οικονομίας στην Ελλάδα), όπου διαπιστώνεται ότι η εκτιμώμενη άτυπη οικονομία είχε μειωθεί κατά περίπου 14 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ από το 2013.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 20: ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΕ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥΣ ΔΕΙΚΤΕΣ

Πίνακας A20.1: **Βασικοί οικονομικοί και χρηματοοικονομικοί δείκτες**

	2004-07	2008-12	2013-20	2021	2022	2023	forecast 2024	forecast 2025
Real GDP (y-o-y)	3.6	-5.5	-0.8	8.4	5.6	2.0	2.2	2.3
Potential growth (y-o-y)	.	-1.0	-1.5	-0.6	0.2	0.6	1.2	1.6
Private consumption (y-o-y)	3.4	-4.3	-0.4	5.8	7.4	1.8	1.7	1.6
Public consumption (y-o-y)	5.1	-3.3	0.3	1.8	2.1	1.7	0.4	0.0
Gross fixed capital formation (y-o-y)	5.8	-17.7	0.4	19.3	11.7	4.0	6.7	8.4
Exports of goods and services (y-o-y)	9.3	-1.9	1.4	24.2	6.2	3.7	4.2	4.0
Imports of goods and services (y-o-y)	8.3	-7.8	3.8	17.9	7.2	2.1	3.8	3.6
Contribution to GDP growth:								
Domestic demand (y-o-y)	4.6	-7.0	-0.2	6.8	7.1	2.1	2.2	2.3
Inventories (y-o-y)	-0.3	-0.7	0.3	0.9	-0.6	-0.7	0.0	0.0
Net exports (y-o-y)	-0.8	2.1	-0.9	0.6	-1.0	0.6	0.0	0.0
Contribution to potential GDP growth:								
Total Labour (hours) (y-o-y)	.	0.9	-0.5	-1.2	-0.7	-0.3	0.0	0.1
Capital accumulation (y-o-y)	.	0.1	-0.4	-0.1	0.0	0.1	0.1	0.3
Total factor productivity (y-o-y)	.	-2.0	-0.6	0.7	0.8	0.8	1.1	1.2
Output gap	1.6	-8.5	-12.1	-6.2	-1.1	0.3	1.2	2.0
Unemployment rate	9.7	14.7	21.8	14.7	12.5	11.1	10.3	9.7
GDP deflator (y-o-y)	3.1	1.5	-0.5	1.5	7.8	4.5	3.0	2.2
Harmonised index of consumer prices (HICP, y-o-y)	3.2	2.9	-0.2	0.6	9.3	4.2	2.8	2.1
HICP excluding energy and unprocessed food (y-o-y)	3.2	2.0	0.0	-0.7	5.7	6.2	3.1	2.2
Nominal compensation per employee (y-o-y)	5.1	-0.9	-1.7	3.8	2.8	5.5	4.3	2.7
Labour productivity (real, hours worked, y-o-y)	1.7	-3.5	0.2	0.0	1.6	0.3	0.8	1.4
Unit labour costs (ULC, whole economy, y-o-y)	3.1	2.8	0.1	-3.1	-0.2	4.5	3.0	1.0
Real unit labour costs (y-o-y)	0.0	1.3	0.6	-4.5	-7.5	0.0	0.0	-1.2
Real effective exchange rate (ULC, y-o-y)	1.4	0.6	-1.5	-3.2	-3.9	-2.3	-1.6	-1.4
Real effective exchange rate (HICP, y-o-y)	0.8	0.2	-0.5	-1.3	-0.3	-0.5	.	.
Net savings rate of households (net saving as percentage of net disposable income)	-0.7	-6.8	-11.5	-3.2	.	.	.	.
Private credit flow, consolidated (% of GDP)	14.4	1.8	-0.8	0.8	1.1	2.0	.	.
Private sector debt, consolidated (% of GDP)	88.7	125.7	123.8	122.4	101.1	96.4	.	.
of which household debt, consolidated (% of GDP)	38.1	59.2	60.2	55.7	45.3	41.8	.	.
of which non-financial corporate debt, consolidated (% of GDP)	50.6	66.5	63.6	66.7	55.8	54.6	.	.
Gross non-performing debt (% of total debt instruments and total loans and advances) (1)	.	9.1	34.7	7.1	5.0	.	.	.
Corporations, net lending (+) or net borrowing (-) (% of GDP)	5.1	7.2	4.0	0.9	-1.6	0.3	0.8	0.9
Corporations, gross operating surplus (% of GDP)	19.0	18.0	16.2	16.9	19.7	19.4	19.2	19.4
Households, net lending (+) or net borrowing (-) (% of GDP)	-7.9	-4.7	-3.0	1.2	-4.1	-3.0	-3.1	-2.4
Deflated house price index (y-o-y)	4.6	-6.5	0.3	6.5	5.2	8.4	.	.
Residential investment (% of GDP)	9.9	5.6	0.8	1.3	1.6	1.9	.	.
Current account balance (% of GDP), balance of payments	-10.8	-10.0	-2.3	-6.8	-10.3	-6.3	-5.7	-5.3
Trade balance (% of GDP), balance of payments	-9.1	-7.2	-1.9	-7.6	-9.8	-4.8	.	.
Terms of trade of goods and services (y-o-y)	-0.1	-0.3	0.4	-1.0	0.2	6.3	0.1	0.4
Capital account balance (% of GDP)	1.4	1.2	0.8	2.2	1.5	1.2	.	.
Net international investment position (% of GDP)	-79.7	-94.2	-146.9	-173.0	-143.5	-140.5	.	.
NENDI - NIIP excluding non-defaultable instruments (% of GDP) (2)	.	-96.2	-134.2	-151.1	-119.8	-112.9	.	.
IIP liabilities excluding non-defaultable instruments (% of GDP) (2)	.	189.9	249.1	305.8	262.8	248.8	.	.
Export performance vs. advanced countries (% change over 5 years)	.	.	-6.7	13.0	16.5	6.3	.	.
Export market share, goods and services (y-o-y)	0.9	-5.9	-1.8	19.3	8.9	2.6	0.7	0.3
Net FDI flows (% of GDP)	0.1	-0.1	-1.3	-2.4	-2.4	-0.6	.	.
General government balance (% of GDP)	-6.9	-11.3	-2.4	-7.0	-2.5	-1.6	-1.2	-0.8
Structural budget balance (% of GDP)	.	.	4.0	-4.6	-2.5	-1.5	-1.7	-1.8
General government gross debt (% of GDP)	104.2	144.2	184.4	195.0	172.7	161.9	153.9	149.3

(1) Εγχώριοι τραπεζικοί όμιλοι και ανεξάρτητες τράπεζες, θυγατρικές ΕΕ και εκτός ΕΕ που ελέγχονται από το εξωτερικό και υποκαταστήματα ΕΕ και εκτός ΕΕ ελεγχόμενα από το εξωτερικό.
(2) NIIP εξαιρουμένων των άμεσων επενδύσεων και μετοχών χαρτοφυλακίου.
Πηγή: Eurostat και ΕΚΤ στις 17 Μαΐου 2024, εάν διατίθενται· Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα στοιχεία των προβλέψεων (εαρινές προβλέψεις 2024).

Στο παρόν παράρτημα αξιολογούνται οι κίνδυνοι δημοσιονομικής βιωσιμότητας για την Ελλάδα σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Το παράρτημα ακολουθεί την πολυδιάστατη προσέγγιση της έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την παρακολούθηση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας (Debt Sustainability Monitor) 2023, η οποία επικαιροποιήθηκε με βάση τις εαρινές προβλέψεις 2024 της Επιτροπής.

1 – Οι βραχυπρόθεσμοι κίνδυνοι για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα είναι χαμηλοί. Ο δείκτης έγκαιρης ανίχνευσης (S0) της Επιτροπής δεν επισημαίνει σημαντικούς βραχυπρόθεσμους δημοσιονομικούς κινδύνους (πίνακας A21.2) ([141]). Οι ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες της κυβέρνησης αναμένεται να μειωθούν σε περίπου 8½ % του ΑΕΠ κατά μέσο όρο κατά την περίοδο 2024-2025 (Πίνακας A21.1, Πίνακας 1). Η πιστοληπτική αξιολόγηση του δημόσιου χρέους βελτιώνεται σταθερά και έχει επανέλθει στο επίπεδο της επενδυτικής βαθμίδας σύμφωνα με τρεις από τους τέσσερις μεγάλους οργανισμούς αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας κατά την καταληκτική ημερομηνία της παρούσας έκθεσης.

2 – Οι μεσοπρόθεσμοι κίνδυνοι δημοσιονομικής βιωσιμότητας φαίνονται υψηλοί.

Η ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους (DSA), σύμφωνα με το βασικό σενάριο, δείχνει ότι ο δείκτης του δημόσιου χρέους αναμένεται να μειωθεί, αλλά θα παραμείνει σε υψηλό επίπεδο μεσοπρόθεσμα (περίπου στο 119 % του ΑΕΠ το 2034) (Διάγραμμα 1, Πίνακας 1) ([142]).

Η μείωση του χρέους στηρίζεται στην παραδοχή διαρθρωτικού πρωτογενούς πλεονάσματος ύψους 1,7 % του ΑΕΠ (εξαιρουμένων των μεταβολών του κόστους της γήρανσης του πληθυσμού) το 2024. Σε σύγκριση με τα ιστορικά δεδομένα που ξεκινούν από το 1980, το ποσοστό αυτό μπορεί να φαίνεται αρκετά φιλόδοξο. Πράγματι, λιγότερο από το ένα τέταρτο των προηγούμενων δημοσιονομικών θέσεων ήταν αυστηρότερες από τη θέση που προβλέπεται στο βασικό σενάριο. (Πίνακας A21.2) ([143]). Ωστόσο, σε σύγκριση με τις πιο συναφείς πρόσφατες επιδόσεις, η διατήρηση αυτού του ΔΠΙ είναι ευλογοφανής (δεδομένου ότι το μέσο ΔΠΙ που υπολογίστηκε για τα τελευταία 15 έτη αντιστοιχεί σε πλεόνασμα της τάξης του 3,6 % του ΑΕΠ). Στη μείωση του χρέους συμβάλλει επίσης το ακόμη ευνοϊκό αλλά φθίνον αποτέλεσμα χιονοστιβάδας της τάξης του -0,6 % του ΑΕΠ περίπου ετησίως κατά μέσο όρο κατά την περίοδο 2025-2034, το οποίο υποστηρίζεται επίσης από τον αντίκτυπο του Next Generation EU. Από την άλλη πλευρά, οι προσαρμογές αποθεμάτων-ροών αναμένεται να μετριάσουν ελαφρώς την προβλεπόμενη μείωση του χρέους κατά την περίοδο 2025-2034 (-0,5 ε.μ. κατά μέσο όρο ετησίως), λόγω της επίδρασης των αναβαλλόμενων τόκων έως το 2032 ([144]).

([141]) Ο S0 είναι ένας σύνθετος δείκτης βραχυπρόθεσμου κινδύνου δημοσιονομικών πιέσεων. Βασίζεται σε ευρύ φάσμα δεικτών δημοσιονομικής και χρηματοπιστωτικής ανταγωνιστικότητας που έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικοί για την πρόβλεψη των αναδυόμενων δημοσιονομικών πιέσεων στο παρελθόν.

([142]) Οι παραδοχές στις οποίες στηρίζεται το βασικό σενάριο «αμετάβλητης δημοσιονομικής πολιτικής» της Επιτροπής περιλαμβάνουν συγκεκριμένα: i) διαρθρωτικό πρωτογενές πλεόνασμα, πριν από τις μεταβολές των δαπανών λόγω της γήρανσης του πληθυσμού, ύψους 1,7 % του ΑΕΠ από το 2024 και στο εξής· ii) πληθωρισμό που συγκλίνει γραμμικά προς το 10ετές συνδεόμενο με τον πληθωρισμό, επιτόκιο (forward) των πράξεων ανταλλαγής με ορίζοντα 10 ετών (που αναφέρεται στις 10ετείς προσδοκίες για τον πληθωρισμό 10 έτη από τώρα)· iii) τα ονομαστικά βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα επιτόκια για το νέο και το μετακυλιόμενο χρέος που συγκλίνουν γραμμικά από τις τρέχουσες τιμές σε προθεσμιακά ονομαστικά επιτόκια που βασίζονται στην αγορά κατά T + 10· iv) ρυθμούς αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ από τις εαρινές προβλέψεις 2024 της Επιτροπής, ακολουθούμενους από τις μεθοδολογικές προβολές της ομάδας εργασίας «κενό παραγωγής» (OGWG) της επιτροπής οικονομικής πολιτικής (EPC) «T+10», μεταξύ T + 3 και T + 10 (μέσος όρος 0,8 %)· v) το κόστος της γήρανσης σύμφωνα με την έκθεση του 2024 για τη δημογραφική γήρανση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Institutional Paper 279, Απρίλιος 2024). Για πληροφορίες σχετικά με τη μεθοδολογία, βλ. το Debt Sustainability Monitor 2023, (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Institutional Paper 271, Μάρτιος 2024).

([143]) Η αξιολόγηση αυτή βασίζεται στον δείκτη χώρου δημοσιονομικής εξυγίανσης, ο οποίος μετρά τη συχνότητα με την οποία παρατηρήθηκε στο παρελθόν αυστηρότερη δημοσιονομική θέση από τη σχετική παραδοχή ενός δεδομένου σεναρίου. Από τεχνική άποψη, εξετάζεται το εκατοστημόριο στο οποίο κατατάσσεται το προβλεπόμενο ΔΠΙ εντός της κατανομής των ΔΠΙ που παρατηρήθηκαν στο παρελθόν στη χώρα, λαμβανομένων υπόψη όλων των διαθέσιμων δεδομένων από το 1980 έως το 2023.

([144]) Η συζήτηση μεταξύ των στατιστικών αρχών σχετικά με τη στατιστική αντιμετώπιση των αναβαλλόμενων τόκων για το δάνειο από το ΕΤΧΣ συνεχίζεται. Στο πλαίσιο των μέτρων ελάφρυνσης του χρέους που αποφασίστηκαν το 2012 και παρατάθηκαν το 2018, οι πληρωμές τόκων της Ελλάδας για μέρος του δανείου της από το ΕΤΧΣ αναβάλλονται και η Ελλάδα αναμένεται να αρχίσει να αποπληρώνει τα ποσά αυτά από το 2033. Τα αναβαλλόμενα ποσά έχουν καταγραφεί ως δαπάνες για δεδουλευμένους τόκους και, ως εκ τούτου, επιδεινώνουν το δημοσιονομικό υπόλοιπο, αλλά η προκύπτουσα υποχρέωση δεν έχει καταγραφεί ως μέρος του

Οι βασικές προβολές δοκιμάζονται με βάση τέσσερα εναλλακτικά αιτιοκρατικά σενάρια για την αξιολόγηση του αντικτύπου των αλλαγών στις βασικές παραδοχές σε σχέση με το βασικό σενάριο (διάγραμμα 1). Σύμφωνα με το *σενάριο ιστορικού διαρθρωτικού πρωτογενούς ισοζυγίου (ΔΠΙ)* (δηλαδή το ΔΠΙ επιστρέφει στον ιστορικό μέσο όρο των τελευταίων 15 ετών) ο δείκτης χρέους θα ήταν χαμηλότερος από ό,τι προβλέπεται στο βασικό σενάριο κατά 15,7 ε.μ. το 2034. Ωστόσο, σύμφωνα με το *σενάριο της δυσμενούς διαφοράς μεταξύ του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ και των επιτοκίων* (δηλαδή η διαφορά μεταξύ του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ και των επιτοκίων επιδεινώνεται κατά 1 ε.μ. σε σύγκριση με το βασικό σενάριο), ο δείκτης χρέους θα ήταν υψηλότερος από ό,τι προβλέπεται στο βασικό σενάριο κατά 9,6 ε.μ. το 2034. Σύμφωνα με το *σενάριο χρηματοοικονομικών πιέσεων* (δηλαδή τα επιτόκια αυξάνονται προσωρινά κατά 5,3 ε.μ. σε σύγκριση με το βασικό σενάριο) ο δείκτης δημόσιου χρέους θα ήταν υψηλότερος κατά περίπου 3,0 ε.μ.το 2034. Τέλος, σύμφωνα με το *σενάριο του χαμηλότερου διαρθρωτικού πρωτογενούς ισοζυγίου* (δηλαδή η προβλεπόμενη σωρευτική επιδείνωση του ΔΠΙ μεταξύ 2023 και -2024 αυξάνεται κατά 50 %) ο δείκτης χρέους θα ήταν υψηλότερος από ό,τι προβλέπεται στο βασικό σενάριο κατά 0,9 ε.μ. το 2034.

Οι στοχαστικές προβολές υποδηλώνουν μεσαίο κίνδυνο, κάτι που αποτυπώνει τη μέτρια ευαισθησία αυτών των προβλέψεων σε ευλογοφανή απρόβλεπτα γεγονότα ([145]). Αυτές οι στοχαστικές προσομοιώσεις δίνουν πιθανότητα 15 % ότι ο δείκτης χρέους θα είναι υψηλότερος το 2028 από ό,τι το 2023, γεγονός που υποδηλώνει μεσαίους κινδύνους δεδομένου του υψηλού επιπέδου χρέους. Επιπλέον, η αβεβαιότητα που περιβάλλει τις προβολές για το χρέος του βασικού σεναρίου (όπως αντικατοπτρίζεται στη διαφορά μεταξύ του 10ου και του 90ού εκατοστημορίου κατανομής του χρέους) είναι υψηλή και αγγίζει το 56 % του ΑΕΠ εντός πέντε ετών (διάγραμμα 2).

3 – Συνολικά, οι μακροπρόθεσμοι κίνδυνοι δημοσιονομικής βιωσιμότητας φαίνονται χαμηλοί. Η αξιολόγηση αυτή βασίζεται στον συνδυασμό δύο δεικτών δημοσιονομικού κενού, οι οποίοι αποτυπώνουν τη δημοσιονομική προσπάθεια που απαιτείται για τη σταθεροποίηση του χρέους (δείκτης S2) και για τη μείωσή του στο 60 % του ΑΕΠ (δείκτης S1) σε μακροπρόθεσμο επίπεδο ([146]). Η αξιολόγηση αυτή βασίζεται στην ευνοϊκή αρχική δημοσιονομική θέση και στην προβλεπόμενη μείωση των δαπανών της δημογραφικής γήρανσης. Ως εκ τούτου, τα αποτελέσματα αυτά εξαρτώνται από τη διατήρηση μεγάλου ΔΠΙ μακροπρόθεσμα από την Ελλάδα και από τη δέουσα εφαρμογή των ήδη νομοθετημένων μεταρρυθμίσεων στον τομέα των συντάξεων.

Ο δείκτης S2 υποδεικνύει χαμηλούς κινδύνους δημοσιονομικής βιωσιμότητας. Ο δείκτης δείχνει ότι, σε σχέση με το βασικό σενάριο, το ΔΠΙ δεν θα χρειαστεί να βελτιωθεί για να διασφαλίσει τη σταθεροποίηση του χρέους μακροπρόθεσμα. Το αποτέλεσμα αυτό ενισχύεται από την ευνοϊκή αρχική δημοσιονομική θέση (-0,9 ε.μ.) και την προβλεπόμενη μείωση των δαπανών που σχετίζονται με τη γήρανση του πληθυσμού (συμβολή -0,6 ε.μ.)-. Η εξέλιξη του κόστους της δημογραφικής γήρανσης οφείλεται κυρίως στην

χρέους Μάαστριχτ. Σε συνεργασία με τα κράτη μέλη, η Eurostat επανεξετάζει τη στατιστική καταγραφή των αναβαλλόμενων τόκων των δανείων του ΕΤΧΣ, για τους σκοπούς της διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος. Αν οι στατιστικές αρχές αποφασίσουν να συμπεριλάβουν τα ποσά αυτά στο χρέος Μάαστριχτ, τα στοιχεία για το χρέος θα μπορούσαν να αναθεωρηθούν προς τα πάνω. Είναι σημαντικό ότι μια τέτοια απόφαση δεν επηρεάζει την αξιολόγηση της βιωσιμότητας του χρέους της Ελλάδας ή των χρηματοδοτικών της αναγκών, δεδομένου ότι τα ποσά που πρέπει να αποπληρωθούν στην πραγματικότητα είναι τα ίδια.

([145])Οι στοχαστικές προβολές δείχνουν την κοινή επίδραση στο χρέος 10 000 διαφορετικών κλυδωνισμών που επηρεάζουν τη δημοσιονομική θέση του κράτους, την οικονομική ανάπτυξη, τα επιτόκια και τις συναλλαγματικές ισοτιμίες. Αυτό καλύπτει το 80 % του συνόλου των προσομοιωμένων πορειών του χρέους και, ως εκ τούτου, δεν συμπεριλαμβάνει ακραία γεγονότα.

([146])Ο δείκτης δημοσιονομικής βιωσιμότητας S2 μετρά τη μόνιμη προσαρμογή του ΔΠΙ το 2025, η οποία θα απαιτηθεί για τη σταθεροποίηση του δημόσιου χρέους επ' αόριστον. Συμπληρώνεται από τον δείκτη S1, ο οποίος μετρά τη μόνιμη προσαρμογή του ΔΠΙ το 2025, ώστε ο δείκτης χρέους να ανέλθει στο 60 % έως το 2070. Ο αντίκτυπος των παραγόντων που τροφοδοτούν τους δείκτες S1 και S2 μπορεί να διαφέρει λόγω της αοριστίας του ορίζοντα που λαμβάνεται υπόψη στον δείκτη S2. Τόσο για τον δείκτη S1 όσο και για τον δείκτη S2, η εκτίμηση του κινδύνου εξαρτάται από το ποσό της απαιτούμενης δημοσιονομικής εξυγίανσης: «υψηλός κίνδυνος» εάν η απαιτούμενη προσπάθεια υπερβαίνει το 6 % του ΑΕΠ, «μεσαίος κίνδυνος» εάν κυμαίνεται μεταξύ 2 % και 6 % του ΑΕΠ και «χαμηλός κίνδυνος» εάν η προσπάθεια είναι αρνητική ή κάτω από το 2 % του ΑΕΠ. Η συνολική ταξινόμηση μακροπρόθεσμου κινδύνου συνδυάζει τις κατηγορίες κινδύνου που προκύπτουν από τους S1 και S2. Ο S1 μπορεί να επιτύχει την κατηγορία κινδύνου που προκύπτει από τον S2 αν σηματοδοτεί υψηλότερο κίνδυνο από τον S2. Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. το «Debt Sustainability Monitor 2023».

προβλεπόμενη μείωση των δημόσιων συνταξιοδοτικών δαπανών (-1,0 ε.μ.) και στη μείωση των δαπανών για την εκπαίδευση, η οποία αντισταθμίζεται μόνο εν μέρει από την προβλεπόμενη αύξηση των δαπανών ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης (0,7 ε.μ.). (Πίνακας , Πίνακας 2).

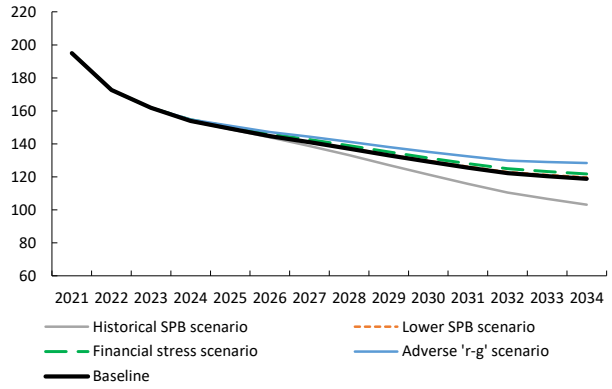
Ο δείκτης S1 υποδεικνύει χαμηλούς κινδύνους δημοσιονομικής βιωσιμότητας. Ο δείκτης αυτός υποδηλώνει ότι η χώρα δεν χρειάζεται να βελτιώσει περαιτέρω τη δημοσιονομική της θέση για να μειώσει το χρέος της στο 60 % του ΑΕΠ έως το 2070. Το αποτέλεσμα αυτό οφείλεται κυρίως στην ευνοϊκή αρχική δημοσιονομική θέση (συνεισφορά -1,6 εκατοστιαίων μονάδων). Ωστόσο, αντισταθμίζεται από τη σημερινή απόσταση του δείκτη χρέους της ελληνικής κυβέρνησης από την τιμή αναφοράς του 60 %, η οποία μειώνει εν μέρει τα δημοσιονομικά περιθώρια για ελιγμούς (1,9 εκατοστιαίες μονάδες) (Πίνακας , Πίνακας 2).

4 – Τέλος, κατά την αξιολόγηση πρέπει να ληφθούν υπόψη αρκετοί πρόσθετοι παράγοντες κινδύνου. Αφενός, οι παράγοντες αύξησης του κινδύνου συνδέονται με την πρόσφατη αύξηση των επιτοκίων και με τις κρατικές εγγυήσεις που χορηγήθηκαν πρόσφατα. Κίνδυνοι ενδεχόμενων υποχρεώσεων εξακολουθούν να απορρέουν από τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στον τραπεζικό τομέα (μολονότι το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων σημείωσε απότομη μείωση κατά τα προηγούμενα έτη), ενώ οι εκκρεμείς νομικές υποθέσεις κατά του κράτους με τις ενδεχόμενες δημοσιονομικές επιπτώσεις τους ενέχουν επίσης δημοσιονομικούς κινδύνους. Αφετέρου, οι παράγοντες μείωσης του κινδύνου σχετίζονται με τη δομή του χρέους. Ειδικότερα, το μεγαλύτερο μέρος του χρέους διακρατείται ακόμα από επίσημους δανειστές με χαμηλά επιτόκια και έχει ιδιαίτερα μακρά δομή ληκτότητας σε σύγκριση με τις ομότιμες χώρες. Επιπλέον, το γεγονός ότι το δημόσιο χρέος είναι εξ ολοκλήρου εκφρασμένο σε ευρώ αποκλείει τους συναλλαγματικούς κινδύνους.

Πίνακας A21.1: **Ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους - Ελλάδα**

Table 1. Baseline debt projections	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
Gross debt ratio (% of GDP)	**195.0**	**172.7**	**161.9**	**153.9**	**149.3**	**144.6**	**141.0**	**137.1**	**133.1**	**129.2**	**125.6**	**122.2**	**120.4**	**118.8**
Changes in the ratio	-12.0	-22.3	-10.8	-8.1	-4.6	-4.6	-3.7	-3.8	-4.1	-3.9	-3.6	-3.4	-1.9	-1.6
of which														
Primary deficit	4.5	0.0	-1.9	-2.3	-2.9	-2.7	-2.6	-2.5	-2.5	-2.4	-2.3	-2.2	-2.0	-1.9
Snowball effect	-16.3	-21.2	-7.3	-4.7	-3.2	-1.1	-0.2	-0.4	-0.6	-0.4	-0.2	-0.1	0.0	0.1
Stock-flow adjustments	-0.2	-1.1	-1.6	-1.1	1.5	-0.8	-0.9	-1.0	-1.0	-1.0	-1.1	-1.1	0.2	0.2
Gross financing needs (% of GDP)	19.4	13.8	12.1	7.9	9.4	10.2	9.7	11.3	10.7	11.2	12.8	11.8	16.3	14.4

Graph 1. Deterministic debt projections

Graph 2. Stochastic debt projections 2024-2028

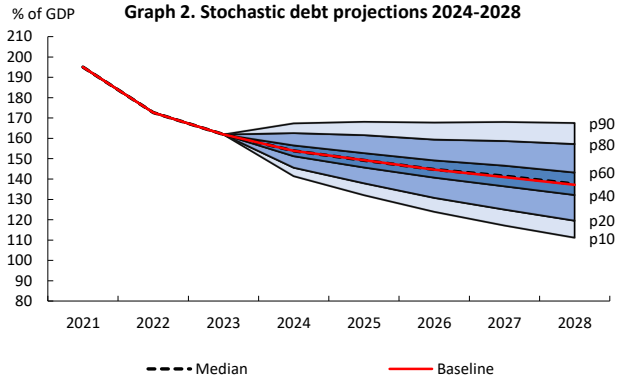

Table 2. Breakdown of the S1 and S2 sustainability gap indicators

		S1	S2
Overall index (pps. of GDP)		**0.4**	**-1.5**
of which			
Initial budgetary position		-1.6	-0.9
Debt requirement		1.9	
Ageing costs		0.2	-0.6
of which	*Pensions*	-0.2	-1.0
	Health care	0.7	0.7
	Long-term care	0.0	0.0
	Education	-0.2	-0.3

Πηγή: Υπηρεσίες της Επιτροπής

Πίνακας A21.2: **Χάρτης θερμότητας των κινδύνων δημοσιονομικής βιωσιμότητας - Ελλάδα**

Short term	Medium term - Debt sustainability analysis (DSA)								Long term		
Overall (S0)	Overall		Deterministic scenarios					Stochastic projections	S2	S1	Overall (S1 + S2)
			Baseline	Historical SPB	Lower SPB	Adverse 'r-g'	Financial stress				
LOW	HIGH	Overall	HIGH	HIGH	HIGH	HIGH	HIGH	MEDIUM	LOW	LOW	LOW
		Debt level (2034), % GDP	118.8	103.1	119.7	128.3	121.8				
		Debt peak year	2024	2024	2024	2024	2024				
		Fiscal consolidation space	23%	21%	24%	23%	23%				
		Probability of debt ratio exceeding in 2028 its 2023 level						15%			
		Difference between 90th and 10th percentiles (pps. GDP)						56.4			

(1) Debt level in 2034. Green: below 60% of GDP. Yellow: between 60% and 90%. Red: above 90%. (2) The debt peak year indicates whether debt is projected to increase overall over the next decade. Green: debt peaks early. Yellow: peak towards the middle of the projection period. Red: late peak. (3) Fiscal consolidation space measures the share of past fiscal positions in the country that were more stringent than the one assumed in the baseline. Green: high value, i.e. the assumed fiscal position is plausible by historical standards and leaves room for corrective measures if needed. Yellow: intermediate. Red: low. (4) Probability of debt ratio exceeding in 2028 its 2023 level. Green: low probability. Yellow: intermediate. Red: high (also reflecting the initial debt level). (5) the difference between the 90th and 10th percentiles measures uncertainty, based on the debt distribution under 10000 different shocks. Green, yellow and red cells indicate increasing uncertainty. (For further details on the Commission's multidimensional approach, see the 2023 Debt Sustainability Monitor)

Πηγή: Υπηρεσίες της Επιτροπής